Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Poul Erik Karstoft Bendixen

K. Kristensen højskolemanden i Hoven og hans nære slægt

K. Kristensen
højskolemanden i Hoven
og hans nære slægt

Poul Erik Karstoft Bendixen

K. Kristensen højskolemanden i Hoven og hans nære slægt

Ved siden af det anlæg, der er etableret omkring mindestenen, er anbragt en kort redegørelse på dansk, tysk og engelsk, som fortæller om K. Kristensens ansættelse ved Hoven Kirkeskole, hans virke, og oprettelsen af kvindehøjskolen.

K. Kristensen, højskolemanden i Hoven og hans nære slægt
er udgivet med støtte VELUX FONDEN af 1981.

Forlaget BEKADAN
Dalbergsgade 2A
8800 Viborg
Tlf. 86 61 55 22

© Kort & Matrikelstyrelsen (A. 198-99).

Sat og trykt af Special-Trykkeriet Viborg a-s

ISBN 87-987623-0-3

Indhold

Forord 7
K. Kristensens bedsteforældre og forældre 9
Barndomstiden 11
Min mor 13
Min skolegang 15
Hyrdelivet 25
Afsked med hyrdestaven 49
Sommeren 1859 i Sdr. Omme præstegård 53
En vinter på Dalby Folkehøjskole 57
Friskolen 66
Maj 1861 – april 1864. Jelling seminarium 70
Min første virksomhed som seminarieuddannet lærer 84
Om børneskolen 89
K. Kristensen var en foregangsmand og igangsætter 94
Ungdommen i Hoven 95
Hoven Mølle 98
Min hustru og jeg 100
Omegnens præstefamilier 125
Den 11. marts 1890, 25 års jubilæum som lærer i Hoven ... 132
Den 14. maj 1891, K. Kristensen fylder 50 år 135
Vort sølvbryllup den 18. oktober 1892 136
Elevernes sølvbryllupssang 140
Dagmar og Immanuel bliver gift 146
Tiden efter Dagmars giftermål 147
Thorvald bliver gift og rejser til Amerika 148
Min hustrus sidste besøg i Vadum 150
Karen Marie Kristensen (Mie) 152
Højskolen og dens oprindelse 159
Lærerne fra 1891 til 1911 189
Vore børn 195
Efterskrift 215

Lidt om K. Kristensen og I. C. Christensen 216
Paabøl Plantage 219
Skovrider Mads Holt skriver i Hedeselskabets Tidsskrift
17. september 1906 222
100 år senere 224
Slægten fra Hoven Mølle 227
Berta Alvilda og Jens Møller Kristensen 232
Bryllupsfest i Nørre Felding 234
Johanne Kristine Dagmar og Immanuel Karstoft 236
Viggo Thorvald Møller Kristensen 240
Thorvald besøgte Danmark i juli 1949 246
Karen Alvilda og Mourids Mouridsen 250
Ida Nanna Marie og Marius Hansen Schydt 255
Hulda Birgitte og Niels Jørgen Østergaard 264
K. Kristensens sidste dage 279
Begravelsen 282
Nekrolog i Dansk Budstikke søndag den 1. december 1918 .. 288
Afsløring af mindestenen 290
Hoven kirke 303
Sønder Omme kirke 308
Oversigt over Mie og K. Kristensens børn, svigerbørn og
børnebørn 312
Efterskrift. Nedrives det gamle skolehus i Hoven
– eller reddes det til et skolemuseum? 318
Ordforklaring 321
Litteraturhenvisninger 325
Personregister 327

Forord

Som oldebarn af K. Kristensen er jeg blevet inspireret til at samle og udgive denne bog. Historien er muliggjort af et enestående familiesammenhold på tværs af generationerne og af en lyst og evne hos mange i familien til at fortælle, nedskrive og opbevare.

Såvel min mormor som min morfar er født og opvokset i det tidligere Sdr. Omme – Hoven pastorat i det sydvestlige Midtjylland ved den gamle vej mellem Vejle og Tarm, og man har altid i familien med en vis stolthed konstateret, at man var efterkommer af slægten fra Hoven Mølle.

Tanken om at samle fra familiens gemmer og skildre slægten tog endelig form, da det gik op for mig, hvilken levnedsbeskrivelse min oldefar havde efterladt i form af »Mine Minder«, som bortset fra ændring til moderne retskrivning, er gengivet som nedskrevet af K. Kristensen, og ikke mindst tilskyndes jeg, da jeg stod overfor det maleri, som blev malet af den samlede familie i forbindelse med sølvbryllupsfesten i Hoven den 18. oktober 1892.

Det havde været lettere at skrive slægtens historie for 20 år siden, og det vil blive meget sværere inden for en rimelig tidshorisont med endnu et generationsskift, som ikke vil gøre det lettere med bidrag til dette stykke kulturhistorie. Den udvikling og de hændelser, vi har oplevet, siden maleriet af Hoven-familien blev skabt for nu godt 100 år siden, har ændret mere på vor tilværelse, end nogen havde fantasi til at forestille sig. Begyndende med K. Kristensen og hustru er slægten nu ved årtusindskiftet fremme ved en opvoksende 6. generation. Den her foreliggende bogs fortsættelse vil ikke blive mindre interessant. –

Der skal lyde en meget stor tak for bidrag og bistand fra slægtninge i almindelighed og min fætter Ruben Karstoft i særdeleshed.

Viborg i efteråret 1999 Poul Erik Karstoft Bendixen

K. Kristensens bedsteforældre og forældre

Den her foreliggende bog er frem til side 215 helt overvejende en gengivelse af højskoleforstander K. Kristensens beskrivelse i »Mine Minder«, som han efterlod sig ved sin død, og som senere er skrevet med blæk af hans svigersøn Christian Immanuel Jeppesen Karstoft, antagelig i midten af 1940-erne, da han var pensioneret sognepræst, for derefter at blive maskinskrevet af C. I. J. K.s sønnesøn Ruben Karstoft.

Omkring år 1800 flyttede Christian Christiansen og hustru Else Marie Jensdatter fra Vestergården i Stakroge (S. Omme Sogn) til Nørre Skovsende. Det var et udflyttersted på Skovsende nordre mark, de kom til. Kun en ringe del af jordtilliggendet var taget under plov, og indtil ejendommen kunne komme i behørig drift, måtte beboerne søge beskæftigelse ad anden vej for at få det nødvendige til livets ophold. Det var ikke ualmindeligt dengang, at hedebønder på små fattige ejendomme i vintermånederne drog til bedre egne for at tjene en løn ved tærskearbejde på større gårde. Enten drog de til Østjylland og øerne eller til Sydslesvig og Holsten. Christian Nørre Skovsende – som han blev kaldt – drog til sidstnævnte egne og vendte så om foråret tilbage med en hårdt tiltrængt driftskapital af lübsche skillinger. På tilsvarende måde anvendte hans kone Else Marie en del af sommertiden til at skaffe sig en ekstraindtægt ved at drive pottemageri, som hun havde lært i sin fødeegn nordvest for Varde. Hun blev bekendt for at være en hel mester i dette fag og lavede ikke blot »Jydepotter« og »Satter« og gryder af ler men også nipsting som dyr og fugle af samme materiale, som hun solgte og fik forholdsvis godt betalt.

Christian Nørreskovsende havde sans for træplantning, som der ikke var meget af i hedeegnene på den tid. Bl. a. plantede han »Abeler« (Sølvpopler) til læ for den lille »Kaalgård« ved hu-

set; af disse Abeler blev en over 100 år gl. og ragede i sin høje alder op over omgivelserne med en krone, som kunne ses viden om.

Ægteparret havde 5 børn, af hvilke den ældste Jens Christian blev gift med en pige i Stakroge Vestergård (1815); de flyttede siden til Bøvl, Norge Vestergård. Den næstældste Gertrud blev gift (1820) med en gårdmandssøn fra Bøvl, Niels Chr. Nielsen; de fik hjemmet i Nørre Skovsende. To andre meldes der ikke noget nærmere om. Den yngste Johanne blev gift 1833 med ungkarl Christen Pedersen fra Sønder Felding. De kom til at bo i et lejehus på Hvelplund mark. Det var dengang strenge tider for land og folk under og efter napoleonskrigene, kendemærket ved de historiske årstal 1801, 1807 og 1814; 1813 ikke at forglemme, da den ulykkelige statsbankerot indtraf. Penge var der næsten ingen af; man måtte modtage sin løn i naturalier såsom vadmel, uld, korn og deslige. For småfolk var det næsten ikke til at komme frem.

Christian Nørre Skovsende og Else Marie havde nået at blive ret velhavende, men ved statsfinansernes sammenbrud blev de helt ubemidlede. Hun døde i året 1831, 67 år gl., han 1837, 76 år gl.

De unge i lejehuset *Christian Pedersen* og *Johanne Christiansdatter* havde ingen børn i de første år af deres ægteskab, og det var for så vidt heldigt, som de havde nok at gøre med at skaffe det nødvendige til dem selv. Så fik de en søn, som har skrevet om sine minder og berettet, hvad der meddeles i det følgende væsentlig med hans egne ord.

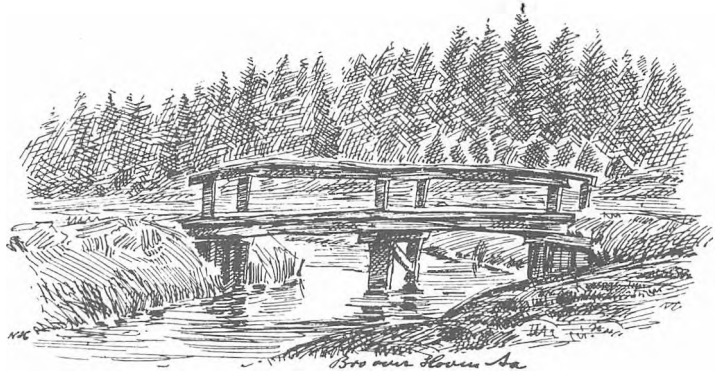

Barndomstiden

Den 14. maj 1841 blev jeg født i det lille fattige hus og hjem, der lå så ensomt ude på heden sydvest for Svollebjerg. Den 27. juli blev jeg døbt i Sdr. Omme kirke og fik navnet Kristian Kristensen efter min morfar. Den kendte Vilh. Birkedal var dengang præst i Sdr. Omme og Hoven.

Den 27. juli var en mærkedag i tidens tankegang, på den dag måtte det ikke regne. Hvis det regnede, skulle det regne daglig i 7 uger derefter. Den 27. juli blev kaldt syvsoverdag, den faldt i 1841 på en søndag, og da regnede det så umanerligt. Efter hvad min mor har fortalt, blev jeg på vejen til og fra kirken aldeles gennemblødt. Og det så hun ikke blot som et ondt varsel for høstvejret men også som et betænkeligt varsel for min fremtid. For vejret kom varslet godt nok til at passe. Det blev en ualmindelig våd sommer, meget hø rådnede.

For min fremtid kom det ikke til at betyde noget; det skulle da være, at jeg mistede min far, inden jeg blev 2 år, han efterlod sig intet, og min mor måtte derfor se at bane sig vej frem gennem slid og hårdt arbejde for sig selv og sin lille dreng. Om sommeren satte hun barnet i pleje, medens hun tog strenge tjenester for at få en god løn. Tiderne blev efterhånden også lidt bedre, en dygtig pige for sommeren, d.v.s. fra maj og til mikkelsdag, kunne få 10 rigsdaler i løn. Med en sådan sommerløn kom min mor hjem om efteråret og tilbragte vinteren sammen med sin lille dreng. Dog gik hun også ud om vinteren og hjalp folk med slagtning og bagning, idet hun så havde drengen med. Folk var gode imod den fattige enke, de så, hvor arbejdsom og stræbsom hun var, og det kunne hedebønderne lide. Hun ville ikke nedværdige sig til at tage imod hjælp af det offentlige, hun satte en ære i at hjælpe sig selv.

Da jeg var omkring 3 år flyttede min mor fra vestersognet til østersognet. Her lejede hun hos gårdmand *Hans Madsen* i Hal-

lundbæk en stue at bo i. Stuen var lille og tarvelig, men blev for mig et hjem, der rummede en herlighed, som ikke kan beskrives. Hele »lejligheden« var kun på 2 fag, af hvilke det ene fag optoges af en lille forstue og en skorsten. Stuen var et gavlværelse med et vindue i hver ende, et til gårdsiden i nord og et til syd. Her var udsigt til flade marker og heder, så langt øjnene kunne se. Jeg mindes bedst vinduespladsen fra om vinteren, når der var faldet sne, eller det havde »rimet«, og isjomfruen tegnede sine eventyrlige blade og blomster på ruderne, medens jeg med min varme ånde søgte at holde et lille kikhul åbent igennem dem, aldrig så snart havde jeg fået synsfeltet klarlagt, før den kolde jomfru begyndte at lægge sine tegninger over det igen. I det lille rum var en kakkelovn muret af røde teglsten, ved siden af den fandtes en åben skorsten. I kakkelovnen blev der kun sjælden fyret, da den var meget vanskelig at varme op. Man nøjedes i almindelighed med varmen fra ilden på arnen i den åbne skorsten. Ved denne ild blev maden kogt eller stegt, og om aftenen tjente arneilden tillige som belysning i stuen. Der blev da lagt nogle små stykker klyne (æltetørv) af en egen slags, som kaldtes lysklyne, på ilden; de kunne brænde med en lille gul flamme, når der jævnlig blev pirret op i dem.

Ved den belysning sad min mor og spandt eller syede og strikkede om aftenen, og jeg sad ved siden af og lærte bogstaver og lektier. Kun om julen og ved enkelte højtidelige lejligheder havde vi et lille tællelys tændt.

Af bohave havde vi foruden en seng et lille bord og to simstole, desuden havde jeg min egen lille simstol, og så var der den grønmalede dragkiste med messingbeslag. Det var det mindeværdigste af det hele. Det var mors dragkiste fra hendes ungpigetid, måske et arvestykke fra det gamle hjem i Nørre Skovsende. Det gemte store hemmeligheder for mig, men også store værdier. Ovenpå den gamle dragkiste stod nogle thekopper og to messinglysestager, altid blankpudsede. I den øverste skuffe, der var den fineste, gemtes mors kapper og hatte, fine forklæder og andre fine ting. Det var meget sjældent, jeg fik lov til at se i denne skuffe. Den næste skuffe tjente som spisekammer, her var brød, kage, smør, sukker og kaffe. Her fik jeg ikke sjældent lov at se, og det var mig en stor glæde at se de mange rare ting liggen-

de ordnet, hver på sit sted i skuffen; men jeg måtte aldrig se uden mors specielle tilladelse. I den tredie skuffe gemtes mors pæne tøj. Alt lå så akkurat, netop som det skulle ligge for ikke at blive krøllet. I den nederste skuffe fandtes resten af vort tøj. Den skuffe fik jeg meget tidligt lov til at gøre mig bekendt med, når den var trukket en smule ud, kunne jeg fra en kravlende stilling på gulvet nå op til den med mine hænder og hæve mig til at stå oprejst og med skuffen som løftestang tage mine første skridt på egne ben.

Dette var mit barndomshjem hver vinter, indtil jeg blev 15 år. Om sommeren var jeg ude at tjene som hyrde, hvad jeg senere skal fortælle om. Når jeg var hjemme, savnede jeg ikke legekammerater. Thi gårdens ejer havde en flok børn, som gerne ville lege med mig, og som jeg omgikkes næsten som søskende.

Min mor

Min mor var en lille spinkel kvinde med megen energi, det var nok en arv fra hendes mor, hun havde et sjældent godt helbred, jeg mindes aldrig, at hun var syg. Hun fødtes 1807, den 18. maj, og døde uden forudgående sygdom, kun lidt upasselig 1879. Hun var af gamle dages nøjsomhed, arbejdsomhed og godtro (oprindelig formentlig gudstro). Vor kost var meget tarvelig, men sund og godt tillavet; ikke sjælden anvendte hun det gamle ord, »salt og brød gør kinden rød«. Gerne ville hun være pæn i tøjet, og det skulle jeg også være. Hun havde en sjælden evne til at holde alt i orden og tage alt med, så intet gik til spilde. Om sommeren tog hun, som tidligere omtalt, tjeneste som almindelig tjenestepige og fik en god løn.

Om vinteren var hun hjemme sammen med mig og spandt, strikkede og syede på bestilling af andre. Derved tjente hun ikke så lidt, så hun manglede aldrig penge. Ikke sjældent kom en eller anden nabokone ind til hende for at låne et mindre be-

løb, en daler eller to, fra sådanne lejligheder mindes jeg min mor stående ved dragkisten og af en åben skuffe fremtage den gamle lærredspung, som var en arv fra hendes mor, og tælle pengene op. Når vi så var ene, kunne hun sige til mig: »Det er godt, at vi har det så godt«. Hun ville ikke være i gæld til nogen, ofte sagde hun til mig: »Man skal altid have tre skillinger: en tæreskilling, en æreskilling og en spareskilling«. Hun ejede de tre skillinger, selv om de var små, og jeg kan tilføje, hun forstod at bruge dem.

Hendes åndelige og religiøse udvikling var ikke stor, hun var et barn af sin tid; men hun var et alvorligt og gudhengivent menneske. Skolegang havde hun så at sige intet fået af; men hendes mor havde lært hende at læse, og hun læste meget godt. Derimod kunne hun ikke skrive og heller ikke læse skrift, hvad hun var ked af, især efter at jeg var kommen længere bort og gerne ville lade høre fra mig i breve til hende. Hun måtte da betro en anden til at læse brevene højt for hende og besvare dem på hendes vegne.

I kirken var hun en stadig gæst, skønt hun fra Hallundbæk havde over en mil at gå. Hun tog sin kirkegang meget alvorlig, især når hun skulle »til alters«. Hun var da mere end omhyggelig og højtidelig i sin påklædning og hele opførsel. Hun spiste da intet om morgenen, men nød kun en lille tår kaffe og sluttede forberedelserne med sortklædt i stadstøjet at putte en lille mellemmadspakke i lommen til hjemturen og rulle salmebogen ind i det glat sammenlagte lommeklæde for med den i hånden at spadsere den lange vej til sognekirken, hvor fra hun først kunne ventes tilbage i løbet af fem-seks timer.

Når hun kom hjem, blev højtidsdragten taget af og efterset, børstet og lagt omhyggelig ned i sin dragkisteskuffe; men det alvorsfulde højtidelige blev ved at være hendes væsen hele dagen, og hun læste og sang salmer af »Evangelisk kristelig Salmebog« mere end sædvanlig. Det var hendes skik hver morgen, når hun kom op, først at gøre ild på skorstenen og derefter synge en salme af salmebogen og bede fadervor. Noget tilsvarende fandt sted om aftenen, når hun havde puttet mig i seng. Så satte hun sig på sengekanten, bad fadervor og sang en aftensalme, hvorefter hun klappede mig og sagde så moderligt: »Sov så, lille Kristian«.

I de sidste år boede hun i en aftægtslejlighed hos gårdmand *Peder Sylvestersen* i Bøvl – Norge. Her havde hun det hyggeligt og godt. Nogle dage før hendes død besøgte jeg hende sidste gang. Hun var lidt forkølet, men som sædvanlig i godt humør. Dog tænkte hun på døden og gruede for den. Jeg trøstede hende så godt jeg kunne, og mindede hende om, at den kone, der før boede i lejligheden, var død så mærkelig stille uden nogen dødskamp, hvortil hun med et suk svarede: »Ja, således slipper jeg nok ikke ud af det«. Ved afskeden bad hun mig bekende troen og bede fadervor med hende, hvilket jeg gjorde uden at forudse eller forudsætte, at det var sidste gang, mor og jeg skulle bede sammen.

Nogle dage efter fandt konen i gården – en sjælden god kone – at min mor var lidt mærkelig og urolig, hun var ikke syg, men der var noget usædvanligt over hende, hvorfor hun ved mors sengetid gik ind til hende og tilbød at ville sidde lidt hos hende. Det var mor glad ved, hun gik i seng og bad sin aftenbøn højt, som hun plejede, bad også for mig og min familie, og faldt derefter i en naturlig og tryg søvn, som hun ikke vågnede af.

Da hun næste morgen stadig fandtes sovende og ikke lod sig vække, blev der sendt bud efter min hustru og mig, men det var for sent.

En halv time efter var hun død, »sovet hen som sol i høst går ned«.

Min skolegang

Almueskolen i Sdr. Omme stod i min barndom ikke på noget højt standpunkt skønt vel heller ikke meget lavere end andre steder.

Der var kun en skole i sognets vestre halvdel, den kaldtes hovedskolen og lå et lille stykke vest for kirken. Skolestuen var lille og lavloftet. Den var udstyret med hele det apparat, der hørte

til den tids meget yndede og omtalte indbyrdes undervisning. Degnen, som også var skolelærer, hed *Wittendorf*. Han skal have været student, men nåede ikke at få embedseksamen. Nogen dygtig lærer var han ikke, og som kirkesanger gjorde han dårlig fyldest. I skolen pryglede han efter en større målestok, især gik det ud over hans egne børn. En dag var jeg vidne til, hvor grufuldt han bankede en af sin egne piger, først pryglede han hende med en tamp, derefter tog han hende i håret og slæbte hende fra bænken op over bordet. Der var omtrent 50 børn i skolen; de var delt i 2 klasser, der søgte skolen hveranden dag om vinteren fra november til april, men om sommeren kun en dag i ugen. I østersognet var der ingen fast skole og heller ingen fast ansat lærer; men der holdtes skole i lejede lokaler og kun af en fælles lærer for østersognets tre byer: Filskov, Omvraa og Hallundbæk. Filskov var den største by, og her holdtes skole tre dage om ugen i vinterhalvåret, i Omvraa og Hallundbæk holdtes skole de tre andre dage, men skiftevis hveranden uge på hvert sted, således at børnene fra Omvraa gik til Hallundbæk i en uge, og børnene fra Hallundbæk gik til Omvraa i den følgende uge.

På den måde kunne en lærer besørge skolen i de tre byer. Læreren boede i Filskov. I Hallundbæk holdtes skole i den gård, vi boede i. Jeg fik da lov til at gå i skole inden mit syvende år i de tre dage om ugen, da skolen holdtes her. Min mor havde lært mig at læse, så jeg den gang læste ret godt både i salmebog og katekismus. Det var en stor begivenhed for mig at komme i skole og sidde sammen med de andre børn. Vi havde dengang en ualmindelig flink lærer, en ung seminarist ved navn Kristensen. Han var *Vilh. Birkedals* gode ven, og de kom ofte sammen. Kristensen var en stille og alvorlig mand med sjælden gode gaver til at undervise børn. Når han om morgenen med sin kasse på ryggen kom ind i skolen, var der ro og stilhed. I kassen havde han sine bøger og sin mad. Han lagde sagerne fra sig på et lille bord, som han kunne sidde ved, og begyndte så dagen med en lille morgenbøn og morgensang. Om middagen gik de børn, der boede nærmest skolen, hjem og spiste, medens de øvrige blev i skolen og spiste deres medbragte mad sammen med læreren. Når dagen var til ende, sluttede læreren med bøn og et lille vers. Hvad det daglige arbejde angår, da husker jeg kun de timer, han

fortalte bibelhistorie, disse timer var for mig blomsten af det hele. Han havde ualmindelige evner til at fortælle for børn. Hvor kunne han på sin jævne og sanddrue måde male personerne fra det gamle testamente. Det var som stod de levende midt iblandt os, så vi kunne både se dem og høre dem tale. Jeg sad med åben mund og dannede mig billeder af det hele, og når jeg kom ind til mor, genfortalte jeg det for hende. Endnu står billeder og forestillinger i min bevidsthed fra den tid, og det er dog over to menneskealdre siden. Her fik jeg min første påvirkning til lærergerning.

To særegne minder fra dengang må jeg have med. En dag i året 1848, da vi i den lille skole sad ved vort arbejde, kom en mand ind i skolen og afleverede et brev til læreren. Brevet var fra *pastor Birkedal* og indeholdt alvorlige efterretninger, der gjorde et nedslående indtryk. Efter at have læst brevet holdt læreren en lille tale, som jeg for mit vedkommende intet forstod af, og så gav han skolen fri. Jeg glædede mig til, at vi nu skulle ud at lege, og jeg gik hen til nogle større piger, som det var fornøjeligt at lege med; men de var slet ikke oplagte til at lege, de tog hverandre om halsen og græd.

Vinterskolen sluttede med en eksamen, og da jeg var lærerens gode ven, ligesom han var min, fik jeg lov at komme med. Dette var en meget stor begivenhed for mig, og det er ikke mindst af denne grund, at jeg her kunne få præsten at se. Jeg havde aldrig set præsten, men hørt megen tale om ham.

Jeg dannede mig mine egne forestillinger om en sådan mand, og de var meget store. Han var i mine tanker sit hoved højere end alt folket, ja lidt til, og det var derfor med stor spænding og store forventninger, jeg så skolens dør gå op den dag. Vi sad alle i stiveste stads på vore pladser og stirrede mod døren, da tiden nærmede sig. Endelig gik døren op, og ind trådte tre mænd, af hvilke jeg kendte de to, det var skolelæreren og en mand fra byen, den tredie måtte så være præsten. Jeg så på ham og blev ikke lidt forbavset over, at han fuldt ud lignede andre mennesker og var slet ikke højere end de; men dog var der noget ved ham, som jeg ikke havde set før, og det blev for mig kendemærket på en præst. Han havde en hvid krave under hagen og en lang pibe i hånden, disse to dele så jeg her for første gang, og de

blev fra det øjeblik af samhørige med min forestilling om en præst. Eksamenen husker jeg ikke, men derimod noget af et ordskifte mellem præsten og læreren. I skolen brugtes Balles lærebog og Birks bibelhistorie. De blev som regel i skolerne lært udenad på remse fra ende til anden. Af eksamensoverhøringen fremgik det, at børnene ikke havde lært det hele men kun bibelsprogene udenad, og det udtalte præsten sig meget anerkendende om, ligesom han også udtalte, at børnene ikke skulle lære bibelhistorien uden ad, men den skulle fortælles for dem, og så skulle de sidenhen genfortælle den. De små vers, som fandtes i bogen efter hver fortælling, kunne derimod uden skade læres udenad. Disse ord af præsten gjorde indtryk på mig og bevirkede, at jeg aldrig lærte bibelhistorien udenad og kun lidt af Balles lærebog.

I vinteren 1848-49 var min mor husholderske på en gård i S. Felding. Jeg fulgte med hende og kom derfor til at gå i Felding skole denne vinter. Jeg har kun et minde derfra, og det er ikke smukt. Læreren var en ældre mand, der hen på vinteren fik sin afsked på grund af drikfældighed, og så kom der en ugift vakancelærer, men det gik ikke heldigt. Han var ualmindelig slem til at slå børnene; der gik ikke en dag til ende, uden at flere fik prygl, og det på en brutal måde.

En dag, i en middagstime, havde de store børn gjort et eller andet, som de ikke måtte, og da børnene blev kaldt ind efter middagen, talte læreren dem strengt til og erklærede, at de allesammen skulle have tamp. Han lod straks handling følge ordene og begyndte ved den øverste ende med de store drenge.

De små, iblandt hvilke jeg sad på den nederste bænk, stak i at græde. Men da læreren var bleven færdig med de store drenge og tog fat på de store piger, skete der noget, som ganske forandrede situationen. Den største og stærkeste af drengene rejste sig fra sin plads og satte i spring over gulvet og op på ryggen af læreren efterfulgt af sine afstraffede kammerater. I et nu var læreren væltet på gulvet med drengene over sig. Tampen var i deres hænder og blev af dem på ordentlig vis anbragt i lærerens skuffe, iøvrigt tilføjedes der ikke læreren noget ondt.

Han krøb frem og rejste sig i tavshed, værdigheden var borte, der herskede stilhed i klassen som efter et tordenvejr med lyn-

nedslag. Skolen blev holdt gående indtil aften, men stemningen var mærkelig, og da børnene mødte den næste dag til sædvanlig skoletid, var læreren forsvunden for bestandig.

Vinteren derefter – 1849-50 – gik jeg atter i Hallundbæk og Omvraa skoler og fortsatte dermed til min konfirmation. Min første lærer var til min sorg flyttet bort, og hans efterfølger var også flyttet; det kneb med at få en lærer til at blive ved denne omgangsskole. Pladsen blev da søgt af en ældre mand mellem 50 og 60 år. Han havde i sin tid taget skolelærereksamen, men manglede lyst til lærergerningen, hvorfor han prøvede på at ernære sig først som bogbinder i Vejle og siden som landbruger i Ringgive, men begge dele mislykkedes.

Han søgte da pladsen som lærer i Filskov med tilhørende to annekser og fik den. Han var gift og havde en voksen søn, der tog skolelærereksamen og blev højskoleforstander i Uldum. I Filskov var der blevet bygget et skolehus med et lille værelse til læreren. Her måtte han og hans kone bo under de mest indskrænkede forhold. En del af deres bohave blev anbragt i skolestuen. Her anbragtes bl.a. i en krog et lille brændevinsanker, som den gamle lærer søgte hen til, når det blev ham for tungt og vanskeligt med livet i skolen. Det skete i børnenes påsyn og var ikke noget godt eksempel; men børnene morede sig over det og eftergjorde lærerens gebærder. Det skal dog bemærkes, at den gamle lærer ikke var forfalden og ikke drak sig beruset. Han var i det hele taget en agtværdig og skikkelig mand, der var god ved os børn men dårlig til at undervise. Dog kunne han i den henseende nok stå mål med læreren ved hovedskolen.

Da læreren ikke selv kunne synge, blev der hverken sunget morgensang eller aftensang. Skoledagen var delt i 4 dele, hver del med sit fag, og den ene dag som den anden. Den første halvdel af formiddagen gik med at »høre« på lærebog, bibelhistorie og salmer; den anden del af formiddagen læste vi i Hjorts »Den danske børneven«. Der blev aldrig talt med os om det læste. Bogen indeholdt mange gode ting både fra menneskelivet, geografien og historien, men alt fik lov at ligge uomtalt. Læsetimen blev en lang time, og det kneb at holde ud til middag. Middagsstunden gik med at spise den medbragte mad og derefter lege. De tre dage om ugen, da der holdtes skole i Hallundbæk og Omvraa, spiste lære-

ren også medbragt mad og drak dertil en snaps, som han tog frem af madkassen. Bagefter plejede han at gå ud til nogen af beboerne for at få en kop kaffe og en kaffepuns, som man vidste, han gerne ville have. Det gav ofte anledning til en længere middagstime, hvad vi skolebørn ikke havde noget imod.

Den første del af eftermiddagen skrev vi skønskrift efter forskrift, resten af dagen regnede vi. Retskrivning fik vi mindre af end historie og geografi. Jeg mindes en gang, provsten skulle komme og tilse skolen, da skrev vi dagen forud et lille stykke på vore tavler efter diktat med oplysning om, hvad der skulle skrives med små eller store bogstaver, hvordan ordene skulle staves, og hvilke tegn der skulle sættes. Ved visitatsen blev tavlerne lagt frem, det gav ros til hele skolen, som det var at vente.

Vi havde det godt i skolen; der fandtes ganske vist en tamp, men den blev meget sjælden brugt. »den gamle«, som vi kaldte ham, han hed for resten *I. Kristensen*, sad for det meste og læste blade og bøger, så vi fik ikke megen hjælp eller tilsyn. Når aftenen kom, måtte vi alle en for en hen til ham for at få vor Karakter for dagen. Vi modtog så to små firkantede stykker pap, en blå firkant og en hvid firkant, der var ca. en tomme i kvadrat og blev antagelig købt færdige, for der var ikke skrevet på dem, men trykt. På de blå firkanter stod trykt ordet vel, på de hvide ordet godt. De blå gjaldt for opførsel, de hvide for lektie.

Mærkerne skulle vi opbevare til ugens slutning, så blev de afleveret til læreren og indført i skoleprotokollen. Deraf kunne det ses, om det enkelte barn havde været i skole hver dag, og om det havde opført sig vel og kunnet sin lektie. Kom man i skole en dag uden at kunne sin lektie, fik man ingen hvid seddel for den dag; men man kunne så få protokoltilførslen afværget ved en følgende dag i samme uge at lære en salme ud over den forlangte lektie; det gav en hvid seddel til erstatning.

Havde man en dag ikke opført sig så godt, fik man en lang sort seddel med påskrevet tekst, såsom løgnagtig, uærlig, kivagtig o. l., det var en slem en at komme hjem med og senere få indført i protokollen. Kun sjælden udstedtes den slags sorte kammerater, men så meget værre var de. Det faldt i min lod at få en sådan grim sorteper tildelt.

I en regnetime sad vi tre drenge ved den ene side af et bord og

lige over for os tre piger ved den anden side. Pigerne sad og legede med nogle genstande, og de gjorde det så komisk, at vi kom til at le; men vi lo ikke højt og holdt tavlerne op for ansigterne, for at det ikke skulle ses. Uheldigvis var min tavle for lille til at skjule ansigtet bagved, hvilket jeg desværre ikke opdagede, før læreren kom hen og gav mig en på øret med sin bog, idet han sagde med vred stemme: »Jeg skal rigtig lære dig«! Det var det eneste slag, jeg fik i al min skoletid; men som det eneste har det også formået at gøre sig uforglemmeligt hos mig. Om aftenen fik jeg til min store græmmelse en lang seddel, hvorpå der med fede bogstaver stod skrevet: uartig. Alle piger og drenge ynkede mig og trøstede mig med, at det var uforskyldt; men det hjalp kun lidt, for sedlen havde jeg jo fået.

Jeg kom grædende hjem til min mor og viste hende sedlen; hun kunne kun græde med mig, og det hjalp ikke meget, at to af mine kammerater kom ind og sagde, at jeg havde fået sedlen uforskyldt. Den næste lørdag afleverede jeg så den slemme seddel, som blev indskrevet ved mit navn i protokollen. Jeg følte mig brændemærket for livstid. Senere fik læreren at vide, at han i grunden havde gjort mig uret, han var påfaldende god imod mig, satte mig øverst og viste mig al mulig venlighed, så længe jeg gik i skole til ham. Men spillet med sorteper måtte gå sin gang til den bitre ende. Ved den næste eksamen stod det fæle uhyre ved mit navn i skoleprotokollen. Præsten så det og gav mig en formaning om at være en god dreng, den gamle skikkelige lærer trådte til, roste mig og sagde, at jeg var en god dreng, og at det måske nok var mindre rigtigt med tildeling af denne seddel.

Mange år efter, da jeg var bleven seminarist og en kort tid kom til at vikariere i samme skole, interesserede det mig at finde den gamle dagbog med mit navn og vedtegningen fra den sorte seddel. Det gør en mærkelig forskel, om man efter at have set på sådan noget nedenfra kommer til at se det samme ovenfra.

I vinteren 1855-56 gik jeg til præst sammen med tre andre drenge af samme skole. Vi skulle to gange om ugen gå ned til Sdr. Omme præstegård, det var en lang og dårlig vej, $1^1/_4$ mil. Vi skulle møde kl. 9 og måtte derfor i de korte dage gå hjemmefra senest kl. 7. Det var ofte meget mørkt, men afsted måtte vi. Vi

sad i 4-5 timer hos præsten uden at have frikvarter. Skulle nogen ud, måtte den pågældende bede om lov til det. Det var trættende at sidde så længe og holde opmærksomheden vågen, og vi var meget sultne, når vi fik fri og spiste vor mad; så gik hjemturen for sig; det blev mørk aften, inden vi nåede hjem.

Præsten hed *Bøttiger*, han fulgte efter *Birkedal*. I de 8 år, Birkedal havde været præst i Sdr. Omme og Hoven, var der ved hans åndrige forkyndelse kommet en del røre, ikke mindst i Hoven. Hans eftermand *I. P. Bøttiger* var uberørt af de stærke åndelige bevægelser, hans talegaver var meget små; det var ikke *Birkedals* åndfulde og vækkende ord, der lød fra hans prædikestol. Derimod havde han en meget god pen og skrev ypperlig for sig. Havde det været *Birkedals* opgave at vække befolkningen i kirkelig og folkelig henseende, så var det hans eftermands opgave at bringe ro i forholdene. I dette øjemed virkede han dog mere ved sin omgængelse end ved sin forkyndelse fra prædikestolen. Han var en ualmindelig menneskevenlig og hjertelig mand, der nødig ville gøre noget menneske uret. Hans konfirmandundervisning var ikke vellykket, skønt han gjorde sig megen umage. Han forstod ikke at tale til børn, og de kunne ikke forstå ham. Dette er i alt fald min erfaring; jeg fik ikke noget ud af de mange timer, en 4-5 ad gangen, vi sad hos ham. Konfirmationen så jeg i møde med tunge tanker, ja med angst og gru, kan jeg godt sige. Dertil bidrog også, at min mor omtalte konfirmationsdagen med ængstende højtidelighed. På denne dag blev man ikke blot overført fra at være barn til at være voksen, men man overtog det store ansvar for sit liv i tanke, ord og gerning. Indtil den dag var man barn uden ansvar.

Dagen før konfirmationen gik jeg i stor angst og spænding. Vi var 18 konfirmander, 13 drenge og 5 piger. Jeg skulle som den ældste stå øverst blandt drengene, og det ville altså tilfalde mig at skulle overhøres først. Jeg tog og gennembladede mine bøger, bibelhistorien og Balles lærebog, om der ikke var et eller andet, der trængte til at efterses. Tilsidst faldt mit blik på Luthers Katekismus, den var ikke bleven brugt, siden jeg gik i nederste klasse. Jeg åbnede den lille bog og overtydede mig om, at selve katekismen kunne jeg godt nok, men Luthers forklaringer kneb det med, og dem fik jeg ikke lært.

Så kom den store dag, jeg fik mit nye tøj på og tiltrådte sammen med min mor den kendte lange kirkevej. Vi kom naturligvis til kirken i god tid. Kirkestolene blev fyldte til sidste plads. Ved overhøringen kom præsten ned i kirken til konfirmanderne, som stod opstillet på kirkegulvet i 2 rækker. Han så mild og god ud; det lettede lidt på mit tunge og bange sind. Og så begyndte overhøringen med, at præsten trådte hen til mig, som den øverste af drengene og spurgte, om jeg kunne fremsige den første trosartikel. Det kunne jeg, og også det øvrige, som jeg blev spurgt om, men som jeg ikke husker, blev klaret uden vanskeligheder. På den måde blev hver enkelt konfirmand »overhørt«; det tog tid. Bagefter kom så det alvorligste af det hele selve konfirmationen med sit ansvarsfulde ja og sit højtidelige håndslag til præsten. Stemningen var på bristepunktet til gråd, og præsten gjorde sit til, at bristepunktet blev overskredet, så alle konfirmanderne kom efterhånden til at græde, og deres gråd forplantede sig til de fleste af kirkegængerne.

Da højtideligheden var forbi, strømmede folk ud og samledes på kirkegården, tilsidst kom konfirmanderne ud med mere eller mindre forgrædte ansigter; man så på os med deltagelse, rakte os hånden og ønskede os lykke og velsignelse.

Uden for kirkedøren stod iblandt mængden en midaldrende kvinde med grove karlagtige ansigtstræk, hun var kendt af alle i sognet, da hun gik på omgang hos beboerne for at få sin forplejning. Hun blev kaldt *Maren »Mølbyger«* og ansås for at være »ikke rigtig klog«. Hver søndag mødte hun i kirken og ville gerne være i nærheden af præsten. Da hun så os konfirmander komme ud af kirken, råbte hun til os med sin mærkelige grove mandfolkestemme: »Husk på børn, at djævelen går omkring som en brølende løve for at søge, hvem han kan opsluge«! Disse hårde ord gjorde et stærkt indtryk på mig og brændte sig fast i min erindring som en slags motto over min konfirmationsdag. Jeg følte i mit hjerte, at det var sandt, hvad hun sagde, livet havde bange og alvorlige kår, og jeg var fast bestemt på at ville være en god dreng og forsage det onde.

Dagen efter kom jeg i tjeneste; jeg skulle den dag køre gødning og havde som forspand en tyr og en stud. De gik ikke godt sammen. Jeg blev vred og gav den ene af parterne et kraftigt slag

med min pisk. Straks da jeg havde gjort det, blev jeg inderlig bedrøvet over mig selv og fortrød bitterlig min adfærd; det var jo mig, der dagen før havde lovet at blive et godt menneske, og nu var hidsigheden sådan løbet af med mig. Det var skik og brug, at alle konfirmander skulle gå samlet til alters den næste søndag efter konfirmationen, jeg fulgte skikken og gik den lange vej fra Omvraa, hvor jeg tjente, og til Hoven kirke, 2 mil. Det viste sig da, at jeg var den eneste fra Sdr. Omme, der mødte til altergang. Præsten var glad ved at se mig der og tilbød mig at køre med til Sdr. Omme.

Dermed var jeg færdig med den første af de fire livsaldre, som det kan gives et menneske at gennemleve. Men den livsalder havde også en anden side, som fortjener at komme i betragtning og få sin særlige omtale.

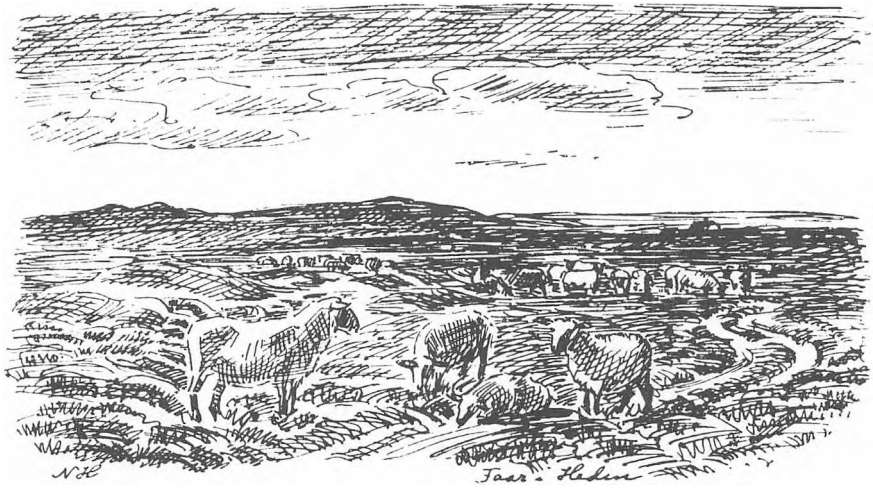

Hyrdelivet

En dreng kunne ikke dengang vokse op i Jyllands hedeegne uden at få at gøre med hyrdelivet

Min mor plejede hvert forår at tage tjeneste hos fremmede, som før omtalt. Da jeg blev så stor, at jeg kunne begynde at gøre nytte, måtte jeg følge hendes eksempel. Kunne jeg ikke tjene nogen pengeløn, kunne jeg dog få føden, og det var ikke nogen lille hjælp i min mors stilling. Jeg var endnu ikke fyldt seks år, da jeg tiltrådte min første tjeneste. En mand i Hallundbæk søgte en dreng til at vogte gæs, og jeg fik pladsen. Manden hed *Jørgen Arvad* og hans kone *Ane*, det var gode og rare mennesker.

Jeg blev sat til at styre 4 gamle gæs og en stor flok gæslinger, det var ikke nogen let bestilling for en lille dreng. Mine undersåtter ville ikke lyde mig, og der gik ikke en dag til ende, uden at jeg græd. De gamle gæs og især gasen opførte sig i den grad drilagtige, at det var til at fortvivle over. De ville for enhver pris derhen, hvor kornet groede, og kunne de ikke opnå det ved at løbe om kap med mig, så tog de vingerne til hjælp. De løb og fløj og skreg af fuld hals. Løbe og skrige kunne jeg også, men flyve kunne jeg ikke, derfor tabte jeg i alt for mange kampe. De små dunede gæslinger vraltede afsted det bedste, de kunne, så trillede de omkuld og blev liggende på ryggen uden at kunne rejse sig selv, og jeg måtte et øjeblik afbryde forfølgelsen for at rejse dem op, men nu og da gik der en gæsling til ved den vilde jagt, hvilket havde til følge, at jeg fik skænd. En dag trillede en lille syg gæsling omkuld i et lille hul og døde straks. I min vånde skrabede jeg lidt jord over den og lod den ligge.

Da jeg kom hjem, savnedes gæslingen, man spurgte mig om den, og af angst for skænd nægtede jeg at vide noget. Men jeg følte mig brændemærket i min samvittighed. Min gode mor havde fra min tidligste barndom givet mig den bedste åndelige opdragelse, hun kunne, særlig formanede hun mig til at være

ærlig, aldrig lyve, altid være lydig og aldrig bande. Jeg følte det også som en stor brøde mod min mor, at jeg i min første tjeneste havde sagt en usandhed; dette fald fik stor advarende betydning for mit senere liv.

Det blev en lang og trang sommer, men den fik dog ende, og jeg kom hjem igen til min mor. Jeg var bestemt på aldrig mere at ville vogte gæs, og det kom jeg heller ikke til. Den næste sommer tjente jeg på et lille nybygget sted, Kratbanken i Hoven, hos mit søskendebarn *Kristian Nielsen*. Her vogtede jeg en lille fåreflok på 20 får og lam, uden bemærkelsesværdige oplevelser.

Året efter fik jeg plads i Bøvl Nørregaard, hvor jeg tjente i fire somre. Manden hed Andreas og konen Mette. Det var gammeldags kristne folk af den gode slags. Hver morgen sad manden ude i køkkenet med sin kone og læste morgenbøn og sang en salme af Kingos salmebog. Jeg skulle vogte en stor fåreflok på 150 á 200 får og lam. Det var ikke allesammen mandens får, men andre af bymændene havde en del får gående på græs iblandt dem, hvorfor de måtte gå over alt i byens store udmarker. Hver morgen ved klokken 6 skulle fårene ud; jeg stod med min hyrdetaske på ryggen, i hvilken jeg havde mad for hele dagen, da jeg ikke kom hjem før til aften. I hånden havde jeg min lille hyrdekæp, med hvilken jeg drev flokken den lange vej til græsningsstederne. Der ude kunne det ske, at jeg traf sammen med en anden hyrdedreng. Vi lod da fårene græsse sammen, og vi havde da på det nærmeste en kvadratmil til vor rådighed; men det var langt fra hver dag, vi mødtes, vore husbonder hjemme så helst, at hver passede sit.

Det var ikke nogen vanskelig bestilling, men tiden blev lang, og maden i tasken blev tør. Drikke havde man ikke, man måtte finde lidt mosevand, hvor man sammen med fårene kunne slukke sin tørst. Midt i mit distrikt var der en stor tørvemose, fuld af tørvegrave med vand i. Der ville fårene gerne ud i, men det var farligt, for det kunne let ske, at de gik på hovedet ud i graven, når de strakte sig ned til vandet. Jeg havde dog den lykke, at der i min fireårige regeringstid kun druknede et får på denne måde; men det kunne også være nok.

En berygtet fjende på disse enemærker var ræven. Over for denne fjende havde min madmoder givet mig dette råd, at jeg

skulle gøre flittig brug af min sangstemme, så blev ræven bange. Derfor sang jeg dagen lang, når det ikke tordnede eller regnede. Ræven fik da heller ikke et eneste af mine lam; men engang var det dog nær gået galt. En eftermiddag i slutningen af maj, da vejret var råkoldt, gik fårene og græssede på Engebæk Bjerg. Jeg havde lagt mig på ryggen mellem nogle store lyngbuske og iagttog de drivende skyer, som jog i tætte stimer hen under himlen. En gang imellem løftede jeg hovedet op over lyngtoppene for at se efter fårene, og i et sådant inspektionsøjeblik opdagede jeg pludselig noget, som lå og rullede sig sammen imellem nogle knolde. Hvad kunne det være? I en fart kom jeg på benene og stak i træskoene, som var gledet af fødderne. Under den hastige manøvre fik jeg træskoene »forkert på«, men ænsede det ikke, styrtede blot afsted med stokken løftet til varsko og opdagede hurtigt, at det var ræven, som tumlede med et lille lam, der oven i købet viste sig at være »mors lam«. Jeg råbte og skreg og svang kæppen. Ræven slap sit tag i lammet og fjernede sig langsomt et lille stykke, satte sig så på halen som en lille hund og slikkede sig om munden, idet den stirrede på mig, som om den kunne tænke sig at tage sagen op til mere venskabelig behandling. Men den blev dog snart klar over, at det ikke gik og luskede beskæmmet bort. Lammet var bidt i struben og havde et blodigt sår, større end jeg kunne dække det med min hånd.

Jeg var meget betænkelig ved stillingen. Min husbond var den dag ude og grave grøfter i en eng, der lå en fjerdingvej derfra. Jeg tænkte på at løbe ud til ham og fortælle, hvad der var sket; men jeg turde ikke fjerne mig langt fra fårene. Det blev nødvendigt, at jeg selv tog mig af sagens videre forløb. Det tørklæde, jeg havde haft om min mad, lagde jeg pænt sammen så bredt, at det kunne dække såret på lammets hals, som jeg forbandt med det. Derefter trak jeg min trøje af og pakkede lammet ind i den, for at det ikke skulle ligge og fryse. Siden samlede jeg fårene sammen, tog lammet op i armene og styrede flokken langsomt hen imod det sted, hvor husbonden arbejdede. Da jeg var kommen i nærheden af ham, lagde jeg lammet ned på et afmærket sted og løb hen og fortalte ham under gråd og hulken, hvorledes det var gået, at ræven havde taget »mors lam«. Han svarede nok så rolig: »Det var da godt, at ræven ikke tog dig«! Forøvrigt rådede han mig til at

tage hjem med fårene, da der ikke var så længe til aften. Da jeg løb tilbage til lammet for at gøre efter det givne råd, mærkede jeg først, at træskoene ikke passede til fødderne, og fik da fejlen rettet.

Da jeg kom hjem med fårene og det sårede lam, som jeg bar hele vejen, blev jeg som altid, når jeg kom hjem, godt modtaget af Mette. Hun roste mig, fordi jeg havde reddet lammet og båret det den lange vej hjem, det var vel en halv mil. Hun undersøgte lammet nærmere og gjorde såret i stand, vaskede det og forbandt det. Og efter nogle dages forløb kunne »mors lam« igen følge med hjorden i de store udmarker. Det blev det bedste af alle lammene; men et mærke og et meen af rævens tand beholdt det al sin tid, det kom til at gå med en stiv hals.

Fra hyrdelivet i de samme år har jeg også bevaret mindet om en lille fugl, en Hedelærke, som trøstede mig engang, da jeg blev overfalden af ensomhedsfølelse og melankoli. Jeg var så dybt bedrøvet, jeg husker ikke, hvad det var over; men det var vistnok over alle ting. Jeg gik og græd og bad til Gud, som jeg altid gjorde, når der var noget i vejen. Under grædende tårer satte jeg mig på en knold i mosen og spiste min mellemmad, da kom der en lille fugl flyvende ned tæt ved mig, satte sig i en lyngtop, idet den sang så opmuntrende for mig og blinkede hen til mig, som om den ville komme mig til hjælp. Den tiltrak sig snart hele min opmærksomhed, så jeg holdt op med at græde. Da maden var fortæret, og jeg rejste mig op, standsede sangen, og fuglen forsvandt. Det var mig en skuffelse, jeg ville ikke have rejst mig, hvis jeg havde tænkt, at det skulle have denne virkning. Jeg gik hen og satte mig, hvor fuglen havde siddet, og straks var fuglen igen i nærheden og sang som før. Lidt efter rejste jeg mig atter for at vælge en ny siddeplads, og det samme gentog sig; fuglen forsvandt et øjeblik og nærmede sig igen med sin livlige sang. Så fæstnede den tanke sig hos mig, at den lille rare fugl ville synge mig glad, og at det var Gud, som havde sendt den; hvorfor skulle jeg da ikke være trøstig og glad og lade sorgen fare! Denne lille tildragelse gik mig aldrig af minde, og særlig kom jeg til at tænke på den mange år efter, da jeg i Morten Eskesens sangbog mødte Mads Hansens sang: »Jeg gik mig hen ad ensom sti med sorgen ved min side«.

Mange har, og ikke helt uden grund, beklaget de små hyrdedrenge, som i de lange dage fra morgen til aften måtte gå ene ude i de store heder og moser og vogte fårene og føre en tilværelse, som ikke kunne andet end fremkalde livslede og virke sløvende både i åndelig og legemlig henseende. Der har sikkert også været dem, for hvem hyrdelivet har artet sig på denne måde, men således skete det ikke for mig. Jeg var stadig fuld optaget; fårene gav mig ikke meget at bestille, de kunne nærmest passe sig selv i de store udmarker, jeg havde at påse, at de ikke kom i tørvemosen og i engen; men tiden gik dog ikke med at kede sig eller med at sove. Det var nok ikke ualmindeligt, at en hyrdedreng faldt i søvn og vågnede op til at møde den uhyggelige situation, at fårene var ude af syne, eller også at de var at se på forbudte steder. Men jeg mindes ikke et eneste tilfælde, hvor sådan noget overgik mig. Jeg havde en gammel spade, med hvilken jeg gravede kanaler til at lede vandet omkring imellem moseknoldene og danne små vandfald, hvorved jeg anlagde vandmøller, Jeg var dygtig til at snitte i træ og kunne også lave vindmøller. Ved hjælp af spaden gravede jeg huler i lyngbankerne og indrettede jordhuse, som jeg siden efter 45 års forløb har fundet umiskendelige rester af. Når jeg fandt et stykke gammelt reb, tog jeg og trevlede det op, snoede det i tynde strenge og kniplede det til piskesnore (piskesmækker, svøber), som jeg solgte til andre drenge.

På den tid fik man i Sdr. Omme en bogsamling; en søn i gården lånte bøger derfra og var så god, når vi var kommen i seng om aftenen, at fortælle mig hvad han havde læst. Det var Blichers noveller og Ingemanns romaner, de vakte min interesse. Med gode løfter om at passe godt på bøgerne fik jeg lov til at låne dem og læse i dem ude ved fårene. Jeg blev så begejstret for disse bøger, at jeg måtte fortælle om deres indhold til andre drenge, som jeg traf på. På den tid fandt jeg også på at lege skole. Jeg jævnede en lille flade mellem lyngbuskene og forsynede den med rent sand, det var skolestuen. Så plukkede jeg sortebær og tyttebær og anbragte dem på spidsen af små togrenede lyngpinde, som jeg stak i jorden rækkevis, det var skolebørnene. Derefter tiltrådte jeg stillingen som lærer og begyndte, som det hørte sig til, med en sang; det var gerne en krigssang, tiden

var jo krigstid. Landet genlød af krigssange som »Den gang jeg drog afsted«, »Holmens faste stok« o. l. Efter sangen fortalte jeg historie, det var med Ingemann og Blicher som grundlag. Skete det i en historietime, at der kom et vindstød og bragte forstyrrelse blandt skolebørnene, måske så groft at nogle tabte hovedet, og andre faldt om, blev jeg meget vred og skældte vældig ud. Sådan forløb mange timer med mine første forsøg i lærergerningen.

De sværeste og tungeste dage i de fire somre, jeg vogtede får, var tordenvejrsdage. Det skete ikke sjælden, at der trak et tordenvejr op og gjorde mig bange; under uvejrets rasen søgte jeg hen til fårene, som trykkede sig tæt sammen. Jeg bøjede mig ned og trykkede mig ind imellem dem og blev ligesom de gennemblødt til skindet. Mindet derom kan endnu få mig til at gyse.

Til min underholdning ved fårene hørte også at spille violin. Violinen lavede jeg selv, den var massiv, men formet så vidt mulig efter en rigtig spillemandsviolin og havde både hals og skruer med snoede strenge af hestehår, som kunne stemmes over en violinstol. Buen bestod af en bøjelig pilegren med udspændte hestehår. Jeg drev det til at kunne ledsage nogle af mine mest yndede sange med violinspil, bl.a. »Holmens faste stok«.

I de fire år jeg passede får på de vidtstrakte lyngheder, hændte det mærkelig nok aldrig, at jeg blev bidt af hugorme; dem var der ellers mange af, og jeg gik næsten altid med bare fødder. Derimod skete det ikke sjælden, at et får blev bidt og da mest næsten altid i hovedet; så svulmede hovedet op, og og fåret blev sløjt og tog så godt som ingen føde til sig. Dog gik det temmelig hurtigt over, som oftest var fåret igen rask efter nogle få dages forløb. Det endte aldrig med dødelig udgang, der blev ikke taget videre hensyn til det. Men hugorme var bandlyste, og når jeg så en hugorm, måtte den lade livet for min hyrdekæp. De fire somre, jeg tjente som fårehyrde fik jeg i årlig løn foruden kosten 1 rigsdaler samt et pund uld og et par træsko.

Efter at have været fårehyrde rykkede jeg op til at passe køer, så kunne jeg være mere sammen med mennesker og have mere afveksling i det daglige liv. Jeg kom da til at tjene på en større gård i Omvraa. Manden hed *Jacob Jepsen*. I sine yngre dage hav-

de han lært snedkerhåndværket i Varde og været en ualmindelig dygtig snedker. Jeg mindes, at han havde lavet en sjælden smuk dragkiste, der næsten var et kunstværk. Alt, hvad han lavede var akkurat og pænt. Hans ældre broder, *Jens*, arvede fædrenegården, han var en flink landmand på den tid; men han blev ikke gammel, han døde ugift og broderen Jacob fik gården efter ham. Det skete under »Treårskrigen« 1848-50. Jacob var med som soldat i krigen, og gården blev da bestyret af en ældre karl og en pige. Efter krigens slutning kom Jacob hjem og blev gift med sin forlovede *Else Marie Jensdatter*, som var mit søskendebarn. Jacob var en såre godmodig mand, rolig og stille i al sin færd, til daglig brug talte han ikke meget. Else Marie var en energisk og rask kvinde, der kunne overkomme en mængde arbejde, hun var ivrig også i sin tale. Der var fart over hende, og hun forlangte meget af sine piger; det kneb for hende at have dem mere end et år. Men sine folk gav hun en fortrinlig kost, og en udmærket kone var hun. Om foråret 1854 kom jeg i tjeneste hos disse mennesker, de havde da været gift i godt 3 år og havde 2 børn, en datter og en søn. Tidligere havde de haft en lille pige til at passe køerne, og hun skulle da ved siden deraf hjælpe *Else Marie* med børnene og lidt husgerning. Nu skulle jeg træde i den lille piges sted. Der var to voksne tjenestepiger; men de gik meget med i det udvendige arbejde. Else Marie gav mig besked på alt, hvad jeg skulle foretage mig, jeg var opmærksom og gjorde mig umage, så det gik udmærket, og *Else Marie* var så god, som dagen var lang. Jeg måtte hjælpe til med børnene, feje i dagligstuen og assistere ved opvask og borddækning. Det var et helt andet liv end at gå ude på heden fra morgen til aften.

Da kreaturene hen i maj kom ud, fik jeg at føle, at her var meget at gøre. Vi havde 10-12 køer og lige så mange unghøveder, de stod tøjrede i 2 afdelinger hver i sin mark med en fjerdingvejs afstand fra hinanden. Først skulle de to hold ud om morgenen, det ene i øst, det andet i vest, så skulle de flyttes 2 gange og derefter trækkes hjem til middag, dette kunne ikke besørges ved almindelig gang, jeg måtte tage den i trav, og det gjorde jeg gerne. Ikke sjælden havde jeg et af børnene med på farten. Jacob havde lavet en lille nydelig barnevogn, som jeg ved en sådan lejlighed benyttede til at køre barnet i. *Else Marie* var ikke karrig med ros og hel-

ler ikke med kringler og lignende, som jeg så på rejsen kunne dele med den lille i vognen.

Tiden gik næsten alt for hurtig for mig. Det blev ikke til noget med læsning og heller ikke med at lave småting, dog fik jeg kigget »Tusind og en Nat« igennem, især mindes jeg Aladdin fra den tid. På den måde gik fire somre i samme plads, og de gik for mig som fire dage.

Blandt mine herhen hørende minder vil jeg nævne nogle få, som har haft betydning for mig. Engang skulle *Jacob* og *Else Marie* til Vejle, rejsen ville tage mindst 2 dage, og vi skulle da være ene hjemme, det vil sige børnene og folkene. Det var en stor begivenhed. I det par dage kom jeg til at indtage en betroet stilling som en slags husforvalter. Else Marie gav mig besked på mange ting. Jeg skulle have opsyn med pigerne, ligge i sovekammeret om natten og passe godt på børnene, klæde dem af og på o.s.v. Tilsidst fik jeg overrakt nøglerne til husets gemmer, så pigerne skulle henvende sig til mig for at få adgang til at hente noget derfra. Jeg følte mig desårsag lidt mere, end jeg havde godt af, men det ansporede mig til at vise troskab, og jeg har ofte fremdraget denne lille oplevelse som eksempel på, at tillid høster troskab, en regel, der som regler har sine undtagelser, ganskevist. Noget andet var i det omtalte tilfælde, at tilliden, som vistes mig, havde en skygge af mistillid, som faldt på pigerne, og som bevirkede, at de så på mig med misundelige og onde øjne. Men alt gik ellers godt, til herskabet kom hjem.

Til mine minder af betydning fra den tid hører også mit møde med en seminarist, som var født og vokset op i Omvraa. Efter at have taget sin sidste eksamen kom han hjem og gjorde besøg i nabogården. Han kom også hos Jacob Jepsens, og der blev gjort megen stads af ham. Jeg mindes ham, som han sad på den fornemste plads ved bordenden med en større pibe i munden og med en anselig tobakspung hængende ned fra en knap i frakken. Han var genstand for min største opmærksomhed og min højeste beundring. Else Marie brasede i køkkenet, hun bagte vafler, de dejligste vafler, som duftede henrivende, og som sammen med kaffen blev sat frem for den hædrede gæst. Jeg stod med en af de små og så til. Den unge lykkelige seminarist var mit ideal af et menneske, og jeg ønskede at have været i hans sted. Det be-

gyndte at foresvæve mig som en mulighed, at jeg kunne nå så vidt; men jeg greb mig i det og slog det hen som utænkeligt, han var jo gårdmandssøn og jeg en fattig dreng. Senere kom tanken dog igen og lod sig tilsidst ikke afvise.

Engang blev jeg sendt fra Omvraa til Grindsted for at hente doktorsager på apoteket og skulle med det samme have et pund »kaffesager«, apotekeren havde nemlig også kolonialforretning. Jeg fik 2 dalerstykker i lommen og løb afsted over hedefladen, der dengang henlå i en strækning på næsten 2 mil uden menneskeboliger. Det var hen på eftermiddagen, og jeg skulle skynde mig for at kunne være tilbage, inden det blev mørkt. Mit ærinde fik jeg godt nok besørget og begav mig også tidlig nok på tilbagevejen med varerne. Men da jeg havde tilbagelagt en fjerdingvej ind i heden og kom i tanker om, at jeg ikke havde holdt regnskab med, hvor mange penge der blev i behold, standsede jeg op for at undersøge sagen. Til min bestyrtelse fandt jeg, at der måtte være begået en fejl, jeg havde fået for mange penge tilbage. Der opstod en kort varig rådslagning med mig selv, om jeg skulle løbe tilbage igen og få fejlen rettet eller beholde pengene og drage videre. En stemme sagde: »Du har ikke taget penge, apotekeren har selv givet dig dem, og du kan godt beholde dem«. Men en anden stemme sagde: »De er givet ved en fejltagelse og er altså ikke dine; beholder du dem, er du uærlig«. Den sidste stemme, som jeg følte var den gode stemme, sejrede, og jeg skyndte mig, alt hvad jeg kunne, tilbage til apoteket. Apotekeren ville først ikke tro mig, men da jeg viste ham, hvor meget jeg havde i pungen og fortalte, at jeg kun havde haft 2 rigsdaler med hjemmefra, så regnede han ud, at han havde glemt at tage betaling for kaffesagerne. Han tog da imod pengene og roste mig og spurgte mig, hvis dreng jeg var, og så førte han mig om bag disken, hvor han fyldte alle mine lommer med svedsker. Efter denne lille oplevelse tiltrådte jeg igen nok så glad tilbageturen over den vilde hede og nåede at komme hjem, inden mørket faldt på.

Da jeg mange år senere traf sammen med apotekeren, kunne jeg ikke nægte mig den fornøjelse at forhøre ham, om han huskede en lille dreng, der engang kom løbende tilbage, fordi han ved en fejltagelse af apotekeren havde fået for mange penge. Det viste sig, at apotekeren kunne godt huske denne dreng, der ville

have orden i sine pengesager. Og vi fik en fornøjelig samtale med hinanden, da jeg erklærede mig identisk med samme dreng.

Ved at tænke tilbage på min tjenestedrengetid fra jeg var 5½ år og til jeg blev 15½ år kan jeg ikke sige andet, end at det var en underlig lykkens tid. Jeg har ikke et eneste bittert minde fra disse dage, men kun tak til Gud og mennesker for, hvad jeg modtog både åndelig og legemlig. Jeg havde den lykke at tjene i gode og sunde hjem og være omgivet af kærlige og gode mennesker, der ikke ville mig andet end godt.

Som tidligere omtalt, tilbragte jeg vintrene hjemme hos min mor. Jeg kartede uld til hende, når hun spandt og strikkede strømper, og ved siden deraf læste jeg over på mine lektier til skolen. Jeg kendte ikke til at gå ledig. I de tre sidste vintre kastede jeg mig særlig over at lave hægter; dengang købte man ikke hægter, man lavede dem selv, dels af ståltråd og dels af messingtråd. Jeg lavede en mængde hægter, som jeg solgte, navnlig til sypigerne, som var godt tilfredse med mine varer. I forårsmånederne drev jeg forretning med at opkøbe lammeskind. Der holdtes mange får og der fødtes mange lam, hvoraf en del døde. Der var altid nogen i gårdene, som beregnede sig en lille bifortjeneste ved at tage skindene af de døde lam og sælge dem til opkøbere. Opkøberne var gerne storringsdrenge, og jeg blev en af dem. Vi drog rundt i sognet som konkurrenter og opkøbte lammeskind, som vi solgte på forårsmarkedet i Sdr. Omme til buntmagere. Det var ikke noget fint arbejde at tumle med de rå skind, som ofte havde en streng lugt, men det fik ikke hjælpe, det måtte man finde sig i, når man ville tjene noget. Skindene blev bundet sammen 10 og 10, 10 skind udgjorde 1 dægger. 3 á 4 dægger var det almindelige for en opkøber at erhverve sig. Det sidste år, jeg handlede med lammeskind, tjente jeg godt 3 rigsdaler; det var mere end jeg tjente hele sommeren.

Efter min konfirmation skulle jeg til noget, men hvad skulle det være; Jeg var lille og spinkel, så jeg kunne ikke gøre strengt arbejde. På den tid kom en af mine bedste kammerater fra drengeårene til mig med strålende ansigt og fortalte, at han havde fået lov til at komme med en omvandrende skrædder for at lære

at sy. Han afmalede, hvilket herligt liv det kunne blive, man kom så mange steder, fik en god føde og kom til mange gilder. Han opfordrede mig til at slå følge; men til hans store forbavselse sagde jeg bestemt nej. Jeg ville ikke være skrædder, selv om jeg var lille og spinkel.

Derimod ville jeg gerne spille violin, flere af slægten var spillemænd, og det havde jeg også lyst til at blive. Min mor havde mærkelig nok den vinter, jeg gik til præsten, givet mig en ny violin; den var vel ikke af de fineste eller dyreste; men god nok til mig. Jeg glemmer aldrig dagen, da jeg fik den. Da jeg kom hjem fra skolen, sagde mor til mig med en vis højtidelig mine: »Gå hen og se i den nederste dragkisteskuffe, der ligger noget til dig«. Jeg trak skuffen ud, og hvad ser jeg? en skinnende ny blank violin med alt tilbehør. Ingen kan tænke sig min overraskelse. Jeg vovede dårlig nok at tage den op og prøve at spille på den ... jo, det var en rigtig violin, ikke som den, jeg lavede, da jeg passede får. Jeg kyssede og klappede min mor mange gange. Dermed var det afgjort, at jeg skulle se at blive spillemand, og vinteren efter min konfirmation skulle jeg lære og for alvor kaste mig over musikken. Jeg kom i lære hos en meget dygtig lærer i Ringgive. En dag om ugen tog jeg min violin på ryggen og spadserede til Ringgive. Jeg blev der en dag over og fik to á tre timers undervisning; men skønt jeg gjorde mig umage, drev jeg det ikke til meget den vinter, men så vidt drev jeg det, at jeg kunne spille til julegilder.

Ved siden af musikken tog jeg flere småbeskæftigelser op. Jeg havde en morbror, som var meget »småkræng«. Han havde haft en gård, men sad nu som aftægtsmand i gården, der var overdraget til en søn. Han var duelig til mange ting. Således var han en meget fin og meget benyttet tækkemand, endvidere forstod han sig på at gøre ure rene, både stueure og lommeure, han kunne forsåle støvler og var mester til at klinke fade og tallerkener. Ofte stod jeg som dreng hos ham for at beundre hans kunst, men jeg måtte være forsigtig, særlig når han syslede med indholdet af de små lommeure. Dog fik jeg lov til at lære så meget af ham, at jeg også kunne give mig af med at rense ure og forsåle støvler og klinke fade. Jeg øvede mig også i at skrive afskrift efter bøger for at lære retskrivning, som jeg ikke havde fået noget af i skolen.

I sommeren 1857 tog jeg tjeneste hos 2 husmænd, som satte mig til meget arbejde også karlearbejde f. eks. tørvegravning. Men jeg ville ikke give tabt i noget. Jeg svedte og jeg sled, så jeg somme tider måtte kaste mig ned på jorden, for ikke at bryde sammen. Det blev en trang og lang sommer, som jeg længtes efter at få ende på. Den følgende vinter gik med de førnævnte forskellige småbeskæftigelser, og jeg havde nok at bestille, ja mere end jeg kunne overkomme. Men det blev stadig et mere og mere påtrængende spørgsmål, hvad jeg skulle tage fat på den næste sommer.

Jeg havde lært at kende lidt til mine kræfter og erfaret, at jeg ikke magtede at tjene som karl. Men hvad så? Under disse overvejelser kommer der en dag en ældre karl, der havde tjent længere tid på en herregård på nordfyn. Herremanden havde flere gange skrevet til denne karl om at skaffe folk til herregården. Nu havde han igen fået brev om at leje en ældre mand eller en større knægt til at røgte og passe køer, og han mente, at jeg godt kunne udfylde pladsen. Indtil køerne kom på græs, skulle jeg røgte 50 køer i stalden; når køerne kom på græs, var pladsen let; de var omtrent 200 i tallet og gik i indhegninger. En ældre mand, der var godt kendt med forholdene, skulle sammen med mig passe dem, og vi havde hver en stor røgterhund til hjælp. Det skulle nok gå, jeg kunne få en stor løn, langt større end i min hjemegn, 30 rdl. for sommeren (i vore penge 60 kr.). Mor og jeg talte sammen om sagen. Hun var ikke glad ved at få mig så langt bort; men jeg havde mod på det, jeg længtes ud, og mor lod mig råde til sidst, så jeg tog mod pladsen.

Da det var bleven bestemt, fik mor travlt med at efterse mit tøj og udstyre mig til den lange rejse. Jeg gjorde mig mange forventningsfulde tanker om, hvad jeg skulle få at se og opleve ude i den vide verden, og mine jævnaldrende beundrede og misundte mig, fordi jeg skulle så langt bort. Der blev lagt planer for rejsen; jeg skulle gå hele vejen, en 17-18 mil, og bære alt mit tøj. Min mor syede en lang lærreds pose, der skulle rumme tøjet og bæres som »tværsæk« over skulderen med den ene ende på ryggen og den anden på brystet.

Den 1. maj skulle jeg tiltræde min ny tjeneste, det var i året 1858. Det blev bestemt, at jeg skulle give mig på vej om morge-

nen den 29. april, som var lørdag. Jeg skulle gå over Vejle til Fredericia, derfra sejles over til Strib og fortsætte videre til fods over Bogense til bestemmelsesstedet herregården Kjørup, som lå 2 mil øst for denne by. Det var en bevæget stund hin morgen, da jeg tog afsked med mor, og hun ønskede mig lykke på rejsen og bad mig være en god dreng og ikke glemme mit fadervor.

I løbet af dagen nåede jeg til Fredericia, hvor jeg overnattede, jeg havde været så heldig at komme op at køre på en del af vejen. Søndag morgen lejede jeg en færgemand med en lille båd til at sejle mig over til strib, det gav jeg 8 skilling for. Pengene var mindre men mere værd dengang. Fyn syntes jeg straks godt om, her var kønt, grønne marker, lyse skove i færd med at springe ud, hyggelige landsbyer og humlehaver. Vejret var mildt og stille, solen skinnede. Det blev varmt at gå, jeg måtte sætte mig ned på grøftekanten en gang imellem og tørre sveden af ansigtet.

Hen på eftermiddagen mellem 5 og 6 nåede jeg Bogense, træt og ømfodet. Jeg prøvede at forhøre mig i nogle af byens købmandsgårde, om der ikke muligvis var vogn fra Kjørup, som jeg kunne komme til at køre med, men det var der ikke. I en af gårdene traf jeg sammen med en karl, der havde sølvtresse om kasketten. Han fortalte, at han var kusk på en herregård, der lå en halv mils vej uden for Bogense, og at han var kørende med sit herskab til byen og skulle køre hjem om en halv times tid. Han tilbød at tage min tværsæk med i vognen og opbevare den til næste morgen, da der skulle komme vogn fra Kjørup og hente en dreng dertil. Han ville også sørge for mig og tage mig med hjem og skaffe mig natlogi; men det skulle ske på den måde, at jeg gik et lille stykke i forvejen og oppebiede hans komme med herskabet. Jeg tog med taknemmelighed imod dette venlige tilbud og gik et lille stykke ud ad vejen for at stille mig på et passende sted og oppebie herskabsvognens ankomst og så bede om lov at køre med.

Imidlertid trak det op til et voldsomt tordenvejr efter den stærke varme. Snart var himlen kulsort, og det lynede og tordnede, så det var en gru. Jeg stod ved et gammelt piletræ på vejen og ventede med angst på vognen, men den kom ikke. Man ville åbenbart ikke køre ud i det vejr. Snart skyllede regnen ned i stri-

de strømme, jeg måtte stå rolig og tage imod det hele; det blødte igennem lige til skindet, så der ikke var en tør trevl på mig. Da regnen endelig hørte op, blev det hundekoldt, og jeg begyndte at fryse.

Forlade stedet turde jeg ikke, da vognen kunne komme og køre fra mig, og hvor skulle jeg ty hen? Jeg vidste ikke engang, hvor den gård lå, som vognen var fra og heller ikke, hvad gården hed, så lidt som navnet på karlen, der havde fået mit tøj. Hvem kunne vide, om han havde narret mig! Nu stod jeg her uden mit tøj på et vildfremmed sted og kendte ikke et menneske. Ene, forladt og ulykkelig som ingen sinde vendte jeg mit ansigt mod Jylland og græd, rystende af kulde.

Jeg forsøgte at bede til Gud, at han dog måtte hjælpe mig, men jeg kunne ikke rigtig få ordene frem. Solen var ved at gå ned, det ville snart blive mørkt. Endelig kom den ventede vogn, jeg kunne kende karlen. Beskeden trådte jeg ud på vejen og bad med rystende stemme, om jeg ikke måtte køre med. Det havde herskabet ikke noget imod, og med stort besvær kravlede jeg som en druknet mus op i vognen til kusken. Vi kom til gården, og kusken hjalp mig ned og fulgte mig hen til en stor spisestue, hvor der var megen støj af de mange folk, der sad og spiste aftensmad. Jeg blev bedt til at spise, men jeg kunne ikke spise noget, så forkommen som jeg var i mit våde tøj. Der kom da en pige, mild og deltagende, og tog mig med sig til et lille tarveligt kammer, hvor hun hjalp mig af mit våde tøj og pakkede mig i seng, idet hun lovede at få mit tøj tørret til næste dag. Ikke længe efter at have forladt værelset kom hun tilbage med en skål varmt øl, som jeg skulle drikke for at få varme i kroppen. Det hjalp godt, jeg faldt hurtig i søvn, og da jeg vågnede næste dags morgen, var jeg vel tilpas.

Så kom pigen med mit tøj, som nu var tørt, også min skjorte, som jeg havde afleveret. Det var for resten ikke noget ekstraordinært at ligge uden skjorte, det gjorde så at sige alle dengang, unge så vel som gamle, mænd så vel som kvinder; man anså det for ødselhed at ligge med sit undertøj i sengen.

Efter at være stået op og klædt på tilbragte jeg formiddagen sammen med gårdens folk, og først hen over middag kom den vogn fra Kjørup, som kusken havde talt til mig om, og som jeg

kunne komme med til min rejses mål. Dette nåedes endelig ved solnedgang.

På afstand lignede herregården Kjørup med sine mange spredte bygninger en lille bondeby ved hvilken et lille slot ragede op. Hovedbygningen var omgivet af voldgrave med vindebro.

Gennem en allé af gamle mægtige popler kørte man ind i gården. Først havde man en indelukket gård, der rummede forpagterbolig, spisestuer og køkken m. m. samt bolig til mejeribestyrer. Herremanden (eller forpagteren) var en godsejersøn fra Langeland, han var gammel ungkarl. Forvalteren og mejeribestyreren var også ugifte. Forvalteren hed Hansen, han var middelhøj, rødskægget, rask i sit væsen og noget brutal. Han var ikke vel lidt af karle og drenge, men vist allerede dengang anset som en dygtig landmand; senere er hans navn blevet godt kendt i landbrugskredse (Hansen – Henneberg Ladegaard). Bagved den indelukkede gård var der en anden gård, der benyttedes til svinestier, vognskure og redskabsrum. Lige over for, med en bred kørevej imellem lå et langt nyt grundmuret hus, der benyttedes til bolig for avlsbestyrer samt karle og drenge. Deres værelser var ualmindelig gode efter datidens forhold; der boede kun en 3-4 sammen på hvert værelse. Bag ved denne bygning lå der store prægtige hestestalde. Her var plads til 40 heste. Bag ved hestestaldene lå en bygning med kostalde, her var 3 stalde, hver med plads til 60-70 køer. Allerlængst tilbage mod nord lå den mægtige tærskelade. Både staldlængerne og tærskeladen var bygget på en nedlagt kirkegård. Her havde Kjørup kirke ligget engang – der blev sagt for hundrede år siden – omgivet af en lille landsby af samme navn. Af kirken var der endnu synlige rester tilbage, således stod endnu dens østgavl som vestgavl i den store tærskelade, og man kunne se, hvor alteret havde stået. Inde i staldene fandtes anvendt træværk fra kirken, det var malet og frembød billedrester f. eks. af englehoveder eller af arme og ben; det så uhyggeligt ud ved første øjekast, men man kan vænne sig til meget.

Lige tæt vesten for alle de her beskrevne bygninger lå slottet i en meget smuk have; det var kun beboet om sommeren, da boede den gamle grevinde her med sine tre døtre.

Mit indtryk af befolkningen hin første aften, jeg kom til går-

den var noget blandet. Den mand, jeg først mødte, var ingen ringere end selve forvalteren, og han var i dårligt humør. Han kom hen til mig med sin store spanskrørstok i hånden og spurgte mig i mindre blid tone om mit navn og min stilling. Jeg svarede meget beskedent på hans spørgsmål, men da han hørte, at jeg skulle passe køer, brød han ud i skældsord og tilføjede foragtelig: »Sidste dreng røgtede 60 køer, du magter jo ikke engang at gøre stalden ren«.

Jeg stod med nedslagne øjne og var lige ved at græde. Han viste mig derpå ned i spisestuen, at jeg kunne få noget mad. Som jeg traskede afsted og ønskede mig langt bort efter denne modtagelse kom en lille pæn mand, som havde hørt forvalterens ord, hen til mig og sagde mildt og kærligt, men med et fremmed tonefald: »Du skal ikke være forknyt min dreng, den mand, du talte med, har ikke noget med dig at gøre, men det har jeg. Når du vil være flink og gøre, hvad du skal, så skal vi nok blive gode venner«. Hvor gjorde den venlige tale mig godt. Det var mejeribestyreren; han blev fra dette øjeblik min gode ven, og det var mig en glæde at udføre, hvad han forlangte.

Derefter indfandt jeg mig i spisestuen, hvor mandskabet fyldte luften med en støj af skramlen og snakken i munden på hinanden, så jeg følte mig ganske ør og fortumlet. Som jeg stod fortabt i myldret, kom en net og velklædt karl hen til mig og spurgte, hvem jeg var, og hvad jeg skulle. Dette sagde jeg ham, og så anviste han mig plads ved et mindre bord, der stod lidt til en side. Det viste sig at være røgterbordet, det simpleste i hele spisestuen, genstand for almindelig ringeagt. Også i disse omgivelser gjorde der sig klasseforskel gældende. Jeg tog plads ved det lille bord og så mig om i stuen. Der var to lange borde, ved hvilke karle og drenge tog plads efter en bestemt rangfølge. Hver fjerde mand havde sin lille skuffe under bordet, hvori han opbevarede sin ske og sit gaffeltøj samt levninger af tiloversbleven mad; hver enkelt fik nemlig tildelt sin bestemte portion af kød og flæsk, og levnede han noget, gemte han det i sin skuffe, som han havde forsynet med lås og anskaffet nøgle til. Sammen med låseværket var også skeen og gaffeltøjet privat ejendom, hvis tilstand man selv havde ansvaret for. I en afstand af 3 alen fra hver bordende hang der ned fra loftet et viskestykke og et håndklæ-

de; der aftørrede man ske og gaffel. Som bordkniv benyttedes i almindelighed lommekniven. Viskestykkerne og håndklæderne blev skiftede en gang om ugen efter at være vendte med den rene side til i ugens løb.

Ved røgterbordet sad et mindre personale på 3 kvægrøgtere, et par griserøgtere samt stalddrengen. Ikke sjældent måtte der også her gives plads til et par gamle mænd, der kom på havearbejde. Samme mænd var ikke velansete blandt gårdens folk, de var udslidte og kunne ikke udrette noget synderligt. Her indtog jeg mit første måltid på herregården. Det var det samme, som jeg plejede at få til aften hjemme i Jylland, nemlig byggrynsgrød, kogt på kærnemælk og med skummet mælk til at dyppe grøden i. Da vi var færdige med at spise, kom en større dreng hen til mig og indbød mig venlig til at gå med ham og dele natteleje med ham. Dette blev jeg glad ved, da jeg ikke var fri for at nære ængstelse med hensyn til at skulle ligge ene på den store gård, hvor der var fuldt af spøgeri og den slags; men i det samme kom avlskarlen til og sagde i en bydende tone: »Nu kan du Niels, vise den ny røgter hans plads, hvor han skal ligge, og du skal ligge i din egen bås«. Niels svarede ja, og vi gik.

Efter at være kommen igennem flere stalde og en foderlo nåede vi til et lille kammer, hvori der stod en seng og ved siden af den en stol, mere var der iøvrigt heller ikke plads til i det tarvelige rum, hvis gulv bestod af almindelig stenbro. Her blev jeg overladt til mig selv, mørkeræd som jeg var og bange for spøgeri. Jeg skyndte mig at krybe i seng, men lå længe vågen og lyttede til mistænkelige lyde, af og til hørte jeg raslen af lænker, det kunne ikke være værre. Endelig fik jeg mig dog samlet sammen til at bede min aftenbøn og faldt derefter i søvn.

Næste morgen vågnede jeg ved at høre folk gå igennem foderloen forbi min dør og snakke med hinanden. Jeg stod da op og tog mit arbejdstøj på og begav mig til stalden. Her var der otte piger i gang med malkningen; jeg hilste godmorgen, de svarede med at dreje hovedet og sende mig et skottende blik over skulderen. Kort efter kom mejeribestyreren til stede og anviste mig mit arbejde. Jeg skulle passe en stald med 50-60 køer, som så magre og pjaltede ud; de ventede øjensynlig på sommeren. Mit største og værste arbejde var rengøringen i stalden, som i begyn-

delsen faldt mig besværligt; men efter nogle dages øvelse gik det meget godt, og på inspektionstur gennem stalden spurgte forvalteren mig en dag, om jeg ikke ville lade mig fæste for næste vinter som røgter, hvortil jeg svarede, at det ville jeg betænke mig på. Jeg var velfornøjet, eftersom alle var gode imod den lille jyde. Det var en lykke for mig, at jeg ikke den første nat kom til at ligge sammen med den omtalte Niels, da han led af lusesyge og var fuld af utøj, så ingen kunne dele seng med ham; han lå i nogle pjalter i en kobås.

Efterhånden som tiden gik, kom jeg i ry for mine små færdigheders skyld. En af karlene klagede en dag over, at hans ur var gået i stå. Jeg spurgte ham da, om jeg ikke måtte se på det, måske kunne jeg rette fejlen. Han betroede mig så uret, og jeg tog det med ud på mit kammer, hvor jeg havde lidt værktøj hjemmefra, bl.a. en lille skruestik og et par tænger, og ved hjælp deraf lykkedes det mig at finde og at rette fejlen.

På gården var der en avlslærling, som spillede violin og blæste horn. Han stod ellers langt over mig, men en dag vovede jeg at gå ind til ham for at høre ham spille. Jeg lod da et ord falde om, at også jeg kunne spille, hvilket han fandt interessant og lod gå videre til forvalteren. Denne opfordrede mig derefter til at skrive hjem om at få min violin tilsendt, så kunne jeg nyde undervisning hos avlslærlingen. Jeg efterkom opfordringen og fik min violin sendt over til mig; så gik min fritid med musik i det lille kammer. Det blev snart bekendt, at jeg kunne spille, og ikke sjælden kom både karle og piger for at høre mig spille. Det skete også, at de trådte en vals eller en polka i foderloen. Med musikundervisningen gik det mindre godt, da jeg ikke kunne få tid nok til at øve mig.

Min musiklærer fandt så på at foreslå mig, at jeg skulle anskaffe mig en kornet, den kunne jeg øve mig på ude på marken ved køerne. Den tanke tiltalte mig og kildrede min forfængelighed. Hvad om jeg kunne lære at blæse på en så dejlig kornet og komme hjem til Jylland med den, da kunne jeg være sikker på at vække beundring. Jeg gik ind på at lade min musiklærer skaffe mig en kornet. Den ville koste godt 20 rigsdaler, det var mange penge for mig, jeg kan slet ikke forstå, at jeg indlod mig på den historie.

En skønne dag kom så den dejlige kornet; hvor var den strålende blank med sølvventiler og smukke forsiringer! Lærlingen blæste på den, den gav henrivende toner, så bløde og rene; men kunne jeg nå til at lokke sådanne toner frem af den? De andre store drenge på gården misundte mig min lykke. Men jeg fik ingen fortsat glæde af det fine instrument; thi kort efter blev jeg syg, og det blev mig forbudt at blæse på det. Jeg måtte se at få det solgt, andet var der ikke at gøre. Det tog tid, men endelig fandt jeg en køber, og kornetten blev solgt for 14 rigsdaler, det var et stort tab, som jeg græmmede mig meget over.

Til mine små færdigheder hørte også skrivekunsten, det var dengang ikke så udbredt en kunst som nu. En af malkepigerne havde en kæreste, som i foråret var bleven indkaldt i kongens tjeneste. Nogen tid efter fik hun et brev fra ham, men hun havde nær aldrig fået det læst, selv kunne hun ikke læse og ingen anden af gårdens piger og karle ville hun betro at læse brevet for hende. I sin vånde bestemte hun sig endelig til at skænke mig sin fortrolighed for at blive hjulpen. Under tavshedsløfte blev jeg indviet i forholdet, og vi lavede i forening et brev til kæresten som svar på det fra ham. Hun sagde til, og jeg skrev. Det blev et mærkeligt brev, men hun var glad ved det, og det blev afsendt. Siden fik hun flere breve, som jeg også måtte hjælpe hende med. Men det kunne ikke blive ved at gå ubemærket hen, at denne pige havde hemmeligheder med mig, og det kunne så heller ikke holdes skjult, hvad hemmelighederne drejede sig om. Følgen deraf var, at også en anden pige betroede sig til mig i lignende anledning, så jeg var lige ved at få et hemmeligt kontor for brevveksling mellem kærestefolk. Honorarer var der naturligvis ikke tale om, men nok om små gaver, mest i form af spisevarer.

En af de første dage i juni var der stor stads og højtidelighed på herregården. Grevinden med sine tre døtre kom fra Odense for at tage sommerophold på det lille slot, der lå så fredeligt inde i den store prægtige have. Der var pyntet til grevindens modtagelse, som skulle foregå med musik. Ved den forventede tid kom den store lukkede vogn med 4 heste for til syne i alléen og svingede straks efter ind over vindebroen og gennem porten ind i gården, hvor musikken tonede. Det var en stor dag for mig. Jeg var meget optaget af at se grevinde og tre komtesser, sådanne

personer havde jeg aldrig set. Fra kostalden kunne jeg se langt ind i den store have, og der gik ikke mange dage, før jeg havde set dem alle fire og konstaterede, at de helt og holden lignede andre mennesker; men der var det mærkelige ved dem, at de ikke havde noget at bestille. Jeg anstillede en sammenligning mellem dem og mig, hvad livskår angik, og var straks klar over, at jeg ville ikke bytte med dem. Det var let at se, at de i deres fine verden gik og kedede sig, medens jeg fattige knøs fra den jydske hede følte mig glad og godt fornøjet. Jeg havde tiden optaget fra morgen til aften, i min barndom og opvækst havde jeg næsten aldrig været syg.

Jeg havde ikke ligget til sengs en eneste dag til ende. Først da jeg kom til Fyn, fik jeg nogle sygedage. Det begyndte med, at jeg fik nældefeber og måtte ligge nogle dage. Herremanden viste sig ved denne lejlighed ualmindelig omsorgsfuld; han sørgede for læge og medicin og kom ofte ind og sad og talte kærlig til mig, men naturligvis længtes jeg efter min mor. Da nældefeberen var overstået, fik jeg koldfeber; det var en sygdom, som gav feber hveranden dag. Det begyndte med en gruelig kulde, man rystede, så sengen rystede med. Efter en sådan omgang på 2-3 timer fulgte en voldsom hede, der endte med stærk sved. Gang efter gang fik jeg Kinin for at stille feberen, men det hjalp kun nogle dage, så kom feberen igen. Af og til gik jeg et par dage og drev hjemme på gården. Kininen kunne jeg dårlig tåle, den virkede kvalmende og gav opkastning, så fandt husjomfruen på at give mig en lille skefuld frugtsaft oven på pulveret, det hjalp noget.

Som tak herfor ville jeg gerne vise husjomfruen en opmærksomhed, og jeg kom da på den tanke at ville lave en fejekost i lighed med de fejekoste af revlingeris, som jeg kendte så godt fra Jyllands hedeegne. På digerne, der omgav herregårdens marker og haven, voksede en ret køn og fin plante omtrent en alen høj og med en stærk forgrenet top, lig gul sennep. Den måtte der kunne laves en pæn kost af. Jeg tog straks fat på arbejdet og fik også med megen flid og omhu en kost lavet til den fortjenstfulde husjomfru.

Dette fik et interessant efterspil, idet jeg blev opfordret af hr. Langkilde til at lave et helt parti koste af samme slags og lade

dem udstille ved en landbrugsudstilling, som snart skulle holdes i Odense.

Jeg blev i den anledning fritaget for røgtertjenesten i 14 dage for at lave udstillingskoste. Da de fjorten dage var gået, var jeg færdig med det hele og gik ind til hr. Langkilde med det. Han så nøje på hver enkelt ting og roste mit arbejde, hvorpå det blev nedpakket i en stor kiste, og der blev vedlagt et stykke papir med oplysning om mit navn, min alder og mit hjemsted, samt at jeg tjente som røgter på Kjørup. Det skulle jeg altsammen selv skrive. En fjorten dage senere kom der bud ud i marken til mig, jeg skulle hjem og med hr. Langkilde til Odense. Det var en ny overraskelse. I en fart ilede jeg hjem og kom i mit bedste tøj.

Snart efter holdt vognen for døren med herskabet bagi, jeg steg op til kusken. Vi kørte så i det dejligste sommervejr gennem de smukke egne ind over »sletten« til Odense.

Ankommen dertil sagde hr. Langkilde til kusken, at han skulle følge mig til slottet og vise mig indgangen. Han henvendte sig derpå til mig og sagde: »Når du er kommen ind, skal du sige, at du er udstiller samt nævne dit navn, og hvorfra du er. Du får da tilladelse til at gå frit ind og se på de mange sager«, Jeg gjorde, som han sagde og kom ind på udstillingspladsen, hvor der fandtes maskiner og avlsredskaber i mængde. Også slottet var taget i brug til udstillingen. Jeg gik op ad den store trappe og ind i de herlige sale; der var meget at se, det ene skønnere og mærkeligere end det andet, og det vrimlede med mennesker, der snakkede og lo. I et af de store værelser fik jeg øje på mine egne koste, de hang i rad side om side på den store væg. Alle var de forsynede med en plakat, hvorpå der stod med store bogstaver »solgt«. Jeg kunne næppe tro mine egne øjne. Det blev en stor uforglemmelig dag for mig. Og jeg havde en overvældende mængde indtryk at få orden på, da vi i den herlige sommernat rullede tilbage til Kjørup.

Den næste dag var jeg genstand for en uafladelig spørgen, så om det ene, så om det andet vedrørende udstillingsturen; mange beundrede mig, men der var også dem, der misundte mig min lykke.

Landvæsenet stod ikke på noget højt stade i de tider, hverken

på de store eller små gårde. På de gode jorder drev man ligefrem rovdrift, det gjaldt om at få så meget korn som muligt ud af jorden. Kornet blev solgt, og marken fik ikke erstatning, den fik kun halmen tilbage som gødning. På de store gårde dyrkede man raps, der kunne give et stort udbytte, men den var meget hård ved jorden og gav ingen gødning. På Kjørup havde vi en meget stor rapsmark på flere tdr. land; det var et sjælden smukt syn at se den blomstrende rapsmark. Den kunne give mange fold, men den var meget vanskelig at få bjerget. Når den var moden, skulle den afskæres med store knive eller segle alene ved håndkraft. Arbejdet skulle udføres i løbet af to eller tre dage, for at den sidste del ikke skulle blive for moden og falde af. Alle gårdens folk kom da i arbejde, men det forslog ikke. Mange af omegnens karle og piger kom for at hjælpe. Om de fik dagløn, ved jeg ikke, men de ville gerne med. Det gik med sang og latter fra morgen til aften.

I løbet af få dage lå rapsmarken fældet. Efter rapsen havde ligget i nogle dage, skulle den tærskes. Dette skete ude på marken med bram og klang. Midt på marken blev der indrettet en tærskeplads. Der blev bygget en forhøjning af brædder til musikken, som skulle bestå af mindst fire mand. Den var hornmusik, og den skulle lyde ud over hele marken til de mange arbejdende menneskers fryd. I en rundkreds udenom forhøjningen dannedes et logulv af stærke sejl.

Det gjaldt nu om at få godt vejr til arbejdet, ellers mislykkedes det hele, og herremanden led et stort tab. Alle så dagen i møde med spænding, det var ligefrem en højtidelighed for alle på gården. Så snart duggen var tørret, begyndte arbejdet. Musikken stemte op, og alle de mange mennesker blev sat hver til sit arbejde. Ti rapsslæder hver forspændt med en hest og med en dreng på hestens ryg som kusk befordrede i trav rapsen fra marken hen til tærskepladsen. Raske hænder ude på marken fyldte slæderne. Rapsen blev bredt ud på sejlgulvene, og tærskerne slog løs med plejlene efter musikkens toner. Efter som tærskningen skred frem, kom der ny folk for at ryste halmen og kaste den ud; her var så igen mennesker til at føre den bort og sætte den i en stor stak, der senere blev brændt. Andre rensede det groveste fra rapsen, skovlede i sække og læssede på vogne, som blev kørt

hjem i tærskeladen til rensemaskinerne. Det vil forstås, at det var en rask og varm dag for alle dem, der var med. Det tog på øllet.

Ved solnedgang var det hele færdigt. Mellem en og to hundrede tønder raps var nu på det nærmeste færdig til at gå i handelen. Det gav penge. Rapsen kostede dengang 16-18 daler pr. td. – Om aftenen samledes alle på herregården, hvor der vankede god mad og drikke. Herremanden takkede alle de mange mennesker og indbød dem til rapsgilde en bestemt dag. Dette gilde var en begivenhed af første rang; det var nok for at være med der, at man så villigt havde givet møde.

Gildesdagen kom, og alle kom i stadstøjet. Man spiste, man drak, og man svang sig i dansen. Herremanden og forvalteren dansede med. Denne fest hørte til de største dage i året; høstfesten eller høstgildet kom bag efter og var af lignende art. Tonen ved disse fester var ikke allerpænest, og navnlig henad morgenstunden, når en del af den mandlige ungdom havde fået lidt for meget vin og gammelt øl, gik det temmelig råt til. Jeg kan dog ikke mindes, at det gik så stygt til, som man ofte hørte fortælle om herregårdslivet.

Hvad det åndelige liv på gården angik, da mærkede man hverken til kristeligt eller folkeligt liv, men måske gjorde man alligevel lidt dybere set. Folkenes udvikling og dannelse var meget ringe. De allerfleste både drenge og karle bandede groft og førte rå tale. Da jeg kom til gården, skurrede det i mine ører, men senere hen hørte jeg det ikke. Pigerne hørte jeg ikke bande, men de kunne ofte bruge ord og talemåder, som var mindre anstændige. Det var i det hele taget ikke noget godt sted, og jeg forstår slet ikke, at jeg kom så godt fra det, som jeg gjorde.

En gang i efteråret spurgte en dreng mig, om vi ikke skulle til alters en søndag; der var nogle af karlene, som ville med. Jeg bifaldt tanken og bad drengen om at sørge for, at jeg blev tegnet til altergang en bestemt søndag. Vi kunne få en høstvogn og køre et helt læs til Krogsbølle kirke. Dagen forud var jeg i en alvorlig stemning og urolig i mit sind. Siden jeg var hjemme i Jylland, havde jeg ikke været i kirke. Der var nu gået omtrent et halvt år, og ingen havde talt et kristeligt ord til mig.

Jeg havde vel ikke glemt at bede bønner, som min moder havde lært mig, eller mit fadervor; men jeg havde en stærk følelse af,

at jeg var kommen langt bort fra min Gud. Dagen oprandt, og vi kørte så et svingende læs, vistnok 12-14 karle og drenge til Krogsbølle kirke, der lå en halv mil øst for herregården. Vi nåede under latter og støj over til kirken; men jeg var ikke glad ved det. At gå til alters stod for mig som noget meget alvorligt og helligt, og her syntes det at blive leg. Jeg forlod selskabet og gik omkring på kirkegården, hvor jeg læste indskrifterne på gravstenene og havde mest lyst til at gå hjem til gården igen ganske alene; men dette undså jeg mig ved. Jeg gik så til alters, men var ikke glad, og jeg lovede mig selv, at jeg ikke for det første igen skulle til alters. På hjemvejen holdt de andre igen løjer på vognen, men det kunne jeg ikke være med til.

Det lakkede mod slutningen af sommeren. Jeg havde ladet mig fæste for vinteren, dog ikke som røgter, men som stor dreng på gården, så skulle jeg tage del i alt forefaldende arbejde sammen med de andre drenge. Til november skulle en skolekammerat og barndomsven af mig have tjeneste på gården og overtage min gerning. Jeg havde skaffet ham pladsen, han hed Morten og var søn af Hans Madsen, Søndergaard i Hallundbæk.

Som tidligere omtalt skulle det være slemt med spøgeri på herregården; men det mærkede jeg dog ikke noget til, skønt jeg havde mit kammer på det allerfarligste sted. Min seng stod på selve kirkegårdspladsen ikke langt fra den nu fyldte begravelse under altergulvet. Der var en mur, som ikke kunne holdes oppe, den faldt stadigvæk ned om natten. I min tid lå den hen i nedfalden tilstand. Kun en eneste gang oplevede jeg noget, som ledte tanken hen på spøgeri. Det var en nat, jeg lå og sov og blev vækket ved en mærkelig støj i foderloen foran min dør. Min hyrdehund, en glubsk krabat, stod bunden inde hos mig, den vågnede også og gøede voldsomt. Støjen lignede en rask dans eller sådan noget. Jeg måtte formode, at det var gårdens folk, der holdt kommers her. Da jeg havde ligget og hørt på det lidt, rejste jeg mig uden at være spor bange og gik hen og åbnede døren og bad om at få ro til at sove. Der blev øjeblikkelig stille, og jeg spurgte da ud i mørket: »Hvem er det, svar mig«! Men der kom intet svar. Jeg løste hunden og sagde: »Vil I ikke svare, skal hunden komme efter jer«! Da der stadig intet svar kom, trak jeg hunden

hen til døren og hidsede den op til at fare ud. Men den ville ikke fra mig, den sprang glad op på mig og slikkede mig i ansigtet. Ovenpå dette blev jeg bange. Det lignede ikke min trofaste hund, der altid plejede at udføre det, jeg forlangte af den. Stille og myg listede jeg til sengs igen efter at have lukket døren og lod hunden sove hos mig, idet jeg følte, at den trængte ligeså meget til mig, som jeg trængte til den.

Afsked med hyrdestaven

Den 1. november 1858 tog jeg afsked med hyrdestaven. Nu var jeg også på det nærmeste 17½ år og skulle rigtig til at være sammen med herregårdsfolkene; men jeg kom snart til den erkendelse, at det ikke var så fornøjeligt, som jeg havde tænkt mig. Jeg fik mine egne heste, et par gamle kammerater. Kl. 5½ morgen blev der kaldt til davre, og kl. 7 rykkede vi ud i marken for at pløje, køre mergel, og hvad andet der kunne være at gøre. Det var ofte så mørkt, at vi ikke kunne finde arbejdspladsen; vi måtte da holde stille, til det blev lyst. Vi måtte holde ud indtil middag, enten så det regnede eller haglede. Vi havde middag i 1½ time, derefter tog man igen fat på arbejdet og blev ved, så længe man på nogen måde kunne se. Ofte kom vi aldeles drivvåde hjem, og det kneb at få tøjet tørt til næste dag. Når jorden var frossen, tærskede vi. Jeg fortrød grundig, at jeg var kommen ud i marken med de andre; jeg længtes tilbage til de lune stalde. Nu var der i hestestalden en dreng, der skulle hjælpe staldkarlen med at fodre hestene og holde stalden ren; denne dreng var meget ked af stillingen. Han og staldkarlen lå i stadigt klammeri. Det var heller ikke let at være sammen med denne staldkarl. Han var ofte beruset, og så var han urimelig.

En dag spurgte staldkarlen mig, om jeg ikke ville bytte med ham. Det ville jeg meget gerne, men gjorde mig lidt kostbar, og det endte med, at han måtte give mig lidt i bytte. Vi gik så til for-

valteren og spurgte, om vi måtte, og der var intet i vejen. Han ville gerne have mig i stalden. Det blev så bestemt, at jeg skulle begynde i stalden den 1. januar.

Jeg glædede mig til at komme i stalden, men nu skulle vi først fejre julen, den fest, jeg altid havde glædet mig så meget til. Vi nærmede os festen, men jeg mærkede ikke til nogen forberedelse, som jeg var vant til.

Lille juledag tærskede vi havre hele dagen, ja lidt af aftenen med, så lygterne måtte tændes i laden. I mørkningen blev jeg sendt ud i marken efter en mergelkasse. Det var gråvejr. Mergelkassen stod i vand, så jeg måtte vade ud til den. Jeg var tung i sindet og længtes efter mit lille hjem der ovre på den ensomme hede. Jeg kom godt hjem, fik mig vasket og tog mine pæne klæder på. Det var jo dog juleaften. Da jeg kom ind i spisestuen, var de fleste kommen til stede. Jeg så på dem. Nogle havde vasket og pyntet sig lidt, andre var i det gamle tøj. Man mærkede så at sige intet til juleaften. Som sædvanlig satte vi os til bords og gav os i færd med julegrøden. Da den under almindelig summen og brummen var nydt, kom der noget, der dog kunne minde om jul, idet hver mand fik et dejligt stykke stegt ribben, og til stegen fik hver en lille rund sigtekage, med disse to dele skulle vi fejre julen. Vi kunne holde hus med det, som vi ville. Efter måltidet gik enhver til sit. Ikke en julesang, ikke et ord om julen. Aldrig glemmer jeg den fattige jul på den store gård. Jeg gik i seng med den bevidsthed, at jeg havde kedet mig grundigt.

Næste morgen vågnede jeg med smerte i en tommelfinger. Smerten tiltog i en betænkelig grad, og jeg glemte næsten juledag derover. I tre dage gik jeg med voldsomme smerter, indtil hr. Langkilde mente, at der skulle skæres hul på fingeren, og så tog han selv og gjorde det. Således gik den jul for mig. Ved denne lejlighed mødte jeg på Fyn den korte jul på to dage. Det var ikke som i Vestjylland, hvor man holdt jul i 14 dage.

Hen på vinteren i slutningen af januar måned blev jeg meget alvorlig syg; jeg fik brystbetændelse og var døden nær. Hvor længtes jeg dog efter moder og efter hjemmet i Jylland. Jeg syntes ikke, at jeg var ked af at dø, men det at jeg skulle ligge her ovre på den fremmede kirkegård, var for mig en trist tanke, og

den pinte mig meget. Flere gange lå jeg hen uden bevidsthed. En nat vågnede jeg af en urolig drøm. Jeg så da en af malkepigerne – hun hed Stine – sidde ved min seng, indsvøbt i et sjal og med en bog i hånden. Et lille lys brændte i kammeret. Jeg udbrød forundret: »Men Stine da, hvad sidder du her efter«? Hun bøjede sig over mig og tørrede sveden af min pande, idet hun svarede: »Jeg kunne ikke nænne, at du skulle ligge den sidste nat og dø, uden at der var nogen hos dig«.

Jeg glemmer aldrig denne nat og denne gode pige, der ville ofre sin søvn og sidde og fryse en kold vinternat for at våge over den syge fattige dreng fra Jylland. hun var adelig i sin tanke fremfor mange af de kvinder, der synes at være noget.

Ofte fik jeg brev hjemme fra min moder og fra andre i hjemegnen, og jeg måtte skrive igen og fortælle om forholdene på Fyn. Denne brevveksling kostede temmelig meget. En gang om ugen havde vi post. En vogn fra Odense kørte rundt med småpakker og breve. Vognmanden skulle have en firskilling for hvert brev, han bragte eller tog imod foruden frimærkepenge. Det kostede således 12 skilling for at modtage og besvare et brev, dette var ikke nogen lille udgift for en knægt i min stilling. Herregården havde en gammel karl på 80 år, som havde tjent herskabet i to slægtled som privat bud. Han gik ofte med vigtige brevskaber og med store pengesummer under sin gamle luvslidte frakke. Han døde pludselig uden forudgående sygdom, og efter hans død blev det betroet mig at besørge de vigtige brevskaber; men da jeg ikke kunne være alt for meget borte fra stalden, skulle jeg ride. Herremanden havde en dejlig rød ridehoppe, som jeg alene passede; den fik jeg lov at ride på, og det kan nok være, jeg følte mig kry, når jeg kom på ryggen af den røde og sad der med vigtige brevskaber i lommen. Mange misundte mig denne lykke.

Herremanden ville gerne beholde mig også den næste sommer; men jeg længtes hjem. Jeg havde ganske vist ingen plads, når jeg kom hjem, men jeg håbede nok at skulle få en. Jeg havde haft det godt på herregården, men jeg følte, at jeg ikke kunne trives blandt herregårdsfolk. Var jeg bleven der længere, var der fare for, at jeg var gået op i livet der og blevet som alle de andre. Det led mod maj, Morten, min gamle ven, der havde været røg-

ter, skulle slå følge med mig den lange vej hjem til Hallundbæk. I de sidste dage før afrejsen havde vi sparet lidt smør sammen til proviant. Vi ville så købe franskbrød på vejen og klare os med det. Den sidste aften var jeg inde hos hr. Langkilde for at sige farvel og få resten af min løn. Jeg havde 40 rigsdaler til gode, deraf modtog jeg 10 rigsdaler i sølv, resten skulle jeg have hos en købmand i Bogense. I den anledning fik jeg et brev med til købmanden. Idet Langkilde bød mig hånden til farvel, gav han mig en specie (2 daler) og sagde: »Den skilling skal du have, fordi du har været så tro og flink, og fordi du har passet min røde ridehoppe så godt«.

Tidlig næste morgen, endnu før det var dag, forlod vi med randselen på nakken og staven i hånden den gamle herregård. I morgenstunden nåede vi Bogense. Købmanden modtog brevet og udbetalte mig 30 blanke dalere. De mange penge i lommen gnavede på lårskindet, så jeg måtte gang efter gang skifte dem fra den ene lomme til den anden. Ankommen til Lillebælt lejede vi en båd til at sejle os over, det kostede os otte skilling. Vi var ikke helt dristige ved sejlturen, der var stærk søgang, og søerne slog ind over os, så vi var næsten gennemblødte, da vi nåede i land. Her hørte vi igen det jydske mål, som vi var bleven lidt fremmede for. Jeg havde fuldt ud tilegnet mig fynsk, så jeg talte som en indfødt. Sent på aftenen nåede vi Vejle, hvor vi overnattede. Vi var da bleven så ømfodede, at vi den næste dag næppe kunne gå. Utallige gange måtte vi sætte os for at hvile, og det blev aften, før vi trætte og sultne nåede Hallundbæk.

På side 30-32 omtaler K. Kristensen sin tid på en større gård i Omvraa, hvor han tjente hos Jacob Jepsen og hustru – Else Marie Jensdatter).

De fik 6 børn, og en af disse fik navnet Christian Immanuel. Han blev senere gift med KK's datter Johanne Kirstine Dagmar (se side 199).

Sommeren 1859 i Sdr. Omme præstegård

Efter et års forløb kom K. Kristensen atter tilbage til Sdr. Omme, hvor de netop den gang havde fået en ny præst. Det var den kraftige pastor Rambusch, en begavet og åndelig mand, der blev søgt og skattet af mange. Hans unge, livlige hustru blev det ikke mindre. Præstegården blev som Kristensens andet hjem. Han hjalp præsten med at plante og passe haven. Men stadig var tanken om at gå skolevejen stærk hos ham, og en dag betroede han pastor Rambusch sin kæreste tanke. Med alvor og bestemthed sagde præsten da: »Kan Vorherre bruge dig til lærer, skal der nok blive råd for pengene«.

Medens jeg havde været på Fyn, var min mor flyttet fra Hallundbæk til Bøvl Nørregaard, hvor hun boede i en lille aftægtsstue. Det var den samme gård, hvor jeg havde tjent som fårehyrde i fire år. Mor var meget glad ved at se mig rask og sund; jeg kom med en god løn. Hun var ligesom så mange andre forundret over mit fynske sprog, jeg trøstede dem med, at det snart skulle forandre sig.

Siden jeg rejste, var den gamle præst bleven forflyttet, og en ny kommen i stedet. En af de første dage måtte jeg ned til præsten for at forevise min skudsmålsbog. Lidt uden for præstegården traf jeg præsten i færd med at plante små graner. Ved at høre mig tale fynsk blev han øjensynlig glad overrasket og bad mig følge med ind til sin kone, der for næppe et halvt år siden var kommen fra Fyn til den fattige hedeegn. Det var for dem begge en mærkelig forandring. Vi sad og talte lidt sammen, og da præsten hørte, at jeg ingen tjeneste havde, spurgte han, om jeg ikke havde lyst til at hjælpe ham med at få haven i orden. Det havde jeg nok og lovede at komme den næste dag.

Dengang anede jeg ikke, hvilken betydning dette første møde med de herlige mennesker skulle få for mig. Her i og med denne familie begyndte et nyt afsnit af mit liv, det, der blev bestem-

mende for min fremtid. Da jeg kom hjem til min mor, fortalte jeg om de flinke præstefolk, og at jeg havde lovet for det første at hjælpe dem i haven, men jeg måtte gå hjem og ligge om natten, da de ikke havde plads til mig. Næste morgen stillede jeg i god tid. Pastor Rambusch gav mig besked om, hvad jeg skulle gøre, og jeg tog fat. Her fik jeg min første lære i træplantning og havearbejde. Præsten vandt mere og mere min fortrolighed, så jeg vovede at betro ham alt.

Som barn havde jeg ofte syslet med tanken om at blive lærer; men tanken havde stadig yderst ringe udsigt til at blive virkeliggjort, da jeg var aldeles uformuende. Med bankende hjerte kom jeg en dag til at betro præsten min kæreste drøm. Han stod og betænkte sig lidt, men så sagde han: »Vil og kan Vorherre bruge dig til lærer, skal der nok blive midler dertil, han råder for alt«. Så foreslog han mig, at jeg foreløbig kunne hjælpe ham med haven, så ville han læse lidt med mig hver dag og give mig lov til at overvære sin konfirmandundervisning. Endvidere foreslog han, at jeg til vinter skulle tage på Kolds højskole og der uddanne mig til friskolelærer. Fra Fyn kendte han en del til Kolds skole, og han roste den meget.

Da jeg om aftenen kom hjem til mor, fortalte jeg hende om præstens plan; hun sagde ikke stort til det, men hun var glad ved, at præsten ville hjælpe mig. Præsten begyndte straks at læse med mig, men det blev brat afbrudt ved, at jeg fik en heftig lungebetændelse. Flere dage lå jeg i vildelse og svævede mellem liv og død. Når jeg havde nogle klare øjeblikke, talte jeg med min mor om min død og begravelse, blandt andet bestemte jeg, hvem der skulle bære mig til graven. Jeg var til en tid helt glad ved at dø; thi det stod for mig, at det ville blive svært at komme igennem livet, døde jeg nu, ville jeg blive fri for alle genvordigheder. Efter nogle dages forløb var dog krisen overstået, og jeg blev snart rask igen. Jeg tog så atter fat hos præsten både i studereværelset og i konfirmandstuen. Præstens tale til konfirmanderne gjorde et dybt indtryk på mig, disse timer blev af uudslettelig betydning for min religiøse udvikling.

Præsten havde to karle, en avlskarl og en andenkarl; de skulle en dag i tørvemosen og skære tørv, og avlskarlen bad præsten, om jeg ikke måtte følge med som tredie mand. Præsten spurgte

så mig, om jeg havde lyst til det og mente, at jeg kunne tåle det, hvortil jeg svarede, at det mente jeg nok, og så kom jeg med. Vi skulle køre ud til tørvemosen med stude for vognen. Det tog tid, da der var over en halv mils vej. Det var en råkold gråvejrs dag. Avlskarlen foreslog, da vi kom til mosen, at vi skulle lave os et leje, så vi kunne ligge i læ for blæsten. Da vi var færdige med det, spiste vi mellemmad og hvilede os lidt ovenpå. Derefter gik vi ind i mosen for at se, hvor vi skulle hugge i, og vi fandt da endelig også et passende sted; men så var klokken straks 12, og vi fik kun lige begyndt på tørvegravningen, før vi skulle hen til vort leje og spise den medbragte middagsmad. Denne bestod af boghvedegrød i en stor gryde med en dejlig æggekage ovenpå. Til grøden fik vi »tykmælk« i en rød »kouse« med to ører af brændt ler. Efter måltidet tog vi os en lille middagslur på to timer. Så optog vi arbejdet igen i et par timer, hvorpå vi måtte hen til vort leje og spise mellemmad. Atter tog vi fat en times tid og måtte så tænke på at komme hjemad, inden det blev mørkt. Vi havde den dag ikke gravet mere end ca. 2 læs tørv. Jeg var skamfuld over et sådant driveri, og næste dag bad jeg præsten om at blive fri for at komme med til tørvegravning, men sagde ikke noget nærmere om grunden. Nogle år efter traf jeg de to karle. De var gift og sad i små kår, især gjaldt det avlskarlen. Da kunne jeg ikke lade være at tænke på hin dag i tørvemosen.

En solhed dag midt om sommeren skar karlene siv i åen neden for haven. De manglede hjælp, og jeg spurgte præsten, om jeg måtte hjælpe dem. Det fik jeg lov til, og jeg skulle så bære de løsskårne siv igennem åen fra hin side til denne side. Både præstefruen og barnepigen med to små drenge gik der nede i nærheden og så på os. Da fruen så mig ude i temmelig dybt vand, råbte hun ud til mig: »Hvad tror du, min mand ville sige, hvis han så dig gå der og vade til op over maven; det kan du jo slet ikke tåle«. Jeg svarede, at præsten havde givet mig lov; men i det samme trådte jeg fejl, og strømmen tog magten fra mig og førte mig ud i et dybt hul, hvor jeg ikke kunne bunde. Jeg fik lige tid til at råbe om hjælp, inden jeg havde hovedet under vandet. Andenkarlen sprang straks til for at redde mig, men han gled også ned i hullet. Det var et frygteligt øjeblik. Barnepigen faldt om og besvimede, fruen gav i vildelse et frygteligt skrig; det hørte præsten, og han

sprang igennem vinduet i sit studerekammer og ud i haven, hvor han fortsatte i løb ned til åen. Her var karlen ved at komme til syne ikke langt fra land, og snart fik præsten fat i håret på ham og trak ham i land. Med mig gik det ikke så hurtigt. Jeg var langt ude i det store hul. Snart sås jeg oppe i vandskorpen, snart sank jeg igen i dybet og blev borte. Min tanke var klar, jeg tænkte på min mor, der ville græde, når hun fik besked om, at jeg var druknet, og alt imens fægtede jeg med arme og ben for at komme frem. Som jeg således kæmpede, fik jeg foden på fast bund; jeg stødte imod, så godt jeg kunne for at komme op, og det hjalp mig til at komme så nær nogle siv, at jeg kunne få fat i dem med hånden, jeg nåede at få hovedet ovenfor vandet og råbte om hjælp. Avlskarlen, som imidlertid var kommen i land, trådte så ned i åen og fik mig trukket op. Her så jeg forstyrrelsen med barnepigen, der lå besvimet, medens præsten kom med sin hat fyldt af vand og stænkede vand på hendes blottede bryst. Præstefruen tog mig under armen, ligeså våd, som jeg var, og fulgte mig gennem haven ind i et kammer, hvor hun klædte mig af som et lille barn og puttede mig i seng. Hvor lå jeg godt her, og hvor var jeg glad. Lidt efter kom præsten ind til mig og talte så kønt om den overståede fare og om den gode Gud, der holdt sin hånd over mig. Inden aften var jeg oppe igen og havde det godt. Det var to gange i løbet af et par måneder, at døden havde været mig nær.

Den udmærkede præst gav mig denne sommer begyndelsesundervisning i mange fag. Jeg var aldeles blottet for kundskaber i dansk, historie, geografi o.s.v. Han havde evne til at åbne dørene til de forskellige sider af kundskabernes tempel på en jævn og naturlig vis. Hans hustru var livet i huset; var manden præget af strenghed og myndighed, da var hun præget af mildhed og kærlighed. Deres hjem blev mit andet hjem, og jeg kom til at føle mig som barn af huset. Min rejse til Kolds skole blev ofte drøftet, og jeg imødeså den kommende vinter med store forventninger. Dagen før min afrejse var jeg i præstegården for at sige farvel. Ved denne lejlighed fulgte fruen med mig ud i gården og sagde til afsked: »Gud være med dig lille Kristian«!

Disse hjertelige ord og fruens milde ansigt glemte jeg aldrig. Der er nu gået et halvt hundrede år siden, men de ord og den klang, der lå i dem, har fulgt mig som en god engel.

En vinter på Dalby Folkehøjskole

Efter en tid at have fået undervisning af præsten, drog K. Kristensen da den kommende vinter over til Chr. Kold, som dengang holdt højskole i Dalby på Hindsholm. Denne gang havde han tyve mil at gå; men hvad betød det, når vejen gik mod det ønskede mål! Efter halvtredie dags march nåede han over til den lille skole, som spotten kaldte »Fjællekassen«.

Med bankende hjerte mødte han i en lang gang en lille mand, som han mindst tænkte på skulle være Kold selv. Christen Kold holdt skole i Dalby »Fjællekasse« indtil 1862. Navnet havde skolen, fordi den var beklædt med træ. Bygningen blev revet ned og materialerne brugt til opførelse af højskolen i Dalum ved Odense. Kun baghuset blev tilbage til at holde børneskole i.

Det blev en rig vinter for den unge vestjyde. Det var ikke alene Kolds mægtige, vækkende foredrag, der betog ham. Men

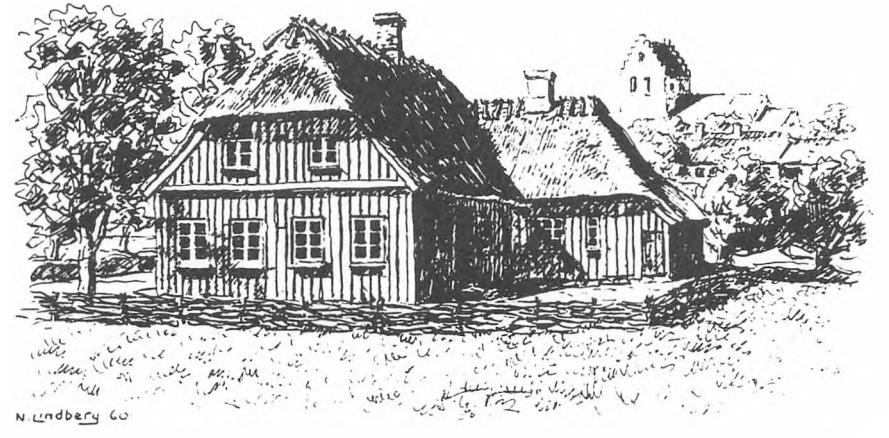

Fjællekassen i Dalby. Pennetegning af Niels Lindberg. 1960 (Thisted Museum).

han fulgte den ejendommelige skolemester ind i den fri børneskole ved siden af højskolen, og med største forundring hørte han her Kold fortælle for børn. Noget sådant havde han aldrig hørt før. Her var Idealet af en skolemand.

Den 30. oktober 1859 stod jeg tidligt op om morgenen og med tværsækken over skulderen og staven i hånden sagde jeg farvel til min mor og tiltrådte den lange rejse til Fyn. To karle fra Fyn, der skulle hjem, slog følge med mig en del af vejen; men jeg skulle en fire mil længere end de.

Den første dag nåede vi til Fredericia, næste dag var det meningen, at jeg ville gå igennem Fyn til Dalby, men jeg nåede det ikke. Min plan var at gå uden om Odense og så vidt mulig følge den lige linie fra Middelfart til Dalby tværs over sletten og med båd over Odense fjord. Jeg var jo fra forrige dage ret godt kendt med den egn; men det viste sig, at vejen gennem sletten var længere, end jeg havde regnet med.

Da jeg kom til fjorden, var solen nær sin nedgang. Det var min bestemmelse efter sejlturen over fjorden at gå til Munkebo kro og ligge der om natten; jeg havde så næste dag halvanden mil tilbage, og det stykke vej kunne jeg tilbagelægge tidlig på dagen. Jeg fik en mand til at sejle mig over, og han satte mig i land på et stendige, der løb ud i stranden.

Da jeg havde gået et lille stykke langs stranden, kunne jeg øjne et lille hus inde på marken. Der søgte jeg hen for at spørge om vej til Munkebo og fik den besked, at der var en mil til kroen, og at jeg skulle følge stranden hele vejen. Jeg gik så videre, mens mørket faldt på og blev tættere og tættere om mig.

Efter at have gået en tid med tiltagende angst i sinde kunne jeg skimte en menneskelig bolig i nærheden; det viste sig at være en gård. Der søgte jeg hen, idet jeg fulgte et gærde, som førte fra stranden op til gården. I gården var en port, gennem hvilken man kunne gå ind i gården; men mærkelig nok syntes jeg ikke om at gå den vej ind. Det var, ligesom en usynlig hånd holdt mig tilbage. Dog ind ville jeg, men gik så uden om gennem nogle buske, og jeg ved ikke hvad, indtil jeg så lys fra et vindue, som jeg arbejdede mig frem til, og i nærheden deraf fandt jeg også en dør, som jeg gik ind ad og stod så i en lille tarvelig stue, hvor der

sad nogle mænd og spiste kartofler. Jeg bød godaften og spurgte om vej til kroen, samt hvor langt der var.

De tilstedeværende så forundrede på mig, idet de spurgte om, hvor jeg kom fra, og hvordan jeg var kommen ind i gården. Da jeg havde forklaret dem dette, udbrød en af dem: »Det var en lykke, at du ikke gik igennem porten, for så var du gået på hovedet ned i en brønd, som vi er ved at grave lige inden for porten«. De havde ikke tænkt, at der skulle komme nogen ind ad den vej på denne tid. Jeg indså da, at her havde Guds finger på underlig vis fået mig bort fra en truende livsfare, og i mit stille sind takkede jeg Gud derfor.

Da jeg hørte, hvor langt der var til Munkebo, bad jeg om at måtte blive der om natten, men fik det svar, at der var ingen plads. Så rejste en karl sig og sagde, at jeg kunne gå med ham hjem og ligge hos ham, hvilket jeg med tak tog imod. I hans hjem traf vi også husets folk ved aftensmaden, og jeg kom til bords med. Det var flinke mennesker, som jeg befandt mig godt iblandt. Kolds skole kendte de ikke noget til; men i deres tanker måtte det ligesom i min være noget stort, og jeg steg tydelig nok i deres agtelse ved sådan at være rejst langt bort for at komme på denne skole.

Den næste morgen var det dejligt vejr, og jeg gav mig udhvilet og med friske kræfter på vej efter Dalby, som jeg nåede ved aftenstid. I byen traf jeg en lille skolepige, som jeg spurgte, om hun kunne sige mig, hvor Kolds skole lå. Med strålende øjne sprang hun op på et dige og sagde, idet hun pegede med hånden: »Der ligger den nede«! Mine øjne fulgte i den retning, hun viste, og jeg opdagede et lille hus med mange vinduer; jeg blev meget forbavset, for det så småt ud. Jeg havde ventet mig noget større. Jeg havde med ordet højskole forbundet store tanker, og så skulle jeg se sådan en simpel hytte. Ad en bivej nåede jeg huset; ikke uden betænkelighed åbnede jeg døren langsomt og kom ind i en lille gang, der gik tværs igennem huset. Ved den ene side var der en trappe, som førte op på loftet.

I gangen mødte jeg en lille mand med et skarpt udseende men dog med et lille mærkeligt smil om munden. På hovedet bar han en grå, ulden strikket hue. Han var iført en blå klædesfrakke, grå vest og benklæder med selerne uden over vesten. På fødderne havde han et par hvide strømper og træsko. Han så ud til at være

mellem 40 og 50 år. Jeg troede, at det var en ældre karl, der hjalp til med et eller andet, og jeg spurgte lidt undseelig, om det var her, Kold boede, hvortil han svarede rolig og bestemt: »Jeg er Kold«!

Det gav et underligt sæt i mig, mine forestillinger om Kold var helt anderledes. Han bød mig at gå op på loftet med mit tøj og så komme ned og spise til middag. Det gjorde jeg, hvorefter jeg præsenterede mig i spisestuen. Her var man allerede i færd med at spise; man sad ved et langt bord med Kold selv for bordenden. Han sagde, hvem jeg var, og bad selskabet gøre plads for mig. Vi var 30 elever, en del af dem var mellem tredive og fyrre år, jeg var vistnok den yngste. Stuen, hvori vi spiste, var skolestue for for børnene, men blev ikke benyttet af dem i middagstimen, da de spiste til middag hjemme, og den stod ved en dør i forbindelse med en anden lignende stue, som var skolestue for højskolens elever. Efter bordet flokkedes eleverne om mig som den sidst ankomne og viste mig særlig opmærksomhed, fordi jeg havde vandret de mange mil til skolen. Jeg havde ikke fået sengetøj med, men en gårdmandssøn fra Svendborg tilbød, at jeg måtte ligge hos ham.

I værelset var to små gavlvinduer. Hele gulvfladen var optaget af store dobbeltsenge, 12 ialt; i to hjørner modsat hinanden stod 2 enkeltsenge, det var Kolds og andenlærerens. Mellem sengene var ikke mere plads, end vi lige kunne stå op og klæde os af og på; der var ingen stole, tøjet hængtes over fodenden af sengene, dog havde Kold og andenlæreren undtagelsesvis en simpel halmstol. På værelset måtte aldrig komme lys. Foruden dette værelse var der på grund af elevtallets stigen bleven indrettet et andet loftsværelse i den modsatte gavl med plads til 4 dobbeltsenge. I disse loftsværelser var der selvfølgelig ikke kakkelovn og endnu mindre plads til at vaske sig, det sidste blev besørget nede i det lille bryggers.

I skolestuen var der hvidskuret fjælegulv. Stuen var ca. 10 alen lang og 6 alen bred; langs med ydervæggen var en lang bænk og inden for den 2 borde adskilte ved en lille åbning, hvor igennem man kunne gå ud og ind fra bænken bagved. Ved disse borde, der var forsynede med en mængde skuffer, var der plads til 24 elever, 12 på hver side af bordene. Et mindre bord med plads til 6 personer var anbragt ved vinduet i gavlen. På væggen modsat

den lange ydervæg hang en sort tavle og forskellige landkort. Kateder eller forhøjning fandtes ikke i nogen af skolestuerne. Kold hadede sådanne indretninger, alt skulle være på det jævne både i håndens og åndens verden. Taleren skulle ikke ophøjes, men stå på gulvet.

Ved siden af højskolestuen havde Kold et lille pænt værelse; men han benyttede det aldrig, så vidt jeg ved, i værelset gemtes skolens små samlinger af fysiske og kemiske apparater. Bag dette værelse havde Kolds søster Marie sit kammer. Hun styrede huset. Ved siden af børnenes skolestue fandtes køkkenet med spisekammer og saltkammer. Et skur var bygget ud fra hovedbygningen med rum til bageovn og bryggers samt en lille stald til to køer. Uden for huset var en lille have på et par skæpper land; hele grunden havde Kold fået af den eneste selvejerbonde i sognet, hans gode ven, der boede nogle hundrede alen fra skolen. Kolds søster var en god og brav kvinde, lidt spids i sin tale og måde at være på, proper og ferm, alt skulle være i orden både ude og inde. Til hjælp havde hun en tjenestepige samt to gårdmandsdøtre fra Jylland. Den eneste i huset, der måtte gå med træsko alle vegne, var Kold, Han plagedes af kolde fødder og skiftede strømper flere gange om dagen. Alle elever fik udleveret sivsko.

Kosten, vi fik, var god og sund, men ikke fin. Kaffe og the blev givet en sjælden gang, og da var det en begivenhed. Om morgenen fik vi øllebrød med mælk på samt et halvt stykke smørrebrød til. To gange om ugen fik vi kål og ærter til middag. Kl. 6 spiste vi til aften og fik da alt det smørrebrød og fedtebrød, vi kunne spise, men uden pålæg. Til maden fik vi øl at drikke.

I blandt eleverne var syv, som tænkte på at gå lærervejen, noget, Kold ikke syntes om, med mindre vi ville være friskolelærere; thi Kold var afgjort fjende af alt det, der hed eksamen. Vi syv fik privattimer hos andenlæreren, Poulsen hed han, i matematik og fysik. Kold kaldte os spottende »de syv vise«. Blandt de syv husker jeg bedst Jørgen Pedersen, senere landstingsmand, og Vissing, senere boende i nærheden af Horsens. Kold var en åndsmyndig mand, det mærkede man overalt, hvor han gik og stod. Der var kraft i den lille spinkle mand, vi bøjede os uvilkårlig for ham og kunne sjælden have anden mening end han. Om morgenen ved nitiden kunne vi vente Kold, han kom da for at holde

foredrag. Vi måtte have alt i orden til den tid og være på vor plads. Gulvet måtte være rent for papirstumper og lign. Lå der noget, skulle Kold snart samle det op under en eller anden bidende bemærkning. Fandtes der en spytklat, hentede han en klud og tørrede den op. Han kunne da lade falde en bemærkning som: »Der er nok en uartig dreng herinde«! Han kom altid ind i højskolen gennem døren fra børneskolen og lod straks sine små hvasse øjne løbe rundt i stuen, strejfende enhver af os med et underlig prøvende blik.

Inden foredraget sang vi en bibelsk sang eller også en fædrelandssang. Derefter sad vi forventningsfulde og biede på, hvad han havde at sige os. Der var altid noget æggende og tankevækkende i hans foredrag. Hans fremstilling af personer og tider var fængslende. Ofte indføjede han noget selvoplevet. Han fortalte mest ud af menneskeslægtens historie, for en del efter Grundtvigs verdenshistorie. Undertiden kunne han ligesom stå stille i sine tanker og gruble, han kunne da sige: »Der er noget, som jeg ikke ret kan få fat på, det skal jeg spørge Grundtvig om«. Hans egen livserfaring var ualmindelig rig. Der var stilhed, når han efter sangen stillede sig op med ryggen mod væggen.

Han begyndte sit foredrag stille og jævnt, men hans ord fangede straks tilhørernes opmærksomhed. Det virkede lidt forstyrrende ved talens begyndelse, at hans fingre havde så travlt med en lille snustobaksdåse og et stort blåternet lommetørklæde, men som talen skred frem, lod tilhørerne sig ikke forstyrre deraf. Det var ikke ualmindeligt på den tid, at folk brugte snustobak, og Kold var meget hengiven til denne nydelse. Så snart han havde begyndt sit foredrag, tog han som halv mekanisk den lille sorte snusdåse op af lommen, bankede på låget, lukkede op og tog med tommel- og pegefinger ned i dåsen, gav det ene næsehul et foder og talte alt imellem. Han stod endnu med lidt tobak mellem fingrene, og snart fik det andet næsehul sit. Kassen blev lukket og stukket i lommen. Derefter greb han i baglommen af frakken og drog frem det store lommetørklæde, der var meget omhyggeligt sammenlagt, mekanisk foldede han det ud og pudsede. Han begyndte fra det ene hjørne af tørklædet og gik så frem derfra, idet han hver gang lagde tørklædet sammen i lag efter

brugen og puttede det i baglommen. Atter kom dåsen op af lommen og det samme om igen under hele foredraget.

Når foredraget var endt, og Kold var gået ud af stuen, blev det tit et alvorligt ordskifte mellem eleverne, det kunne gå så vidt, at Kold måtte tilkaldes for at bringe klarhed i sagen; hans ord var afgørende, det bøjede man sig for. Disse ordskifter kunne være ligeså værdifulde som selve foredraget, og Kold var meget glad for dem. Han tilsigtede at sætte både hjerte og tanke i bevægelse hos de unge. Senere hen på dagen fortalte Kold bibelhistorie eller eventyr i børneskolen. Det var en lyst at høre. Han kunne fange børnenes interesse i en grad, som jeg aldrig har set eller hørt mage til. Det var for mig rige timer, og jeg lærte meget i dem, der senere kom mig til gode i min gerning som lærer.

Kold blev mit ideal af en skolemand. Skete det, at et barn blev urolig eller uopmærksom, mens Kold fortalte, sagde han i en bestemt tone, idet han nævnede barnet ved navn: »Du vil måske lugte til mit lommetørklæde«. Der blev da stille i stuen; at lugte til Kolds lommetørklæde var det værste, man kunne tænke sig, og den største skam. Om aftenen læste Poulsen for os af Ingemanns romaner, eller Kold fortalte om sin rejse til Smyrna, og hvad han havde oplevet på den; han kunne fortælle så levende, som havde man selv været med, og under det alt sammen mærkede man den dybe religiøse understrøm, der bar det hele. Han kunne altid vise os Guds kærlige førelse. Hans personlighed satte mærke på os næsten alle. Tiden gik så hurtig, at man næsten ikke vidste, hvor den blev af.

Julen stod for døren, og fynboerne ville hjem til festen. Vi var kun tre, der blev på skolen, men da der var gået et par dage, rejste vi også.

Det var min bestemmelse, at jeg ville til Kjørup, hvor jeg havde tjent året før. Jeg kendte en del af folkene, og der var to af mine kendinge fra Sdr. Omme, som tjente der. Alle på herregården tog venlig imod mig, og jeg opholdt mig der et døgn, så vandrede jeg til Odense for at besøge en kammerat, Nis Vissing, i hvis hjem jeg tilbragte resten af ferien og havde det godt, men længtes dog efter dagen, da vi atter skulle møde på skolen.

Kold omtalte ofte den mulighed at flytte skolen længere ind

på Fyn i nærheden af Odense. Han plejede ved sådanne lejligheder at sige: »Ja, vil Gud have, jeg skal flytte, så skal han også nok vide råd for pengene«. Som bekendt var Kold dengang ugift, og han agtede heller ikke ikke at gifte sig. Som ung havde han haft en kæreste, men da han blev åndelig udviklet, kunne hun ikke følge ham, og de skiltes så. Dette kunne Kold ikke glemme. Derfor så han ikke med milde øjne på kvinder, især ikke på unge piger. Han mente ikke, de var modtagelige for åndelig påvirkning, og beklagede ikke så sjælden os unge karle, der vel næppe kunne modstå at blive grebne af kvindens pynt og dejlighed o.s.v.

Engang foreslog en af de ældre karle, at Kold skulle forsøge at tage piger på skolen; det gik livligt om dette emne, Kolds søster og de to piger fra Jylland kom til, og de var helt på forslagsstillerens side. Kold endte så med det sædvanlige: »Vil Vorherre have det, så kan jeg ikke blive fri«.

Livet og det daglige forhold mellem eleverne var godt. Vel kunne det ske, at der kom rivninger, men de var snart ovre, og venskabet var ikke forandret. En aften var der kommen en temmelig bitter strid mellem fynboer og jyder. Det drejede sig om to ting: gerrighed og forfængelighed. Fynboerne påstod, at det første var en skødesynd hos jyderne. Jyderne gjorde gældende, at det sidste var fremtrædende hos fynboerne. Kold og Poulsen kom til, og Kold sagde da, at man straks kunne kende en jyde fra en fynbo, når de kom ind i en butik for at købe noget. Jyden spurgte nemlig, om varen var stærk og holdbar, fynboen om den var net og på mode.

En dag søgte jeg Kold for at tale med ham om min fremtid. Det var hen på foråret ikke langt fra vinterskolens slutning. Kold ville helst, at jeg ingen eksamen skulle tage for at blive lærer. Han mente, det var bedre at blive friskolelærer uden eksamen. Men jeg holdt nu på, at jeg ville have eksamen, om det kunne lade sig gøre. Dertil svarede Kold: »Ja, så skal De på Blaagaard eller Jelling, der tager man mindst skade af at komme. Nu kan De blive her i sommer og holde skole, da Poulsen og jeg er borte det meste af tiden«. Dette tilbud tog jeg imod, dermed var der lagt beslag på sommeren. Det blev snart kendt mellem børnene, at jeg skulle blive og være deres lærer. Flere af dem begyndte allerede at slutte sig lidt nærmere til mig. En aften blev jeg budt

hen til en bondegård, hvorfra der var tre små søde piger i skolen. Man var rigtig god imod mig, og vi talte om, hvor rart vi skulle have det. Et par dage efter kom en af de små piger og stak mig et brev i hånden, derefter løb hun tilbage til søstrene, og de lo alle tre. Brevet var et gækkebrev, og der fandtes i det tre små vintergækker.

I midten af marts fik jeg brev hjemmefra, at jeg skulle komme hjem for egenhændig at modtage en lille arv på 100 daler fra en fjern slægtning. Jeg ville helst være bleven på skolen, men »mennesket kommer dog, hvor det skal«. Kold syntes, at det blev for megen rejsen frem og tilbage, jeg fik nok noget at bestille i Jylland. I stedet for mig fik Kold så Jørgen Pedersen som lærer i børneskolen, og den ene af de tre små piger blev senere hans hustru. For højskoleopholdet om vinteren skulle jeg betale 50 rdl. Jeg havde betalt 30; men der var så 20 tilbage, som Kold trøstede mig med at ville lade stå hen indtil videre. Den sidste dag nærmede sig. Skolen begyndte ikke med et større offentligt møde og sluttede heller ikke med et sådant. Kold sagde: »Vi begynder ikke med et knald, og vi ender ikke med et knald. Her skal ingen knalden være. Afskeden kan være tung nok endda«.

Den sidste skoledag var som en af de andre. Vi tog afsked og rejste. Det var en bevæget stund. Jeg tog med min gode ven Vissing hjem til Seden, der skulle jeg blive om natten. Vi gik begge. Af og til så vi tilbage til den lille skole, der gemte så rige minder. Da vi var kommen så langt bort, at vi ikke kunne se skolen, begyndte vi først at tale sammen. Vi prøvede på at klare for hinanden, hvad vi havde haft ud af denne vinter, og vi blev enige om, at havde vi ikke fået andet ud af den, så havde vi da fået det sind at ville leve vort liv blandt de bedste mennesker og se at blive blandt de bedste.

Det var en lang fodtur, jeg havde at tilbagelægge fra Seden til Sdr. Omme. Jeg fik rigelig tid til at gå vinterens oplevelser igennem. Mange tanker brødes i mig. Jeg ville være med i det store herlige arbejde på at rejse vort folk. Fra Ingemanns romaner (Valdemar den Store og hans mænd) tonede de ord fra min sjæl: »Hvad Danmark var, skal det atter blive, thi end er fædrenes ånd i live«.

Jeg lagde vejen over Jelling for at se seminariet og og tale med en seminarist, som jeg kendte fra Vestjylland. Mørket faldt på,

inden jeg nåede den gamle kongestad, og det småregnede. Om natten lå jeg på kroen, og næste dag fandt jeg den omtalte seminarist. Han tog mig med hen på seminariet hvor jeg opholdt mig et par timer. Her gik det mere stort til end på højskolen hos Kold; men jeg fik ellers et godt indtryk af det hele. Jeg bestemte mig til at møde ved den næste prøveeksamen, der skulle holdes i juli måned, og se, om jeg kunne blive optaget.

Så kom jeg hjem til min mor i Bøvl, og hun var, som man kan tænke sig, glad ved mig, men mine tanker og mine planer var hun ikke i forståelse med. Næste dag gik jeg ned til præstegården, hvor jeg blev modtaget med stor venlighed og fandt forståelse. Det blev bestemt, at jeg skulle se at blive optaget på Jelling seminarium. Der var tre måneder til optagelsesprøven, de måtte benyttes med yderste flid, da jeg var meget tynd i papirerne.

Friskolen

Vinteren gik som nogle uger, og da Kristensen ved forårstide igen vendte tilbage til Sdr. Omme, kunne man snart i præstegården mærke, at han ligesom var blevet en anden. Pastor Rambusch skaffede ham nu en plads som huslærer. Det var hos en købmandsfamilie og under temmelig beskedne forhold. Et bageværelse blev benyttet til skolestue. I den ene side stod dejgtruget, i den anden et bord til skolebrug. Men Kristensen følte sig lykkelig ved arbejdet, og da han havde fået tro på, at han egnede sig til skolegerningen, begyndte han en lille friskole efter Kolds mønster.

Imidlertid skulle jeg også tjene føden, og hermed traf det sig så heldigt, at en købmand på Jullingsholm manglede en til at læse med sine børn, og efter præstens forslag søgte jeg og fik pladsen; jeg var ikke helt dristig ved det, men præsten mente nok, at det skulde gå. Jeg skulle holde skole 4-5 timer daglig, og derfor skul-

le jeg have føden; den øvrige tid kunne jeg anvende til min forberedelse for seminariet.

En af de første dage i april 1860 begyndte jeg for første gang at holde skole. Vi måtte nøjes med et lille bagkammer til skolestue. Samme kammer blev rigtig nok benyttet ved bagning; men da der i det højeste blev bagt en gang om måneden, kunne det forsvares at holde fridag for skolen, når der bagtes. Som skolebord benyttedes det store dejgtrug, overdækket med plader, dertil blev der stillet nogle småskamler og kasser at sidde på. Gulvet bestod af stenpigning.

Jeg fortalte bibelhistorie, danmarkshistorie og geografi, og vi sang. Det gik med liv og lyst. Vi blev snart så glade ved hverandre, at det blev bestemt, at jeg skulle komme igen og holde skole, hvis jeg ikke bestod optagelsesprøven i Jelling. Uden for skoletiden sled jeg det bedste, jeg kunne for at dygtiggøre mig til prøven. Da jeg meldte mig til denne, fremlagde jeg vidnesbyrd og anbefalinger fra højskoleforstander Kold og pastor Rambusch. Seminarieforstanderen spurgte mig nærmere ud om Kold og hans skole, og jeg fik det indtryk, at han syntes godt om, at jeg havde været elev der. Prøven blev så holdt, men til min store sorg blev jeg ikke optaget, fordi jeg manglede den lovbefalede etårige øvelse i praktisk skolegerning, dog forstanderen opmuntrede mig med at sige: »Gå De nu hjem, min kære unge ven, hold skole i vinter, og kom så næste sommer, så kan De vente at blive optaget, for vi vil godt have Dem«.

Ved min hjemkomst til præstegården blev det bestemt, at jeg skulle prøve at begynde en friskole i Sdr. Omme. Degnen, der hed Wittendorf, var gammel og ingen god lærer. Mange af beboerne var kede af at lade deres børn gå til ham. For så vidt var der betingelser for en friskole; men det var ellers ikke min tanke at vi mig til at være friskolelærer. Dog ville jeg nok forsøge mig ved det for kortere tid. Jeg begyndte så straks efter min hjemkomst fra Jelling. Der var 5 børn at gøre begyndelse med, og dagen efter kom en lille sød pige til; det var møllerens datter, hun hed Karen og blev senere gift med min præstekammerat Thomas Jensen fra Hoven Kirkegård. Efter sommerferien kom der 2 børn mere, så var vi otte. Til november lejede jeg et værelse hos ejeren på Jullingsholm, stort nok til at rumme en 14-15 børn.

Værelset var forsynet med en kogekakkelovn, på hvilken jeg selv kunne koge min mad, for det gjaldt jo om at leve billigt. Den 1. november begyndte jeg skolen med 14 børn, og jeg kunne have fået mange flere børn, hvis jeg ville have lovet at blive ved med skolen, men det ville jeg ikke.

I almueskolen fortaltes der ikke for børnene, men der hørtes blot i lektierne, som forlangtes lært efter lærebøgerne. Jeg fortalte, ikke blot bibelhistorie men også danmarkshistorie, sagnhistorie og eventyr, og børnene var med på det.

Vi sang også meget. På vejen til og fra skolen hørtes børnene ikke sjælden synge deres sange. Pastor Rambusch besøgte os ofte. Det var højtideligt, når han kom. Han havde gerne en historie, som han fortalte, og så skulle børnene synge for ham. Jeg mindes den dag, da børnene sang om dansen på Ribe bro. Under sangen gik præsten op og ned ad gulvet og trådte i takt til sangen; bag efter fortalte han om ridderne, der havde danset til sådanne sange og trådt i gulvet, så de gyldne sporer klirrede.

Hen i november måned fik jeg en 15 års dreng i skole fra et hjem, som var på sognet. Drengen var dårlig begavet og gik under navnet Tosse-Jenskristian. Præsten havde nægtet at konfirmere ham, da han var aldeles uvidende. Han havde tjent forskellige steder om somrene og gået i hovedskolen om vintrene, hvor han fik sine daglige prygl af Wittendorf. Nu bad sognerådet præsten om råd, angående hvad der var at gøre for drengen, og derefter fik jeg anmodning om at tage ham i skole. Jeg var ikke glad ved det, men turde ikke sige nej, dog stillede jeg den betingelse, at jeg ikke ville have ham sammen med de andre børn, og således blev det. Drengen blev taget ud af hovedskolen, og jeg fik ham en time daglig uden for skoletiden. Han kom og havde ikke mere glæde end til sig selv; han så ynkelig ud, som han kom krybende ind ad døren med ludende hoved og bøjet ryg. Han turde næppe se op, så ræd var han. Men jeg var måske ikke mindre i vånde end han. Hvad skulle jeg stille op med ham. Da faldt det mig ind, at jeg kunne begynde med at spørge ham ud om Hvelplund, hvor han havde tjent i flere somre, og her gav han meget flinke svar. Endelig spørger jeg: »Men hvordan er det med spøgeriet der oppe? Har du set og hørt noget til det?« Ved denne

tale gik der et underligt smil over hans dumme ansigt, og han begyndte ivrigt at fortælle om spøgelserne. Da han havde fortalt en del, sagde jeg, at nu skulle han høre om et frygteligt spøgeri på en stor herregård på Fyn, hvor jeg havde tjent. Drengen lyttede med åben mund og stor opmærksomhed. Da jeg var færdig, sagde jeg, at nu måtte han være fri og gå hjem til sin mor og komme igen næste dag til samme tid.

Således forløb den første skoletime med ham, og på lignende måde gik det med timerne i de følgende otte dage. Drengen ville gerne i skole, men hans moder var elendig over den undervisning, han fik. Hun gik og beklagede sig til naboerne, men trøstede sig dog med, at drengen gerne ville til skole, og at han slet ingen prygl fik. Efterhånden tog undervisningen også en anden retning. Jeg begyndte at fortælle nogle lette bibelske historier, og det viste sig da, at drengen ret godt kunne huske og genfortælle.

I løbet af vinteren fortalte jeg en del af de bibelske fortællinger både fra det gamle og ny testamente, og ved forårseksamen vakte det ikke lidt forbavselse, at Tosse-Jenskristian vidste god besked om de vigtigste bibelske fortællinger. Om sommeren derefter gik han til præsten og var ikke den ringeste af konfirmanderne, som blev konfirmerede.

Ved eksamen måtte jeg møde med mine børn i kommuneskolen. Præsten, degnen, hele sognerådet og mange af forældrene var til stede. Man var nysgerrig, thi der gik mange rygter om friskolen på Jullingsholm. Onde tunger fortalte, at vi ikke bestilte andet end at synge om nisser og trolde. Men eksamenen forløb meget godt i alle fag, og præsten udtalte sin glæde over det arbejde, der var gjort.

Han var øjensynlig stolt af mig. Mig forekom det som et lysende stjerneskud.

I begyndelsen af maj tog jeg afsked med mine kære små venner og skulle nu til for alvor at forberede mig til optagelse på seminariet. Det havde været et godt år med lærergerningen på Jullingsholm. Jeg havde vundet mange gode venner; men de mennesker, der kom til at stå mig nærmest, var præstefamilien i Sdr. Omme præstegård. Her blev jeg båret og støttet af de kærligste mennesker, jeg voksede sammen med dem som barn af huset, og det har holdt sig til denne dag.

Maj 1861-april 1864. Jelling seminarium

Kristensens virksomhed slog godt an, og havde han selv villet, kunne hans skole sikkert nok have fortsat lang tid. Men han følte trang til mere udvikling, og i foråret 1861 drog han til Jelling for at gennemgå seminariet der. Det var i de dage, den tidligere omtalte forstander Svendsen ledede seminariet, og også på Kristensen fik denne mand stor indflydelse. Ikke mindst det sidste år, da krigen i 1864 for en tid afbrød undervisningen, kom Kristensen i nærmere forhold til den alvorlige og rigt begavede forstander.

Seminariet havde fjenden taget i brug, og eleverne måtte derfor samles omkring hos lærerne i deres private lejligheder. Svendsen samlede de unge inde i sit studereværelse, hvor de fleste måtte ligge på gulvet, og her tilbragtes mange rige timer.

Under disse vanskelige forhold afholdtes den årlige eksamen. Den 4. august 1864 sluttede den, og Svendsen plejede altid at holde en tale til dem, der skulle forlade seminariet. Men den dag kunne han næsten ikke tale for gråd. Han havde lige modtaget budskabet om, at freden var sluttet, og at Sønderjylland var afstået til tyskerne.

I midten af maj 1861 vandrede jeg til Jelling for at opholde mig der et par måneder inden eksamen og få den sidste forberedelse og afpudsning til optagelsen. Jeg havde forgæves søgt at rejse penge til at bestride omkostningerne ved min uddannelse. Jeg havde kun 50 rdl., og i min moders slægt var der ingen, der kunne hjælpe mig med lån. Min moder havde nok at gøre med at sørge for sig selv. En velhavende farbror i Assing sogn, som jeg havde bedt om et lån, havde blankt afvist mig, så jeg var bleven klar over, at skulle jeg nå frem, måtte det ske ved egne kræfter. Alligevel begyndte jeg med godt mod og godt håb.

To seminarister af ældste klasse tog sig af mig. Den ene var J. Kr. Madsen, på den tid den dygtigste af seminariets elever. Han blev senere præst og døde som seminariets forstander. Han var mig ualmindelig god. Der meldte sig det år usædvanlig mange til optagelse på Jelling seminarium; der kunne kun optages 30, og der meldte sig 96.

Eksamensdagen blev imødeset med ikke ringe spænding og for mit vedkommende med ængstelse. Den skriftlige del gik godt og den mundtlige nogenlunde; men det var usikkert, hvad censuren ville lyde på. Ventetiden trak ud. Alt tydede på, at lærerne ikke kunne enes om, hvem de ville beholde. De holdt rådslagning inde hos forstanderen, mens vi mange unge mennesker gik og ventede. Time gik efter time og stadig ingen besked. Det blev midnat, uden at resultat forelå.

Endelig hen på natten mellem kl. 1 og 2 åbnedes døren, og lærerflokken trådte frem med forstanderen i spidsen. Sidstnævnte holdt den store protokol i hånden og indledede med en lille tale. Han beklagede, at de måtte lade så mange gå, men de kunne kun have 30. Så oplæste han navnene på de lykkelige, og jeg havde det held at være iblandt dem. Vi blev budt velkommen, og de, der måtte gå, blev af forstanderen opmuntret til ikke at tabe modet, men arbejde videre og komme ind ad åre.

En ung, livlig og kraftig mand opholdt sig i disse dage i Jelling. Han ville oprette et »Friseminarium« i Gedved ved Horsens. Hans navn var Peter Bojsen, søn af den bekendte »Budstikke-Bojsen«. Mens vi om natten efter eksamen gik og ventede på resultatet, underholdt den unge mand os med at fortælle eventyr, og det gjorde han så godt, at vi lo næsten over evne. Nogle af dem, som ikke blev optagne i Jelling, fulgte med den vittige og livfulde P. Bojsen til Gedved og fik senere eksamen derfra. Efter prøven rejste jeg hjem og fortalte om min lykke.

I slutningen af august skulle vi møde på seminariet, og det gjorde vi. Jelling var på den tid meget optaget af kong Frederik den 7. besøg i byen. De gamle kæmpehøje skulle undersøges, og mens det stod på, ville kongen bo i Jelling. Han indlogerede sig med sit følge i præstegården. Museumsfolkene boede på seminariet. Byen var i feststemning. Alle steder så man flag vaje. Uden for Gorms høj hen mod landevejen var bygget et konge-

telt, hvor kongen kunne opholde sig, mens arbejdet med undersøgelserne af højen foregik.

En afdeling ingeniører underminerede højen for at finde gravkammeret. Her blev gravet en mængde grave rundt i højen på kryds og tværs, men efter meget store anstrengelser måtte man holde op, uden at noget blev fundet. Det var en stor skuffelse ikke mindst for kongen. Senere blev al den udkørte jord kørt ind i højen igen, og man tog fat på udgravningen af Thyras høj, nord for kirken.

Her fandt man det tomme gravkammer. Det blev gjort omhyggeligt i orden og bragt tilbage til sin oprindelige stand. En gang blev gravet ind under højen til kammeret, så hvem der havde lyst, kunne gå ind og se det mærkelige rum.

I de få dage, kongen var i Jelling, kom der en mængde mennesker fra alle kanter for at se Kongen og overvære udgravningen. Fra morgen til aften var byen ligefrem overfyldt af mennesker, mænd og kvinder, gamle og unge. Iblandt alle disse kom jeg til at lægge mærke til en gammel mand, der var meget morsomt påklædt, iført en langskødet frakke, der nåede ham næsten til hælene. På hovedet bar han en meget høj og gammel bulet filthat. Han havde et gammelt, vejrbidt, men trofast ansigt. Hvorledes det gik til, at jeg kom i samtale med den mand, ved jeg ikke, men jeg kom det. Han tog frem af lommen en ret smuk stenkile eller økse og fortalte, at han gerne ville se kongen og forære ham øksen. Som vi stod og talte sammen, kom professor Worsaae forbi, og jeg sagde da til den gamle, at han skulle vise professoren øksen, hvilket han gjorde. Professoren så på øksen, der var meget almindelig, og sagde, at den ville kongen blive glad ved. Derefter førte jeg den gamle mand hen til kongeteltet, som kongen netop trådte ud af, og efter at jeg havde gjort ham opmærksom på, at det var kongen, nærmede han sig med stenen i hånden, tog hatten af, rakte hånden frem og sagde til kongen: »Den stien vil á gjaen gi kongen«! Kongen tog med et lunt smil mod stenen, rakte den gamle hånden, rystede den og sagde: »Tak skal du have, den sten er jeg glad for«. Den gamle mands ansigt strålede af glæde, han rettede sig og så sig om, som ville han sige: »Så I, hvor glad kongen blev for min lille gave«.

Ligesom den gamle med stenen ville alle gerne være med til at

vise kongen opmærksomhed både små og store. Seminariets elever fik lov til at stå vagt for ham; det var en ikke lille begivenhed. En sollys eftermiddag, da kongen og grevinde Danner med flere drak kaffe i forstanderens have, samledes vi seminarister uden for og sang, og en dristede sig til at udbringe et leve for grevinden. Som svar herpå kom kongen hen til os med grevinde Danner ved hånden og sagde: »Tak skal I have børn, det gjorde mig godt«.

I disse dage kom kongen og seminariets forstander, pastor Svendsen, meget sammen, de spiste sammen, gik ture sammen og talte meget sammen. En mand undrede sig over, at pastor Svendsen kunne finde sig i at omgåes så meget med kongen, der nok ikke altid udtalte sig videre pænt. Hertil svarede pastor Svendsen: »Når jeg taler med Frederik den 7., da taler jeg til kongen, og så kommer kongen frem«.

Det var med kongeliv og glæde, vi ny seminarieelever begyndte vor uddannelse til lærere i folkeskolen. Jelling seminarium havde dengang sin mindeværdige blomstringstid, anerkendt som det var over det ganske land.

Pastor Svendsen var seminariets forstander. Han var en mand i sin bedste alder og som skabt til at lede en sådan ungdomsskole for vordende lærere. Han tilhørte den grundtvigske retning og det fuldt ud både i kristelig og folkelig henseende. Han var en dybt alvorlig mand, der forenede mildhed og strenghed på den lykkeligste måde. Hans ånd svævede over det hele; alle bøjede sig uvilkårlig ind under hans mægtige personlighed uden at føle det som tvang. Vi så op til ham som en trofast fader. De allerfleste af de unge blandt os forstod han at vinde for det største og bedste og for den gerning, vi skulle gå ind i. Han kom til at præge de fleste af os for livstid.

Som han var en dygtig og nidkær præst for Jelling og Hover menigheder, var han det ikke mindre for seminaristerne. Når klokken fra den ret rummelige kirke kaldte folk sammen til gudstjeneste, kunne man se kirkegængere færdes på alle veje og stier, og snart var kirken fyldt til sidste plads. Så godt som alle seminarister var stadig i kirke. Vi havde plads oppe ved orglet; snart bruste dets toner ud og fyldte rummet med en fuldtonende

menighedssang. Vi begyndte gerne med salmen: »Guds menighed syng«. Denne salme bar os på tonens vinger ind i søndagsstemning. Man så ikke sjælden mødre komme i kirke med deres små børn, der lå ved brystet under gudstjenesten. Dette var noget enestående. Det skete somme tider, at man under prædiken hørte et lille barn tale med, men det varede blot et øjeblik, og ingen tog notits af det.

En gammel halv sindssyg mand, almindelig kaldt »tåbelig Rasmus«, kom næsten hver søndag under præstens prædiken listende med sine store træsko på op ad kirkegulvet, stod så og stirrede lidt på præsten, hvorefter han vendte om og gik ud. Dette var man så vant til, og det vakte ingen forstyrrelse. Forsamlingen var optaget af det egentlige. Man kunne føle, at der var en levende forbindelse mellem taleren og tilhørerne. Det var i sandhed velsignede timer, hvori man nød fællesskabet.

På seminariet havde vi kun forstanderen to timer om ugen. Han fortalte da bibelhistorie og kirkehistorie. Det var ikke alene oplysende, men også oplivende og opbyggelige timer. Pastor Madsen, der var hjælpepræst, havde bibelforklaring to timer om ugen. Han var en god og rar mand, men hans timer var kedelige. Pastor Claudi underviste i dansk, pædagogik og sjælelære. Han var vistnok en meget dygtig og god mand, men han magtede ikke at gøre sine fag tiltalende for os, i alt fald ikke for mig. Historielæreren, som også var lærer i geografi, gav ingen lektier for i sine fag. Vi måtte læse så meget, vi ville. Han holdt sig til de små lærebøger. Ikke så sjælden blev der af en elev fortalt noget, som læreren ikke vidste, og som blev urigtigt fortalt; men han tog det hele for gode varer. I sådanne tilfælde kunne han også afbryde fortælleren med at sige: »Lad os holde os til den lille bog«.

Læreren i matematik, naturlære og naturhistorie får en længere omtale. Han hed Ibsen og var bornholmer. Han elskede matematikken overalt, men evnede ikke at få sine elever til at dele denne kærlighed med ham. Han mente, og det for alvor, at alle mennesker måtte lære dette fag for ret at blive mennesker. I naturhistorie lærte han os, at mennesker var dyr, men med evne til at modtage en større udvikling end de andre nærbeslægtede skabninger. Siden kom han dog til en anden erkendelse heraf og

blev en god kristen mand. Med ham havde skolen en munter historie.

Det var strengt forbudt at tage piber og tobak med ind på seminariet; men det skete dog nu og da, at forbudet blev overtrådt, og Ibsen var i så fald meget ivrig til at kapre piber, som henstod på forbudte steder. Dette foranledigede, at vor klasse fik ideen til at fornøje ham med en større fangst. Vi havde nok af gamle kasserede piber liggende, og en dag mødte vi hver især efter aftale med en gammel ubrugelig pibe, som vi ønskede anvendt til lokkemad for pibejægeren, og som blev stillet op hist og her på passende steder. Spillet lykkedes efter forventning. Jægeren gik i fælden, han kaprede den ene pibe efter den anden, til han havde begge hænder fulde, og således udstyret med bytte gik han gennem byen fulgt af sin store hund, som altid ledsagede ham, og som til lejligheden også var udstyret med en pibe. En gavtyv havde nemlig bundet en lille snor i hundens hale og ved snoren fastgjort en lille pibe. Hr. Ibsen skred stolt og med triumferende ansigt gennem byen på vejen til sit hjem. Hunden kom lidt forlegen bagefter med sin gevinst. Da smedien blev passeret, hilste Ibsen nok så smilende på smeden og nogle flere, som morede sig og lo højt, uden at Ibsen ret kunne forstå grunden til denne overdrevne lystighed. Først da han nåede hjem og så piben i hundens hale, blev han klar over, hvordan det hele hang sammen. Men efter denne dag havde piber på seminariet ikke hr. Ibsens interesse.

Det var ikke noget fremragende lærerpersonale, Jelling Seminarium havde dengang. Den eneste betydelige mand var forstanderen, han alene bar det hele og kastede glans over seminariet.

Det første år gik sin jævne gang, jeg var vel tilfreds med stillingen og kunne godt klare mig i kapløbet. Det fag, som jeg havde vanskeligst ved at klare mig i, var dansk; men det gik dog, og jeg fik en pæn oprykningseksamen til mellemklassen. I denne klasse havde vi forstanderen fire timer om ugen, og det var jeg glad for. Han var den, jeg satte mest pris på.

Ved det ny skoleårs begyndelse fik vi en særlig faguddannet gymnastiklærer. Han havde i otte år været gymnastiklærer i Rendsborg og uddannet mange rekrutter. Han var særlig dygtig

i sit fag, men streng og brugte grov mund. Når vort tøj var kommen lidt i uorden under øvelserne, og vi rettede lidt på det, skældte han ud, og spurgte, om vi var skurvede og havde kløe. Den tone ville vi ikke finde os i, og en dag, da han begyndte igen, trådte en ud af geleddet for at tale med ham. »Hvad vil De«? spurgte han i en grov tone. Eleven svarede roligt: »Jeg vil blot sige hr. gymnastiklæreren, at vi vil behandles af Dem ligesom af vore andre lærere uden hån og skældsord«! Læreren så forbavset ud og spurgte os andre om vor mening. Som svar trådte vi alle frem. Der fulgte et øjebliks stille betænkning, så blev der kommanderet: »Ret! Træd af og gå hjem«! Derefter gik læreren til forstanderen og klagede over os. Forstanderen hørte venlig på ham og sagde så, at han måtte huske på, det ikke var rekrutter, han kommanderede, men vordende lærere. Han skulle prøve at tale ordentlig og venlig til dem, ligesom de andre lærere gjorde, så gik det nok bedre. Rådet blev taget til følge og virkede efter ønske. Gymnastiklæreren blev senere elevernes gode ven og kammerat.

Det andet skoleår endte for nogle fags vedkommende med en afsluttende eksamen, det der kaldtes »halvdimission«. Det skete i det omtalte år hen imod eksamen, at seminariet fik pålæg om at give undervisning i astronomi og trigonometri og holde eksamen deri. Dette havde hverken lærerne eller eleverne tænkt sig; men vi fik da anskaffet de nødvendige bøger og begyndte undervisningen med 3-4 timer om ugen. Vi mødte nogle gange, men en dag brød vi op midt i en time og forlod klasseværelset, lærer Ibsen blev alene tilbage. Vi drog alle i flok op på Gorms høj, hvor vi tændte bål, overgav de ny lærebøger til flammerne og sang og dansede i kreds om dem. Mærkelig nok blev der ikke gjort mere ved den sag, den døde strådøden. Men det kom os for øren, at forstanderen var ved at blive betænkelig ved os. Nogle dage før eksamen sagde han i en myndig tone, at nu skulle vi have eksamen og derefter sommerferie, men inden vi rejste, ville han tale med os. Og det var tydelig at mærke, at det ville blive en alvorlig tale.

Så blev eksamenen overstået og godt overstået, ja langt over lærernes og elevernes forventning. Der var ikke hidtil gjort en så god eksamen i halvdimission som det år, endda man havde ven-

tet det modsatte. Lærerne så milde og glade ud. Dagen efter eksamen var mellemklassen samlet i klasseværelset; men også mange fra de andre klasser var mødt for at høre den overhaling, som vi skulle have af forstanderen, før vi rejste. »Den gamle« lod vente på sig. Og den urolige klasse kunne ikke tage ventetiden med ro. Man stemte op med en vældig sang, ledsaget af violiner, trompeter, trommer og tramp i gulvet. Larmen var øredøvende. Jeg var gået ud på den lange gang og mødte her forstanderen, som spurgte om, hvor mellemklassen var. Jeg svarede: »Inde i klasseværelset«! Hvortil han bemærkede med et lunt smil: »Ja det kan jeg høre«! Han lukkede døren op og gik ind. De nærmeste ved døren faldt straks til ro, men det varede lidt, inden alle i lokalet kom til kundskab om hans nærværelse. Først da det var sket, og der var bleven stilhed over forsamlingen, trådte forstanderen op på katederet og udtalte, idet han svang sin store hvide hat i luften: »Nu må I rejse hjem og holde ferie til den 26. august. Hav det godt, børn«!

Derefter satte han hatten på hovedet og gik ned. Det var alt, hvad vi fik af den alvorlige tale, som man havde truet os med. Glæden var overvældende, og vi udbragte et begejstret leve med rungende hurra for den afholdte forstander.

Efter en fornøjelig sommerferie mødte vi igen med friske kræfter for atter at tage fat. Det var nu det tredie og sidste år på seminariet, og det glædede vi os til, da vi særlig i dette år skulle uddannes til vor gerning. Vi skulle have forstanderen 6 timer om ugen og desuden skulle vi have ham 4 timer i praktisk færdighed. Det ventede vi os meget af. I de praktiske timer fik vi 6-8 af skolens børn sendt ned på seminariet; dem skulle vi så tale med under forstanderens ledelse. I hver time var der 4 elever til øvelse. Hver elev havde sin opgave, som var blevet givet et par dage i forvejen. En havde bibelhistorie, en anden et salmevers, en tredie et ordsprog og en fjerde en eller anden dogmatisk opgave. Over den sidste skulle der skrives en disposition, som skulle afleveres til forstanderen, og derefter skulle samtalen føres.

Forstanderen var selv udmærket dygtig til at samtale med børn, og han forlangte meget af os i den retning. Når en talte dårlig og kedelig med børnene, sad »den gamle« og vred sig; det var tydeligt, at han led under det. Så kunne det ske, at han plud-

selig rejste sig op og med streng tone sagde: »Nu kan det være nok«. Han tog da selv fat på det samme emne og satte liv og humør over samtalen.

Foruden de praktiske timer på seminariet havde vi også øvelser i børneskolen. Her gik vi to og to og fulgte undervisningen en hel dag ad gangen. Skolen havde en udmærket lærer, der hed Jørgensen, hos ham modtog vi en mængde gode indtryk og retningslinier, som havde værdi for den fremtidige lærergerning, vi selv skulle tage op. Der var ellers bleven sagt om seminaristerne fra den tid, at de ikke fik nogen pædagogisk uddannelse, men det var en grov usandhed, i alt fald for Jelling seminariets vedkommende. Forstander Svendsen og lærer Jørgensen var mænd, der i pædagogisk henseende vanskelig vil findes mage til. Det er vi mange, der kan bevidne.

Imidlertid fik det skoleår, som vi havde glædet os så meget til og begyndt så godt på, et forstyrret forløb. I november overraskedes land og folk af det skæbnesvangre budskab, om at kong Frederik den 7. var død. Kongen var kendt af seminaristerne og af alle i Jelling fra hans besøg der ved udgravningen af højene, og det gjorde et dybt indtryk på alle, at han så brat og uventet var død, tilmed under spændte forhold mellem Danmark og Tyskland. Man havde underlige bange anelser om fremtiden.

Vi fik en ny konge, men vi havde ingen rigtig tro til hans danskhed. Han hørte til den oprørske slægt fra 1848. Dette kunne man ikke glemme. En ny forfatning angående forholdet mellem Danmark og »Hertugdømmerne« lå færdig fra rigsdagen til kgl. underskrift; men nogle mente, at den stred imod traktater og løfter til udlandet, og den ny konge tøvede med at underskrive den. Det behagede os ikke. Da så kongen endelig skrev under, blev der straks uro i Europa, og det tegnede til krig.

Der var spænding over alt i landet; hvor man mødtes, talte man om de krigeriske udsigter. Vi unge seminarister var vante til at være med på tidens spørgsmål, og vi måtte også være med her. Vi holdt en mængde blade og gik sammen og drøftede deres indhold; det tog en stor del af vor tid og skadede vor læsning. Spændingen øgedes, der blev indkaldt soldater, allerede inden jul; de kom skarevis gennem Jelling. Det hed sig, de skulle sydpå

og vogte grænsen. Det kunne ikke andet end lægge beslag på vore tanker og på lærernes med.

Vi holdt juleferie og mødte igen på seminariet efter nytår. Krigen var ikke udbrudt endnu, men vi ventede den hver dag.

Endelig den 6. februar 1864 lød det: »Krigen er udbrudt«! De første skud var faldne, og vi var ved godt mod, ja alt for godt mod. Vi sang og jublede; thi vi skulle bære sejren hjem som i 1850. Vi brovtede af det stærke Dannevirke; fjenden kunne godt prøve at løbe panden mod denne gamle vold. Det ville koste brodne pander og røde næser! Men hvad skete; Dannevirke blev rømmet uden sværdslag! Da brast vort mod, da græd vi. Ingen kan skildre den tid, den sorg, den skuffelse, der her overgik os. Vor hær trak sig tilbage nordpå.

Hele Sønderjylland med undtagelse af Als var fortabt. I Jelling blev indkvarteret et dragonregiment, dette gav uro både dag og nat. Forstanderen og lærerne sagde, at vi skulle lade som ingenting; det var ikke noget, der vedkom os. Men det hjalp ikke. Endelig stod slaget ved Vejle den 8. marts. Danskerne veg mod nord, og vi fik tysk indkvartering.

Den 10. marts måtte seminariet standse undervisningen og sende sine elever hjem. Det blev et kort år for os, kun $6^1/_2$ måned.

Sidst i april kom der bud fra ministeriet til forstanderen, at han skulle se at samle de seminarister af ældste klasse, der stod for udskrivning, læse lidt med dem og selv dimittere dem. Eleverne fra Jylland blev samlet sammen til seminariet, men der var ikke meget ved undervisningen. Tyskerne havde taget seminariet i brug, og vi måtte søge til lærernes private lejligheder; det var ikke gunstige betingelser for en anspændt eksamenslæsning. Hos forstanderen havde vi dog nogle gode og værdifulde timer. Her var ikke megen plads, de fleste af os lå på gulvet, mens »den gamle« sad i sin sofa og fortalte for os. Således gik tre måneder fra 1. maj til 1. august. Under en våbenstilstand mellem de krigsførende magter blev det bestemt, at de to ældste klasser skulle afslutte skoleåret snarest mulig og tage deres eksamen. Derefter holdtes der eksamen fra den 1. til den 4. august.

Fjenderne lagde os ingen hindringer i vejen, de rømmede seminariet og viste sig i alle måder flinke. Det var gammel skik, når afgangseksamen sluttede, at forstanderen samlede hele se-

minariet i den store gymnastiksal for at oplæse karaktererne og derefter holde en lille tale til dimittenderne. Det skulle også ske dette år. Men da indtraf det bedrøvelige, at budskabet om freden og Sønderjyllands afståelse blev bragt forstanderen netop på det tidspunkt, da han skulle til at oplæse karaktererne. Han trådte frem og var som lamslået over sørgebudskabet. Han kunne kun græde. Hulkende stod han længe med den store protokol i hånden. Han prøvede flere gange på at tale men kunne ikke. Endelig blev han i stand til med mindre afbrydelser at læse protokollen op med navne og karakterer. Det var et øjeblik, som man aldrig glemmer. Efter oplæsningen fulgte nogle bevægede ord til os, der skulle forlade seminariet for at tage en gerning op et eller andet sted i skolens tjeneste.

Under tårer talte forstanderen til os som en fader, der udsender sine børn. Han lignede os ved rekrutter, der sendes ud for at gøre forposttjeneste i vort folk. Vi måtte huske på, at vi endnu kun var rekrutter; men han ville ønske, at vi måtte nå at blive soldater og tage kampen op mod alle ødelæggende magter.

Hermed var seminarietiden afsluttet. Det havde været tre såre gode og rige år for mange af os og ikke mindst for mig, den fattige svend fra den jydske hede. Mange dybe indtryk havde jeg modtaget dels fra folkelivet og dels fra kristenlivet. Var det sidste år et meget forstyrret år, så var det alligevel et rigt år, der satte dybe spor i os. Jeg kan ikke andet end takke for, at jeg havde den lykke at være med i det rige liv, der udfoldede sig i vort land og ikke mindst i Jelling, den gamle kongestad med de mange minder fra gamle dage.

Ja med sandhed kan jeg sige, at snorere faldt for mig på liflige steder i min ungdom; men jeg havde også mine bekymringer og det ikke mindst med at få pengene til at læse for. Jeg havde kun 100 kr. til at begynde med, og det kunne ikke gøres for mindre end 3-400 kr. om året. Ingen støtte kunne jeg vente fra min moders slægt. Jeg havde som før nævnt en formuende farbroder, han kunne have hjulpet, men han ville ikke. Jeg måtte selv kæmpe mig igennem, som jeg bedst kunne; men det voldte mig mange sorger og bitre timer. Lidt tjente jeg ved privatundervisning, det var ikke meget, men dog noget. Da jeg havde været på seminariet i $1^1/_2$ år, så det allerværst ud for mig. Jeg kunne ikke skaffe

penge til min vært, som jeg skyldte henved 200 rdl. Han sad meget småt i det og havde en del gæld. Navnlig var der en mand i Give sogn, som han skyldte en del for fødevarer, og nu ville manden have pengene, inden min vært kunne få mere hos ham.

Tidligere havde det også set galt ud for mig med pengevanskeligheder. Næppe et år efter, at jeg havde begyndt på seminariet, var jeg gået rundt i mit fødesogn til mænd, der havde formue, for at opnå nogle mindre lån, som jeg senere ville betale tilbage med renter; men det havde været næsten forgæves. Med stor møje fik jeg samlet 50 rdl., videre kunne jeg ikke nå. Pastor Rambusch støttede mig med 5 rdl. som gave. Manden i Bøvl Nørregaard, hvor jeg havde tjent som fårehyrde, lånte mig 5 rdl., mølleren på Jullingsholms mølle 20 rdl. og en mand i Ringgive, Anders Østergaard, ligeledes 20 rdl., ialt 50 rdl. Med disse penge vendte jeg tilbage til seminariet og fik den truende bankerot afværget dengang; men nu, da gælden var vokset til 200 rdl., så det værre ud. Min stakkels fattige vært skulle have penge, den rige gårdmand i Give ville ikke betro ham mere.

Jeg måtte til at se, hvad jeg kunne gøre ved det. En søndag morgen forlod jeg Jelling og begav mig ud på tiggergang til den omtalte mand i Give sogn for at prøve, om jeg ikke på en eller anden måde kunne tilfredsstille ham over for min vært. Hen på formiddagen nåede jeg gården. Med bankende hjerte trådte jeg ind i den rummelige dagligstue. Her var ingen; men det varede ikke længe, inden døren til en anden stue blev lukket op, og gårdens ejer stod for mig. Han hed Thomas Hestlund og var en stovt selvbevidst bondemand med skarpe træk i sit ansigt, han så lidt streng og hård ud men var det i grunden ikke. Jeg sagde, hvem jeg var, og bragte en hilsen fra min vært Petersen i Jelling.

Thomas bød mig til sæde, og vi talte om min vært og hans økonomiske stilling. Imidlertid kom konen og en voksen datter ind og bød mig velkommen. De så gode og milde ud og gjorde forberedelser til kaffe. Imens sad jeg og arbejdede med at skulle fremføre mit ærinde, hvad jeg havde vanskeligt ved.

Vi drak så kaffen, og derefter skulle jeg se haven. Det viste sig, at Thomas Hestlund var havemand og en ivrig planter, og mens han og jeg spadserede rundt i haven fandt jeg lejligheden gun-

stig til at tale rent ud. Jeg spurgte ham da uden omsvøb, om han ville tage mig god for det beløb, som min vært skyldte ham. Jeg havde ikke pengene nu, men så snart jeg fik eksamen og kunne tjene en løn, skulle han ærlig og redelig få pengene og det med renter. Den gode mand sundede sig lidt på det, men til min store glæde gik han ind på forslaget, og vi traf så nærmere aftale om sagen. Med lettet hjerte vandrede jeg tilbage til Jelling og gjorde min vært bekendt med resultatet. Han var glad og jeg ikke mindre.

Dengang havde unge uformuende mennesker ingen stipendier eller offentlige understøttelser at søge hjælp fra til uddannelse på seminarium. Fra en ganske mærkelig side fik jeg en god hjælpeskilling, det var fra den gamle grevinde Friis. Som enke boede hun på herregården Boller ved Horsens. Hun gjorde meget godt mod fattige mennesker. Hendes datter, der senere blev gift med landskabsmaler Læsø, en broder til obersten, »den bolde Læsø«, der faldt i slaget ved Isted, var en sjælden god kvinde; hun var greben af den folkelige højskoletanke og byggede for egen regning en lille højskole ved Boller. Den kendte lærer Mortensen skulle forestå skolen, men han havde ikke held med sig, og komtessen lod da skolen overgå til at blive asyl for fattige pigebørn fra omegnen. Dette lille asyl blev overdraget til en ung lærerenke som plejemoder; hun hed Mette Marie og var barnefødt i Hoven sogn, hun havde været gift med lærer Niels Madsen, Bredal skole i Engum sogn, som var død i deres ægteskabs første år. Efter mandens død fik hun en datter, der blev kaldt Nilsine efter sin fader, og hvis levnedsforløb foreligger beskrevet i »Nilsine Bies Mindebog«. Fru Madsen var en ualmindelig livlig og begavet kvinde. På sine ældre dage var hun knyttet til Vrigsted højskole og gik under navnet »Bedste«. Jeg kendte hende lidt fra min hjemegn, og det havde til følge, at jeg flere gange besøgte hende og asylet, der lå så sjælden smukt ved den skovklædte Klokkedal. Fru Madsen kendte min stilling, og hun, så vel som to »jomfruer« fra Boller, rådede mig til at gå op og hilse på den gamle grevinde, som havde overtaget asylet efter datterens død. Jeg dristede mig til at følge det givne råd, og med bankende hjerte fremstillede jeg mig for »Hendes Nåde«, som viste sig såre elskværdig imod mig og hørte beredvillig på mig. Da vi havde talt

lidt sammen, trak hun en skuffe ud, tog en lap papir, krammede det sammen og stak mig det i hånden med ønsket om, at jeg måtte komme godt igennem eksamenen og den tid, der kom efter. Med bevæget taksigelse bød jeg farvel og gik. Ude i den store gang åbnede jeg hånden, i hvilken jeg havde den sammenkrøllede seddel, og så da til min store overraskelse, at det var en 100 rdl. seddel. Jeg var næsten ude af mig selv af glæde, så stor en kapital havde jeg aldrig ejet. Hen på efteråret skrev jeg et brev til den kære gamle dame og takkede for den store gave. Som gensvar sendte hun mig til jul 20 rdl.

Trods vanskelige kår nåede jeg dog frem og fik min eksamen; men erfaringen lærte mig, at det er svært at komme frem uden midler. Og det har jeg ikke glemt siden, når unge mennesker med små kår måtte kæmpe sig frem for at nå et mål, der kostede noget. Herren lærte mig, at en fattig gut kan komme frem, når Vorherre vil, og man er redelig og ærlig i al sin færd. Dette har jeg sagt til så mange unge mennesker, der har været stillet som mig.

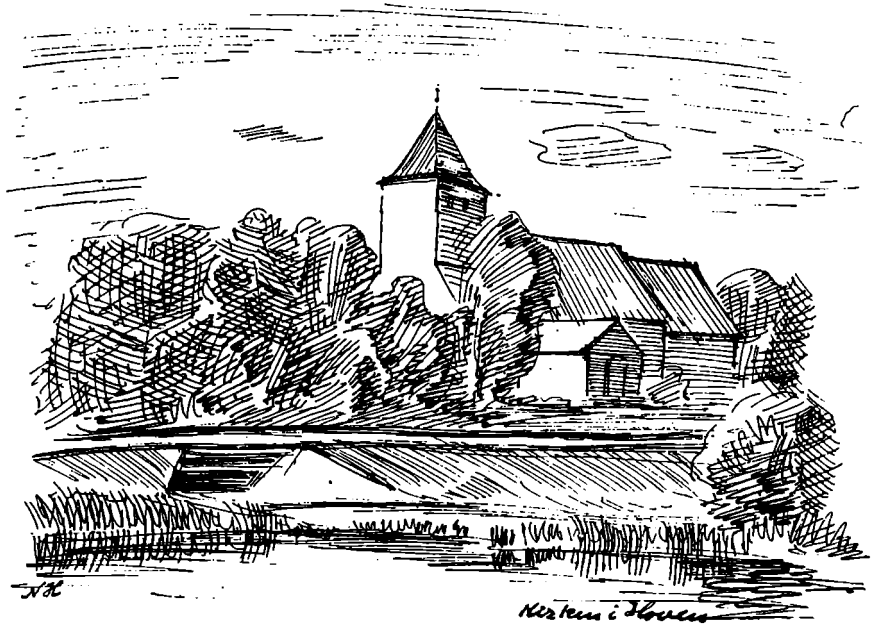

Min første virksomhed som seminarieuddannet lærer

Dagen efter forlod Kristensen det minderige sted og rejste hjem med en god første karakter. Trods dette så det ikke ud til, at han så hurtig kunne få en virkeplads, thi de mange fra Sønderjylland fordrevne lærere skulle først anbringes. Det varede imidlertid ikke længere end til jul. Så forflyttedes læreren i Hoven – annekssognet til Sdr. Omme – og ved præstens gode anbefaling blev Kristensen vikar.

Nytårsdag 1865 holdt han sit indtog som lærer og kirkesanger i Hoven. Hoven var dengang en øde og trist hedelandsby, der kun lidt lignede den »oase i ørkenen«, som den senere blev kaldt, og skolen ejede ikke mere hygge end byens andre hjem. Der var nok en have, men der fandtes hverken træer eller buske. Den havde kun ydet kartofler og nogle få køkkenurter. Ved siden af haven var der nogle triste sandbrinker med lyng på. Og inde i skolen var der adskilligt, der tydede på, at livet ikke var synderlig mere grødefuldt her. Den forslidte tamp, der lå i katederet, kunne i alt fald nok give èn de tanker.

Her var da noget for en ung og frejdig mand at tage fat på både ude og inde. Med iver og begejstring gik Kristensen da også i lag med sin skolegerning, og han havde den lykke, at han kunne få lov at arbejde i skolen, som han ville. Det kendtes snart på børnene, at der var kommen en ny metode ind i skoleundervisningen. De var så inderlig glade ved at komme i skole, så man kunne næsten ikke få dem til at blive hjemme, når vejret var strengt. Noget sådant var man ikke vant til.

Den 6. august 1864 vandrede jeg på min fod fra Jelling vest på til mit hjem. Den vej havde jeg ofte gået, men ikke som nu med bevidsthed om ikke at skulle tilbage igen. Jeg var glad, men dog

var det med suk af længsel, jeg forlod det kære sted, hvor jeg havde tilbragt tre indholdsrige år; minderne om, hvad jeg havde modtaget og oplevet, kom så levende frem. Jeg kunne næsten ikke lade være med at misunde mine seminarievenner, der kunne vende tilbage efter sommerferien. Jeg måtte se fremad, og det gjorde jeg. I mit lille hjem på heden sad min gamle mor og længtes efter mig. Den første dag nåede jeg til Filskov kro, hvor jeg lod mig overtale til at blive om natten.

Næste formiddag nåede jeg til mine slægtninge i Omvraa. Her besøgte jeg mit søskendebarn, i hvis hjem jeg havde tjent som kohyrde i fire år. Jeg blev modtaget med et glad velkommen og ønsket til lykke med den gode eksamen. Da mindedes jeg hin dag for mange år siden, på hvilken jeg havde været vidne til et besøg af en nybagt seminarist i det samme hjem og havde været lige ved at misunde ham hans lykke. Nu var jeg lige så vidt og lykkelig som han. Han havde fået varme vafler, og det kunne jeg også have fået; men jeg ønskede hellere at få surgrød med varm mælk på og bad om denne ret. Den kære Else Marie havde nær stejlet, da jeg fremsatte dette ønske; men jeg holdt fast ved det og fik det også opfyldt. Hen imod aften kom jeg endelig hjem til min mor, der blev så glad for mig, at jeg ikke kan beskrive det.

Næste dag gik jeg ned til den gamle kære præstegård, hvor jeg blev modtaget med åbne arme af præsten og fruen; det var jo næsten deres skyld, at jeg var kommen så langt frem. Nu gjaldt det om at få en plads, og det kunne være vanskeligt nok, efter som forholdene var. Ved Sønderjyllands afståelse blev en mængde lærere afskedigede, og de skulle først og fremmest have plads. Vi unge måtte så vente. I tre måneder gik jeg og drev og fik så en lille vikarplads i Sdr. Omme Østersogn som lærer ved Filskov og Omvraa skoler; i sidstnævnte skole havde jeg selv gået som barn.

Med glæde begyndte jeg her den 1. november 1864 min offentlige skolegerning i den gamle kendte kreds. Jeg kom til at bo hos en gårdmand i Filskov. Det var en livlig familie med tre voksne børn, en søn og to døtre. ofte samledes byens ungdom her, og vi havde mange fornøjelige aftener sammen, hvor vi legede, læste op og sang. I skolen gik det med liv og lyst. Hveran-

den dag holdt jeg skole i Filskov og hveranden dag i Omvraa. Før jeg vidste af det, blev det jul, og min gerning på dette sted blev afbrudt. I julen, som jeg tilbragte den største del af i Sdr. Omme præstegård, skete der det, at læreren i Hoven blev forflyttet til Hemmet. Så blev der en vikarplads ledig i Hoven, og pastor Rambusch anbefalede mig til pladsen. Det blev bestemt, at jeg skulle begynde der straks efter nytår.

Nytårsdag 1865 kørte jeg med præsten til Hoven for at se på pladsen. Det så lidt tomt ud både i kirken og i omegnen; men tiden var ikke til at vælge og vrage, jeg måtte tage, hvad der tilbød sig. Helligtrekongers dag skulle jeg begynde skolen. Aftenen forud var der gudstjeneste i Sdr. Omme kirke, og her prøvede jeg for første gang at lede sangen.

Da jeg den følgende dag gav mig på vej til Hoven, var jeg meget optaget af et forlydende om, at man i Hoven ikke ønskede at få mig som lærer. Der var dengang en mand i sognet, som gerne ville give tonen an; som ung havde han tilbragt et par år hos en morbror, der var lærer i nærheden af Horsens. Her havde han været medhjælper i skolen og fået nogen udvikling, også ved at komme i forbindelse med »de stærke jyder«, som kæmpede for at beholde »Kingos salmebog« og »Pontoppidans forklaring«. Han kom så hjem og overtog sin fædrenegård i Ørbæk. Hans navn var Mads Kristian Pedersen. Han forstod at fremsætte sine meninger i en talestil, som nærmede sig skriftsproget og med en betydelig selvsikkerhed i tonen. I begyndelsen så man op til ham og lod sig imponere; men det varede ikke længe, inden man opdagede, at han stagnerede og lod tiden løbe fra sig. Han havde en søster, der var gift med mølleren i Jullingsholm, hvis børn jeg engang underviste. I den tid mødtes jeg af og til med ham i møllegaarden, så han kunne nok have nogen mening om mig som lærer. Nu havde jeg hørt, at denne mand var imod mig, og det ærgrede mig meget; men ville man ikke have mig, kunne man blive fri for mig, jeg skulle ikke komme som tigger, det havde præsten også været enig med mig i.

Jeg vandrede da i snevejr på mine ben ad Hoven til for at sige de gode folk og navnlig Mads Kristian Pedersen, at jeg trak mig tilbage med anstand. Omtrent midtvejs mødte jeg en mand fra Hoven, gårdmand Peder Kristensen af Sønder Grene, han var

medlem af sogneforstanderskabet, fattigforstander og skolepatron og skulle til Sdr. Omme for at tale med præsten. Han havde set mig i kirken nytårsdag og vidste, hvem jeg var; Men jeg kendte ikke ham. Idet vi mødtes, standsede jeg og spurgte om, hvor Mads Kr. Pedersen i Ørbæk boede. Han viste mig gården, som lå inden for synsvidde, og vi faldt i snak. Jeg fortalte ham mit ærinde og min tanke om at trække mig fornærmet tilbage. Det syntes han ikke, at jeg skulle gøre; det var ikke værd at tage for meget hensyn til, hvad Mads Kr. Pedersen sagde. Han sluttede med at byde farvel og tilføje: »Kom De nu bare ned til os, og De skal nok blive fornøjet«.

Det virkede opmuntrende, jeg kom til at holde meget af denne mand fra dette øjeblik, og jeg fik siden meget at gøre med ham. Han blev en af mine bedste venner. Jeg nåede så Mads Kr. Pedersens gård. Gennem forstuen kom jeg ind i dagligstuen uden at træffe nogen. Jeg trådte hårdt i gulvet og sagde goddag med stærk stemme. Så hørte jeg trin i et kammer ved siden af, døren gik op, og ind trådte manden med en gammel falmet rød strikket hue på hovedet. Straks da han så mig, strøg han huen af og bød mig på sin værdige måde velkommen til sognet. Jeg sagde tak og så ham fast i øjnene. Så blev jeg budt til at sidde ned ved bordenden, hædersplads en i stuen men jeg måtte først have stillingen klar. Jeg sagde da, at det ikke var sikkert, jeg ville have pladsen som vakancelærer, da jeg havde hørt, at nogle var imod mig, og blandt dem skulle han også være. Hvis det var sandt, ville jeg slet ikke have pladsen, men straks vende om og gå hjem. Mads Kristian blev lidt betuttet ved denne tale, han for op og udbrød i lovtaler om mig fra den tid, jeg havde undervist hans søsterbørn. Jeg skulle slet ikke tro disse rygter, de passede aldeles ikke. I det samme kaldte han på sin kone og bad hende lave kaffe til os. Dette sidste var en stor begivenhed på dette sted, da man var yderst sparsommelig og meget sjælden opvartede med den brune drik. Vi sad så og talte om forskellige ting, og jeg mærkede snart, at han følte sig som talerør for hele sognet og den offentlige mening. Han præsenterede mig også for sin børneflok: to små piger. Den ældste havde allerede gået i skole et år, den anden skulle snart begynde. Den ældste omtalte han som ikke meget begavet, men den yngste var en sjælden begavet pige. Det måtte

jeg senere give ham ret i. Vi skiltes i bedste forståelse, og jeg gik videre til Hoven for at se, om jeg kunne få et sted at bo.

I sne og sjap nåede jeg Hoven by, om man kunne tale om nogen by der i hine tider; thi hele byen bestod af en gammel bondegård, to jordløse huse og en lille beskeden degnebolig med skole og tillagt jordlod. Det hele så gammelt og medtaget ud. Degneboligen var dog næppe tyve år gammel, men lille og uanselig. Det ene af de små huse lå ved det nordøstre hjørne af kirkegården og var sognets fattighus. Den enlige gård tilhørte en gammel familie i sognet. Konen, der var enke, sad i små kår. Hun havde fem dygtige børn, deraf et ukonfirmeret. Den 1. januar overtog det ældste barn, en søn, gården; han drev desuden handel sammen med en broder; en del af østerhuset var indrettet til butik.

Kirken var uden tårn, lille og tarvelig, kirkegården ikke mindre tarvelig. Vest for kirken lå en gammel agtværdig vandmølle, der ejedes af en af de mest udbredte slægter i sognet. Fire af møllerens søskende sad hver med en af sognets største gårde.

Møllegården var en stor og anselig firelænget gård med et stuehus, der ikke havde sin lige i de omliggende sogne. Det var bygget i 1806 med høj grundmur og høje vinduer. Alle døre havde fint graveret messingbeslag. Her var kongelig privilegeret kro ved offentlig vej igennem gården. Til gården hørte en i sin tid ualmindelig stor og smuk have med en del store asketræer og nogle frugttræer.

Kromanden eller mølleren hed Jens Andersen og hans kone Karen. Det var selvbevidste folk; man mærkede noget af storbondeslægten i dem; men ved siden deraf var de ualmindelig jævne, gode og rare mennesker. De havde 6 børn, 3 drenge og 3 piger, alle konfirmerede. Den ældste søn var gift, de andre fem var hjemme. Da jeg hin 6. januar hen imod aften kom til Hoven mølle, var det for at forhøre mig, om jeg foreløbig kunne bo der, hvilket ønske blev imødekommet.

Om børneskolen

41 år opnåede K. Kristensen at være lærer i Hoven. Her traf han sin kommende hustru Karen Marie (Mie). De blev gift 2½ år efter hans ansættelse den 18.10.1867, og hun blev en uvurderlig støtte for ham.

I det følgende fortæller K. K. om skoleforholdene før og efter hans ansættelse. På side 100 fortæller han om sin hustru.

Da skoleloven af 1814 udkom med postbud, at alle børn skulle gå i skole og have et vist lavmål af kundskaber, kom den også til disse fattige egne. Sognet deltes naturligt i to skolekredse, den ene nord for åen, den anden syd for åen. Langs den nordre side lå byerne: Ørbæk med 8 gårde, Dyrvig med 4 gårde og Hulmose med 2 gårde; to småsteder lå længere mod nord, og mod skellet mod Sdr. Omme lå stedet Lakkenborg. Her boede ialt en 17-18 familier, en passende lille skolekreds. Resten af sognet udgjorde den sydlige kreds; den bestod af Vestersognet med 7 gårde, Paabøl med 4 gårde, Nørre og Sønder Grene samt møllen og Kirkegaarden, ialt 8 gårde. Dertil kom den enlige Anneksgaard og et par mindre gårde; denne kreds omfattede 23-24 familier.

I hver kreds var der indtil 1845 bleven ansat en vinterlærer, der underviste samtlige børn hver dag i 4-5 vintermåneder. Læreren havde ingen uddannelse ud over, hvad han havde fået i den tids børneskole. Man forlangte kun, at han kunne læse, skrive og regne bedre end de fleste. Oftest var det et ungt menneske af sognet, en 15-16 år gl. Han fik kost på omgang hos beboerne og en pengeløn på 1-2 rigsdaler. Den lærer, der var streng og ikke bange for at tampe, ansås for den bedste. Af skolemateriel var der så at sige intet; man læste i katekismus, lærebog og bibelhistorie og siden også i særlige læsebøger. Hele skolen var fælles om en regnebog. Inden vinterskolen begyndte, blev der lagt plan for, hvor mange dage skolen skulle holdes på hvert sted. Ved

denne ordning tog man hensyn til folks økonomiske stilling mere end til plads og lejlighed.

I 1845 fik sognet sin første faste lærer og faste skole. Denne lærer overtog tillige degneembedet, som hidtil var bleven besørget af degnen i Sdr. Omme. Den første lærer hed P. Birk, han var ikke seminarist, men havde nydt undervisning hos en præst i nogle måneder og derefter bestået en eksamen på et af de daværende seminarier, som gav ham ret til ansættelse både som lærer og kirkesanger. Han var en god mand og også en ret god lærer, men naturligvis af den gamle skole. Han havde en sjælden evne til at lave rim, hvilket medførte, at han blev meget søgt og brugt som lejlighedsdigter, særlig til ligvers og bryllupsvers både inden- og udensogns. Dette gav ham en ekstraindtægt, som der var god brug for, da degneindtægterne var meget små; men da familien var nøjsom, og der kun var to børn, en dreng og en pige, blev de økonomiske vilkår ret gode. Dertil bidrog også, at beboerne var meget gode ved den ny lærerfamilie og sparede ikke på gaver i form af madvarer. Birk var allerede en midaldrende mand, da han kom til Hoven, og han tog afsked efter 15 års forløb 1860. Der var mangel på seminarister og for at få ansøgere, måtte degneembedets løn forhøjes. Dets hidtidige indtægter havde været 6 tdr. rug og 8 tdr. byg foruden naturalier samt offer, nu blev der lagt 8 tdr. byg til embedet. Der indkom desuagtet kun to ansøgninger, og den ældste af ansøgerne fik embedet; han havde også den bedste eksamen.

Den ny lærer hed Mortensen og viste sig at være af en anden natur end den gamle milde og gode Birk. Han og konen var lidt fornemme og passede ikke rigtig for den jævne hedebefolkning. Han var en meget streng lærer og det i alle fag, alt måtte læres på remse udenad, ellers vankede der prygl efter en større målestok. Børnene blev bange for at komme i skole, og man ønskede snart, at læreren måtte blive forflyttet. Dette ønske blev også opfyldt efter godt tre års forløb. Om julen 1864 blev lærer Mortensen forflyttet til Hemmet, og straks i det ny år blev der brug for en vikar til degneembedet i Hoven.

På pastor Rambusches opfordring søgte jeg pladsen, og ved hans indflydelse fik jeg den, først som vikar og senere som fast ansat lærer og kirkesanger. Det var endnu dengang almindeligt

at kalde indehaveren ef dette embede for Hoven degn; men efter min tid hørte dette op. Jeg blev den sidste, som førte titel af degn i Hoven.

Den 11. marts 1865 blev jeg kaldet til embedet. Et par dage efter kom der brev til sognerådsformanden om kaldelsen. Det var ud på aftenen og i et forrygende snevejr, brevet kom ham i hænde. Han blev meget optaget af det og spurgte, om ikke en af hans folk ville gå hen til skolen og vise mig brevet. Da tilbød tjenestepigen at gøre den tur; hun var fra Sdr. Omme og en god kending af mig. Midt i den stygge snestorm kl. 8 om aftenen træder hun ind i skolens lille dagligstue med strålende ansigt og overrækker mig præstens brev. Min gamle mor, der allerede var kommen til mig for at styre min lille husholdning, fik kaffen over ilden, og vi fik en kop kaffe og en fornøjelig passiar, hvorefter pigen hoppede ud i sneen og løb hjem. Den aften glemmer jeg aldrig. Det var som nævnt en vældig snestorm, så det næsten var livsfarligt at vove sig ud, jeg havde været ude i stalden for at tilse den eneste ko, vi havde, en lille hvid mager ko, som nærmest var lånt gods. Jeg havde stoppet til i sprækker og huller for at der ikke skulle ryge alt for meget sne ind. Da jeg havde endt denne runde, gik jeg ind i den lille dagligstue, hvor min moder sad og sad og spandt. Her buldrede ilden i kakkelovnen, en lille meget beskeden stenolielampe gjorde hvad den kunne for at oplyse stuen, mens mørket lejrede sig udenfor, og sneen føg for stormens kast om hushjørnerne.

Jeg satte mig til at læse, glad og taknemlig som jeg var for situationen, i hvilken jeg hyggede mig også ved tanken om min kaldelse, som rygtevis var kommen mig for øre i løbet af eftermiddagen. Som jeg således sad, var det, at døren gik op, og den omtalte pige trådte ind med præstens brev, der bekræftede min lykke med sort på hvidt. Hvor gud dog var god, hvor havde han gjort alting godt for mig fattige svend. Der sad jeg sammen med min mor i den lille stue og følte mig rig ved det lille embede og det tarvelige udstyr bestående af et umalet træbord, to stole med halmsæder, mors gamle dragkiste, en skrivepult og et skrivebord med reol, det var alt, ikke alt for lidt men alt nok. Jeg magter ikke at beskrive min glæde og min tak den aften.

En af de første søndage derefter blev jeg indsat af min trofaste

ven pastor Rambusch, som ved denne lejlighed talte smukt og gribende til menigheden og mig. Jeg havde da allerede i 3 måneder været lærer og kirkesanger i Hoven, så begyndelsen var gjort i forvejen, og jeg havde arbejdet under så fri forhold, som jeg kunne ønske. Nu vidste jeg, at jeg måtte fortsætte, og det var min agt at vedblive, som jeg havde begyndt. Det var en helt omvæltning på skolegerningens område, der havde holdt sit indtog i Hoven. Det var en ny tid og ny skoletanker, der ved mig kom frem. Ikke underligt at en del af de ældre så med betænkelighed på den ny undervisningsmåde: bibelhistorie blev fortalt og genfortalt uden bog, kun katekismus samt skriftsteder og nogle salmevers udenad og det ikke efter bog men ad mundtlig vej.

Mange gamle ville mene, at børnene intet lærte, når de ikke fik lektier, som skulle læres hjemme. Sagen blev omtalt og drøftet også i nabosognene; en mand i Ølgod udtalte engang, at den ny lærer, der var kommen til Hoven, ikke lærte børnene andet, end at Holger Danske sad under en stor sten med skægget vokset fast i denne.

Efterhånden som tiden gik, blev dog min metode mere og mere anerkendt. Det var iøvrigt ikke lyse tider for skolen i Hoven så lidt som for skolen i Vestjylland i det hele taget. Jeg skulle undervise på to steder: i skolen ved kirken og i et skolehus norden for åen, hvert sted hveranden dag i vintermånederne fra 1. november til 1. april, resten af året en dag om ugen. Dertil kom, at undervisningen var fælles for alle børn mellem 7 og 14 år. Det højeste antal skoledage, som det enkelte barn kunne få efter denne ordning var 75 i året. Børneantallet i hver skole var mellem 25 og 30. Jeg var nødt til i flere fag at lade en af øverste klasse hjælpe nederste klasse. Det blev den gamle »indbyrdes undervisning« om igen. Skoledagen indledtes med morgensang, trosbekendelse og fadervor. Derefter fulgte i ældste klasse religion (bibelhistorie, lærebog og et salmevers), medens yngste klasse var sysselsat med at skrive på tavlen eller høre efter undervisningen i ældste klasse. I den næste time havde jeg gerne diktat eller dansk med ældste klasse og den sidste time før middag læste jeg med de store og havde skrivning med de små, det kunne passes nogenlunde samtidig. Den første time efter middag fortalte jeg for de små og læste med dem, medens de store skrev skønskrift.

Den næste time havde jeg regning med hele flokken, og jeg måtte da igen have en »bihjælper«, som man kaldte det, til de små. Den sidste time benyttede jeg til danmarkshistorie og geografi for ældste klasse; imens tegnede eller skrev de små, men jeg så helst, at de hørte efter, hvad jeg fortalte. Imellem timerne skete det af og til, at vi sang en bibelhistorisk eller fædrelandshistorisk sang, og tilsidst sluttede vi med en aftensang.

I syv år gik det på denne måde uden nogen forandring. Der blev vel nu og da talt om at få en anden og bedre ordning, men det tog tid, før den kom. Pastor Rambusch, der var en meget dygtig og praktisk skolemand, fik efter stort besvær en ny skoleplan gennemført; den gik ud på, at alle børn i sognet med undtagelse af nogle få, der boede længst borte norden for Kratbanken, skulle gå i skole hver dag om vinteren; de, der var fyldt 9 år, skulle søge kirkeskolen, som lå mest central; de, der var under 9 år, skulle undervises i småskoler med lejede lokaler rundt om i sognet. Dette var et stort fremskridt, og jeg var meget glad for denne ordning, som bestod indtil midt i halvfemserne, da vi ved et tilfælde fik indført treklassedeling. I 1904 blev der bygget et nyt skolehus med 2 klasseværelser og bolig til 2 lærerinder.

Indtil 1877 var jeg enelærer ved skolen, men måtte da på grund af de mange unge mennesker, der ønskede videregående undervisning tage mig en medlærer, og denne overtog da nogle fag i børneskolen, bl.a. regning og geografi, derved indførtes fagdeling. Selv beholdt jeg religion, mundtlig dansk og historie. I efteråret 1892 fik jeg en øjensygdom, der gjorde, at jeg ikke kunne undervise i de fag, hvor synsevnen skulle bruges, og jeg har ikke siden gjort det. Det var et forfærdeligt slag for mig, jeg søgte de bedste øjenlæger, Danmark havde, også professor Hansen Gruth i København, på hvis klinik jeg i længere tid fik behandling; men han erklærede, at han ikke kunne give mig mit tabte syn tilbage. Da jeg var nær ved at fortvivle over det, trøstede min hustru mig med, at hun nok skulle læse for mig, så længe hun kunne, og hun holdt ord. Hun var utrættelig til at læse for mig, indtil hun døde 1903 (se side 152). Havde jeg ikke haft højskolen ved siden af børneskolen, var jeg bleven nødt til at søge min afsked, nu gik det indtil efteråret 1906, så takkede jeg af. Jeg havde da på det nærmeste været lærer i Hoven i 41 år.

K. Kristensen var en foregangsmand og igangsætter

Så snart foråret kom efter ansættelsen ved Hoven Skole i 1865, plantede Kristensen 75 træplanter for at prøve, hvad der ville og kunne gro. De groede alle, og det gav mod. Næste år måtte brinkerne holde for med fyr og gran. En nabo tog også fat med at plante, og da i 1867 Kristensen mødtes med »hedens velgører«, den brave Enrico Dalgas, blev de to gode venner og trofaste medhjælpere i plantningssagens tjeneste. Det ene plantageselskab stiftedes efter det andet, og Hoven blev snart et brændpunkt for hedeplantningen.

Men Kristensens energiske natur følte trang til endnu større virksomhed. For at sprede lys ud i de ensomme hjem kaldte han da befolkningen sammen til aftenmøder, og da han havde været i Hoven et års tid, begyndte han at forberede unge mennesker til biskolelærere.

Det var denne sidste virksomhed, der førte til, at han i 1877 oprettede sin højskole, som året efter fik sin egen bygning. I en årrække var der nu almindelig højskole om vinteren, og om sommeren uddannedes biskolelærere. Det gik særdeles godt. Elevtallet vekslede mellem 20 og 30, og både Kristensen og hans hustru havde megen glæde af dette arbejde.

I slutningen af firserne meldte der sig jævnlig piger, som ville uddannes til lærerinder i pogeskolen. Da der i den tid var megen tale om at få en skole til uddannelse af lærerinder i småbørnsskolen, bestemte Kristensen sig til at omdanne sin skole i denne retning, og i november 1891 begyndte kvindehøjskolen i Hoven i sin ny skikkelse. Tilslutningen blev så stor, at der allerede året efter måtte opføres en ny skolebygning ved siden af den gamle. Foruden lærer- og lærerindeværelser, elevværelser o.s.v. fik skolen nu sin egen gymnastiksal og en mønsterskole med plads til 14-16 børn, hvor eleverne kunne

øve sig i praktisk skolegerning. Der uddannedes gennemsnitlig hvert år ca. 25 lærerinder. I sommeren 1903 ville skolens venner have fejret en større fest i Hoven i anledning af, at det da var 25 år siden, skolen fik sit eget selvstændige hjem.

Det blev imidlertid en sørgefest, man kom til at fejre, idet Kristensen dagen før mistede sin trofaste hustru, der i en menneskealder havde været ham en ualmindelig god støtte i al hans gerning. I efteråret 1906 tog Kristensen sin afsked som lærer i folkeskolen. I den anledning afholdtes der en fest til hans ære, og ved denne lejlighed fik han af daværende konsejlspræsident I. C. Christensen, der som dreng havde gået i Hoven skole, overrakt fortjenestmedaillen i sølv, ligesom der fra mange andre sider bragtes ham en tak for hans dygtige og trofaste arbejde i skolens tjeneste.

Ungdommen i Hoven

Da jeg ved nytårstid 1865 kom som vikarlærer til Hoven, tænkte jeg også på at være noget for ungdommen og for de ældre med, dog mente jeg, at jeg helst måtte vente og se, om jeg blev der længere end vakancetiden ud. Og jeg ventede, indtil jeg havde fået embedet, det var ved midten af marts, og vinteren var omtrent forbi, sagen måtte så stå hen til næste vinter. Jeg var klar over, at det var vinteren, man måtte bruge til arbejdet med de unge. Der var mange unge i sognet, de sang godt og ville gerne høre. Jeg bestemte at ville samle dem mindst 2 gange om måneden, når vi havde månelyse aftener, så ville jeg fortælle for dem, særlig af fædrelandshistorien og synge danske sange med dem.

I november 1865 indbød jeg til aftenmøde i skolen. Jeg havde anskaffet 2 hængelamper med petroleum. Det var nogle små fladbrændere, der gav mindre lys end små petroleumslamper nu, men dengang ansås det for en storartet belysning. Lamper

var på den tid så at sige ikke kendt i sognet, der brugtes kun almindelige tællelys.

Til at begynde med havde jeg en meget blandet befolkning at tale til; det var unge og gamle, gifte og ugifte, dog kun for gifte koner. Den første vinter valgte jeg at fortælle brudstykker af heltesagnene, Jeg benyttede L. Chr. Müllers sagnhistorie. Jeg fortalte, så godt jeg kunne, uden at forsøge på udlægning, som jeg ikke magtede. Folk lod til gerne at ville høre, de var ikke forvænte, og der kom flere og flere, så jeg havde, når vejret var nogenlunde, fuldt hus. Dog skete der efterhånden den ændring, at de ældre trak sig tilbage, medens de unge strømmede til. Det kneb med at få sangbøger. Vi havde dengang kun en sangbog, det var P. V. Boysens blå visebog. Her forelå en meget god samling danske sange; men bogen havde den fejl, at den var lidt dyr; man mente ikke at have råd til så dyr en bog, den kostede ligeså meget som en salmebog, og så var det endda kun en visebog.

Jeg lavede da nogle små hefter af almindeligt skrivepapir, hvert hefte med 16 små blade, og i disse hefter nedskrev jeg de på den tid mest brugte danske sange. Med dem hjalp vi os en tid; men længe varede det dog ikke, før vi fik trykte sangbøger, først skyttesangbogen og siden Morten Eskesens. Engang kom jeg til at tale om sangen og dens betydning for det folkelige og kristelige liv. Den sang, man hørte både her og der, bestod i reglen kun af kæresteviser og de dele, noget, der havde lidet eller intet værd for livet. Man måtte se at få en anden og bedre sang frem. Ved denne tale kom jeg til at fornærme en del af de unge. Der var en del unge, som havde meget gode stemmer og sang meget ved deres sammenkomster. Særlig var møllerens børn og børnene fra Kirkegaarden syngende. De kunne sidde i timevis sammen med de andre unge og synge kæresteviser på 20-30 vers. Viserne var ret uskyldige og uden råheder, men efter min mening var de ikke værd at synge. Jeg glemte, at man må tage folk der, hvor de var og ikke forlange, at de skulle yde noget, de ikke havde. Man måtte ikke tage disse sange fra dem uden at give dem noget bedre at synge. Og man måtte fare med lempe, det havde jeg ikke gjort. Vinter efter vinter gik disse møder deres jævne gang i en lang række år. Det var ikke dengang som nu, da man har så mangfoldige møder, så alle aftener næsten er optagne.

Indtil 1878 var jeg ene om arbejdet blandt de unge. Men i efteråret 1877 fik jeg en medhjælper ved skolen, en seminarist Thomas Sørensen Hougaard, i mange måder en original. Han havde en ualmindelig evne til at fortælle islandske sagaer. I 3-4 år var han mig en god støtte i arbejdet blandt de unge. Mens pastor Schaarup var præst i Sdr. Omme og Hoven (1880-85) havde møderne i skolen særlig stærk tilslutning, der kom så mange både gamle og unge, så de sad stuvet sammen som sild i en tønde.

Fra 1881 til 1884 gennemgik jeg reformationshistorien, jeg holdt da 20-30 foredrag om dette emne. I den tid holdtes der 400 års jubilæum for den store reformators fødsel. Mange steder tog man reformationstiden frem og syslede med denne tids historiske banebrydere. Folk var meget lystne efter at høre, og mange både gamle og unge i Hoven sluttede op om møderne, uagtet en del af dem havde en halv mil at gå og det ofte i mindre godt vejr. Hvad de fik ud af det, ved jeg ikke, kun ved jeg, at jeg selv havde meget ud af det ikke ubetydelige arbejde, jeg måtte gøre for at holde mine foredrag. Ofte modtog jeg større eller mindre gaver af mine tilhørere, bl.a. et smukt sølvankergangs lommeur til 59 kr. Senere fik jeg forskellige medarbejdere ved min skolegerning dels i højskolen og dels i børneskolen, de var en stor støtte for mig også ved aftenmøderne. Særlig var Kl. Nielsen i otte år fra 1. november 1891 til 1. november 1899 en udmærket hjælper. Han holdt en række foredrag om den lærde franskmand Pasteur og hans store arbejde på bakteriologiens område. Desuden holdt han mange udmærkede foredrag om sundhedslæren. I vinteren 1904 holdt jeg en række foredrag om skolemanden Chr. Kold, hans højskolegerning og den fri børneskole, som han var skaberen af.

I 1905 fik jeg de unge til at oprette en ungdomsforening, som de selv skulle lede; den skulle rumme i sig både alvor og gammen.

Hoven Mølle

Hoven Mølle med sin smukke have med de gamle mægtige asketræer lå ved den lille Hoven Aa, hvor et yndigt engdrag smilede en i møde. Her var efter forholdene meget smukt dengang.

Det var et efter tiden stort og godt hjem. Der kom ikke få fremmede, da den alfare vej dengang fra Vejle og til dels Kolding til Ringkøbing gik gennem Hoven Mølle, der på den måde var kendt i vide kredse.

Familien en gammel, anset bondeslægt, var talrig i sognet og vidt forgrenet på egnen. I åndelig henseende bar hjemmet et gammelt kristeligt præg. Der var noget støt, trofast og solidt ved hjemmet og slægten. Da livet levedes stille herude på heden, langt fra de store strømninger, var man dengang ikke meget berørt af de stærke åndelige brydninger.

Det var i et sådant godt og sundt hjem, Karen Marie blev født og voksede op, og herom fortæller K. Kristensen.

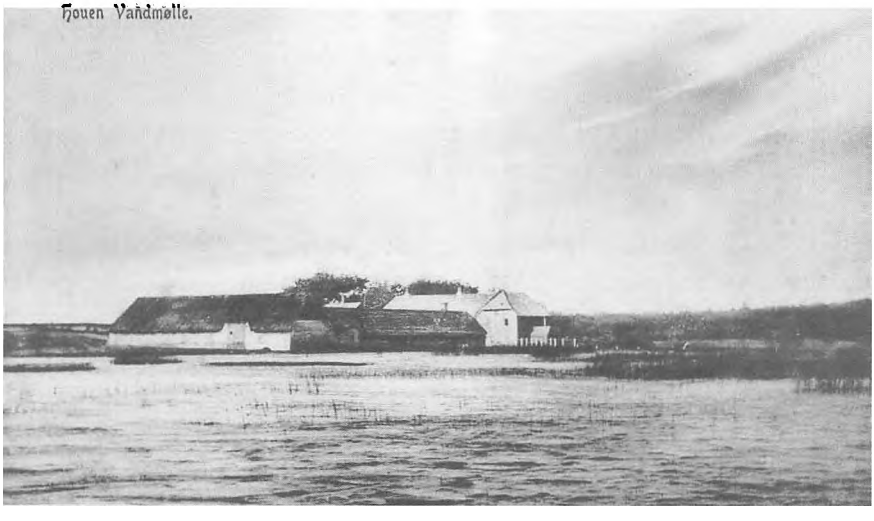

Møllegaarden.

Møllerkonen, Karen Thomasdatter (Olde Mølle). Iflg. Grindsted Hovedkirkebog 1806-14 under »Døbte« ses: (idet det bemærkes, at der som overskrift i bogen ikke spørges om fødselsdato) 1809 d. 21. oktober Thomas Hansen og hustru Sophia Amalia i Sønder Urup hjemmedøbt 1 datter Karen. Fremstillet i kirken d. 10. december. Hun var meget smuk i sin ungdom, meget livlig og havde mange friere. Hun sang godt og gerne.

Min hustru og jeg

Karen Marie Jensdatter blev født i Hoven Mølle den 6. juni 1847. Hendes fader, mølleren, hed Jens Andersen; han var født og opvokset i møllen. Det var ikke faldet i hans lod at se meget udenfor den nærmeste kreds. Enkelte gange havde han været i Ringkøbing; iøvrigt var Varde hans nærmeste købstad, og der kom han i de yngre år ikke så sjælden. Ellers rejste han ikke ud og så sig om i verden.

Hans hustru Karen Thomasdatter var lidt mere vant til at færdes mellem fremmede; hun havde bl.a. tjent på en større gård i nærheden af Kolding og på en herregård i Sønderjylland samt hos en morbroder i Langelund Mølle, Ringgive sogn; dette havde bidraget til at give hende en videre horisont, og hun kunne bevæge sig friere end bønder i almindelighed. Hun havde været meget smuk i sin ungdom og meget livlig og havde haft mange friere, ikke fordi hun var rig; thi hun ejede så godt som intet af jordisk gods; men smuk og livlig var hun, og hun sang godt og sang gerne, præget som hun var alle sine dage af en dyb religiøs natur.

De to møllerfolk levede et såre lykkeligt liv sammen i 31 år. I sommeren 1866 fik mølleren et lille anfald af apopleksi, som dog hurtigt fortog sig. Det gjorde et stærkt indtryk på familien, men man håbede, at det ikke betød noget alvorligt. Det håb gik ikke i opfyldelse.

I oktober måned samme år kom der et nyt og stærkt anfald, og lægen fra Grindsted blev hentet; men det viste sig, at der var intet at gøre.

Mølleren henlå uden bevidsthed og døde i løbet af et par dage. Jeg kom flere gange og spurgte til ham, og om aftenen, som han døde hen på natten, sad jeg en lille tid sammen med familien, og vi tog vor tilflugt til sang og bøn. Da jeg den næste morgen kom igen, fandt jeg familien i dyb sorg, og jeg delte sor-

gen med dem. Det var, som sorgen havde knyttet os nærmere sammen. De rådførte sig med mig og talte med mig, som om jeg var en af deres egne, der var kommen en dybere alvor frem, de gamle talemåder og morskaber var lagt til side. Her var noget at gøre ved ordningen af begravelsen. Jeg fik min del af arbejdet, men jeg gjorde det gerne. Enken bad mig skrive en sang, jeg kunne ikke sige nej, men måtte forsøge mig igen med en sang til møllen. Tidligere havde jeg skrevet en bryllupssang efter opfordring, og den gjorde lykke, denne gang var det noget andet. Dog sangen blev skrevet og modtaget med påskønnelse, ikke mindst af »Mie«. Der holdtes stor begravelse, som skik og brug var ved voksne og ansete menneskers begravelse. Der medgik to dage til en sådan begravelse.

På andendagen skete det, at jeg gik uden for gården og traf der Karen Marie, som stod ved en kornstak og græd. Jeg søgte at trøste hende og sagde: »Du må ikke græde, lille Mie, det kan altsammen blive godt. I har eders gode trofaste mor, og Herren skal nok sørge for eder. I har da også mange gode venner, der holder af eder, vær ved godt mod«! Der faldt ikke et ord om kærlighed imellem os, men måske rørte der sig noget af den slags i vore hjerter.

Efter begravelsen hang der en sky af sorg og savn over møllerhjemmet, og jeg kom der nu oftere. Man ville gerne se mig, og jeg tog med glæde mod de små indbydelser. Gang efter gang indviede møllerkonen mig i familiehemmeligheder, som ellers ingen udenforstående fik betroet. Ved mange lejligheder lod hun mig forstå, at hun satte pris på mig.

Det var gammel skik på egnen, at en familie efter et sådant dødsfald som det i møllen, holdt sig et halvt år fra enhver som helst lystighed med dans og spil. Derfor kunne det ikke falde de unge i møllen ind at gå til julegilde og dans den følgende vinter. Når de så alligevel blev bedt, men holdt sig hjemme, benyttede jeg gerne lejligheden til at gå over i møllen om aftenen og underholde dem. Vi spillede da kort om pebernødder og æbler, fik god mad og drikke og sang en del sange. Så talte vi sammen i alvor og gammen.

Det skete også en aften, at Karen Marie kom over i skolen til mig med en lille foræring. Hun var alene. Vi fik kaffe og sad

sammen i sofaen og så mildt til hinanden. Øjnene talte, munden lo, og da vi sagde godnat til hinanden, bad jeg om et kys, men det ville hun ikke vide noget af, derpå forsvandt hun. En anden aften, da jeg var ovre i møllen og skulle hjem, havde Karen Marie fået det hverv at bringe noget garn ud til en mand, som gik post til Tarm en gang om ugen. Manden boede et godt stykke øst for skolen, og han skulle have garnet med til farvning i Tarm næste dag. Mie klagede over, at det var lidt mørkt og noget sent på aftenen. Jeg sagde da, at jeg ville gå med det samme, og så kunne hun følge med mig. Det tog hun imod, og vi begav os afsted; hendes søster Trine smilte, da hun så os gå ud ene to. Jeg nøjedes nu ikke med at følge Mie over til skolen, men jeg gik med hende ud til postens, hvor hun afleverede garnet, medens jeg ventede udenfor på hendes tilbagekomst.

Det var bleven mig klart, at det måtte komme til en gensidig forståelse imellem os. Nu havde vi gået og set på hinanden næsten et år uden at få talt ud med hinanden, sådan kunne det ikke blive ved. Der måtte ske noget, nu var lejligheden der. Hun kom ufortøvet, og vi tiltrådte tilbagevejen arm i arm. Vi gik ned over heden nord om kirken, her var dengang en meget benyttet fodsti.

Vi gik, vi stod, vi talte sammen; men jeg kunne ikke få det frem. Da vi kom til det sted, hvor nu præsteboligen ligger, og var standset der, greb jeg begge hendes hænder og erklærede, at jeg så gerne ville gøre hende lykkelig, når blot jeg kunne; der faldt vel flere ord, men hun svarede bly og undselig, at hun ikke vidste, hvad hun skulle sige. Det svar slog jeg mig til tåls med, og vi gik så videre i tavshed over til møllen, hvor vi sagde godnat, og hun gav mig sit første kys. Jeg gik glad og lettet hjem; nu var det sket.

For Karen Marie blev det sværere at falde til ro. Hun kom hjem med bankende hjerte. Hun havde nok ventet, at det skete ville ske, men oplevelsen medførte både glæde og angst. Hun gik i seng, men kunne ikke sove. Hun tog sagen med den dybeste alvor, hun var fuld af uro i både sjæl og krop. Hun sukkede og skiftede stilling atter og atter. Hendes moder, der lå i samme værelse, mærkede det og spurgte, om hun var syg. Mie svarede nej, så gik der igen en lille tid med suk og drejning.

Den gode moder tog da til orde på ny og spurgte, om Kristensen havde sagt noget. Hun var godt nok indforstået med, at det måtte komme. Karen Marie lå og betænkte sig lidt, da siger hun rent ud, at Kristensen havde sagt det, hun nok kunne tænke. Og på moderens spørgsmål om, hvad hun havde svaret, sagde hun også det. Møllerkonen erklærede dertil, at hun ikke havde noget imod forbindelsen. Hun syntes godt om mig, jeg havde været så god for dem under deres store sorg. Hun fortalte også, at hun havde drøftet spørgsmålet med mølleren engang den foregående sommer, han havde da sagt, at det skulle Karen Marie selv råde for, men han så dog helst, at hun blev gårdmandskone; Degnene havde det i reglen så småt.

Efter den aften mødtes Mie og jeg tit og ofte, snart her og snart der. Vi talte om fremtiden og vor kærlighed. Hun klagede ofte over, at hun havde lært så lidt og manglede alt for meget, til at vi kunne dele livet sammen, så det blev til glæde for os begge. Sådant klagemål førte kun til, at hun blev mig endnu kærere. Vi talte da også om muligheden af, at hun kunne komme ud og lære noget mere. Engang foreslog jeg, at hun kunne tage til Sdr. Omme præstegård, men det syntes hun ikke om. Så kom det på tale, at hun også kunne tage på højskole.

I sommeren 1863 havde den kendte højskolemand Chr. Kold gjort et forsøg på at holde højskole for piger de tre måneder maj, juni og juli, og det blev han så glad ved, at han fortsatte med det til sin død. Hermed var begyndelsen gjort til at holde højskole for kvinder. I 1864 måtte højskolen i Rødding ved Sønderjyllands afståelse indstille sin virksomhed. To teologiske kandidater, som havde været lærere ved denne skole, Schrøder og Nutzhorn, bestemte sig da til at fortsætte højskolegerningen på denne side af den ny landegrænse, så nær grænsen som mulig.

I Askov by, Vejen sogn, en lille halv mil nord for grænsen, blev der købt en bondegård, som skulle benyttes til højskole. Her begyndte de to kandidater i november 1865 en karleskole og hen i sommeren 1866 en pigeskole efter Kolds mønster i Dalby. Det mente jeg kunne være noget for min kæreste, og jeg talte med hende om det, men hun rejste indvendinger. Hun frygtede for ikke at kunne følge med i undervisningen og for at komme til at føle sig fremmed i de uvante omgivelser. Jeg så mig da om efter

en mulig højskolekammerat for min kæreste, og min tanke faldt på min ven Thomas Jensens kæreste Hanne. Jeg talte med Thomas Jensen om det og foreslog, at han skulle lade sin kæreste tage med til Askov. Han syntes godt om tanken, men hvad ville folk sige? At vi to herrer var stolte og fine, som ville have vore kærester ud at lære finhed. Hanne selv var straks med på sagen, og Karen Marie lod sig overtale.

For at dække lidt over, at de to skulle på højskole, fik Thomas udvirket, at hans yngste søster Sofie skulle med, hun var hverken forlovet med en købmand eller en lærer, så hun kunne være et eksempel på, at højskolen også var for almindelige piger. Efter mange forhandlinger blev de tre piger indmeldt som elever på Askov for sommeren 1867. For at glæde og opmuntre Mie købte jeg et smukt sølv dameur til 24 rdl. og forærede hende. Det blev hun strålende glad ved. Hun tog det frem atter og atter og sagde: »Hver gang jeg ser på det, vil jeg tænke på dig, og jeg vil tit se på det«. Dengang var det en stor sjældenhed, at en pige havde ur. Det blev bestemt, at møllerens vogn skulle køre de unge piger til Askov, Thomas skulle være kusk, og jeg skulle med for at få pigerne anbragt. Det var en lang køretur omkring 7 mil, og vejen var meget dårlig. Vi kørte over Sdr. Omme, Grindsted og Hovborg.

På vejen mellem Grindsted og Hovborg mødte vi på den store øde hede en broder til Mies moder, som hed Jens Thomsen og ejede en meget stor gård, Ahlergaard i Borris. Desuden var han en af egnens største studehandlere, en meget rig mand og anset i vide kredse. Nu kom han fra de store kreaturmarkeder i Husum og Tønning. Han kørte i en lille let enspænderfjedervogn med en vældig ganger for. Det var lange besværlige markedsture, han foretog ad denne vej, ca. 30 mil. Bag i vognen stod nogle mindre jernbeslåede skrin eller småkister, som var fyldte med sølvpenge og så tunge, at to mand havde nok med at løfte dem af og på vognen. Man havde endnu ikke glemt den frygtelige statsbankerot og brugte ikke gerne seddelpenge, men kun rene mønt i sølv. Markedsture med mange sølvpenge blev mest kørt om dagen for ikke ved nattetid at blive overfaldet af røvere. Jens Thomsen var en broder ikke blot til møllerkonen men også til Thomas Jensens mor i Hoven Kirkegaard. Da han hin dag mødte os på

vejen til Askov, holdt han stille, overrasket ved at se de mange kendte ansigter. Han spurgte interesseret om, hvor vi agtede os hen, og fik nærmere besked om, hvad rejsen gjaldt. Vi kunne se på hans ansigt, at den rejse og det højskoleforsøg var ikke efter hans hoved. Han sundede sig lidt på det og lod så lidt bidende ytringer falde; men derved var intet at gøre, vi kørte videre og nåede endelig Askov ved aftenstid.

Efter min tilbagekomst fra Askov gik jeg straks over til møllen for at fortælle om rejsen. Møllerkonen var glad ved at høre, at alt var gået godt, men på det hele kunne jeg mærke, at der var noget, som trykkede, om det var længslen efter Karen Marie eller noget andet, kunne jeg ikke blive klog på; men det måtte vel komme, og det kom. Jens Thomsen fra Ahlergaard havde lagt sin hjemrejse om ad Hoven Mølle og forsøgt at gøre møllerkonen ked af mig og højskolen i Askov. Han havde skammet sin søster ud, fordi hun havde givet sit minde til, at Karen Marie var kommet på højskole; men det var naturligvis degnen, man kunne takke for det. Var Karen Marie ikke god nok til ham, som hun var, kunne han se sig om efter en anden. Møllerkonen ville dog nødigt tro, at hun havde båret sig forkert ad med at lade datteren komme på højskole. Jeg søgte at berolige hende, det bedste jeg kunne, og sagde, at den dag kunne komme, da Jens Thomsen fik et andet syn på disse ting. Den dag kom også. Alle hans børn blev gode højskoleelever.

Det første brev, jeg fik fra Mie som højskoleelev, var noget tungt; hun var bange for, at hun ikke kunne lære noget, og så var det hele spildt. Jeg trøstede hende i mine breve så godt, jeg kunne. Vi vekslede regelmæssig breve en gang om ugen, og da der kun gik post fra Tarm en gang, kunne brevvekslingen heller ikke blive til mere.

Hen mod slutningen af maj fik jeg brev om en forestående grundlovsfest i Skibelund Krat, som de unge piger glædede sig til. Hanne og Sofie fik hver en ny sommerkjole syet, men Karen Marie fik vist ingen, hun kunne da også godt nøjes med sin hjemmelavede kjole. Hun skrev også, at hun gik og håbede, om ikke Thomas og jeg skulle komme til festen. Dagen efter tog jeg kappen i hånd og vandrede til Tarm, købte tøj til en kjole, fint uldent stof med nogle smukke tern, pakkede det ind sammen

med et brev, som jeg havde skrevet hjemme, og sendte det til Askov. Det blev modtaget med glæde, men det kneb med at få det syet til festen, dog nåedes det. Jeg modtog snart brev med så mange tak for det yndige tøj, som alle roste. Og nu måtte jeg endelig komme til festen og se, hvor nydelig hun var i sin ny kjole. Jeg talte med Thomas om det, og vi bestemte os til at rejse sammen.

Dagen før festen rejste vi til Vejle, hvor vi overnattede. Grundlovsdagen kørte vi med et lejet enspænderkøretøj fra Vejle til Askov. Vi tog afsted ved solopgang i det dejligste sommervejr, som holdt sig hele dagen. Vi nåede Askov ved middagstid efter at have tilbagelagt omtrent 7 mil. Befordringen satte vi hos en gårdmand lidt udenfor byen og spadserede så hen til højskolen, hvor vi fandt vore tre piger i festdragt, til stor gensidig glæde. Hen på eftermiddagen gik vi alle til festpladsen i det lille krat, som var pyntet med små flag, medens der omkring på bakkerne vajede store flag, der kunne ses langt ned på den anden side af grænsen. En mængde mennesker samledes her fra syd og nord og øst og vest.

Schrøder holdt festtalen og Nutzhorn havde indøvet flere sange med pigerne, som det var en lyst at høre. Festen sluttede med en fællesspisning i et stort telt. Denne fællesspisning tog Thomas og jeg med vore tre piger del i. Her mødtes alvor og gammen på den skønneste måde beriget med tilskud af taler og sange.

Jeg lod også mit lille lys skinne, idet jeg talte over det lille skæmteord: »Han faldt over et svin og glemte sin latin«. Dette anvendte jeg på Schrøder og Nutzhorn. De var begge latinere med klassisk dannelse, de var begge faldne, vel ikke over et svin, men over en jævn folkelig gerning af stor betydning for den unge slægt. Her fik de kun liden brug for latinen og den klassiske dannelse, her skulle drikkes af nordens egne friske kilder. De behøvede over dette arbejde ikke at glemme deres latin, men de kunne gemme den. Jeg sluttede med det ønske, at de måtte få lykke til at berige den ungdom, der søgte til Askov med gode ord, så de unge kunne blive dygtiggjorte til alt godt i vort lille folk. Jeg forstår slet ikke, at jeg kunne tale her, men jeg var i udmærket humør, og så løb ungdommeligheden af med mig.

Efter spisningen begyndte det at regne, og vi skyndte os hjem, om dans eller leg og den slags var der ikke tale. Det var bleven aften efter en dejlig dag.

Næste dag var det Karen Maries fødselsdag, den unge pige fyldte 20 år. Jeg opsøgte hende tidlig om morgenen for at ønske hende lykke til det nye år. Derefter tog jeg frem en lille rød æske, i æsken gemtes en ring af det røde guld, og i ringen stod K. K. 1867. Det var min fødselsdagsgave. Nogle dage før havde jeg vist møllerkonen den og spurgt, om jeg måtte give hendes datter den for dermed at betegne, at vi var forlovede. Den tilkommende svigermor havde svaret, at hun ikke havde noget imod det, hun ville ønske, at vi måtte blive lykkelige med hinanden. Dette fortalte jeg, idet jeg satte ringen på Karen Maries guldbrand, hvor den viste sig at passe ypperlig. Mie rødmede og takkede for den, men hun ville dog ikke gå med den endnu; hun var ked af, at hun ikke havde en ring til mig, indtil hun fik det, ville hun gemme sin.

Efter den mindeværdige grundlovsfest i Askov kørte Thomas og jeg tilbage til Vejle, og derfra kom vi den følgende dag til Hoven igen. Til pinse var »vore tre piger« af nogle højskolekammerater bedt til Ferup ved Kolding; de skulle gæste nogle gårdmandshjem, og så skulle de 2. pinsedag være med til en stor folkefest i Starup. Denne tur forløb udmærket.

Mie havde tidligere skrevet om, at hun ville helst nøjes med to måneder på højskolen; men jo længere hun var der, desto mere kom hun til at holde af det. Dette fremgik tydeligt af hendes breve, især var hun glad ved pastor Svejstrup, som af og til kom til Askov og talte til eleverne. Han var blevet afskediget som præst i Rødding og gik nu og ventede på at få embede nord for Kongeaaen. Min kæreste opfordrede mig til at komme til Askov og høre ham, og jeg bestemte mig til at efterkomme opfordringen.

En dag i den første uge af juli spadserede jeg efter at have holdt skole om formiddagen den lange fodtur til Askov, hvor jeg blev i tre dage. Jeg hørte Svejstrup og kunne forstå, at han med sine jævne og varme ord kunne vinde de unge piger. I disse dage fik jeg et mere levende indtryk af det hele i Askov og af pigeflokken, der her var samlet. De unge piger var udgået fra meget forskellige hjem; husmandshjem, gårdmandshjem, embedsmands-

hjem, landbohjem og købstadshjem. Der var også unge piger fra København.

Den 31. juli sluttede skolen. Det var svært at sige farvel til de kære veninder, som alle sammen var dus og kaldte hverandre ved fornavn. En mand fra Grindsted, der også havde en datter på skolen, skulle have de tre piger fra Hoven med hjem, her skulle Hannes far, Søren Barslund hente dem, det blev langt ud på natten, før han nåede til Hoven med sin dyre last. Dagen efter kom Mie over til mig og blev til aften. Der var meget at fortælle, meget at tale om. Vi kom nu sammen hver dag, og længe varede det ikke, før vi begyndte at tale om bryllup.

Efter en del rådslagning blev det endelig bestemt, at brylluppet skulle holdes hen på efteråret. Møllerkonen mente dog, at det blev lovlig tidlig efter sin mands død at gøre bryllup med dans og klingende spil. Alligevel blev det bestemt at holde bryllup sidst i oktober, så var det over et år efter møllerens død. Der blev snart taget fat på forberedelserne. Sammen med min kæreste og hendes mor var jeg i Varde for at gøre indkøb. Mie fik tøj til 2 kjoler: en brudekjole af sort uldent stof, en anden dags kjole med silkestriber af gråt stof, det var meget kønt. Endvidere fik hun en kappe af blondestof og en meget fin hat m.m.

Det var ingen lille udgift for min vordende svigermor. Før tillysningen blev der efter skik og brug holdt et lille gilde hos mig, det såkaldte jagilde. Hertil var indbudt den allernærmeste slægt, og ved denne lejlighed skulle jeg give min kæreste fæstensgave. Tidligere havde hun straks ved sin hjemkomst fra højskolen givet mig sin fæstensgave. Jeg gav hende 6 sølv spiseskeer med vore navne på. Der blev så den følgende søndag gjort tillysning fra prædikestolen. Ved lysningen 2. gang måtte jeg selv forrette denne, idet præsten var forhindret ved sygdom. Det kneb lidt for mig, men der var ingen vej udenom. Der blev indbudt til stort bryllup, dog ikke nær så stort som ved den ældre datters bryllup; min eneste farbror Jens Pedersen skulle stå mig i faders sted, han havde sin ældste datter med samt en familie fra Snoghøj ved Herning, Niels Grunnet og deres datter. I den sidste uge før brylluppet var jeg hver dag i Møllen for at hjælpe til. Mie var kommet med en hel del ny sange fra Askov, som blev indsungne i disse dage.

Aftenen før brylluppet kom mine bryllupsgæster fra Herning, et lille selskab på 5, nemlig de førnævnte min farbror og hans ældste datter samt Grunnet med hustru og datter Kathrine, der var hemmelig forlovet med min gamle seminariekammerat Mads Jepsen fra Blaxmark Kro dengang lærer i Ho ved Varde; han kom også samme aften, så vi havde ialt 6 fremmede. Jeg havde kun plads til 2 nemlig min farbror og hans datter, han sov hos mig, hun hos min mor. De andre lå hos fremmede.

I god tid var jeg oppe næste morgen, den 18. oktober. Det var dejlig mildt vejr, men råt og lidt tåget; det kunne blive til, hvad det skulle være. Mine gæster blev samlet, musikanten Eske Baggesgaard kom først, han blæste klarinet. Hver gang, der kom en gæst eller flere, gav han et nummer, alt gik på den gode gammeldags måde. Tidlig om morgenen var møllerens vogn kørt til Sdr. Omme for at hente fru Rambusch, præsten kom først til vielsen, der var sat til kl. 12½. Omkring kl. 10 var vi færdige til at gå over til møllen, vi skulle gå i procession med musikanten i spidsen. Jeg var i stadsen: sort diplomat, høj silkehat og hvide handsker, de sidste var købt i året 1863 til seminariets årsbal, men da kongen døde, blev der intet bal, nu var de med, de havde måttet vente til en bedre lejlighed. I møllen blev vi modtaget af to musikere, den ene blæste klarinet, den anden trompet. Vi standsede foran indgangsdøren, her kom skafferen og forgangsfolkene, som man kaldte dem, og bød indenfor. Det var med underlig blandede følelser, jeg den dag trådte ind i møllen.

Lidt efter kom fru Rambusch med den pyntede brud og gav hende til mig, idet hun sagde: »Er hun ikke sød«! Hvor var hun smuk med den grønne myrtekrans, hvori der sad en del rosenknopper lige ved at folde sig ud. Et fint slør lå inde under kransen og bølgede ned over hende til lidt under bæltestedet. Det var det brudeslør, fru Rambusch havde båret den dag, hun stod brud. Jeg så på hende, alle så på hende, det var første gang, man havde set en krans af myrter på en bruds hoved, heller ikke havde man før set en brud med brudeslør. Man var vant til at smykke bruden med kunstigt lavede kranse, som man købte i staden, og disse kranse gemtes hen, så de kunne bruges til flere brude. Jeg var lykkelig ved at se min vordende brud så favr og fin.

Vi spiste og drak, og så kom tiden, da vi skulle i kirke. Musikken stillede sig op for at gå i spidsen, derefter kom gæsterne parvis, først brudesvende med brudepiger, derpå brud og brudgom og efter dem hele følget ordnet efter slægtsskabsgrad og venskabsgrad parvis. Bryllupstoget nåede fra møllen helt over til kirken.

Det var ikke skik dengang at pynte kirken til bryllup; men nysgerrigheden bød også dengang nogle udenforstående at møde op, undtagelsesvis var alle skolebørnene fra hele sognet kommen tilstede. Sidst af alle kom præsten, der i den højtidelige anledning viste sig med sorte handsker, hvad ellers aldrig skete.

I samråd med præsten havde jeg valgt 2 salmer, som ikke fandtes i salmebogen, det var salmerne: »Det er så yndigt at følges ad«, og »Alt står i Guds faderhånd«. Dem havde jeg fået skrevet af i flere eksemplarer, og de blev delt om og sunget. Det var første gang, disse to senere meget brugte salmer blev sunget i Hoven Kirke. Præsten talte smukt og højtidsfuldt om den trofaste kærlighed mellem mand og kvinde. Når denne kærlighed var, som den skulle og burde være, da var den en lille afglans af Guds kærlighed til menneskene og af Kristi kærlighed til menigheden, der gjorde, at vi måtte kaldes Guds børn. De to ny sange slog godt an, de blev ikke blot sunget i Kirken men også flere gange i hjemmet. Det tog lang tid i kirken, alle ville ofre, også alle skolebørnene gik op og ofrede. Endelig blev vi færdige og kunne gå tilbage til Møllen.

Det viste sig, da vi kom ud af kirken, at det var bleven regnvejr, og det var mindre heldigt for det pæne tøj; men man trøstede sig med det gamle mundheld, at det regnede guld i brudens skød. Vi mere løb end gik hjem til møllen, hvor min hustru og jeg blev modtaget med en mængde lykønskninger. Vi spiste i storstuen og dagligstuen, det var dengang to store rum.

Efter middagen, hvorved der blev sunget og talt, dog ikke talt meget, ryddede man storstuen og omdannede den til dansestue. Bruden blev højtidelig »danset op«, som det hedder, præsten gjorde os den ære at danse den første dans med bruden, senere blev alle de gamle former iagttagne. Dansen fortsattes til langt ud på natten, kun præstefolkene kørte hjem efter at have drukket kaffe sammen med brudeparret og den nærmeste slægt.

Mie blev tidlig træt og følte sig ikke vel, hun måtte trække sig tilbage og gå i seng. Hun havde i det hele taget ikke stor lyst til at danse. Jeg fulgte hende ikke lige straks, men det varede dog ikke længe, så indledte vi fællesskabet om »bord og seng« med at bekende vor dåbspagt og bede vort fadervor.

Snart sov min hustru sødelig i min arm; men jeg lå vågen længe og kom derved til at være vidne til en samtale mellem min svigermor og en kone fra Vognslund, som var en broderdatter af min svigermor og havde tjent flere år i møllen. De sov i et værelse ved siden af. Samtalen førtes under gråd fra min svigermor. Hvad hun sagde, kunne jeg ikke få fat på; derimod kunne jeg forstå en del af, hvad den anden sagde. Det fremgik deraf, at nogen havde gjort møllerkonen ked af, at Karen Marie blev gift med mig, og den anden søgte at trøste hende. Hun sagde bl.a., at min svigermor ikke måtte være ked af det, for han var et godt og rart menneske (det var mig); hans gæld kunne Karen Marie jo let betale, og der skulle endda blive nok til overs.

Jeg blev meget nedslået, men jeg lovede mig selv at vise disse mennesker, at vi skulle slå os igennem med sparsommelighed og flid, og jeg bad Gud om, at det måtte ske. Det var måske godt, at jeg hørte denne samtale, men en skygge kastede det i min glæde. Godt var det i hvert fald, at jeg aldrig fik at vide, hvem det var, der havde talt ilde om mig; jeg ville da næppe have tilgivet vedkommende. Det varede længe, før jeg faldt i søvn; men det skete dog hen ad morgenstunden. Da jeg vågnede, fortalte jeg Mie, hvad jeg havde hørt, hun trøstede mig med, at det skulle jeg aldrig regne for noget, hun vidste, at hendes mor holdt så meget af mig. Lidt efter kom der kaffe til os, og svigermor kom også, hun så glad og fornøjet ud.

Vi stod op og klædte os på, Mie var bleven styrket af den gode søvn; hun skulle nu, som skik og brug var, skænke kaffen til alle gæsterne, og jeg skulle sidde hos hende og hjælpe til. Det blev en lang kaffehistorie, der var mange, de kom alle med milde smilende ansigter og sagde goddag og tak for i går. Efter kaffen spiste vi frokost, og så gik dansen atter i storstuen. Bruden havde nu sin anden dags kjole på, og jeg havde også skiftet dragt, men gildet varede ikke så længe den dag som den første dag.

Hen på eftermiddagen blev der stillet borde op og dækket i storstuen og efter at have spist til middag opløstes selskabet. Den ene vogn efter den anden blev forspændt og rullede bort under salut fra musikken. Min hustru og jeg stod i døren for at sige det sidste farvel. Brylluppet var holdt, der blev så underlig stille bagefter. Den følgende dag var det søndag, og vi gik til kirke sammen med møllerfamilien. Endnu nogle dage opholdt vi os i møllen; det var ikke let for min hustru at tage afsked med hjemmet og den gamle mor. Hun måtte køres her over, og jeg skulle sidde ved hendes side. således bestemte møllerkonen, og således blev det. Vi kom til middag, og min mor havde middagsmad til os.

Hjemmet skulle nu indrettes med bohave. Sognerådet havde om sommeren ladet bygge et fag til lejligheden, så vi havde to små stuer og et lille sovekammer med dobbeltseng. Min kones udstyr var ikke stort, man brugte ikke dengang at give en pige andet udstyr end klæder og en kommode eller et klædeskab. Min kone havde gode sengeklæder bestående af to overdyner og to underdyner, 4 par linnedlagner og 2 par uldne, desuden fik hun en kommode og en sekretær, 6 polerede bøgetræsstole med sort Damask betræk.

Vort hjem havde til at begynde med følgende udstyr: i dagligstuen et lille firkantet bord, 4 stole, en kommode og mit skrivebord. I storstuen: et ovalt bord, en sekretær og 6 stole. I sovekammeret: en dobbelt seng med halm og et klædeskab. Desuden var der ved siden af køkkenet et pigekammer, som min mor boede i. Som gardiner havde vi nogle små kapper af kulørt sirts. Brudegaver fik vi ikke mange af, det var ikke skik dengang at give brudegaver. Min farbror gav mig 6 pletterede spiseskeer, Grunnet gav en sølv flødeske, Karen, der var min brudepige gav mig to dusin tallerkener.

Jeg havde nu fået min lærerkone ind i hjemmet, og vi levede godt sammen. Indtægterne var små, foruden bolig og brændsel havde vi ca. 600 kr. at leve af, vi måtte spare, og det gjorde vi. Min kone længtes en del, skønt hun kun var flyttet nogle hundrede alen fra sit hjem. Her var stille, og hun havde kun lidt at tage sig til, da min gamle mor var hos os, og hun blev ved med at gøre rent i huset.

Hveranden dag var jeg i den nordre skole og kom ikke hjem før aften. Undertiden gik min kone mig i møde på hjemvejen, det skete også, at hun fulgte med mig i skolen. Ofte gik hun en lille tur hjem i møllen for at være sammen med sin mor og søster. Den første vinter gik, og vi havde det godt. Men hen i maj blev min kone syg, hendes mor kom over til os gang efter gang, og jeg græd og var utrøstelig, idet jeg frygtede for, at Mie skulle dø.

Imidlertid trøstede den kære svigermor mig og sagde, at den sygdom nok skulle gå over, hun tilføjede: »Min mand sagde altid, at den sygdom gik i præstens og degnens lommer«. Lidt efter lidt blev det bedre med min kære hustru, vi så nu fremtiden i møde med håb.

Den første december 1868 blev en glædesdag for os, idet min hustru fødte den førstefødte til verden, en lille yndig pige. Ikke længe efter blev hun døbt i Hoven kirke med navnet Ane Kirstine Johanne Dagmar Kristensen, det var opkaldelse efter min kones søster Ane Kirstine og efter min moder Johanne. Det historiske navn Dagmar var udenfor slægten, hun blev som et lys i hjemmet, alt kom til at kredse om hende. Hun havde sin mors lyse klare øjne og de yndigste gule lokker. Den 17. juni 1869 blev hun pludselig meget syg, hun ville eller kunne ikke tage brystet, men lå med svedperler stønnende og døsig i sin mors arme. Jeg blev kaldt hjem fra den nordre skole og løb først over til møllen efter svigermor, derefter til Tarm for at tale med doktoren. Han var en gammel mand og trøstede mig med, at han behøvede ikke at komme til stede og se barnet, det var lungebetændelse, og hun skulle have et brystmiddel, der løsnede slimen.

Med godt mod kom jeg hjem, og vi begyndte at bruge midlet; men barnet ville ikke tage, uden det skulle ske med magt. Så kastede hun op og blev dårligere. Efter en urolig og søvnløs nat lod vi lægen hente. Han så på barnet og gav ordre til at bruge det givne middel. Vi måtte da igen til at tvinge barnet med magt. Hun så bønfaldende til os, som ville hun sige: »Kan I nænne at give mig den grimme medicin«! Aldrig glemmer jeg det øjekast. Vi gjorde det for at følge lægens ordre. Endnu en gang søgte vi lægen, da den lille pige stadig blev ringere, og vi frygtede for hjernebetændelse. Den tredie dag syntes hun også lidt bedre, men kun et øjeblik, så blev hun dårligere med tilløb til krampe.

Da brast vi i gråd, og jeg faldt på knæ ved vuggen og bad fadervor; et øjeblik efter gik der et underlig forklaret smil over det lille ansigt, det var, som hun så noget skønt. Det var hendes sidste smil, øjnene faldt i, en tåre kom frem, det lille kære barn var død. Gud ske lov, sagde min kones mor, at vi ikke kom til at se store lidelser. Et lille vers kom til mig, det var dette:

»Herren han er dog sine tro, også når de mistvile,
roser han lod på torne gro, lærte os at smile«.

Arm i arm gik min kone og jeg tur og græd over vor egen lille pige. I disse sorgens dage mødte vi megen deltagelse fra slægt og venner, ikke mindst fra den gode præstefamilie i Sdr. Omme.

Denne sommer var min svigerinde Trine på Kolds højskole. Dette gav anledning til, at min kone og jeg efter begravelsen bestemte os til at rejse over og hente hende hjem, da der kun var otte dage til skolens slutning, hvilket tidsrum vi ville benytte til et lille ophold på højskolen. Min kones broder Thomas kørte os til Vejle, hvorfra vi tog med toget til Odense. Fra Odense spadserede vi ud til skolen i Dalum, som vi nåede lidt før solnedgang. Skoletiden var forbi, eleverne sås spadserende i små flokke til og fra den nærliggende skov. Trine var også ude at gå. Kold traf vi inde i dagligstuen. Han tog venligt imod os og hørte på vor meddelelse om vor sorg, derpå sagde han rolig og bestemt: »Den lille pige skal I se ligeså pludselig, som I så hende forlade jer«. Trine kom nu hjem, og Karen Marie faldt hende grædende om halsen og fortalte om den lille piges død, som Trine ingen meddelelse havde fået om.

Medens de to søstre gik en tur sammen, bød Kold mig til, at vi også skulle gå en tur. Som vi gik op ad Fælledvejen, der kommer fra Odense, møder vi et elegant enspænderkøretøj, i hvilket der sad en ung kone og to små nydelige piger. Kold siger da med hævet røst: »Det er mit køretøj, min kone og mine småpiger har været ude at køre en tur i det smukke vejr«. Jeg studsede og havde nær stejlet, det lignede ikke den jævne Kold.

Om han gættede mine tanker, ved jeg ikke, men han lod mig få historien om køretøjet. Hans venner havde samlet en del penge sammen i den hensigt at forære ham en vogn, for at han på

sine ældre dage kunne køre ud med familien. Det skulle være en vogn, som man kunne sidde godt i. Der blev indsamlet 200 rdl. (400 kr.). Kold måtte ikke vide det, det skulle være en hemmelighed; men det blev det ikke helt for ham. Da han havde fået nys om det, gik han ind til Odense til en stor vognfabrikant, så på de udstillede vogne og købte en af dem. Derefter tog han sin tegnebog frem og betalte vognen, idet han sagde: »I morgen kommer min karl til byen efter et læs gødning, så kan han få den ny vogn bunden bag i gødningsvognen og således bringe den hjem«. Således skete det, naturligvis til sær forbavselse for vognfabrikanten.

Kold forklarede videre, at nu stod de der med de indsamlede penge og vidste ikke, hvad de skulle gøre. Vognen havde han ingen brug for, men pengene ville han gerne modtage – for at dele dem ud til fattige skolebørn, derved mente han, at pengene kom til at glæde mange i stedet for nogle få. Jeg havde en anden mening, som jeg også fremsatte, den nemlig: at tage imod mine venners gave og så af mine egne penge udbetale et lige så stort beløb til fattige skolebørn. Men Kold blev ved sit, det lignede ham.

I otte dage var min kone og jeg da på Kolds skole og fulgte hans foredrag, det blev velsignelsesrige dage for os. I samme uge fejrede Danmarks kronprins, den senere Kong Frederik den Ottende, sit bryllup i Stockholm. Der var i den anledning fest over hele Norden. Også i Odense fejredes dagen;min kone var inde at se på stadsen. Om eftermiddagen var vi i Fruens Bøge til stor folkefest. Festdragterne var pragtfulde, men festtalerne alt andet end åndfulde.

Kold var ikke til fest. Da vi kom hjem om aftenen, og han spurgte om, hvad vi havde haft ud af det, svarede jeg, at vi havde kun ærgret os. Dertil svarede han: »Når Vorherre kan tåle at se alt det, må vi også kunne det, vi har jo ikke betalt noget af det«. Jeg følte sandheden og smerten i hans ord og havde ikke mere at skulle have sagt. Da det blev aften, gik Kold ud gang efter gang og stod og stirrede ned mod skoven; man kunne mærke, at der var noget, der gjorde ham urolig. Endelig kom han ind og sagde med et smil: »Nu er alle mine piger kommen hjem«. Han havde været som en høne, der ikke kunne få ro, før alle kyllingerne var under vingerne. Der var over hundrede piger.

Min kone og jeg talte om, hvor dejligt det havde været, om vi kunne være bleven boende der og have ladet det lille degnekald gå over til en anden; min kone sagde, at jeg måtte gøre, hvad jeg ville. Kold manglede dengang en lærer ved sin skole, og jeg tænkte på at byde mig til. Da jeg en dag talte med ham om det, svarede han, at han gerne ville have mig, men på den betingelse, at jeg ikke måtte høre hans foredrag. Dette ville jeg ikke gå ind på, og på mit spørgsmål om grunden til dette forlangende, svarede han, at der kunne være fare for, at jeg da kunne blive den anden Kold, og der skulle kun være een. Han rådede mig til at tage hjem til min lille gerning på den jydske hede og der lade ånden udvikle sig, som den ville. Det var det naturligste og ene rigtige. Kunne og ville Vorherre bruge mig til en højskolegerning, fik jeg den nok. Dermed var den sag afgjort.

Dagen efter kom Jørgen Pedersen, den senere landstingsmand og udgiver af »Fyns Tidende«, han havde om sommeren været lærer ved den nylig oprettede højskole i Vrigsted, og søgte pladsen hos Kold med det resultat, at han også fik den. Det var anden gang, at han blev foretrukken frem for mig til en lærerplads hos Kold, første gang ved den fri børneskole i Dalby og nu ved højskolen i Dalum.

På den sidste dag før pigeskolens slutning holdt Kold sit formiddagsforedrag som sædvanlig, uden at man mærkede stort til, at det var den sidste skoledag for disse elever. Ingen tænkte på, at det skulle blive Kolds sidste pigeflok, og at hans foredrag skulle blive det sidste foredrag for kvindelige elever. Næste forår døde han.

Dette foredrag glemmer jeg aldrig. Kold talte om at tro på Guds kærlighed og på menneskekærlighed. Kunne ånden lære os det, var vi lykkelige. Men det var ikke let. Vi havde selv så lidt kærlighed både over for Gud og over for mennesker, så vi havde svært ved at tro på kærligheden. Men det gjaldt alligevel om at tro på Guds kærlighed som den største magt, der kan overvinde alt både i os og om os. Det var den magt, der skulle bære os igennem alle livets bølger. Også menneskekærlighed havde vi vanskeligt ved at tro på. Vi havde meget let ved at tro på det umenneskelige og se det onde i menneskene i stedet for det gode. Vorherre er det anderledes med. Han ser frem for alt på det gode i

menneskene, det er det, han spørger efter og vil have frem. Selv om vi ikke kunne se det gode, måtte vi alligevel tro, at det var der.

Foredraget var en god afslutning på Kolds åndrige tale til de unge højskolepiger. Der blev hverken begyndt eller sluttet med noget større offentligt møde. »Vi hverken begynder eller slutter med et knald«! sagde Kold.

Fra dagene på Kolds højskole var der meget for min hustru og hendes søster og mig at tage med hjem til livet på den stille og mørkladne hede. Her mødte vi igen sorgen og savnet, dog var det hele blevet mildnet ved det, vi havde modtaget af åndelige værdier. Min hustru erklærede, at hun havde haft mere udbytte af det lille ophold hos Kold end af de tre måneder på Askov Højskole. Sorgen havde uden tvivl også gjort hende mere modtagelig.

Næste sommer den 9. august 1870 fik vi en lille yndig dreng, som bragte ny glæde i det lille hjem. Han blev døbt og fik navnet Jens Møller Kristensen efter sin afdøde bedstefar i møllen. Han trivedes godt, indtil han var i samme alder som søsteren, der døde, da blev han heftig syg, så syg, at vi havde opgivet ham. Vi græd og bad, at vi dog måtte beholde ham, og vi blev denne gang bønhørt; han kom sig og blev en god dreng med gode evner. To minder fra hans barndom kan jeg ikke undlade at meddele.

Da han var ca. 4-5 år, skulle vi en dag i besøg hos en gårdmandsfamilie i Hulmose. Drengen vidste, det var et godt sted at komme. Det blev et skrækkeligt regnvejr, og hans mor sagde til ham, medens de var ene i stuen, at de nok ikke kunne komme til Hulmose i det vejr, da svarede drengen: »Så kan far få det til at holde op med at regne«! Så stor tro havde den lille dreng til sin fars magt.

Hans mor sagde da til ham, at det kunne far ikke, hvorpå drengen spurgte: »Hvem kan så«? »Det kan Gud i himlen«! svarede hans mor. Drengen blev tavs, han satte sig hen til vinduet og så på regnen, der strømmede ned fra himlen. Som han sad der, hørte hans mor ham sige stille ved sig selv: »Havde jeg nu haft stigen«! »Hvad skulle det være for en stige«? spurgte moderen. Barnet svarede: »Den stige, der stod ved lille Jakobs hoved,

da han lå ude på marken«. Drengen havde en bibelhistorie med billeder, deri fandtes et billede af Jakobs drøm om stigen med englene, der steg op og ned med bud til og fra Gud; det var det, drengen tænkte på. Moderen spurgte nu videre, hvad han ville bruge den stige til, og fik det svar: til at han kunne gå op ad den og bede Gud om at få det til at holde op med at regne.

Det andet træk er fra et tidligere tidspunkt; da sagde han en dag til sin mor: »Når jeg bliver stor, så vil jeg være præst, og så skal far ringe for mig«. Det var ham åbenbart bekendt, at hans far skulle ringe med kirkeklokken, når præsten viste sig i sin præstekjole for at gå over i kirken. Jeg har flere minder om ham end om hans yngre søskende, vel sagtens fordi han var den første, og den lægger forældre mest mærke til.

Vort næste barn blev født den 23. april 1872. Det var en lille pige. Om hende kunne jeg også fortælle et og andet, men det bliver for vidtløftigt. Måske kan jeg senere komme tilbage til at fortælle om vore børn. Vi fik tid efter anden flere små, og vi var glade ved dem alle.

Min hustru og jeg blev gladere og gladere ved hinanden og rigere både i åndelig og timelig henseende. Det kunne spores i vort hjem og i vor omgangskreds. Min deltagelse i mange ting førte med sig, at jeg ikke sjældent måtte ud på kortere eller længere rejser. Når jeg så kom hjem, var hjemmet mig endnu mere kært. Det var ikke rigt udstyret, bohave kom der vel lidt efter lidt mere af; men hjemmet var så rent og hyggeligt og midt i det hele min kære hustru og mine små kære børn. Da den tid kom, da jeg fik feriekursus og skulle være borte i 4-6 uger, var det så underligt at tage afsked og svært at sige farvel. Min kære Mie holdt mig ikke tilbage, selv om hun følte, det var en lang tid at være ene.

I 1879 havde jeg første gang kursus. I den tid gik der ofte brev imellem min kone og mig, vi skrev om ikke hver så hveranden dag, og det var ikke små breve, men i reglen store på fire tætskrevne sider. Min kone skrev om alt, hvad der foregik i hjemmet. Vi længtes gensidig efter hinanden. Jeg talte tilsidst både dage og timer, når kursusets afslutning nærmede sig. Jeg måtte have et eller andet med hjem til min kære hustru og mine børn samt lidt bohave til hjemmet. For at klare dette levede jeg meget

sparsommelig. Min hustru gav mig smør, pølse, flæsk og ost med, så jeg behøvede kun at købe middagsmaden, som kostede 50 øre; når jeg tog billetter til 7 dage, fik jeg den 7. gratis. I Pilestræde, hvor jeg boede den første vinter, gav jeg for værelse med kaffe om morgenen 22 kr., i dagpenge havde jeg 3 kr., dette gav for en måned på 31 dage 93 kr., i rejsegodtgørelse havde jeg ialt 56 kr., det blev ca. 150 kr.

Ved sparsommelighed kunne der blive en lille skilling til overs, og det blev der også. Disse penge blev da brugt til indkøb af et og andet, som hjemmet havde brug for. Det første år købte jeg 6 stole, de var ikke fine, men ret pæne og stærke. Det var rundryggede bøgetræs stole med sort damaskbetræk, desuden købte jeg nogle brugsgenstande, særlig klædningsudstyr til min hustru og nogle småting til børnene.

Året efter var jeg igen i København, jeg boede da i Grønnegade, min kone gjorde mig den glæde at komme til København for at besøge mig, hun havde i ferien haft besøg af fru Rambusch, som rejste sammen med hende til København. Min hustru kom til at bo hos mig, og da jeg kun var på skolen til klokken 12, havde vi hele eftermiddagen til vor rådighed. Vi travede omkring fra sted til sted, min hustru skulle se alt, det var ofte strengt nok for hende. Hun blev i København i 14 dage og kom sammen med en del gode mennesker derinde. Da vi rejste hjem, sagde hun, at hun var glad ved at have set hovedstaden, og hun tilføjede, at nu håbede hun aldrig at skulle komme der mere. Men 10 år efter var hun igen en lille tur i København, da besøgte vi vor ældste søn, som var student og boede på Regensen.

I 1881 havde jeg ikke noget kursus, da havde min hustru og jeg 2 meget fornøjelige rejser. Først gæstede vi Mors, hvor vi var til sølvbryllup hos pastor Rambusch i Øster og Vester Assels. Her var vi sammen med præsten Jens Schiørring (tidligere sognepræst i Hodde-Tistrup) og mange andre gode familier. Min hustru måtte til denne fest anskaffe sig en sort silkekjole for at kunne træde frem mellem de andre fruer uden at skulle stå til skamme. Det var en hel begivenhed med denne kjole, ingen i Hoven måtte vide, at hun anskaffede den, det ville vække opsigt i den ganske menighed, ingen i hele sognet havde en sådan kjole. Vi måtte lade den sy i Varde og smugle den hjem. Da vi kom

hjem fra Mors, blev kjolen omhyggelig gemt hen, ikke engang pigerne eller børnene måtte se den.

Senere hen på den samme sommer var vi til et stort bryllup i Sønderjylland. Vi havde en karl, som var kommen til os om julen og passede vort lille landbrug. Han var rømt bort fra sit hjem, en stor bondegård i Spandet. Han skulle hjem og holde bryllup, og vi blev bedt med. Han var ikke helt dristig ved at vove sig hjem, men det skulle prøves, og det gik godt. Vi tog med toget til Ribe, hvorfra vi om aftenen blev hentet af en vogn fra Spandet.

Det var mørkt, da vi kørte over grænsen, en vagthavende gendarm spurgte, om vi havde forbudte varer, der blev svaret nej, det var bryllupsgæster til Spandet, og han lod os køre videre. Byen lå en god mils vej syd for grænsen. Ud på aftenen kom vi til gården, karlens hjem, hvor vi fik en såre venlig modtagelse. Gårdmanden og hans kone takkede os, fordi vi havde taget os af deres søn, Niels hed han. Her fik vi at mærke, hvad det vil sige at bo mellem sit folks fjender.

Niels måtte gemme sig for ikke at blive opdaget. Om natten lå han i laden med tøjet på, så han straks kunne flygte, hvis der skulle komme nogen og søge efter ham. Min hustru og jeg boede om natten hos en nabo, der var gift med Nielses søster. Vi havde det udmærket, det var gode danske folk. Samme dag, vi kom, havde brudeparret været hos øvrigheden i Toftlund for at blive borgerlig viede. Så skulle den kirkelige vielse og brylluppet finde sted dagen efter.

Der blev holdt et meget stort bryllup. Mange gæster langvejs fra og hele Spandet by var med. Kirken var næsten fyldt, og alt gik til som hos os, kun med den forskel, at den tyske præst holdt en brudetale på et meget dårlig dansk. Han sagde f. eks. Mosebuch i stedet for Mosebog.

Efter den kirkelige handling samledes slægten og de fremmede langvejs fra i bryllupsgården for at spise til middag, medens byens folk gik hjem hver til sit for at komme senere til kaffe kl. 3. Ved middagen, som var ret almindelig, holdt præsten en lille pæn tale til brudeparret, degnen talte også, men det hele var meget formelt. Festen tog egentlig først sin begyndelse hen på eftermiddagen, da byens folk kom til stede. I den såkaldte Stordaans, en meget stor stue, der kunne rumme over 100 mennesker, var

der dækket til kaffe. Bordene bugnede af en mængde forskellige kager, min kone var ganske forbavset over en sådan opdækning.

Stuen blev nu fyldt til sidste plads, mænd og koner imellem hverandre. Der var næsten ingen unge, de kom om aftenen. En flok unge piger vartede op, de var alle i hvide kjoler med et mægtigt rødt silkebånd over den ene skulder knyttet i en stor sløjfe. Det var Dannebrog, der gik levende omkring iblandt os; det danske flag måtte vise sig her. Nogle små sanghefter kom frem, og man begyndte at synge, alle sang med og det kraftigt. Ind imellem blev der holdt en lille tale; man mærkede snart på dem, der holdt tale, at de havde talt før, de kunne sige deres mening på en smuk måde og med en blanding af alvor og gammen.

Blandt sangene, var Holger Drachmanns sang om »de sønderjydske piger«. Først blev den sunget af de opvartende unge piger, som kunne den udenad; senere blev den sunget af hele selskabet et par gange. Præsten, der sad ved siden af degnen, lyttede til; jeg tror ikke, han ret forstod sangen. Han spurgte degnen om meningen med de sidste ord af sangen, og degnen forsøgte en forklaring, men præsten syntes ikke at få fat på den.

Vi sad ved kaffebordet i over tre timer, fra kl. 4 til kl. 7; men tiden faldt os ikke lang. Der blev drukket en masse kaffe og spist meget til. Vi nordfra havde aldrig oplevet noget lignende. Om aftenen kom der så en mængde unge. Ude i haven var der rejst et stort telt, og her blev der danset. Mellem de unge piger sås een, som bar en afstikkende dragt; hun havde en sort kjole på med et gult bånd om som akselskærf. Jeg spurgte, hvem hun var, og fik til svar, at det var præstens jomfru, hun skulle give den tyske dame. Der vankede meget lidt dans til den sorte, hun var vist også det eneste sorte får i flokken.

Så snart kaffebordet var færdigt, begyndte man at dække aftensbordet; der blev da dækket i alle stuer vel nok til henved et par hundrede mennesker. Kl. 9 gik vi til bords. I den store stue sad brudeparret og den nærmeste slægt, her havde min hustru og jeg også plads. Man spiste og drak godt; måske blev der af samme grund drukket lidt for meget, dog var der ingen berusede, men nok mange i løftet stemning. Også her blev der talt og sunget. Jeg tog mig den frihed at gå fra bordet ind i de andre stuer for at se på sagerne der. Da jeg kom ind i en mindre stue, stod

en temmelig svær mand og talte. Han talte om vort mod, det gjaldt om at bevare modet og holde fast ved det, tabte vi det, så var alt tabt. Manden talte meget godt, og da han så mig, tog han glasset og bød mig velkommen i laget, det var en stor glæde at se en mand hjemme fra det kære gamle Danmark. Man gav mig et hurra, og jeg måtte svare med en lille tale, det vakte stor begejstring. Efter aftensbordet, der varede et par timer, begyndte de ældre at tage hjem; min kone og jeg blev til over midnat, vi befandt os overmåde godt i dette lag. Mie var helt oprømt, hun erklærede, at et sådant gilde kunne der ikke holdes mage til på vor egn. Næste dag skulle vi ud at se lidt på Sønderjylland. Der blev spændt for, Niels skulle køre en tur med os; målet blev Gram slotshave og omegn. I Gram opholdt vi os 2-3 timer. Vi gik omkring i den smukke have og de herlige skove med de små søer inde i. Turen tog ialt 6-7 timer. Næste morgen rejste vi hjem.

Min kone var ikke, hvad man kalder en byhøne. Hun gav sig ikke gerne af med at rejse og heller ikke med at gå på visitter i sognet. Der kunne gå måneder, ja halve år imellem, at hun gæstede sine søskende, som alle på en nær boede i fødesognet. Når de kom til kirke, var de som oftest inde hos os og fik en kop kaffe, det var det hele. Vi kom kun hos dem, når vi var indbudt. Det kunne aldrig falde min kone ind at gå nogen steder uden at være indbudt, kun sin mor, der sad som enke i 34 år, besøgte hun flittig, mindst en gang om ugen, ligesom den gamle mor tit kom over til os. Vi var omtrent med til alle gilder i sognet; bryllupper, barnedåb og begravelser; det var almindeligt, at en del af gæsterne efter gudstjenesten kom ind til os og drak kaffe. Lidt efter lidt blev det næsten til en fast skik, at min hustru skulle pynte enhver brud i sognet; det var ikke nogen lille ære at få privilegium på et så vigtigt hverv.

Min kone var et ordensmenneske, alt skulle være rent og i orden. Tidlig var hun oppe om morgenen og gik selv med i alt. Hun kunne bestille meget, og hun forlangte meget af sine piger, men hun var god ved dem, og de ville gerne være hos hende. Man vidste, det var et sted, de unge piger kunne lære noget. Min kone lavede udmærket mad og forstod at spare på de rette steder, intet måtte gå til spilde eller ødelægges, skete der alligevel et uheld, da var hun ikke god. I reglen havde hun sine piger i fle-

re år. Hun ville helst have gårdmandsdøtre at tjene; de var, mente hun, mere vante til orden og til at bestille noget. På klokkeslettet var maden på bordet; vi havde at møde til tiden, maden måtte ikke stå og vente, det led den ved, og det tålte den ikke. Kun en dag om ugen lavede pigen middagsmaden, det var den dag, vi fik pandekager; men den dag gik det som regel over tiden.

Skulle vi i by, var min kone altid færdig i rette tid, jeg mindes aldrig, at jeg nogen sinde har holdt med vognen og ventet på hende. Derimod skete det ikke sjældent, at hun stod med overtøjet på og spurgte, om ikke vognen snart var her. Det kneb ofte for hende at få børnene til at gå i hendes spor, og det smertede hende, når de ikke ville følge hendes eksempel. Hun ville gerne have alting pænt, men det skulle også være godt og solidt; hun kunne ikke nøjes med skin eller det, der blot tog sig ud, det gjaldt i alle henseender, både det synlige og det usynlige. Som tilhører var hun kritisk især over for indholdet.

Når hun var til stede ved mine foredrag, vidste jeg, at jeg havde min samvittighed med mig. Hun var ikke bange for at sige sin mening rent ud, her gjaldt ingen personsanseelse. Min kære Mie var meget alvorlig i sit gudsforhold, ofte var hun tung i sindet, særlig i de sidste år.

Hun måtte kæmpe med tvivl, hun kunne vånde sig og klage: »Kunne jeg blot tro, men det er så svært for mig«!

Og hun sukkede efter at måtte eje Guds fred, hun var lige ved at misunde de mennesker, der sagde, at de havde så let ved at tro og lægge alt i Guds hånd. Hun holdt så meget af sang og glædede sig, når vi fik en ny sang eller salme. Vor fælles ven pastor Riemann, præst i Blaahøj, kom ofte med en ny salme og en ny tone. Mie havde let ved at lære en ny melodi. Jeg mindes dengang Riemann havde sunget salmen »Guds fred er mer end englevagt«, da kunne hun den straks.

Hun havde ikke let ved at indgå venskab og blive fortrolig med nogen; men var hun først bleven ven med en, så var hun det fuldt ud og vedholdende. Her var hun trofast som få. På den anden side; havde hun først noget imod et menneske, da havde hun meget svært ved at glemme. Hun led selv meget under det, men hun kunne ikke være anderledes.

Som husmoder og husholder var hun ualmindelig dygtig, og

hun blev det endnu mere, som årene gik, og hun samlede mere erfaring. Hun var på ingen måder gerrig, men der skulle holdes hus med Guds gaver. Sjældent fik vi en ekstra kop kaffe, undtagen når der kom fremmede. Til gæster kunne hun dække et bord så skønt og godt, som man ingensteds så det, og den mad, hun satte frem, gjorde hendes køkken og spisekammer ære. Vi havde en stor vennekreds også uden for sognet.

Særlig havde vi omgang med en del præstefamilier, navnlig fra Ølgod, Aadum, Sdr. Omme, Blaahøj, Brande og Ringgive. Vi havde da møder med gudstjenester og foredrag, som det kunne falde.

Som min hustru var ordensmenneske og økonomisk med husførelse hvad føden angik, var hun det også med hensyn til klæderne. Hun var ualmindelig god ved sit tøj og havde sit tøj meget længe, og det samme ville hun gennemføre over for børnene og mig. Hun var ikke bange for at bøde vort tøj, pjalter og huller led hun ikke, hun kunne tit skumle over de bønder, der fik den ene ny dragt efter den anden og kastede det halvslidte i kludekurven. Den, der ej det gamle vil bøde, skal ej have nyt at øde, var et visdomsord, som hun ofte brugte. Jeg mindes, at hun engang fik en smuk og solid silkeplysses kåbe, der kostede 85 kr., den brugte hun i 12 år, så solgte hun den og fik 40 kr. for den, endda den var mere værd. I samme tidsrum af 12 år havde en nabokone fået 4 ny klædes kåber til 40-50 kr. stykket. Min kone sagde altid, at det dyreste var det billigste i længden; det søgte hun at indpode i sine børn; om de nemmede det, er en anden sag.

Omegnens præstefamilier

Som tidligere omtalt kom vi en del sammen med omegnens præstefamilier. I Ølgod først Buchholz, dernæst Olrich og tilsidst Thyssen, der flyttede til Sdr. Omme og blev præst i Ølgod. I Aadum: Nygaard og senere Schiørring. I Borris: Vilstrup, der blev provst i 1875 og var det til sin død i 1908. I Brande: Uffe Birkedal, som var gift med en søster til pastor Nygaard i Aadum, og som ofte kom ind til os, når han med sin kone gæstede Aadum præstegaard. I Blaahøj: Riemann og i Ringgive: Richter, der var gift med en søster til fru Thyssen og fru Schiørring. Vi var i Hoven jævnlig mødestedet for disse besvogrede præster.

Vor omgangskreds blandt lærerne blev ikke stor. Den nærmeste var Wittendorf i Sdr. Omme, ham kom vi ikke sammen med. Mod nord havde vi Kristensen i Sdr. Felding; han var en god mand, men ham kom vi meget lidt sammen med, da der var $1^1/_2$ mil imellem os, og vejene var ufremkommelige. Mod vest havde vi Steffensen i Aadum, han var en flink mand, men af den gamle skole. I Ølgod sad den gamle Brun, en udmærket type af en konservativ lærer.

Blandt alle disse gamle degneskikkelser ansås jeg for en springfyr, der ville kuldkaste den gamle skole, derfor kom vi ikke sammen.

I Sdr. Omme måtte Wittendorf i mange år have hjælpelærere; en af disse Axel Axelsen fik vi meget med at gøre. Han kom som nybagt seminarist til Sdr. Omme i 1872. Han var en livlig ung mand og meget tiltalende, til at begynde med syntes det mig lidt for meget. Han var en dygtig lærer, men noget let på det. Han havde ikke fået nogen nævneværdig åndelig påvirkning, men havde gode betingelser for at komme med på den side, som jeg kaldte den bedste.

Den første vinter, han var i Sdr. Omme, kom jeg flere gange derop og holdt foredrag, og han var altid med, men vi var ikke

altid enige. Ofte kom det til et varmt ordskifte imellem os. Som tiden gik, blev vi dog mere og mere enige og tilsidst helt enige. Hertil hjalp den ny præst Carl Nissen, der fulgte efter Rambusches eftermand Wiberg, som var svagelig og havde kapellan (Engelstoft), ind til han døde i løbet af et par år. Axelsen var en dygtig sanger og havde evne og lyst til at samle de unge, han holdt aftenskole og fik god tilslutning. Min hustru og jeg var glade ved de ny lærerfolk i Sdr. Omme.

Fru Axelsen var provstedatter fra Tryggelev på Langeland, hun var født Dreyer, hun og min kone blev snart gode veninder, og vejen mellem Sdr. Omme og Hoven blev meget brugt. Jeg drev jo selv skolelodden og havde køretøj, og Axelsen købte en lille bondegård i Sdr. Omme Kirkeby og blev således også kørende. Axelsen fik en ikke lille betydning for den opvoksende ungdom. Han kom flere gange spadserende til Hoven i spidsen for sine karle og var med til aftenmøder; de kom syngende, og vi havde det fornøjeligt sammen. Som frugt af hans indflydelse kan nævnes, at der den samme vinter var 8 af hans karle på højskole. Under hans vellykkede arbejde med de unge fik han lyst og mod til at tage et arbejde op i ungdomsskolen, som han siden viede sit liv.

I hele ti år var Axelsen i Sdr. Omme, og man ønskede der, at han skulle overtage embedet efter Wittendorf, men han kunne ikke oppebie Wittendorfs afgang, han søgte og fik lærerembedet i Jennum, Skibet sogn ved Vejle. Der blev han dog ikke længe.

Han søgte få år efter pladsen som forstander for den nylig oprettede højskole i Jebjerg i Salling, og her var han, til han købte den gamle herregård Krabbesholm, som han omdannede til højskole.

Siden Axelsen rejste fra Sdr. Omme, har vi sjældent set hinanden, men minderne fra den tid, han var i Sdr. Omme, har vi bevaret som »et levende kildespring«. Slog vi end for store brød op, må det dog erkendes, at vi ville noget, der var gærende kræfter i vort ungdomsarbejde.

Kort efter Axelsens bortrejse døde den gamle degn, og der kom en ny lærer, som var svag og ikke levede ret længe. Så kom lærer Balle til Sdr. Omme. Han var en sjælden god mand, dybt alvorlig og med en sund åndelig udvikling. Han var gift og hav-

de flere børn, de havde det tilsyneladende ret småt. Balle hørte til den grundtvigske retning, og vi blev snart meget gode venner. I skolen arbejdede han lidt tungt, men han var en udmærket mand at tale med.

I »den Schaarupske strid« kom vi til at stå side om side. Han købte en landejendom og blev formand for en lokal landboforening; det tog på hans interesse for skolegerningen. Han blev mere og mere landmand og mindre og mindre skolemand, vi kunne så ikke længere tale sammen som tidligere. Højskolebevægelsen kom meget stærk frem på denne egn så vel som på mange andre egne, og det gjorde sit til, at vi kom i forbindelse med mange mennesker og mange af egnens bedste familier. Her i Vestjylland havde i flere år været en højskole i Staby, men den havde en egen opkomst og stilling, den var amtsanstalt, opstået for at uddanne unge karle til at holde vinterskole, som den blev kaldt mange steder i Vestjylland. Om sommeren fra maj til november blev der uddannet vinterlærere, om vinteren blev skolen dreven som almindelig højskole. Der var en bestyrelse, som drev skolen. Forstanderens stilling var derfor mindre fri.

I mange år virkede dog denne skole til gavn for skoleundervisningen i en vid omkreds og til folkeoplysningens fremme på egnen. Skolen havde gode forstandere. Først pastor Alb. Sørensen, Staby, forstander, en sjælden dygtig og åndrig mand, der som få forstod at tale til de unge karle. Efter ham kom seminarist S. P. Jensen, også en begavet og dygtig mand; han havde fået sin uddannelse på Jelling seminarium under Svendsen. Jensen blev tilsidst ked af at stå under bestyrelsen for skolen, som ikke forstod ånden i den danske folkehøjskole.

Da han fratrådte skolen, tænkte jeg på at søge stillingen. Jeg havde allerede i flere år haft en lignende skolegerning ved siden af børneskolen. For at komme til klarhed over spørgsmålet tog jeg til Staby for at se på lejligheden, som jeg fandt alt andet end indbydende. Derfra tog jeg ud til herregården Pallesbjerg for at tale med godsejer Hoppe, som var medlem af bestyrelsen. Han modtog mig meget velvillig og lod til at være glad ved, at jeg ville søge pladsen. Vi talte så om lejlighedens istandsættelse og om, hvor meget denne ville koste, jeg mente et par tusind kroner. Endvidere talte vi om skolens forhold, dens læseplan o.s.v. Dette

kendte han ikke meget til, det henhørte under provst Berggren i Lemvig, han var en mand, som det skulle være let at arbejde sammen med.

Jeg lovede at søge pladsen, dersom jeg kunne komme til at arbejde nogenlunde frit. Siden skrev jeg til provsten, men fik et svar af den beskaffenhed, at jeg ikke ville og ikke kunne overtage skolen. Dette meddelte jeg godsejer Hoppe, som i et venligt svar tilrådede mig at søge pladsen, men jeg søgte den ikke.

I mellemtiden havde jeg været sammen med provst Vilstrup, han rådede mig til ikke at søge pladsen men blive, hvor jeg var. Det gjorde jeg, og det var godt. I slutningen af 60erne var Staby den eneste højskole i Vestjylland. Men der rejste sig lidt efter lidt krav om en højskole eller to mere. I forhandlingerne derom spillede både politiske og kirkelige anskuelser en rolle. I Janderup sluttede en del bønder sig sammen om at bygge en højskole uden politiske og kirkelige farver. Det var i begyndelsen af 70. Man fik fat i en forstander, og skolen kom i gang. Det skulle navnlig være en kundskabsskole; men den fik ingen betydning.

I Hodde arbejdede præsten Jens Schjørring for at få en grundtvigsk højskole rejst. Han havde selv været lærer ved en højskole, før han blev præst, og han var i sin præstetid bleven godt kendt i egnen mellem Varde og Ringkøbing og havde fået mange venner der. Der blev holdt møder og tegnet 5 årige bidrag til en grundtvigsk højskole for Vestjylland.

Skolen skulle ligge på et centralt sted for de mest interesserede beboere, og så enedes man tilsidst om Vestkær i Ølgod sogn, $1^1/_2$ fjerdingvej øst for Ølgod kirke. Her købte man et hus, som blev indrettet med en ret rummelig skolestue og plads til ca. 30 elever samt med lejlighed til 2 ugifte lærere. Kosten skulle eleverne have i de nærmest liggende gårde.

Skolens bestyrelse havde udset sig to unge seminarister til lærere, den ene var Niels Hansen, søn af Morten Hansen, Ansager Mølle, han var udgået af Gedved seminarium. Den anden var K. Jensen, senere lærer i Strellev, han havde en stærk stemme og sang godt; det var to meget gode mænd, men unge var de.

Skolen åbnedes med et større offentligt møde i 1870-71. Min hustru og jeg var med; vi havde to mil til skolen, men det betød ikke noget dengang, man kunne køre mange mil for at komme

til et møde. Der blev holdt offentlig møde på skolen to gange om måneden, og ikke sjældent med en af omegnens præster som taler. Imidlertid viste det sig, at stedet var for afsides, desuden var det en stor mangel, at eleverne ikke kunne bo på skolen; men Hansen var en dygtig leder, og bestyrelsen overdrog så det hele til ham. Han solgte den gamle skole og købte en bondegård i Østbæk, en fjerdingvej øst for Ølgod kirke. Her lod han opføre en tidsvarende højskole, beregnet til 50 elever med bolig til 40. Med stor glæde indviedes den ny højskole ved et indvielsesmøde, hvor skolestuen sammen med de tilstødende værelser var stuvende fulde af mennesker.

Vi fra Hoven var meget glade ved skolens flytning, da vi nu kun havde $1^1/_4$ mil til skolen; denne blev i mange år et samlingspunkt for en stor kreds. Samme år skolen blev bygget, blev Niels Hansen gift med den lille livlige frk. Mikkelsen, en provstedatter.

Nu blev der et hjem på højskolen både for eleverne og for de mange gæster, der kom til de store møder. Hansens kom meget til Hoven, især mens Nissen var præst her; den præst ville Hansens gerne høre, og de blev da gerne til langt ud på aftenen. Ikke sjælden holdt Hansen foredrag i Hoven, han sad inde med et stort forråd af historisk viden, havde en ypperlig hukommelse og kunne i sine foredrag citere en hel side af Saxos danmarkshistorie. Han gjorde et stort arbejde på sine foredrag, der var rige på tanker, men han havde et tungt foredrag og gjorde det ofte for langt. Af naturen var han meget kritisk, og hans kritik sårede mange.

En gang rejste vi sammen på foredragsrejse, vi begyndte i Lønborg og rejste derfra til Stauning, Lem og Velling. Vi rejste til fods fra sted til sted og delte værelse sammen om natten på de forskellige steder. På denne rejse kom vi sammen med mange mennesker og drøftede mangt og meget. Tit kom det til et ret skarpt ordskifte imellem os; det skete ofte om nætterne, når vi skulle sove, at vi diskuterede heftigt og brugte stærke ord, men om morgenen efter var vi altid lige gode venner. Ved et aftenmøde havde jeg engang talt om H. C. Andersen og fremhævet den fare, der var ved at få noget af tryllespejlets splinter i øjet, så man blev alt for klartseende for sin næstes fejl, hvorved man i reglen ingen gavn gjorde, men megen skade.

Da vi denne aften kom i seng, ville Hansen påstå, at mit foredrag havde været møntet på ham; jeg havde villet hans kritik til livs. Jeg forsikrede, at foredraget aldeles ikke var anlagt med sigte på ham, men havde han følt sig ramt, da var det, fordi det var gået ham efter ordsproget: »Når man slår imellem en flok hunde – «.

Siden fik Hansen en slags »degnekonventer« i gang med tilslutning af otte yngre lærere i Ølgod, Hodde, Hoven, Tistrup, Strellev sogne. Jeg fik lov til at være med, skønt jeg boede lidt langt ude i kredsen. Vi holdt skiftevis møder hos hverandre, vore koner var med. To af konventets medlemmer holdt foredrag, hvortil der var fri adgang for alle. Efter at have spist til aften førte vi forhandling om et eller andet skoleemne.

I længere tid var disse møder og sammenkomster udmærkede; men vi kunne af flere grunde ikke holde dem gående. Et af de sidste møder, måske det sidste, skulle holdes i Horne, hvor Sindbjerg var lærer; der skulle N. Hansen holde hovedtalen.

Min hustru ville ikke med denne gang, og det havde sin særlige grund. Søndagen før mødet kom N. Hansen med sin hustru og ville have os med til Sdr. Felding, hvor han den dag skulle holde foredrag. Hestene bedede lidt, vi drak kaffe og tog afsted.

På vejen kom Hansen og jeg, som sad sammen på forsædet, ind på en diskussion om kvinden, og det viste sig snart, at vi var alt andet end enige. Hansen hævdede, at det største og bedste, man kunne sige om en kvinde, var, at hun var klog og havde en klar forstand; jeg mente, at en kvinde burde have sin styrke i det hjertelige, det milde og følelsesfulde. Vi blev ivrige, appellerede til vore koner, som sad i den bageste agestol, men de var kloge nok til ikke at blande sig i striden. I Felding holdt Hansen sit foredrag, det var langt, og jeg havde hørt ham holde det samme foredrag to gange før. Da vi kørte tilbage om aftenen, bad han mig sige ham, hvad jeg syntes om foredraget. Det sagde jeg så måske lidt skarpt; det var alt for langt, syntes jeg, og der var også et par ting i det, som jeg kritiserede.

Da blev Hansen vred og sagde med bitterhed, at han ikke agtede min kritik, jeg havde ikke evne til at kritisere ham. Jeg svarede, at så skulle han ikke have spurgt om min mening, når han ikke brød sig om den. Det ene ord tog det andet, og vi blev beg-

ge to meget vrede, mere end vi kunne være bekendt. Hansen betroede mig endog, at han betragtede mig som undermåler, ja som en ubetydelighed. Vore koner sad tavse og skammede sig på vore vegne. Vi nåede Hoven. Min kone og jeg steg af og bød godnat, han bare kørte videre med sin kone.

Den følgende fredag skulle vi til Horne, det var tidligere aftalt, at vi skulle køre over til højskolen, sætte vognen der og køre videre med Hansens; men efter rejsen til Felding sagde Mie rent ud nej, hun ville ikke med, hun havde hørt nok af vort skænderi. Jeg ville alligevel afsted.

Straks efter middag sadlede jeg en af mine små gule heste, jeg ville ride hele vejen til Horne. Hansen havde mærkelig nok ventet min kone og mig til at køre med dem igen. Han havde flere gange kigget ud på vejen efter os, og da han så mig komme ridende, løb han ud på vejen for at standse mig i forbifarten og spørge, om jeg ville køre med ham og hans kone. Det tog jeg imod og fik hesten staldet ind i skolegården. Jeg kørte så med til Horne, fru Hansen og jeg sad sammen på det bageste sæde, vi talte om mange ting, men ikke om turen til Felding.

Ved mødet i Horne talte Hansen om kvindens stilling hos de forskellige folkeslag. Han påpegede, at kvinden yder sin bedste indsats i hjemmets kreds, i det stille, det hjertelige og selvhengivne. Det var som en tilbagekaldelse af, hvad han havde sagt på vejen fra Felding. Han var gået over til min opfattelse. Foredraget var udmærket, der var gjort et stort og dygtigt arbejde til det, det var ypperligt bygget op, men for langt.

Det blev senere kritiseret af de mødte lærere, særlig for dets længde og bredde. Også jeg tog ordet og fremhævede, at man måske nok kunne sige, at foredraget var for langt, men et udmærket foredrag var det med sit klare og tankerige indhold. Hansens kone så hen til mig og smilede, hun mindedes nok striden på vejen fra Felding.

Højskolen i Østbæk havde til at begynde med nogle gode år, om vinteren 40-50 karle, og om sommeren 20-30 piger; men længe varede det ikke, før elevtallet dalede, og landejendommen gik det også tilbage med. Det så truende ud for de kommende dage. Hansen måtte til at tænke på at søge degnekald, det var tungt for ham at gå denne vej, som han før havde set ned på. Og det var

endogså vanskeligt for ham at blive indstillet, da man vidste grunden til, at han søgte ly i almueskolen, det almindelige navn for folkeskolen dengang. Efter en del anstrengelser nåede han dog at blive kaldet til lærer og kirkesanger i Aal. Højskolen i Østbæk blev nedlagt, og den er ikke kommet frem siden. Højskolegården blev afstået til en af Hansens døtre.

K. Kristensen rejseklar med sit køretøj foran den gamle skole i Hoven.

Den 11. marts 1890

Den 11. marts 1890 var det 25 år siden, at jeg blev kaldet til lærer i Hoven. Min hustru og jeg havde flere gange forud talt om mindedagen, og vi enedes om at fejre den i stilhed i vort lille hjem.

Vore to ældste børn var i København og ville der fejre jubilæet sammen med en del tidligere elever fra højskolen i Hoven. Der

Karen Jensens Højskolehjem på Kultorvet i København, hvor Møller og Dagmar boede i 1890. Her fejrede de, sammen med tidligere elever fra Hoven Højskole, 25 års jubilæum. Bemærk Grundtvigs portræt på væggen.

var en hel flok, de fleste var studenter af forskellige årgange. Min hustru bagte en del småkager og sendte derover.

Møller og Dagmar boede på det nyoprettede højskolehjem, hvis bestyrerinde Karen Jensen var en livlig kvinde, som gerne ville være noget for de unge mennesker, så de kunne finde et hjem hos hende. Hun ville med glæde bidrage til, at de unge fra Hoven Ungdomsskole fik en lille fest for lærerjubilæet i Hoven.

Det blev en fornøjelig og hyggelig aften. Ved 10 tiden samledes man i den store stue, der var pyntet. Der blev festet med kaffe og kager, sunget sange og holdt taler for skolehjemmet og jubilaren i Hoven.

En adresse blev affattet og underskrevet af samtlige deltagere og sendt til os. Der blev danset og leget, og alle var enige om, at de havde haft en fornøjelig aften.

Student Lundby forfattede et referat af det hele, det var på 48 sider og blev sendt os indbundet i pragtbind.

I Hoven gik det anderledes med jubilæet end som tænkt. Man havde her fået en indsamling sat i gang til en jubilæumsgave, og for at vi ikke skulle være helt uforberedte, havde en mand meddelt min hustru, at vi kunne vente fremmede den 11. marts. Det blev meldt den 9. marts.

Mie havde indrettet sig på at give kaffe til eleverne, nu kom der mere til. Om morgenen på jubilæumsdagen mødte en snes mand med flag og musik i spidsen og tog opstilling uden for hoveddøren. Det var den lokale gymnastikforening, der ville hylde mig.

Da musikken tav, trådte læreren frem og holdt en lille tale, hvori han takkede mig for, hvad jeg havde været for foreningen. Jeg takkede for den udviste hyldest og bød på kaffe.

Derefter mødte skolebørnene med en sang og blev beværtede med kaffe i skolestuen. Jeg fortalte om mit indtog i Hoven for 25 år siden. Hen på eftermiddagen begyndte vi at ordne os til modtagelse af de anmeldte gæster. Det var råkoldt, og det regnede, så vi mente ikke, der kom ret mange, men ved 5 tiden kom de i sluttet trop, og det viste sig, at næsten alle i sognet var med. De samlede sig uden for døren, og da jeg lukkede op, blev jeg hilset med et hurra og et leve fra hele forsamlingen af gamle og unge. Som ordfører trådte Mads Kristian Pedersen af Ørbæk frem og mindedes de 25 år i en tale for mig, hvorefter han overrakte mig en takkeadresse og en konvolut med 110 kr.

Jeg var meget bevæget over al denne opmærksomhed og bød de forsamlede ind; lejligheden kunne ikke rumme dem, vi måtte også tage skolen i brug. De blev hos os i 2-3 timer. Vi havde det fornøjeligt og var glade.

For den modtagne pengegave anskaffedes senere 6 sølvspiseskeer, 1 potageske og 2 lysestager. Højskolens elever forærede mig et smukt skrivebord. Vi havde ikke drømt om så megen opmærksomhed.

(Nævnte skrivebord er gået i arv via svigersønnen Christian Immanuel Karstoft i Gamborg præstegård til dennes søn Jakob Christian Karstoft, som ved fraflytningen fra Gammelby præstegård ved pensioneringen i 1964 overdrog det til sin søn Ruben Karstoft i Grindsted, hvor det stadig befinder sig).

Den 14. maj 1891 fyldte K. Kristensen 50 år og i den anledning skrev hans senere svigersøn Immanuel Karstoft en hyldest:

I år og dag jeg har spekuleret,
funderet, skitseret, konstrueret, raderet;
jeg ønsked mig bygget et hus solidt
med takkede gavle, altan og stakit.
Og mens jeg tømred, jeg tænkte så småt:
hvis alt nu går godt,
kan hænde, det bliver et slot.
Og arbejdet led
under sang, under sved;
jeg nå'de til taget
og tænkte på flaget
og kransen på mønningens top.
Da lød der et brag; det lød i mit øre som »stop«.
Det var grunden, der revned
og voldte mig mén,
og rystelsen levned
ej sten på sten.
Det var ærgerligt, harmeligt, det er bestemt
at grunden jeg havde så rent forglemt.
I år og dag har jeg grunde fixeret,
vurderet, nivelleret, proberet, kasseret.
Jeg er tit bleven narret, og mangt et hus
halvfærdigt er sunket i grus.
Dog end en grund opdaget jeg har;
den ligger så dybt, derfor den var
ubemærket og skjult så længe.
Jeg tror for vist, denne grund har magt
til at bære mit hus, og at intet skal sprænge
den grund, Du har lagt,
og mens jeg tømrer, jeg tænker så småt:
hvis alt nu går godt,
kan hænde, det bliver et slot.

Vort sølvbryllup

Den 18. oktober 1892 fejrede vi vort sølvbryllup. Det var endnu ikke blevet almindeligt med sølvbryllup.

Det første sølvbryllup i Hoven blev holdt hos vor nabo købmand Mouritz Jensen et år i forvejen. Kun slægtninge var bleven indbudt; men om eftermiddagen indfandt der sig en del fremmede for at ønske til lykke. Om aftenen var der samlet ca. 50 til spisning. Vi havde det fornøjeligt, men man fornemmede, at de havde ventet flere.

Efter dette sølvbryllup talte Mie og jeg om vort tilstundende bryllupsjubilæum, og hvordan vi skulle holde det. Det var bleven sagt, at vore tidligere elever tænkte på at komme og besøge os ved denne lejlighed.

Hen i juli måned fik vi et brev fra vor første lærer ved højskolen, Thomas Sørensen Hougaard, som meddelte, at en del elever havde planlagt at lade udføre et maleri af familien og forære sølvbrudeparret. De havde tænkt at sende en kunstmaler til Hoven og spurgte, om vi ville huse ham i nogen tid, medens arbejdet stod på.

Det ville vi gerne, og den 1. august om aftenen kom kunstmaler Hessellund; han gjorde et godt indtryk og var en god mand. Han meddelte, at maleriet skulle være et kunstværk, der skulle antages på Forårsudstillingen på Charlottenborg. Han gik i gang med opgaven. Han ville male os alle i hjemmet. Vi blev stillet op i dagligstuen. I sofaen sad Karen og Møller, Karen optaget af en bog, Møller i samtale med mig, som stod lidt til siden ved døren ind til den anden stue. Thorvald sad på den anden side af døren og lyttede til. I forgrunden stod Ida ved bordet og ordnede sin dukke, og ved siden af hende sad min kone med et strikketøj. Gennem den åbne fløjdør til den anden stue så man ind til bordet, hvor Hulda sad på knæene på en stol og så til, medens Dagmar stod og pyntede en blomstervase.

Han bedømte os meget godt. Da vi var opstillede, tog han et stykke papir og tegnede med svovlkridt et udkast til billedet.

To dage efter begyndte han maleriet. Vi måtte ofte sidde længe for ham, alt skulle med. Mie havde han møje med at få fremstillet, hun måtte sidde mange timer. Der kom ofte gæster og forsinkede arbejdet. Kunstmaleren opholdt sig hos os i 2 måneder, og endda nåede han ikke at gøre billedet helt færdigt, men han mente at kunne gøre det færdigt i København.

Næste forår blev billedet udstillet i København og fik rosende omtale i bladene. (Ved siden deraf blev det også kritiseret).

I november 1892 begyndte den ny kvindeskole med 14 elever, i maj kom der flere. I september mistede jeg en del af mit syn.

I oktober skulle vi have sølvbryllup. Min øjensygdom kastede en lille skygge over forberedelserne, som allerede da var begyndt. Alle på skolen glædede sig til dagen. Mie var stærkt optaget. Vi beregnede, at der kunne ventes omkring 200 gæster. Pigerne fik travlt med at pynte både her og der.

Ved skolen blev der rejst et telt, som kunne rumme 70-80 mennesker. Skolestuen skulle indrettes til at drikke kaffe i, der blev dækket til 150. Gymnastiksalen blev også taget i brug. Mellem kaffen og aftensbordet skulle der her holdes taler og synges. Det spændende var, om der kun ville komme halvt så mange som beregnet.

Dagen før festen var alt i orden. Om aftenen ventede vi Møller hjem fra København sammen med Immanuel og hans svoger og søster Anton Nielsen og hustru. De kom i mørkningen, og dermed begyndte allerede så småt festen. Det blev sent, inden vi kom til ro.

Næste morgen skulle Mie og jeg blive liggende, indtil vi havde fået kaffen på sengen. Vi havde svært ved at vente, endelig kom Dagmar og de andre børn ind med strålende ansigter og serverede kaffen, derefter gik Dagmar ud og dirigerede sangen, som højskolepigerne istemte og indviede dagen med. De sang: »Den signede dag med fryd vi ser«; i det samme stod solen op, og kirkeklokken ringede.

Mie og jeg tog hinanden i hånden under smil og tårer, så megen lykke drømte vi ikke om for 25 år siden.

Da vi senere kom ned i stuerne, mødte vore øjne det ny store maleri, indrammet og hængt på plads, og desuden en buffet »fra den første Pigeflok«. Kaffebordet var dækket, dagen var oppe og glæden tændt. Klokken 1 trak musikken op uden for døren. Sølvbrudeparret var i stadsen, bruden havde en kappe på med sølvaks.

Klokken 2 begyndte gæsterne at strømme til fra alle sider. På en gang kom der flere læs fra Ølgod, Tarm og Borris, så vejen fra Møllen og over til skolen var en eneste række af vogne. Der blev travlt med at få gæsterne anbragt, der kom langt flere end ventet. De drak kaffe i omtrent 2 timer, så samledes de i gymnastiksalen, hvor jeg sluttede med en takketale, jeg kunne med sandhed sige, at snorene faldt for mig på de liflige steder.

Man anslog forsamlingen til ca. 250. Heldigvis var vejret godt. Hen ved aften begyndte gæsterne at sige farvel, men ingen fik lov til at gå, inden de havde spist til aften, så måtte de gå hjem og bede de unge komme til dans.

Det viste sig, at ikke mere end halvdelen kunne komme til bordet i første hold. Ved bordet blev der holdt taler og sunget.

En sang uden navn blev omdelt, den var forfattet som en følgeskrivelse med det før nævnte maleri. Som forfatter udlagdes senere kapellanen fra Hjørring, Christian Immanuel Jeppesen Karstoft. I sangen var indlagt et ønske til hver af vore børn: Møller skulle være præst, Dagmar præstekone, Thorvald »fint papir« på Børsen, Karen forstanderinde for et pigeinstitut, Hulda fin frue og Ida »dygtig som sin mor«.

Sangen gik på en melodi, som eleverne havde indøvet i forvejen, og som var let syngelig. Den gjorde lykke. Efter aftensbordet mødte der mange unge, og dansen gik lystig til langt ud på natten.

Da vi kom til ro, var Mie og jeg enige om, at det havde været en rig dag. Der var kommen mange flere, end vi havde tænkt os; vi mente at have nogle uvenner endnu fra pastor Schaarups tid, men alle mødte, det gamle var glemt. Dagen efter rejste vennerne fra Sønderdal; men Immanuel blev, han havde ferie i nogle dage.

Anden dagen efter skulle Søren Barslund have bryllup, og vi var indbudt; men det var bleven bestemt, at pastor Thyssen

skulle komme i god tid før brylluppet og tage familien til alters i kirken, nemlig min kone og mig samt Møller og Dagmar.

Lige før præstens ankomst stod vi samlede i dagligstuen, og så gik Immanuel hen og tog Dagmar om livet og spurgte, om han måtte få hende til kone. Jeg svarede, at det havde vi intet imod, og vi ønskede dem Guds velsignelse. Unægtelig var vi glad overraskede; Immanuel var en slægtning af mig og havde i over 10 år gået ind og ud hos os som barn af huset. Vi gik så til alters sammen, derefter tog min kone og jeg til bryllup.

Et Hjem i Skjödet af den brune Hede,
Med Ungdomsminder, som er værd at frede.

Set fra entré, i kontor/dagligstue (15 m²), fra v.: Karen, Møller, Ida (Isse), K. Kristensen, Karen Marie Kristensen, Thorvald. I pæne stue (16 m²): Dagmar (Daue), Hulda (Hue).

Elevernes sølvbryllupssang den 18. oktober 1892

Goddag, goddag vi siger her
ved denne Sølver-Brudefærd,
på fjærne Vej gik ej i Glem
vort Ungdomsskole-Hjem;
thi er det nu vort Øjemaal
at drikke Brudeparrets Skaal
og række frem – vi er saa fri –
et lidet Maleri.

Det være jer et Tegn og Pant
på Glæden over, hvad vi fandt
til Værn i Livets Kamp fuldhaard
her i de unge Aar.
Naar vi har klaret os saa godt,
om end til Tider mindre flot,
det skyldes vistnok, ærlig sagt,
den Grund, vi her fik lagt.

Vil nogen kræve os til Svar
paa, hvad vi her da fundet har,
det kort og godt kan siges frem
som saa: vi fandt et Hjem,
et Hjem med Hjælp fra Drøm til Daad,
med Moderomhu, Faderraad,
et Hjem med Alvor som med Skjæmt,
det sént vil vorde glemt.

Thi vil Forstander Kristensen
som Fader, Lærer og som Ven
vi takke højt med Jubelsang
og festlig Bægerklang;
vor Tak og Karen Marie faar,
som trofast ved hans Side staar,
for hvad I begge er og var,
hav Tak, Sølvbrudepar!

Saa hilser vi paa et Annex,
bestaaende af hele sex;
vi ønsker dem, som vi kan bedst:
se Møller bliver Præst,
og »Daue« – Præstekone net;
men »Viggo Thorvald Møller Det«?
– han sikkerlig med tiden bli'er
paa Børsen »fint Papir«.

De sidste tre og kommer med,
vi haaber: uden al fortræd;
se Karen vil der blive budt
et Pigeinstitut,
og »Hue« faar som Frue fin
et Hjem med Bolster og Gardin,
og »Isse« bli'er, naar hun er stor,
saa dygtig som sin Mor.

Til Lykke smaa og store her
med denne Sølver-Brudefærd,
med Hjemmets Liv og Lys, som vandt,
mens Aarene de svandt!
Paa sand ej bygtes Eders Hus,
thi synker det end her i Grus,
med varig Glans det hist fremstaar
i Evighedens Vaar.

Maleriet, som blev skænket af højskolens elever, blev bestilt af Immanuel og udført af maleren H. A. Hessellund, som boede på skolen i Hoven under arbejdet allerede året før, i 2 måneder fra begyndelsen af August 1891.

Nedenstående »cirkulære« af 4. juni 1891 udformet af svigersønnen C. I. J. Karstoft, blev udsendt til samtlige elever fra Hoven højskole.

Da Forstander K. Kristensen i Houen og Hustru Karen Marie f. Jensen den 18de Oktober 1892 kunne fejre deres Sølvbryllup, og da det antages, at der blandt Eleverne, saavel tidligere som nuværende. er almindelig Stemning for at give den Taknemlighedsfølelse Udtryk, som knytter sig til Minderne fra Opholdet paa Houen Ungdomsskole, saa tillade vi undertegnede os herved at foreslaa nævnte Lejlighed benyttet dertil, hvorfor vi indbyde alle andre Elever af Skolen til at tegne sig for et Bidrag til en Sølvbryllupsgave til Forstander Kristensen og Hustru dels som Paaskjønnelse af deres hidtidige Virksomhed, dels som Opmuntring til fremtidig Virksomhed. — Som en passende Foræring have vi tænkt os et Maleri, forestillende Kristensen og Hustru i deres Dagligstue, og der er i den Anledning ført Underhandlinger med Hr. Kunstmaler H. A Hessellund, der har tilbudt at ville udføre et saadant Maleri for 3—400 Kr. samt som Garanti for dets Kunstværd drage Omsorg for, at det bliver antaget og ophængt paa Maleriudstillingen paa Charlottenborg næste Foraar.

I Henhold til ovenstaaende bedes De derfor tegne Dit eventuelle Bidrag paa omstaaende Liste og snarest muligt derefter indsende Pengene, der foreløbig ville blive indsatte til Forrentning i en Sparekasse, til Hr. stud. mag TH SØRENSEN HOVGAARD, Ehlers Kollegium, Kjøbenhavn K. (dog ikke i Tidsrummet 14 Juli – 20. August), samt i hvert Fald sende nærværende Indbydelse til den efterfølgende i Rækken af nedenskrevne Navne eller til Hr cand. theol. I. J. KARSTOFT, Adresse indtil 1. Juli d. A.: Valkendorfs Kollegium, Kjøbenhavn K, efter 1. Juli: Blaahøj pr. Vejle.

Kjøbenhavn, den 4. Juni 1891.

L. BARSLUND, stud. art. — P. LØGSTRUP BJERG, stud. art.

CHR. BUUR, stud. mag. — A. CLAUDI, stud. polit. — J. ESKESEN DYRVIG, cand. juris.

JEPPE JENSEN. — JOHN ØRBÆK JOHNSEN.

C I J KARSTOFT, cand. theol. — P. KLEMMENSEN, stud. art. — P. PETERSEN, stud. art. — KR. RASK, stud. theol.

Året efter, den 3. maj 1892 blev det udsendte cirkulære fulgt op af C. I. J. Karstoft med en bogtrykt erindringsskrivelse, da hidtil kun 72 tidligere elever havde indbetalt beløb med i alt 167 kr.

Blandt årsagerne til det »forholdsvis tarvelige resultat« nævner C. I. J. K., at der ikke tidligere var angivet tidsfrist for indbetaling, og det bemærkes nu, at man som kvittering for bidrag vil modtage et foto af maleriet.

Ca. 130 bidragydere indbetalte varierende beløb, de fleste på 1, 2 og 3 kroner, som tilsammen udgjorde 321 Kroner.

Udgifterne til maleriet er specificeret af Immanuel:

Maleriet.	kr. 300,00
Ramme dertil	– 50,00
Fotografier	– 37,50
Forsendelse af de første cirkulærer ca.	– 3,00
Trykning af disse har en bidragyder betalt med 4 kr.	
Trykning af ny cirkulærer i maj 1892 og forsendelse	
af disse, der blev dengang udsendt ca. 100 breve ...	– 10,00
	kr. 400, 00

Iflg. en opgørelse af 18. december 1892 indkom i alt ca. 335-340 kr. af de ca. 400 kr., som omkostningerne ved malerigaven beløb sig til.

Differencen mellem udgifter og indtægter er dækket af Immanuel Karstoft, der derved blev den største bidragyder.

I forbindelse med overrækkelsen af maleriet foreslog Immanuel, at det skulle sættes på auktion blandt efterkommere af børnene fra hjemmet i Hoven, når Karen Marie og K. Kristensen ikke var mere.

Imidlertid endte maleriet i første omgang hos sønnen Jens Møller Kristensen og senere hos dennes søn Sven Møller Kristensen.

Adskillige år senere foreslog Sven, at maleriet skulle overgå til Ringkøbing Museum, når han var død. Dette bekræftede Immanuel i henhold til den udaterede afskrift på den følgende side:

Erklæring om Maleriet: »Et Hjem i Skødet af den brune Hede«.

Som den, der har taget Initiativet til Fremskaffelse af dette Maleri og forestået Indsamlingen af Pengebidrag, samt truffet Valg af Kunstmaler og Aftale med ham om Prisen og om at lade det udstille på Foraarsudstillingen i København 1892 erklærer jeg herved, at jeg tiltræder Professor Dr. phil Sven Møller Kristensens Tanke om, at Maleriet, naar han dør, skal overgaa til Musæet i Ringkøbing i stedet for at sættes til Auktion blandt Efterkommere af Børnene fra det paagældende Hovenske Hjem, saaledes som det af mig blev foreslaaet ved Overrækkelsen af Maleriet den 18. Oktober 1892. Jeg vil derfor bede dig kære Sven Møller Kristensen, om at foretage det fornødne for Tankens Virkeliggørelse, idet man tør gaa ud fra, at det store Flertal om ikke alle er stemt for det. Det er jo ikke noget Testamente, der skal omstødes eller ændres.

Med venlig Hilsen fra

Faster Dagmar og mig gamle Onkel I. Karstoft.

Maleriet, som måler 96 x 106 udvendig rammemål, befinder sig i dag hos Sven Møller Kristensens datter Susanne Michelsen, som for egen regning har ladet foretage en tiltrængt renovering.

Maleriet bør på en eller anden måde sikres, at det ikke kommer på andre hænder end familien men på et tidspunkt tilgår en påtænkt lokal mindesamling i Hoven, såfremt dette bliver en realitet eller Ringkøbing Museum som ønsket.

Et maleri af Hoven Kirkeskole og Kvindehøjskole (side 145)

Maleriet af den gl. Hoven-skole, udført før den blev moderniseret (nye vinduer, stråtag udskiftet med fast tag, valmtag udskiftet og bygning tv langs vejen bl.a. fået højere mure), er signeret J. L. Th. uden årstal og er malt af maleren J. Lauritsen Thomsen, født i Ribe 23. februar 1874.

JLT var 1888-92 på Ribe Latinskole og blev via kontorvejen kontorfuldmægtig i 5 år på godset Juelsberg ved Nyborg. Med støtte herfra fik han sin drengedrøm om at blive maler opfyldt. Var fra 1900 i nogle år på kunstakademiet i København. Flyttede i 1904 til Ansager, hvor han som meget frugtavlinteresseret købte en hedelod og lod bygge hus. JLT døde i Ansager i 1971.

JLT har bl.a. udstillet på Charlottenborg. Malerier af ham kan ses bl.a. på museerne i Herning og Varde og på Ribe stiftsmuseum. Udførte alterbilleder og adskillige restaureringsopgaver i kirker, således i Hodde, Ansager, Nollund, Agerbæk, Starup, Jernved, Ho og Tarm. Var medstifter og første formand for Borgerforeningen i Ansager. Har komponeret og udført Dalgas-monumentet her.

Maleriet af Hoven-skolen er udført i flere eksemplarer – måske et til hver af Karen Marie og K. Kristensens børn. Et af eksemplarerne ses i dag hos Hulda Østergaards datter Kirsten i Brande, et andet, som har tilhørt Ida Schydt, Grindsted, befinder sig i dag på Hoven skole, mens det her gengivne, som har tilhørt Dagmar Karstoft, er gået i arv til hendes sønnesøn, provst Christian B. Karstoft, Kruså.

Dagmar og Immanuel bliver gift

Året efter, den 18. oktober 1893 holdt vi Dagmar og Immanuels bryllup. Ved den lejlighed var der samlet godt 200 mennesker. Immanuel havde fået embede i Nørre Snede. Han var nylig bleven ansat og kunne ikke godt tage en søndag fri. Fredagen efter brylluppet måtte de nygifte forlade os for at drage til deres ny hjem. Møller og jeg kørte dem der ud. Det var sent på aftenen, da vi kom der, alt var mørkt; men da vi kørte ind i præstegården, havde vi den glæde at se et lille lys skinne.

Immanuels søster fra Sønderdal var kommen til stede for at modtage de nygifte. Hun bød os velkommen og lyste os ind; derefter meddelte hun, at hun skulle hilse os fra lærer Jensens og bede os om at komme over til skolen og få aftensmad. Efter aftenbesøget i skolen vendte vi tilbage til præstegården og overnattede. Også Immanuels søster blev der om natten og opvartede os om morgenen efter med kaffe.

Dagmars udstyr var ikke pakket ud, det stod indpakket og for en stor del i kasser omkring i værelserne. Der måtte lånes kaffekopper ude i byen. Det var et lidt ufestligt indtog i det ny hjem efter det festlige bryllup. Det var forståeligt, at Dagmar græd, da Møller og jeg den næste dag kørte tilbage til Hoven. Mie forstod godt, at Dagmars humør ikke kunne være højt under et sådant indtog, hun kendte sin datter og vidste, at hun havde svært ved at finde sig hjemme uden for hjemmet i Hoven. Der var brev fra Dagmar om mandagen, det var skrevet om søndagen i et hus, hvor alt stod hulter til bulter i kasser rundt om på gulvene uden orden noget sted. Mie måtte afsted til Nørre Snede, men der hengik nogle dage, i hvilke præstegårdens lejlighed undergik en forandring til at komme i orden. Så kørte Mads Jepsen afsted med Mie. Det blev aften, inden de nåede Nørre Snede.

Pigen kom ud for at tage imod dem, præstefolkene var ikke hjemme, de var til møde med en kreds af den Indre Missions

venner i sognet, og det blev ud på aftenen, inden de vendte tilbage. Imidlertid fik min kone og Mads Jepsen noget at spise og så sig om i huset.

Da vognen med præstefolkene holdt i gården, gik Mads Jepsen ud og tog imod dem, medens min kone fik den skælmske ide at skjule sig i et andet værelse. Dagmar var glad for at høre hjemmefra, men førend Mads Jepsen fik aflagt nærmere beretning, trådte mor ind fra et sideværelse til stor og glædelig overraskelse for de hjemvendte præstefolk.

Det blev dog kun et kortere besøg denne gang; men dermed begyndte en ny epoke for min kone. Hun havde altid holdt sig hjemme i ferierne, nu skete der en forandring i så henseende. Efter Dagmars giftermål blev ferierne delte mellem hjemmet i Hoven og Nørre Snede.

Tiden efter Dagmar's giftermål

Vejen fra Hoven til Nørre Snede målte 7 mil og var meget tung, på sine steder farlig at færdes ad med heste og vogn ved vintertid. I begyndelsen havde vi ikke rejsetøjet indrettet på sådanne køreture. Jeg glemmer ikke den første julerejse, vi tog hjemmefra kl. 8 morgen og håbede at være ved målet kl. 4. Det var stærk frost, vi var 6 mennesker på vognen. På forsædet sad Mads Jepsen som kusk og Karen, på bagsædet mor og jeg, og på et lille sæde bag kusken sad Hulda og Ida. Det var 2. nytårsdag 1894.

I Blaahøj Gæstgivergaard bedede vi første gang, der fik vi kaffe og portvin, det stivede os af. Da vi nåede Brande, frøs vi, så vi rystede som Bævreasp; her bedede vi 2. gang og spiste medbragt mad og drak atter kaffe. Det hjalp på humøret. Derpå kørte vi videre ind i Tykskov Krat og gennem den store hede mellem Brande og Ejstrup; herfra blev vejen bedre til Nørre Snede. Det blev sent, inden vi nåede dertil, senere end ventet; men desto større var glæden, da vi endelig rullede ind i gården.

I otte år havde vi Dagmar og Immanuel boende i Nørre Snede, og vi foretog mange rejser derud både sommer og vinter. Om vinteren var turene ofte meget drøje både for os og for de små heste. I februar 1898 blev Møller udnævnt til præst for Blaahøj og Filskov, og samme år den 10. maj fejrede han sit bryllup. Fra den tid havde vi et præstehjem mere at gæste. Vi måtte dele vore ferier mellem de 2 hjem og Hoven.

Thorvald bliver gift og rejser til Amerika

I foråret 1901 blev Immanuel kaldet til præst i Vadum ved Nørre Sundby. I maj rejste Dagmar derop efter at have opholdt sig med børnene i Hoven nogle uger af »Naadesaaret«. Om sommeren besøgte vi dem i deres ny hjem. Det så gammelt ud, men med en stor og anselig have. Rejsen fra Hoven til Vadum tog 16 timer. Lille nytaarsdag samme år gjorde vi vor 2. rejse til Vadum. Fra Skanderborg til Nørre Sundby foregik der megen nytårsskydning på stationerne, og det tog til, jo længere vi kom nord på. I Nørre Sundby var der ligefrem ildangreb på politiet, og det var livsfarligt at passere gaderne med hestekøretøj. Immanuel var kørende til Nørre Sundby efter os og havde sin nød med at komme igennem byen.

Denne vinter blev tung og svær for os. Vor yngste søn Thorvald gjorde os mange sorger; han var kommen i slet selskab, som hans svage karakter ikke kunne holde til. Han forlovede sig med en plejedatter af sin principal og overtog en manufakturforretning i Tistrup, hvorved han tabte alt, hvad han ejede.

Efter megen forhandling blev det bestemt, at han skulle forsøge sig i Amerika. Hans kæreste ville følge med ham, og de skulle så giftes, inden de rejste. Afrejsen blev fastsat til den 12. marts 1902 med den ny damper Oscar II.

Det hele kom meget hurtigt på, der blev løst Kongebrev, og den 10. om morgenen tog Møller og jeg med Thorvald til Frede-

ricia, hvor hans kæreste skulle støde til for at følge med os til København. Vi kom planmæssig til Fredericia, men hun var ikke med toget, som vi havde ventet. Vi fortsatte dog til København, hvor vi overnattede på Missionshotellet. Næste morgen indtraf den savnede ligesom også hendes plejeforældre, der nu boede i Helsingør.

Brylluppet stod på hotellet, hvor Møller viede brudeparret i nærværelse af brudens plejeforældre og mig. Om aftenen gav plejefaderen en bedre middag. Den næste dag skulle afrejsen med skibet finde sted kl. 3. Vi løb fra sted til sted for at få alt i orden. I sidste øjeblik nægtede fyrbøderne at gå i arbejde på grund af fagforeningsstrejke. Klokken gik til 4, og ca. 400 mennesker besatte dampskibspladsen for at true fyrbøderne til at strejke. Det var ikke muligt at komme om bord, førend politiet kom til og ryddede pladsen.

Endelig fik de rejsende adgang, og de nygifte gik om bord. De havde fået 400 kr. af mig og noget lignende af plejeforældrene. Snart trådte de frem ved rælingen og råbte farvel. Jeg græd, mens Møller stod og holdt på mig; det var det sværeste øjeblik. Skibet gled langsomt ud og fjernede sig, til det forsvandt af syne. Møller og jeg tog hjem med nattoget og var i Hoven næste dag. Vi aflagde beretning. Mie græd, hendes tanker var hos de bortdragne; nu måtte de stå på egne ben og prøve at bryde sig en bane i det store land, hvor så mange unge havde forsøgt sig efter at være gået i stykker hjemme. Fra Norge sendte Thorvald brev med beretning om rejsen og løfte om at sende brev, så snart de nåede Amerika; men dette brev kom aldrig.

Senere sendte Thorvald brev fra Clinton og meddelte heri om rejsen gennem landet. Brevet var fattigt og bragte ikke videre glæde, men nu vidste vi, at de var kommet godt der over. Hen på sommeren fik de en lille pige, der fik navnet Ragnhild. Denne lille tilvækst gjorde, at der skulle mere til i huset, det kneb hårdt med pengene. Thorvald skrev hjem og klagede sin nød, ikke til mig men til Karen, hvilket jeg fik at vide længe efter. Jeg ville, at de skulle lære at klare sig selv. Han er bleven holdt underrettet om hjemmet på den måde, at jeg to gange om måneden har skrevet til ham. I den første tid havde han en god støtte i Peter Jørgensen fra Grene, som var en barndomsven af Thorvald.

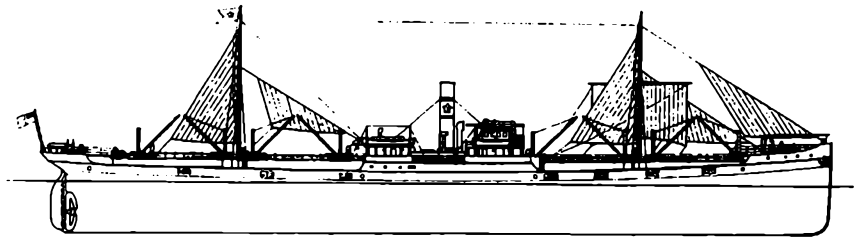

OSCAR II · 1896

Red. AB. Nordstjernan

348.5 × 48.2 × 21.6 feet ⏍ 3552 T ⏍ 106,222 × 14,691 × 6,584 m

Det var altid med blandede følelser, vi fik brev fra Amerika, vi stolede ikke altid på indholdet. Min kære hustru græd meget over Thorvald og led mere, end nogen anede. Hun faldt ofte i tanker, og lod hænderne synke, når hun sad med et håndarbejde; spurgte jeg da, hvad der var i vejen, svarede hun: »Jeg tænkte på Thorvald, lad os ikke glemme at bede for ham«.

Min hustrus sidste besøg i Vadum

I foråret 1902 søgte jeg ministeriet om understøttelse til en studierejse gennem Tyskland til Schweitz. Jeg fik tilstået 300 kr. Den 27. juni rejste jeg sammen med Møller og Karen fra Hoven. Mie var lidt nedtrykt over, at vi skulle rejse så langt bort; men hun ville ikke holde os tilbage, hun undte os gerne denne rejse.

Da vi rejste mod syd, rejste hun mod nord med de »to små«, sådan kaldte vi Hulda og Ida, op til Vadum præstegård. Det var mors bedste sted uden for hjemmet. Her kunne hun ret hvile ud og få en ferie.

I denne ferie under opholdet i Vadum blev hun alvorlig syg; hun lå i flere dage og var meget dårlig, men hun ville ikke tillade, at der blev skrevet om det til os, og vi fik det ikke at vide, før vi kom hjem.

I løbet af en måneds tid vendte vi tilbage fra udenlandsrejsen. Vi kom over Østersøen til København, her blev Karen nogen tid, medens Møller rejste til Blaahøj og jeg til Vadum. Jeg var glad for igen at komme hjem og være blandt mine egne.

Efter at have været viden om land, måtte jeg ikke blot afgive beretning, men også vise mig som den, der gerne ville glæde dem, der havde siddet hjemme. Jeg gav så en tur til staden. På »Skansebakkerne« i Nørre Sundby bød jeg på Münchnerbier og kaffe; det første havde man til min påtagne forbavselse ikke, men det andet havde man. Det blev serveret i et udsigtsværelse højere oppe. Herfra var der en malerisk udsigt nedover Limfjorden, der slyngede sig som et sølvbånd gennem slettelandet. Lige overfor lå Aalborg med Skovbakken som baggrund. Til venstre de store cementfabrikker og til højre den lange jernbanebro over Limfjorden, en udsigt, der i skønhed og storhed kunne minde om udlandet.

Jeg priste stedet i høje toner, mens kaffen blev serveret, og vi forestillede os, at vi sad på en fin restaurant i udlandet; jeg har sjældent set min hustru mere glad og oprømt end ved denne lejlighed. Det blev en dejlig udflugt for os alle.

I otte dage opholdt vi os i den gamle præstegård. Det var regnvejr det meste af tiden, og vi måtte holde os inden døre. Den dag, vi skulle rejse, var det rigtig dårlig vejr med regn og blæst; men den gamle hr. Benthin på Stenseminde tilbød at køre os til Nørre Sundby i sin gamle lukkede vogn, og det tog vi med tak imod. Det blev min hustrus sidste sommerferie i den gamle præstegård. Vi var der igen i juleferien, men så sagde min hustru sit sidste farvel på dette sted.

Karen Marie Kristensen (Mie)

Karen Marie Kristensen.

Det følgende år 1903 var det 25 år siden, vi begyndte vor højskolegerning. Vi havde ofte talt om, at vi gerne ville afholde en lille fest i den anledning og samle gamle elever fra nær og fjern. Da vi om julen gæstede Vadum, blev der talt meget om sagen, og det blev bestemt, at festen skulle holdes i sommerferien, sidst i juli måned.

Flere af vore gamle elever spurgte efter, hvordan det gik med den påtænkte fest. En af vore kære gamle elever fra »den mandlige tid«, Mads Tarp, lærer i Harte ved Kolding skrev en længere beretning om Hoven Højskole, beretningen fyldte flere spalter i »Højskolebladet« og slog til lyd for den påtænkte jubilæumsfest.

Festen blev endelig fastsat til den 21. og 22. juli 1903. Gæsterne opfordredes til at melde sig inden den 14. s. m., for at vi kunne ordne det fornødne med hensyn til indkvartering, beværtning, befordring o. l.

Min kone tog det meste på sig, hun ville gerne gøre alt så godt

som muligt. Hun havde ellers i nogen tid følt sig mindre vel, og lægen havde rådet hende til at gå en tur daglig og opholde sig meget ude i fri luft. Derfor tog vi også gerne en tur efter tetid om aftenen ud gennem Mourids Jensens plantage øst for byen. På disse ture fandt vi det påfaldende, så tit som min kone måtte standse og hvile sig. Det blev naturligvis ikke bedre, da den påtænkte fest nærmede sig og lagde beslag på hendes kræfter og tanker. Familien fra Vadum kom otte dage før festen for at hjælpe til med forberedelserne.

En dag var min kone tillige med Dagmar og Immanuel en lille tur i Blaahøj for at besøge Møller og Alvilda. Ved hjemkomsten derfra havde Karen Marie det alt andet end godt; hun sagde til mig, da hun stod af vognen: »Jeg er ringere, end I tror«, og det var sandt. Den næste dag var hun dog oppe det meste af tiden, men den anden dag derefter lå hun til sengs hele tiden. Jeg ville have lægen hentet, men det satte hun sig imod, hun havde meget ringe tiltro til medicin.

På tredie dag, som var en søndag, skulle jeg til Ølgod for at hente Hulda og Ida, der kom hjem fra et lille kursus i København. Jeg benyttede da lejligheden til at tale med lægen i Ølgod, doktor Philipsen, om min kone; han gav mig en mixtur til hende, men mente iøvrigt ikke, at der var nogen fare. Hun blev imidlertidig dårligere, særlig om natten. Vi sov ikke den nat.

Mandag formiddag lagde jeg mærke til, at min kones stemme var forandret, men det ville hun ikke vide af. Jo længere vi skred frem på dagen, jo mere ængstelig blev jeg for hendes sygdom. Hun var så forandret, der var noget fremmed over hende; flere gange talte jeg med hende om at tilkalde lægen, men det ville hun ikke have. Endelig gav hun dog efter, idet hun sagde: »Hent ham så, men han kan intet gøre«. Lægen blev straks hentet, og han erklærede, at tilstanden var meget alvorlig; min kone skulle have fuldstændig ro, ligge uforstyrret stille og ikke tage del i noget. Jeg talte til hende, om det ikke var bedst at aflyse festen, men det syntes hun ikke, at vi kunne. Lægen rådede til at få en sygeplejerske, han kunne skaffe een, der kunne komme med vognen tilbage fra Ølgod, når lægen var bleven kørt hjem.

Klokken 9 om aftenen kom vognen tilbage og havde sygeplejersken med. Derefter forlod vi alle sovekammeret og søgte over

i den gamle højskole, hvor vi anbragte os, som vi bedst kunne, og prøvede på at falde i søvn.

Et par timer efter kom sygeplejersken og ønskede at tale med mig. Hun troede ikke, at min kone levede natten over. I en fart fik jeg noget tøj på og skyndte mig over til min kone.

Hun var allerede ude på den gyngende bro over dybet, hvor man ikke kan skelne sine egne. Alle kom nu op, der blev sendt ilbud til Sønder Omme og Blaahøj præstegård, og lægen blev hentet; han erklærede efter foretagen undersøgelse, at der var indtrådt en hjertelammelse, og døden ville ikke lade vente på sig.

Omtrent samtidig med lægen var også Mouridsen kommet. Børnene græd, og jeg græd. Jeg holdt min kone i hånden, og børnene klappede hende på kinden; hun lå med store bristende øjne og drog vejret tungt. Med grådkvalt stemme sang vi nogle af de salmer og sange, hun holdt mest af. Det var en stille sommernat i de lyse nætters tid, vinduet i soveværelset stod åben, fuglene begyndte at synge udenfor, så snart det gryede ad dag. Den nærliggende kirke tegnede sig som en højtidelig silhouet mod den gryende skyfri morgenhimmel. Under sang og bøn drog vores mor sit sidste suk rolig og stille, lidt før klokken slog fire.

En halv time senere holdt Møller og Alvilda for døren. Det var tungt at skulle modtage dem med sorgens budskab, at mor allerede var død; Møller bøjede sig over tømmerlinerne og græd højt. Vor gamle provst fra Borris havde været på besøg i Blaahøj præstegård og var kørende med til Hoven, han tog om mig og sagde: »Ja, det er svært at bære, men man må igennem det, og man kan ved Guds hjælp«.

Hendes død var rolig og stille, så lægen, der blev hos os, sagde, at han aldrig havde set så blid en død. Hendes travle dådrige gerning var endt; vi stod med sorgen og mindet om hende.

Det var svært for vor ældste søn Møller at komme ind og se mo'r ligge med brustne øjne; hun havde for fire dage siden frisk og glad besøgt dem i Blaahøj præstegård.

Men sværest var det dog for vor søn Thorvald i Amerika at modtage det uventede bud om mo'rs død.

Det var tirsdagen, den 21. juli 1903, min hustru døde. Dagen efter ventede vi de mange glade jubilæumsgæster. Hvor var alt forandret. Man havde ventet at møde med glæde og feststem-

ning, leve gamle minder om igen; nu blev det en sørgefest med minder om den kære afdøde.

Skønt det var for sent at aflyse festen, da mange alt var på rejsen, gjorde vi det dog alligevel. Onsdag morgen tog jeg til Ølgod station sammen med min yngste datter Ida. Med togene fra syd og nord kom mange gæster langvejs fra. De fleste havde på rejsen modtaget dødsbudskabet; men mange, der nu var på rejsen, havde lyst til endnu en gang at se det lille Hoven og mindes de mange glade dage, der var levet her. Men alle følte, at der lå en mørk skygge over det hele; hun, den trofaste moder fra ungdomsdagene stod ikke længer med sit milde, smilende ansigt for at byde velkommen som så ofte før.

Om eftermiddagen fejrede vi sa en lille mindefest her i vort gamle, kære hjem. Her var samlet ca. 60 mest gamle elever. Vi havde hyggelige timer sammen; der blev talt og sunget en hel del. Mo'r blev midtpunkt i det hele, og det havde hun ærligt fortjent. Hun havde altid gået så stille og gemt sig hen, som den der ikke havde videre betydning; hun var så underlig beskeden og så bange for at komme frem for at modtage anerkendelse. Hun sagde så ofte: tal ikke om mig, eller hvad jeg gør; thi det er ikke værd at tale om. Nu ville Herren det så, at den påtænkte jubilæumsfest blev hun midtpunktet i, og at hun således kom til at nyde anerkendelse, som hun havde så vel fortjent, og som frydede os alle.

Ja, jeg kan sige med sandhed, at hun var til velsignelse for mange, mange i sit liv, og hun blev det ikke mindre ved sin død. Gud være lovet og takket for det alt; ham tilkommer nu og i al evighed æren, også for denne kvindes liv og gerning.

Lørdag den 25. juli stedtes hun til hvile under stor deltagelse fra nær og fjern. I skolens lille hyggelige gymnastiksal stod kisten aldeles dækket med kranse af levende blomster, mange store palmekranse med signerede bånd fra venner nærved og venner langtfra. Gamle elever kom med en prægtig sølvkrans, og det sidste hold piger, som mo'r havde med at gøre, henlagde den dejligste krans af mørkerøde roser på hendes kiste. Samme piger havde pyntet salen med grønt og blomster, så der var en ynde og duft, som næppe kan beskrives. Kirken var også pyntet. Der var mange, mange kærlige hænder, der ville hygge om os ved denne lejlighed. Vel ved jeg, at det ikke kan tage sorgen bort; men det

gør alligevel så godt, og jeg må have lov til på familiens vegne at sige tak for det altsammen og ønske, at det må tjene til at forhøje og inderliggøre vor tak til ham, hvorfra alt godt har sin kilde og sit ophav.

Året efter afholdtes på min hustrus dødsdag en mindefest, ved hvilken flere hundrede elever og venner var til stede. Lærer H. P. Hansen Novrup fra Alslev afslørede en mindesten, som gamle elever havde bekostet til min hustrus grav. Han talte smukt og hjerteligt om hende, idet han mindede om, hvad hun som højskolemoder havde betydet for de unge.

Mindestenen skulle være en tak for, hvad de skyldte hende. På stenen findes en talende indskrift, som er forfattet af min svigersøn pastor Karstoft, den siger følgende:

Karen Marie
Kristensen
født Jensdatter
f. i Hoven Mølle 6. Juni 1847
d. paa Hoven Højskole
21. Juli 1903.

»Vor Moder øm, af ærlig Hu,
Til Daad fra Drøm vor Hjælp var du,
ved Edens Strøm udhvil dig nu«

rejst af taknemmelige Elever
1878-1903

Efter at have sunget en salme gik vi alle ind i kirken, hvor mødet fortsattes med tale og sang. Jeg takkede for det smukke minde og dvælede ved Brorsons salmeord:

»Sejrens sang, harpens klang, varer evig, tænk engang«.

Disse ord havde i den senere tid ofte mødt mig og givet mig mod til at leve. Festen var i alle måder vellykket.

Hermed slutter jeg min kære hustrus saga på denne jord. Hendes grav ligger smykket med blomster og grønt både vinter og sommer.

Hvor føler jeg det svært at slutte dette afsnit om mit samliv med min kære velsignede hustru. Der dukker så meget op i erindringen om hende. Endnu må jeg lige nævne en ting, som hører med til hendes karakteristik. Det kunne måske også glæde vore børn og efterkommere at læse dette, optegnet af hendes mand, da han gik i sit halvfjerdsindstyvende år.

Som barn skal hun have været ualmindelig lattermild; ofte fik hun skænd for det, men det hjalp dog kun lidt. Havde hun først fået begyndt at le, var hun ikke til at standse, latteren tog helt magten fra hende, og der var noget smittende ved den, så andre måtte le med. Hun havde et skarpt øje for det komiske både i ord og handling, og når hun mødtes med dette, måtte hun le. I hjemmet lo hun, og i skolen lo hun; det var ikke altid passende og førte ofte til, at hun fik skænd. Hun havde et søskendebarn, en jævnaldrende pige, der selv tør og mut havde en mærkelig evne til at fremkalde Mies latter; det indbragte Mie ikke så lidt uforskyldt skænd, navnlig i skolen.

Denne lattermildhed tog hun med sig over i ungdommen, og da jeg var sammen med hende første gang, fik jeg indtryk af, at hendes latter godt kunne misforståes. Det ville i alt fald være en misforståelse at tro om hende, at hun var blottet for alvor. Bag latteren gemte sig nemlig en dyb alvor, som kom mere og mere frem, efterhånden som hun blev ældre. Da hun var elev på Askov Højskole, boede hun hos den livlige Nutzhorn, der også havde latterens nådegave. Han syntes godt om hende og kaldte hende den lille lattermilde møllerdatter. Til deres venskab bidrog også, at hun havde en smuk sangstemme, det var noget, han som sanglærer og komponist satte pris på.

Hun var ikke af dem, der talte meget, men det, hun sagde,

blev sagt på en måde, så det blev hørt. Man lærte hende ikke at kende i en hast, og det tog tid, før hun knyttede venskab med nogen, men var venskabet kommet i stand, holdt det gennem hele livet. Efter sin konfirmation var hun i nogle år rigtig med til julegilder og baller og de dele; men der gik ikke mange år, før hun havde fået nok af det, så hun deltog i det mere som pligt end som morskab. Hun var næsten færdig med det, da jeg lærte hende at kende i hendes attende år.

Sorgen ved faderens død og opholdet på Askov Højskole virkede uddybende på hendes karakter og sjæleliv. På Askov var det særlig pastor Svejstrup, der fik betydning for hende, Schrøder forstod hun ikke rigtig; men højskolelivet i det hele var hende til sjælelig berigelse, og hun bragte med fra Askov en sang, der var fuld af alvor og gammen, og som fik lov at klinge hele livet igennem også med en tone fra kirken.

Fra hendes tidlige ungdom havde hun en kritisk åre, og den blev ikke mindre med årene. Hun havde et skarpt øje for det unaturlige og usande såvel som for det ægte og sande, og hun var ikke bange for at sige sin mening. Hun var på en gang min værste og bedste kritiker; når jeg talte i hendes nærværelse, var jeg mig bevidst, at jeg havde min samvittighed med mig.

Som hun selv var solid, måtte alt, der omgav hende, være det, og det blev ikke mindre med alderen. Det var i alle måder hendes lyst og glæde at kunne være til hjælp; hvor kunne hun ofre sig for os alle, også for eleverne, så hun i sandhed blev som en stor og værdig moder i hjemmet. Hvor kunne det sætte hende i godt humør, når vi alle var glade og kunne more os; hun kunne da rigtig være med i glæden og morskaben, men som årene gik, blev hun mere tung i sindet. Hun kunne da klage over, at hun ikke ret kunne være noget for os, således som tidligere. Dette var desværre sandt, og det lagde noget trykkende over hende og hendes væsen, særlig følte hun trykket det sidste par år, hun levede.

Højskolen og dens oprindelse

Allerede det sidste år på seminariet underviste jeg et par unge mennesker, der ønskede at gå lærervejen. Jeg fandt da en glæde ved at hjælpe de unge lidt på gled.

I foråret 1865 kom jeg til Hoven og kom her til at fortsætte denne gerning. Anledningen var, at sognefoged Eske Kristensen, min gode ven havde en plejesøn, som var velbegavet, og som sognefogeden gerne ville have ind på lærervejen; men det unge menneske ejede intet, og plejefaderen havde ikke råd til at holde ham frem. En aften havde jeg holdt foredrag over ordsproget: »Enhver er sin egen lykkes smed«, og følgen af dette foredrag blev, at det unge menneske kom og blev modtaget som lærer-aspirant. Jeg læste med ham samme vinter nogle timer hver aften og havde ham om dagen til medhjælp i børneskolen. Siden kom han på seminarium, tog en god eksamen og blev en meget dygtig lærer. Det var den første af de mange unge, som jeg har haft til forberedelse for videregående uddannelse.

I foråret 1868 kom en ung mand fra Ølgod og spurgte, om jeg ville læse med ham og forberede ham til optagelse på seminarium. Han så lidt forsømt og forskræmt ud, opløben som han var og med arme og ben stikkende langt uden for tøjet. Jeg ville godt have ham, men beklagede, at lejligheden ikke tillod at have ham om natten, måske var der en mulighed for, at han kunne logere i Møllegaarden, hvis han ville dele plads med karlen og kunne få lov til det, hvilket han hellere end gerne ville tage imod. Det gik i orden, vi fik ham i huset, og han blev en flink elev, som vi kom til at holde meget af.

Hans navn var Niels Madsen, han viste sig at være særdeles vel begavet og et rask og godt menneske. Vi havde ham et helt år. Senere kom han på Blaagaard seminarium og fik eksamen derfra. Det kneb meget for ham at klare de økonomiske vanskeligheder, men igennem kom han og fik derefter en friskole i nær-

heden af Kolding. Her var han i nogle år og blev så gift med en enke, der boede ved Skamlingsbanken. Dette havde til følge, at han blev landmand og foregangsmand på landbrugets område; han tog livlig del i den folkelige oplysning og udvikling og var i flere år medlem af Vejle Amtsråd.

Samme sommer, som Niels Madsen kom til os, fik vi en elev mere fra Ølgod, han hed Albinus Hansen. Han havde i nogle år tjent hos pastor Læssøe i Ølgod og lært et og andet hos præsten, hvilket var steget ham til hovedet, så han tænkte højere om sig selv, end godt var. Han tog tjeneste i møllen tre dage om ugen, de tre andre dage gik han så til undervisning hos mig for at blive uddannet til vinterlærer i børneskolen. Han ville gerne se Niels Madsen over hovedet, hvad der dog ikke indbragte ham nogen anseelse, da Niels Madsen var langt den dygtigste.

Som tiden gik, kom der flere unge i huset hos os, så vi måtte indrette os på at have nogen boende til stadighed. I dette øjemed lod vi indrette et kammer på loftet til en fire-fem elever. Min kone fik en ikke ringe forøgelse af husgerningen og jeg en tilsvarende forøgelse af lærergerningen.

Foruden mine timer i børneskolen måtte jeg anvende en fire fem timer daglig på læsning med de unge, det gav en lang arbejdsdag, og dertil kom arbejdet med at forberede mig både til børneskolen og til timerne med de unge. Når jeg ser tilbage på det, er det mig næsten en gåde, at jeg kunne overkomme det; men at det lod sig gøre, skønnes bedst deraf, at børnene fik en bedre undervisning, og at der kom stadig flere og meldte sig som elever hos mig.

I efteråret 1877 var der tilmeldt 7 elever. Jeg skønnede da, at jeg måtte have en hjælpelærer, og at elevkammeret på loftet måtte udvides. Kammeret blev udvidet til at rumme 4 dobbeltsenge, 2 på hver side ind under tagskråningen med en lille midtergang fra døren hen til gavlvinduet.

Hen imod november fik jeg fat i en hjælper. Han havde i et par år været kommis hos købmanden Peder Mortensen på Jullingsholm, hans navn var Thomas Sørensen (Hougaard).

Hans fortid var meget mærkelig, ja man kan godt kalde den eventyrlig. Hans forældre var døde, men han havde to ældre brødre, der var lærere på Århusegnen. Han selv havde også ta-

get skolelærereksamen, men med en ringe eksamenskarakter, ikke af mangel på evner, men af mangel på interesse for flere vigtige eksamensfag. De fag, som interesserede ham, havde han en fin karakter i, det var især naturfagene samt matematik og regning.

Thomas Sørensen og den næstældste broder fik den idé, at de ville rejse til det hellige land og så vidt muligt gøre rejsen til fods.

De opgav den skolegerning, som de lige havde begyndt, men ellers skulle ingen vide besked om deres forehavende. Dog ville broderen, som var forlovet, underrette sin kæreste. Hun var en præstedatter, og da han betroede hende og hendes fader den dristige plan, lo præsten og sagde: »Ja, dersom du kan gøre denne rejse og komme tilbage fra Palæstina, skal du med glæde få min datter«. Penge til at gøre rejsen for, havde de ikke, deres arv efter forældrene var medgået til læreruddannelsen; men de ville tage vejen igennem Rusland og leve af at skyde ulve og derhos studere folkelivet.

Med 5 rdl. i lommen sejlede de fra Aarhus til København, hvor de besøgte H. C. Andersen og Grundtvig, som de kunne tænke sig at gøre interesseret i foretagendet. De opnåede kun et venligt råd om at afstå fra deres plan. Men de lod sig ikke standse. De indgav ansøgning til den russiske storfyrsttronfølgers gemalinde Dagmar, som på den tid opholdt sig i København, hos hende søgte de om tilladelse til at rejse igennem Rusland og der leve af at skyde ulve.

Ansøgningen blev afslået, men der blev tilstået dem hver 30 rdl. til rejsen. Skønt alt således gik dem imod, gav de dog ikke op. De købte hver en gammel tornyster og hver en stålpig, der skulle bruges som våben. Tornystrene blev pakkede, og de to pilgrimme fik lov til som blinde passagerer at sejle med et handelsskib fra København til St. Petersborg. Herfra gjaldt det så om at kæmpe sig videre frem mod det fjerne mål.

Først bestemte de sig til at købe bibelske glansbilleder og tjene til rejsen ved at sælge dem til bønderne på landet; men det gik ikke. Efter flere forsøg med små handelsture i omegnen af den store by måtte de opgive at komme frem ad den vej. Det kom også til at knibe med at få det nødvendige til livets ophold i St. Petersborg. De var lige ved at omkomme af sult og kulde, tilsidst

måtte de tiltigge sig lov til at sove nogle nætter om bord i et dansk skib. Her fik en dansk sergent godhed for dem og hjalp dem til mad og til at komme i forbindelse med det danske konsulat og de russiske myndigheder.

Sagen vedrørende de to danskere, der agtede at vandre til det hellige land kom frem på »den hellige Synode«, og det blev her besluttet at hjælpe dem, den vordende kejserindes to landsmænd, til rette med at nå målet.

De blev foreløbig anbragt i et kloster for at lære sproget. Klostret lå midt i det store rige. For at komme til det måtte de køre med toget over Moskva til en station Kaluga og derfra med slæde til klostret. Det var midt om vinteren, et tykt lag sne lå overalt, kørslen gik gennem vildsomme skove uden vej eller sti og i stærk kulde, det var en streng og farlig rejse. Man vidste ikke, når der kunne komme hungrige grådige ulve og overfalde dem. Indpakkede lå de hver i sin slæde med den spidse stålpig i hånden, beredt til at optage en kamp både mod mennesker og dyr.

Endelig nåede de klostret og blev venlig modtaget så vel af den gamle klosterfader som af munkene; de var mange, ca. 300, så det var et stort kloster. Her fik de to fremmede hver en celle og tilbragte næsten et år, i hvilken tid de var genstand for megen godhed og venlighed fra alle sider, ikke mindst fra den gamle klosterfader Augustins side.

Så skete det ganske uventede og uforudsete, at Thomas Sørensen kom til at lide af hjemvé, så det tilsidst var ham ganske umuligt at tænke på andet end at komme hjem til Danmark. Dette meddelte han klosterfaderen, og denne gav ham beredvillig lov til at rejse og forsynede ham rigelig med rejsepenge. Ved afskeden lagde han sin hånd velsignende på Thomas Sørensens hoved og sagde bl.a.: »Når du igen træder ind i verden, vil der møde dig mange skuffelser, tænk da først på Vorherre i himlen og bed om hans hjælp, men dernæst også på os her i klostret, vi kan godt lide dig, og døren her vil altid stå åben for dig«. Disse hjertelige ord glemte Thomas Sørensen aldrig, han elskede den gamle munkefader. Et billede af denne fik han med fra klostret, det fulgte ham som et kært minde.

Hans hjemrejse foregik til lands over Hamborg. I det år, han havde opholdt sig i Rusland, havde der ikke været saks eller ra-

gekniv på hans hoved, håret hang i lange lokker ned ad hans ryg, så det var ikke underligt, at man i hans hjemegn blev forbavset over at se denne mærkelige mand, der næsten ikke var til at kende igen.

Han skulle nu se sig om efter noget at opholde livet ved. Lærergerningen ville han ikke til igen. Så kom han i forbindelse med den mærkelige landinspektør Ravn fra Bjerre, som han blev en del påvirket af i overspændt retning. Først tog han tjeneste i en lille købmandsforretning i Klakring, ikke længe efter gav han sig til at være fisker og byggede sig en lille tanghytte ved Vejle fjord. Her kunne han i sin ensomhed hengive sig til sine fantasterier og drømmerier. Da han ikke kunne leve af fisk alene, sejlede han nu og da ind til Vejle for at få fiskene omsat i andre varer.

Fiskekonerne ved Vejle strand kunne naturligvis ikke lide denne fremmede konkurrent, de kaldte ham brillefanden, fordi han altid brugte meget stærke briller og var så hensynsløs at sælge sine fisk for røverkøb, idet han således kunne få udsolgt hurtigere og bagefter få sine ærinder i Vejle besørget, inden han sejlede hjem.

Fiskepladsen ved Vejle fjord blev dog kun af kortere varighed, den blev ret hurtig opgivet og erstattet med en stenslagerplads ved Vejle-Varde landevej. På vejen mellem Vejle og Haraldskær skulle udføres et større arbejde, og han tog plads i læ af en halmskærm som stenslår.

På denne plads kom han en dag i samtale med en købmand fra Jullingsholm ved navn Peder Mortensen, som fæstede ham til kommis i sin forretning, og herfra gled han så ved vinterskolens begyndelse 1878 til Hoven som min medlærer ved skolen for de unge, der søgte videregående undervisning.

Jeg kendte ikke dengang noget nærmere til ham og anede intet om hans eventyrlige løbebane; men P. Mortensen anbefalede ham som et sjældent trofast og godt menneske.

Han indfandt sig en aften i oktober for at tale med mig om den ledige lærerplads, han så ikke ud til ret meget, men både min hustru og jeg fik et fordelagtigt indtryk af ham. Han erklærede, at han var glad ved at få føden, blot han kunne gøre nytte for den; det var i sandhed beskedent. På hans spørgsmål om, hvilke

fag han skulle undervise i, svarede jeg, at jeg havde tænkt, han skulle undervise i naturfagene samt geografi og regning, hvilket passede ham meget godt.

Der gik ikke mange dage, før jeg skønnede, at ham kunne jeg bruge. Han tog fat med alvor og lagde hele sin sjæl i arbejdet. Bøger havde han til at begynde med ingen af, men dem havde jeg, og han forstod at bruge dem.

Når jeg har skrevet så meget om ham og hans fortid, så er det, fordi jeg skylder ham det rette eftermæle. Han blev en særdeles trofast støtte for den ny skole, som tog sin egentlige begyndelse med ham, og som han med mig bar igennem de første trange år. Jeg kunne vanskeligt have fået en bedre medhjælper. I fire år var han knyttet til skolen og hjemmet, og han følte sig så godt som hjemme her, som han intet andet sted havde været.

Den første vinter havde vi 7 elever, de sov om natten i det før omtalte værelse på loftet, Th. Sørensen lå i det samme kammer og delte seng med en af de unge karle. En lille spisestue benyttedes som skolestue og læsestue for eleverne, som naturligvis også havde adgang til dagligstuen. Det hele var meget småt; men begyndelsen var gjort, og glæden over livet gjorde sig gældende. Min hustru og jeg kappedes om at gøre det godt og hyggeligt for den lille kreds, som sluttede sig til os, kun følte vi os trykkede af, at der var alt for lidt plads i den gamle degnebolig.

En vinter eller to kunne det nogenlunde gå, men det kunne ikke blive ved. Skulle ungdomsskolen gå i længere tid og få flere elever, måtte den have egen bygning, men denne ville ikke blive billig, og man vidste jo ikke, hvordan tilgangen ville arte sig.

Da den første vinter var gået, blev der indmeldt 10 ny elever til sommerskolen, der begyndte den 1. maj. Det var unge mennesker, der ønskede at forberedes til vinterlærere i Vestjyllands biskoler. Vi tog imod dem, skønt det kneb at få plads til dem. Min hustru og jeg havde mange rådslagninger og overvejelser om privat at bygge en selvstændig skolebygning. Thomas Sørensen rådede stærk til det, han var sikker i sin tro på, at skolen nok skulle gå; det bidrog sit til at realisere tanken.

Jeg tog fat på at udarbejde overslag og tegning til huset, det skulle være en køn og solid bygning, og den skulle opføres så

Ved en lille festlighed den 23. juli 1878 blev den ny skolebygning indviet.

nær degneboligen som mulig. Sognerådet gav mig lov til at bygge på kommunens grund. For 10 år siden havde jeg plantet gran og fyr på denne grund. Træerne var nu mandshøje, og det gjorde mig ondt at skulle opgrave disse træer, som jeg havde plantet og plejet med så megen omhu, men det fik ikke hjælpe, det måtte gøres. Sognerådet tilbød at køre sten og andet materiale til bygningen, det tog jeg med tak imod. Den 1. maj 1878 begyndte byggearbejdet, og midt i juli var huset så nær færdigt, at det kunne indvies sidst i måneden og tages i brug efter sommeren. Det kostede godt og vel 2000 kr. og havde plads til 16 elever.

Til indvielsen måtte der komme, hvem der ville af sognets folk, der alle så vidt mig bekendt, så mildt til skolen. Det var en yndig sommerdag, alt så festligt ud, det nye hus var pyntet med flag og grønt. Det var sommer ude, og det var sommer inde. Min hustru havde travlt med at tage imod og beværte de gode venner, der kom langvejs fra; de skulle spise til middag, og alle fremmødte skulle have kaffe. Kl. 3 eftermiddag samledes alle i det ny hus, som med sine 2 større og 2 mindre stuer kunne rumme et anseligt fremmøde. Provst Vilstrup fra Borris holdt en lille indvielsestale, derefter sang vi: »Hvad solskin er for det sorte muld ...«, hvorpå

jeg prøvede at sige noget, men jeg kunne næsten ikke få ordene frem, så grebet og bevæget var jeg af det hele.

Jeg kunne næsten ikke tro mig selv, at det var vor egen skole, det hele forekom mig som en drøm. Det var min ungdoms kæreste ønsker, der her stod virkeliggjort. Efter mig tog pastor Riemann fra Blåhøj ordet og talte smukt og gribende om det eventyr: »Hvem der skød længst«. Siden talte vor egen præst pastor Nissen, og det var ikke mindre godt. Alle var enige om, at vi havde en fornøjelig og velsignet dag.

Efter sommerferien, i hvilken jeg havde haft feriekursus i København, tog vi så den ny skole i brug. Skoleåret kom til at bestå af 2 halvår: en sommerskole og en vinterskole. Om vinteren havde vi i almindelighed 16-18 elever, om sommeren kunne det ske, at elevtallet gik op til 30. Ikke få kom 2-3 somre i træk. Om vinteren havde de plads som biskolelærere, og om sommeren kom de og læste videre. De fleste af dem ville gå den læsende vej, de blev på den måde mere og mere hjemme hos os.

Vi havde også held til at få flinke lærere, efter at vor første lærer Th. Sørensen var rejst til København for at læse videre. Efter flere års studium nåede han at blive magister i fysik. Til sin død blev han ved med at betragte Hoven som sit andet hjem. Her kom han ud af sit ustadige fantasiliv og fik hold på sig selv som et menneske med gode evner. Betegnende var det, at han af alle skønlitterære bøger satte Henrik Ibsens »Per Gynt« højest, den var som skrevet for ham.

Inden jeg går over til at berette om den forandring, der skete med skolen ved, at den blev en skole for piger, kan jeg ikke lade være med at notere, at af de mange unge mænd, der her begyndte det læsende arbejde, har senere 9 taget theologisk kandidateksamen, 4 lægeeksamen, 1 juridisk, 1 statsvidenskabelig, 1 landinspektør, 1 dyrlæge og 1 adjunkt foruden de mange, som har taget folkeskolelærereksamen. I flere år forberedte vi til 1. del af sidstnævnte eksamen, i reglen med et godt udfald; 2 af vore elever tog den hele eksamen herfra med en meget god første karakter. Alt dette fremmede den lille skoles anseelse, og det kunne nok gøres nødigt, da vi boede så afsides, tilmed i en fattig hedeegn, og der stadig kom nye skoler frem på smukkere og mere tilgængelige steder.

I slutningen af 80erne kom den tanke frem her i Vestjylland, at man skulle se at få lærerinder til at undervise de små børn i poge- og forskoler. Mange med mig bifaldt denne tanke. Jeg var klar over, at en kvinde havde bedre anlæg for at hjælpe de små tilrette og undervise dem. I vort naboland Sverige gjorde man megen brug af lærerinder i småbørneskoler.

I de samme år skete det af og til, at en kvindelig elev meldte sig til uddannelse hos os. Vi var noget betænkelige ved det, men turde dog ikke sige nej. Det stod for mig, at her var en god gerning for unge piger, men de måtte selvfølgelig have en faglig uddannelse. Efterhånden kom der således flere og flere kvindelige elever på skolen for at uddannes sammen med de mandlige. Det gik i alle måder rigtig godt, men alligevel var jeg ikke helt glad ved denne fællesundervisning. Jeg syntes, det måtte være bedst at drive skolen enten som karleskole eller som pigeskole. Min hustru og jeg drøftede spørgsmålet i nogen tid. Det var betænkeligt at skifte om fra karle til piger. Med karlene var det gået godt, dem havde min hustru været glad ved, de var lette og taknemmelige at omgåes. Hun frygtede for, at de skulle vise sig anderledes, at pigerne kunne være fordringsfulde og vanskelige.

Imidlertid gik udviklingen mere og mere i retning af pigeskoler og forskoler med lærerinder, der havde en passende uddannelse. Der blev kaldt mere og mere på småbørnslærerinder, og min hustru bøjede sig efterhånden for tidens krav.

Jeg må her give en lille fremstilling af højskolesagen i Vestjylland på denne tid, da denne sags udvikling gjorde sig gældende også ved skolen her i Hoven.

Allerede omkring 1860 fik Vestjylland sin første højskole, højskolen i Staby. Uden at kende noget nærmere til denne skoles oprindelse kan jeg meddele, at det var Ringkøbing amtsråd, som fik højskolen oprettet, og som har ejet og styret den gennem de henrundne år. Det er, så vidt mig bekendt, den eneste højskole her i landet, der har denne oprindelse.

Den blev begyndt som almindelig bondehøjskole for karle om vinteren og som uddannelsesskole for biskolelærere om sommeren; det er nok muligt, at det sidste var grunden til, at amtsrådet tog initiativet til skolens oprettelse, da Ringkøbing amt havde brug for lærere til sine mange vinter- og biskoler. Skolen har al-

tid været styret af et udvalg af amtets skoleråd. Dette udvalg har sørget for at skaffe forstander og lærer til skolen og taget bestemmelse om alt, hvad der vedrører skolens drift, herunder også undervisningen og pengevæsenet. Sommereleverne skulle have undervisningen på skolen gratis, vintereleverne var betalende. Det var ikke nogen lille udgift for amtsrådet først at bygge skolen med lejlighed både for en gift og for en ugift lærer og udstyre skolen med materiel og undervisningsmidler og dernæst udrede lærerlønninger. Skolen kostede amtet ca. 3000 kr. om året, om tilskud fra staten kan jeg ikke oplyse noget.

På den tid, skolen kom frem, var den senere provst Alb. Sørensen præst i Stadil, for hans skyld blev skolen lagt nogle få hundrede alen fra præstegården, da han skulle lede skolen som forstander; dertil var han den rette mand, sjælden begavet og stærk interresseret for skolevæsenet. Han kunne tale til de unge, så det gnistrede om ham; de unge blev revet med af hans varme fædrelandssind og hans dybe kristelige alvor. Der kom ikke mange elever, uden at de fik noget ud af denne dybe personlighed og blev vakt både i kristelig og folkelig henseende. Det var nok meningen, at pastor Sørensens eftermand i præstegerningen skulle have overtaget højskolen, men det ville eftermanden ikke.

Højskolen fik så sin egen forstander, det blev en seminarist S. P. Jensen, barnefødt i Lomborg og uddannet på Jelling seminarium under pastor Svendsen. Jensen var en dygtig forstander, påvirket af ånden i Jelling på de tider; han ledede skolen i henved 20 år, i denne tid udgik der mange ypperlige mænd fra Staby højskole, hvoraf ikke få blev en pryd for vort land. I flere år kneb det lidt for Jensen at samarbejde med amtsrådets udvalg, som ville råde i skolens indre anliggender, hvad Jensen ikke holdt af. Dette havde til følge, at han forlod skolen i Stadil for at overtage skolen i Lyngby. Den tanke kom da til mig, om jeg ikke skulle søge pladsen som forstander for skolen i Stadil. Jeg talte med min hustru om det, og hun kunne godt have lyst til at komme til Stadil, idet hun ligesom jeg var lidt bange for, at vor lille skole i Hoven skulle gå tilbage.

Jeg rejste da til Stadil for at se på forholdene, som ikke var videre tiltalende. På skolen skulle der bekostes mindst 2000 kr. for at få den tilfredsstillende. Også godsejer Hoppe på Pallesbjerg

besøgte jeg og talte med om forstanderens stilling særlig med hensyn til hans indflydelse på valget af andenlæreren og undervisningens ledelse. Han fandt det naturligt, at forstanderen fik lov til at ordne det hele; men han bad mig om angående de dele at henvende mig til provst Berggren i Lemvig.

På hjemvejen lagde jeg vejen over Borris for at drøfte sagen med min trofaste ven provst Vilstrup. Jeg traf ham også hjemme; men han rådede mig fra at flytte til Stadil, der kunne jeg ikke trives, mente han. Jeg skulle blive i Hoven, hvor min gerning gik så godt, og han ville ikke af med mig. Derefter skrev jeg til provst Berggren og gjorde ham nogle spørgsmål, som han besvarede i en temmelig overlegen tone. Deraf og af de udsigter, som han stillede mig overfor, blev det mig klart, at jeg skulle ikke have noget med Stadil at gøre.

Den ny forstander, som skolen fik, var en dygtig og kundskabsrig mand særlig i naturfagene og matematik, men de religiøse fag og historie brød han sig ikke om, dem overlod han til andenlæreren, som var en ung seminarist; dette var ikke heldigt og medvirkede vel også til, at det gik tilbage med skolen. Elevtallet dalede og skolens økonomiske forhold blev trykkende. Ved provisoriet under Estrup fik man udvirket, at skolen fik et ekstra tilskud fra staten på 1700 kr. årlig; det hjalp noget, men ikke nok.

Omkring 1890 kom der forslag om en bedre uddannelse af de mange vinterlærere i det vestjydske skolevæsen, man fordrede mindst 1 års uddannelse, og der blev arbejdet på at få oprettet et vinterlærerseminarium i Vestjylland. Et udvalg blev nedsat til at behandle sagen og undersøge forholdene. Hidtil havde de unge, som søgte vinterlærerpladser i reglen måttet aflægge en prøve hos provsten ledsaget af den lærer, som havde forberedt vedkommende. Det var en gammel ordning især i Ribe og Ringkøbing amter. Nu bestemtes det, da de to amter ikke kunne enes om, hvor det ny seminarium skulle ligge, at beholde Staby som etårig uddannelsesskole for vinterlærere.

I slutningen af 60erne opstod der i Janderup en bevægelse for at få en højskole for unge karle og piger. Der blev tegnet aktier og nedsat et udvalg til at arbejde med sagen. Man købte et stykke jord til 2 køer, byggede en skole og lejede en forstander, som

skulle lede skolen og selv skaffe sig en hjælper, det hele skulle så drives under aktionærernes bestyrelse. Man tænkte sig, at alle sognets og omegnens karle og piger ville søge skolen, men virkeligheden viste sig ikke at svare til forventningerne. Skolen kom vel til at bestå i en menneskealder, men kom aldrig til at gå ret godt.

I Ølgod dukkede der en skole op samtidig med den i Janderup. Grundtvigske folk på egnen tegnede sig for forskellige bidrag og var virksomme til sagens fremme. Som de virksomste må nævnes præsten Jens Schiørring i Hodde og gdr. Kr. Jensen i Strellev. I Vestkær, Ølgod sogn, købtes et hus, som blev indrettet til højskole med to flinke mænd til lærere, nemlig Niels Hansen, en søn af Andsager Møller, der hørte til en storbondeslægt, og som Hansens medhjælper K. Jensen, et ungt begavet menneske ligesom Hansen.

I vinterhalvåret 1890-91 blev der til sommerskolen indmeldt så mange kvindelige elever hos os i Hoven, så det blev besluttet at omdanne skolen til en pigeskole med helårlige kursus fra november til november. Der var i disse år stærkt røre med hensyn til forskolegerningen, der havde sin rod i Sverrig, hvor der udelukkende skulle bruges kvinder til denne gerning. Der var stærk tale om at få oprettet et forskoleseminarium for kvinder. Sagen kom for på Rigsdagen, men syntes ikke at kunne gå igennem.

Jeg havde mine egne tanker om spørgsmålet og ville gerne være med til en praktisk løsning af det, men skulle vor lille højskole i Hoven indstilles på det, måtte den helt omdannes, og så blev det usikkert, om den fremdeles kunne stå som led i den danske folkehøjskole, så både skolen og eleverne kunne nyde godt af den understøttelse, som staten gav. Skolen skulle drives i samme ånd som hidtil; men den blev dog en fagskole, og det var jeg betænkelig ved. Efter at have forhandlet med ministeriet og med ministeriets tilsynsmand ved højskolerne docent Feilberg om sagen og drøftet muligheden af at få skolen overført på en særskilt understøttelseskonto fulgte jeg docent Feilbergs råd og vedblev at stå med skolen på den gamle plads blandt folkehøjskolerne. Samtidig søgte jeg Ringkøbing amtsråd om en lille understøttelse til min skole for uddannelse af pogelærerinder og fik tilstået 800 kr. det første år. Både min hustru og jeg blev glad

Højskolen i Hoven 1891, det sidste karlehold.

1. K. Kristensen og 2. Karen Marie Kristensen. Derefter de hjemmeværende børn, 4. Johanne Kirstine Dagmar, 5. Viggo Thorvald, 6. Ida Nanna Marie, 7. Hulda Birgitte og 8. Karen Alvilda.

overraskede over dette resultat, det var mere, end vi havde ventet.

Hermed var begyndelsen til den ny kvindehøjskole sikret, takket være ikke mindst dr. Holst som medlem af amtsrådet og skolens gode talsmand. Jeg lod indrykke i flere vestjydske blade, at den 3. november begyndte der en kvindehøjskole i Hoven med det mål at uddanne lærerinder til småbørnsskoler. Der påfulgte så en del indmeldelser, som vi var glade ved. Kost og undervisning skulle betales med ialt 260 kr. for et år. Undervisning alene kostede 60 kr., men uformuende skulle så vidt muligt have gratis undervisning (der var kun meget få, der betalte for undervisningen). Inden skolen begyndte til november fik jeg i sommerens løb (1891) ansat en lærer og en lærerinde. Læreren var seminarist fra Gedved, han hed Klemen Nielsen, på daværende tidspunkt lå han som soldat i Århus, iøvrigt var han fra Koldt sogn ved Århus. Lærerinden havde eksamen fra frk. Zahles seminarium i København, hun var min hustrus brordatter og hed Barslund.

Vi gik i sommeren dette år og var spændte på, hvorledes det ville gå med den ny skole.

Da indtraf der noget, som nær havde standset det hele. Jeg fik øjensvaghed, der tegnede til at blive meget alvorlig. Allerede i sommeren 1878 mistede jeg en del af synet på det højre øje; sygdommen stammede fra en blødning bag øjet; jeg søgte en øjenlæge, men der var intet at gøre. Det venstre øje så jeg meget godt med, og lægen betroede mig, at det ikke var farligt, jeg kunne sagtens klare mig med det syn, jeg havde; det gik også rigtig godt.

På »Teknisk Skole« i København, hvor jeg havde flere kursus i tegning klarede jeg mig udmærket, skønt jeg kun havde et øje at se med. Det skete en morgen i 1891, at jeg mærkede, der var noget i vejen med det gode øje. Jeg havde ingen smerter, men der lå midt i synsbilledet en mørk stribe, der fortonede sig til begge sider som en tåge.

Da det ikke hjalp at gnide øjet eller at prøve på med andre midler at få synsevnen frem igen, tog jeg til lægen i Tarm; men han kunne ikke hjælpe mig.

Så rejste jeg samme dag til Horsens for at konsultere en derværende bekendt dr. Lange. Han undersøgte øjet og ville have

mig indlagt på sin klinik, det ville jeg nødigt; men lægen mente, det var det bedste, og det blev så bestemt, at jeg skulle indlægges samme dags eftermiddag. I mellemtiden besøgte jeg i Horsens en læge, som jeg kendte lidt til fra den tid, han var distriktslæge i Grindsted. Han rådede mig til at søge en specialist i København og anbefalede mig professor Hansen Gruth. Jeg ombestemte mig da til at rejse til København samme aften.

Næste morgen opsøgte jeg professoren, som undersøgte øjet og erklærede, at der var en blødning bag i øjet; han håbede, at han kunne redde den del af synsevnen, som var tilbage; hvad der var tabt, kunne ikke fås igen. Jeg fik en mixtur, som jeg skulle bruge, samt et brev til min læge. Viste det sig, at synet blev dårligere, skulle min læge give mig et andet middel. Det var ikke lyse udsigter; men jeg måtte være glad, om jeg fik lov til at beholde det syn, jeg havde. Mens jeg var i København, benyttede jeg lejligheden til at gå op i ministeriet og tale med den ny kirkeminister Goos, som tilfældigvis var at træffe. Han tog venligt imod mig og tillod mig at forelægge ham min plan om at uddanne lærerinder til småbørnsskoler, som vi drøftede i en længere samtale. Næste år satte han sit navn under en lov om oprettelse af sådanne skoler. Det var bekendt, at han tidligere havde været imod denne sag. Om min samtale med ham havde nogen skyld i, at han ændrede sit standpunkt, ved jeg ikke, men nogen skade havde den i hvert fald ikke gjort sagen. Måske var den medvirkende til, at min skolegerning blev velanskrevet på højere steder.

Jeg drog så hjem og brugte den omtalte medicin. Efter 14 dages forløb kunne jeg mærke, at mit syn blev ringere, og bad derfor min læge om at give mig det middel, som professoren havde skrevet til ham om. Dette ville lægen dog ikke ret gerne, han mente, der var gået for kort tid, og rådede til at bruge en portion mere, hvilket jeg gjorde. Efter andre 14 dage skrev jeg til professoren og berettede, hvorledes det gik. Det havde til følge, at professoren straks sendte mig et brev om at komme til København og blive undersøgt og behandlet. Dette sad jeg naturligvis ikke overhørig; jeg indfandt mig hurtigst muligt og blev indlagt på professorens klinik, hvor jeg skulle gennemgå en længere kur. Tidspunktet var meget uheldigt, da skolen med de ny elever og de ny lærerkræfter skulle begynde om 6 dage.

Det blev en svær tid, især for min hustru, der skulle modtage de fremmede mennesker og sætte skolen i gang under de ny forhold. Godt var det, at hun havde Dagmar til at hjælpe. Vor gode ven pastor Thyssen tog til Hoven hver dag for at yde sin bistand. Man ventede på mig, men dag gik, og dag kom, og jeg kom ikke. Hver dag spurgte eleverne til mig. En af dem, en ældre pige opgav at vente; hun pakkede sit tøj og rejste dagen før, jeg kom hjem.

Hjemkomsten fandt sted den 13. november om aftenen med posten fra Tarm. Skønt det var sent, var de fleste unge piger oppe for at hilse på mig. Der var almindelig glæde, og jeg var ikke den mindst glade. Næste morgen mødte jeg i skolen og holdt mit første foredrag for de første elever på Hoven Kvindehøjskole.

En vanskelighed var det, at jeg ikke kunne forberede mig til mine skoletimer uden at have en til at læse for mig og hjælpe mig med at finde det frem, som jeg skulle bruge; men min kære hustru var utrættelig, og det samme var mine børn. Det gik langt bedre, end man skulle have troet. Det var et uhyre tab for mig, da min hustru døde, hun var bleven så kendt med alt, hvad der hørte til min forberedelse, nu måtte mine pigebørn hjælpe, og det var de også flinke til.

Det første elevhold af piger viste sig at være et særdeles flinkt og rart hold, som vi blev mere og mere glade ved. I slutningen af dette kursus fejrede min hustru og jeg vort sølvbryllup. Det var den 18. oktober 1892. Eleverne gjorde alt for at glæde os; de mødte alle i lyserøde kjoler, de hjalp til med at opvarte alle de mange gæster, og de gav os en smuk buffet med påsat sølvplade og indskrift: »Fra den første Pigeflok«.

Vi blev snart klare over, at vi måtte have mere bygning, og på en nabogrund til den første skolebygning lod vi så bygge en anden og større. Arbejdet blev overdraget til tømrermester E. Kristensen, Tarm, for 3000 kr. Det blev en højtid for os at flytte ind i den ny højskole. Skolestuen var lys og hyggelig med smukke tomandsborde og løse bænke med rygstød, (se side 178) hvor elever kunne sidde bekvemt og godt.

Vi havde endnu ikke ejet en gymnastiksal, men måtte nøjes med sognets forsamlingshus. Det var ikke rart for de unge piger

at skulle løbe i gymnastikdragt hen til dette lokale, vejen var ganskevist ikke lang, men dog lang nok til, at de i dårligt vejr blev våde og forkølede; desuden måtte jeg betale en ikke lille lejeafgift af salen. Kedeligt var det også, at salen blev brugt til møder o. l., og at man tit glemte at gøre rent bagefter. Den ny kvindehøjskole er færdig, med gymnastiksal i midten. Under overvejelser i den anledning faldt det mig ind, at der imellem gavlene på de to højskolebygninger kunne bygges et halvtag og derunder indrettes en gymnastiksal med lavthvælvet loft (se side 179). Dette blev udført i 1896. Vi havde således alt på vort eget, også en gymnastiksal, som vi kunne bruge og holde i stand efter behag.

Skolen gik derefter sin jævne gang uden nogen forandring ude eller inde, indtil den blev overtaget af min svigersøn lærer Østergaard, der fulgte efter mig i embedet som lærer og kirkesanger i Hoven. Siden 1901 havde han været min hjælper ved skolen. Han var en stor dygtighed og blev efter min afsked i efteråret 1906 ansat som lærer og kirkesanger.

Den 14. maj 1907 blev han gift med Hulda. I efteråret 1908 fik han højskolen med bygninger og tilbehør overdraget; den skulle drives for hans regning, men jeg skulle vedblive at være forstander med ham som medforstander. Han overtog det hele for 3000 kr., desuden overtog han en engkrog, som jeg ejede ved Ørbæk å, og som jeg i sin tid havde givet 1200 rdl. for, samt en mark på 7 tdr. land ager ved kroen for 2000 kr., dertil al besætning ude og inde og al fourage til en værdi af 1000 kr., det hele blev ialt 11.000 kr.

Jeg beholdt selv det meste af vort gamle indbo i stuer og kamre, men intet fra køkken, bryggers og kælder. Jeg havde 10 senge, deraf tog jeg de 5 bedste, resten beholdt Hulda og Østergaard.

Desuden skulle jeg have fri bolig i den gamle højskoles stueetage. Allerede i foråret 1907 flyttede jeg herud med alt mit og indrettede mig på at bo her.

Nu har jeg boet her i 4 år, og jeg synes, at jeg har en sjælden god lejlighed. Jeg mangler kun min kære trofaste hustru at dele livet med, så underlig ene, men dog glad, den kære Gud har været så god ved mig, jeg har så meget at takke for; få mennesker har haft så megen lykke gennem et langt liv som jeg. Kunne jeg ret takke for det, jeg øver mig i det, men det går småt.

Til højre siddende, Dagmar med fanen foran kvindeskolens gymnastikhold 1892-93.

Kvindehøjskolen til højre er færdig1892, Mie og K. Kristensen står på trappen foran døren. I karnapvinduet ses et par elever, her var pigernes sovesal, som iøvrigt blev kaldt »Den syvende Himmel« blandt ungkarlene. Skolestuen, som er vist på side 178, var indrettet i den bageste del af stueetagen og havde udgang til haven. Mellem de to huse blev i 1896 indrettet gymnastiksal, ligeledes med udgang til haven som vist på side 179.

Kvindehøjskolen i Hoven 1892-93.

1. K. Kristensen – 2. Karen Marie Kristensen – 3. Immanuel Karstoft – 4. Dagmar – 5. Thorvald – 6. Ida – 7. Hulda – 8. Karen

Skolestuen i kvindehøjskolen med kateder foran tavlen og kakkelovn i hjørnet. Nederst ser man skolestuen fra den modsatte ende af lokalet. Den ene bord/stolerække var til børnene og den anden til læreraspiranterne, som overværede undervisningen.

Gymnastiksalen mellem højskolen og kvindehøjskolen med elevfotos på vægge og skibsmodellen i loftet. På det nederste foto ser man gennem de åbne døre ud i haven. Skibsmodellen blev af Hulda Østergaard skænket til Hoven Kirke i 1932 efter Niels Jørgen Østergaards død i 1931, og kan stadig ses hænge ned fra loftet i kirkens skib.

Jakob Kristian Knudsen.

MEDDELELSE
OM
KVINDEHØJSKOLEN
I
HOVEN

SKJERN
J. STRANDBYGAARDS BOGTRYKKERI
1904.

Skolen ligger ved Tarm-Vejlelandevejen, ca. to Mil sydøst for Tarm i en lille Dalsænkning ved Hoven Aa og Mølle, omgiven af smukke Plantninger.

Den er oprettet af nuværende Forstander K. Kristensen 1877 som Karleskole med en Afdeling for Uddannelse af Biskolelærere; som saadan virkede den til 1891, da den omdannedes til Kvindehøjskole med det Formaal særlig at uddanne dygtige og praktiske Lærerinder til For- og Biskolen; som saadan har den virket siden. I Sommeren 1893 byggedes en ny Skole med tidssvarende Lokaler, og 2 Aar efter opførtes egen Gymnastiksal.

Elevbesøget har været saaledes:

1891—92 . . 18	1898—99 . . 29
1892—93 . . 21	1899—00 . . 21
1893—94 . . 36	1900—01 . . 29
1894—95 . . 37	1901—02 . . 37
1895—96 . . 34	1902—03 . . 38
1896—97 . . 36	1903—04 . . 35
1897—98 . . 32	

De allerfleste have faaet en saadan Uddannelse, at de af Skolen kunde anbefales til Lærerindegerningen, og ved de aarlige Prøver, Skoledirektion for Ringkøbing Amt afholdt ved Slutningen af hvert Kursus, bleve de af Skolen indstillede Elever godkendte til at ansættes i Skolens Tjeneste.

Ved hvert Skoleaars Slutning have alle de uddannede Lærerinder, som ønskede det, let kunnet faa Plads i Pogeeller Biskolen

Foruden Forstanderen har Skolen en examineret Lærer, en examineret Lærerinde samt en uexamineret Lærerinde.

Skolens Kursus

varer et Aar fra 3. November til 15. Oktober med en Maaneds Sommerferie. Der forudsættes ikke bestemte Kundskaber hos de Elever, der optages; men den Erfaring er gjort, at de Elever, der før har været paa Højskole, eller som have faaet Forberedelse hos en Lærer og muligvis hjulpet ham i Børneskolen, have lettest ved at følge med og opnaa et godt Resultat.

Til 1. Maj optages enkelte, der have været Lærerinder før, og som ønske en fyldigere Uddannelse.

Undervisningsplanen.

Da Skolen ikke kræver bestemte Forkundskaber ved Elevernes Optagelse, maa den i sin Undervisningsplan have alle Kundskabsfag med for at meddele Eleverne tilstrækkelige Kundskaber, saa det bliver muligt derigennem at hjælpe dem til den nødvendige Udvikling. Tillige maa Eleverne hjælpes til Forstaaelse af og Interesse for Skolegerningen, ikke alene gennem de theoretisk-pædagogiske Fag, men først og fremmest ved at faa Lejlighed til at høre, se og deltage i Undervisning i den til Skolen knyttede Børneskole.

Undervisningsfagene ere følgende:

Religion $5^1/_2$ Time ugentlig.

(Forstanderen).

Der lægges særlig Vægt paa den historiske Undervisning, ikke alene fordi den særlig egner sig til at paavirke Eleverne religiøst, men ogsaa fordi den historiske Del altid vil komme til at spille den største Rolle i en Skole for Smaabørn.

Bibelhistorien fortælles og gennemgaaes derefter i Samtaler.

Kirkehistorien. Der holdes Foredrag over de betydeligste Begivenheder og de mest fremragende Mænd i Menighedens Historie.

Dogmatik meddeles Eleverne gennem Foredrag med Balslevs Lærebog som Ledetraad, ligesom et af Evangelierne gennemgaaes med Eleverne mest i Samtale i en Time ugentlig i Sommermaanederne.

Modersmaalet.

1. Skriftlig Udarbejdelse i Modersmaalet.
   a) Diktat og Genfortælling 3 Timer ugentlig de 6 Vintermaaneder.
   b) Stil. Eleverne skrive en let Hjemmestil om Ugen de 6 Vintermaaneder, og om Sommeren skrive de en Klassestil om Ugen (3 Timer).
2. Oplæsning og Grammatik 3 Timer ugentlig.
   Ud fra det oplæste søger man gennem Analyse og de forskellige Grene af Sproglæren at vække Elevernes Forstaaelse af Sproget, ligesom Sproglæren gennem Exempler sættes i nøjeste Forbindelse med de skriftlige Arbejder. Om Sommeren deles Eleverne i to Hold.
3. Litteraturhistorie 2 Timer ugentlig.
   Der holdes Foredrag over de betydeligste Forfattere og deres Værker.

4. 3 a 4 Timer ugentlig oplæse Lærerinderne af den ældre og nyere Litteratur, medens Eleverne sysle med deres Haandarbejde.

Verdenshistorie 2 Timer ugentlig.

(Forstanderen).

Der holdes Foredrag over de betydeligste Begivenheder og de mest fremragende Personligheder i Menneskeslægtens Historie.

Danmarkshistorie 2 Timer ugentlig.

Hele Fædrelandshistorien fortælles udførligt i Sammenhæng, og senere gennemgaaes den ved Samtale.

Geografi $2^1/_2$ Time ugentlig.

De tre nordiske Rigers Geografi, særlig Fædrelandets, gennemgaaes udførligt dels gennem Foredrag, dels gennem Samtale. Den øvrige Del af Geografien tages mindre udførligt.

Regning 4 Timer ugentlig.

Den meste Tid benyttes til Hoved- og Tavleregning; men tillige forklares de forskellige Regningsarter særskilt, mest for at vise Eleverne, hvorledes de kunne undervise Smaabørn fornuftigt i Regning.

Naturhistorie $1^1/_2$ Time ugentlig.

a) Zoologi, 1 Time ugentlig. Gennem Foredrag gennemgaaes et Afsnit af Zoologien udførligt (mest Pattedyrenes og Fuglenes Liv), medens den øvrige Del tages mere flygtigt; der examineres.

b) Botanik, 1 Time ugentlig om Sommeren. Ved at bestemme de i Egnen hyppigst forekommende Planter søger man at hjælpe Eleverne til at bruge en Flora, sa a de kunne bestemme Planter.

Naturlære 1 Time ugentlig.

Dels gennem Foredrag og Samtale, dels gennem Forsøg forklares de vigtigste Naturlove.

Skønskrivning 2 Timer ugentlig.

Tegning 2 Timer ugentlig.

Eleverne begynde med Tegninger efter Andersens Vægtavler, gaa derefter over til at tegne efter sværere Fortegninger samtidig med, at de faa Øvelse og Vejledning i Kridttegning paa den sorte Tavle, saa de nogenlunde blive i Stand til at benytte den sorte Tavle til Anskuelsestegning.

Sang 2 Timer ugentlig.

Der undervises i Sang efter Syngetavlen, og Eleverne lære en Del Børnesange og lette Salmer, ligesom de synge en Del flerstemmige Sange. I Reglen synges tillige en Sang ved hver Times Begyndelse.

Haandgerning 4 Timer ugentl.

a) Linnedsyning, Stopning og Strikning 2 Timer ugentlig.
Ved methodisk Undervisning lære Eleverne at sy, strikke og stoppe, samt tegne og klippe Mønstre, særlig med Hensyn til Undervisning i Børneskolen.

b) Fri Haandarbejde 2 Timer ugentlig.
Eleverne faa Undervisning og Vejledning i Broderi og Kunstsyning.

Gymnastik 3 Timer ugentl.

I Reglen have Eleverne $^1/_2$ Times Gymnastik hver Dag.

Opdragelses- og Undervisningslære.

a) Pædagogikkens Historie 1 Time ugentlig. (Forstanderen.)

Der holdes Foredrag over de store Pædagoger og deres Tanker samt over Skolens Udvikling.

b) Egentlig Opdragelses- og Undervisningslære 2 Timer ugentlig.

Der begyndes med Menneskets Naturhistorie, Sundhedslære og den legemlige Opdragelse; dernæst gaar man over til dels gennem Foredrag, dels gennem Samtale at bringe Eleverne til Forstaaelse af Menneskets — særlig Smaabørns — Sjæleliv og dets Opdragelse.

Til Slutning omtales mest gennem Foredrag Arbejdet i Skolen i de forskellige Fag, hvorledes der bør undervises deri, Tidens Inddeling o. s. v. i Tilslutning til, hvad Eleverne have hørt og set i Øvelsesskolen.

Praktisk Skolehold.

I de sex Vintermaaneder ere alle Elever til Stede i Børneskolen den første Time hver Dag for at høre og se paa Undervisningen. De tre Dage underviser Forstanderen Smaabørn i Bibelhistorie, og de tre Dage undervises i Anskuelse og Regning. Tillige ere hver Dag to af Eleverne skiftevis til Stede i Børneskolen for at høre paa og deltage i Undervisningen, ligesom fire — to og to — hver Dag efter Jul faa Lejlighed til at øve sig under Lærernes Vejledning.

Lærebøger.

Nikolaj Nielsens eller Tangs „større“ Bibelhistorie.
F. Christensens Haandbog i Dansk Litteratur (I og II Del)
Mikkelsens Sproglære for Real- og Pigeskoler.
Holms Danmarkshistorie fortalt for Ungdommen.
Højberg og Rasmussens Danmarksgeografi.
Henrik Madsen og Bøving Petersens Geografi (II Del).
Erslevs eller Dahlbergs Atlas.

Sahlertz Naturhistorie.
Madsen-Stensgaards Sange og Melodier.
Højskolesangbogen.
P. la Cour: Menneskelegemets Bygning.
M. Mortensen Psykologi og Pædagogik.
Alle Bøger kunne faaes paa Skolen.

Skolen ejer en Samling af bibelske, historiske og etnografiske Billeder, samt Anskuelsesmidler, Fortegninger, geografiske og historiske Kort, en større Samling fysiske Apparater og en Fuglesamling.

Skolen har Plads til 24 Elever; de faa alle Kost og Bolig paa Skolen. De bo to sammen paa et Værelse med hver sin Seng; i Værelset er Garderobe. Eleverne maa medbringe Sengeklæder og en Komode eller Kiste, (ikke Klædeskab). Betaling for et helt Kursus, heri Kost, Bolig med Varme, er 270 Kr.

Undervisningen betales med ialt 60 Kr; men uformuende faa fri Undervisning.

I Marts Maaned 1891 blev Skolen anerkendt af Staten, saa uformuende kunne søge Amtsunderstøttelse som til en almindelig Højskole; men for at faa Understøttelse til hele Aaret maa der søges særskilt til de fem Vintermaaneder (November—Marts) og senere til de syv Sommermaaneder (April—Oktober), da Skoleaaret falder i to Finansaar.

Under $^{7}/_{11}$ 1899 har Ministeriet ifølge Cirkulære aner-

kendt og anbefalet de her paa Skolen uddannede Lærerinder som vel skikkede til Brug i Poge- og Biskolen.

Hver Søgnedags Morgen Kl. $6^1/_2$ afgaar kørende Post (lukket Vogn) fra Tarm til Skolen.

Kvindehøjskolen i Hoven pr. Tarm, i August 1904.

K. Kristensen.

Side 180-188 er et hæfte, som giver en kort orientering om skolen til kommende elever.

På omslaget (side 180) har K. Kristensen egenhændigt skrevet navnet på sit barnebarn Jakob Kristian Karstoft, og originalen beror hos Jakob Christians ældste søn Chr. B. Karstoft.

Lærerne fra 1891 til 1911

Min første medlærer ved kvindehøjskolen var mig en lignende værdifuld hjælp og støtte som min første medhjælper ved karleskolen havde været. Som foran omtalt hed han Klemen Nielsen, gårdmandssøn fra Koldt ved Aarhus og seminarist fra Gedved seminarium, anbefalet mig af seminarieforstander Martin Christensen. Som nævnt var det ikke under lyse forhold, han tiltrådte den 2. november 1891. Han skulle næsten være ene om det hele, medens jeg lå på klinik i København. Han har senere fortalt, at han var alt andet end glad ved stillingen; men han nænnede ikke at løbe sin vej.

Den aften, jeg kom hjem, drog han et befrielsens suk; der kom ro over hele flokken. Der gik ikke mange dage, før jeg mærkede, at vi arbejdede godt sammen. Han havde et udmærket humør og var livlig både i og uden for skolen; han blev min familie mere og mere kær og hengiven, som årene gik. Han var en ualmindelig arbejdskraft og havde evner som få til at gøre undervisningen levende og sætte eleverne i arbejde, så de kunne få udbytte af det. Da han en dag talte med en af dem om et lille emne i naturhistorie, og hun påstående svarede, at det stod ikke i bogen, svarede han med et lunt smil, at det vidste han nok, men vi skulle lære selv at tænke over tingene og tale om dem ikke med bogens ord, men vore egne.

Det var ikke udenadslæren men forståelse, det gjaldt om. Efter nogle års forløb kastede han sig særlig over anskuelsesundervisning og drev det her til en dygtighed, som jeg ikke har kendt mage til.

I otte år var han min udmærkede hjælper, og jeg ville gerne have beholdt ham. Han fik en god løn, og han var den værd. Han begyndte med 500 kr. og alt frit i huset, efter 5 års forløb steg lønnen til 1000 kr., og det sidste år fik han 1200 kr. Jeg ville gerne have givet mere, men han var imidlertid kommet ind på,

at han ville til København og læse videre. Han rejste til november 1899. I København blev han i 2 år, læste tysk og engelsk og fik tilstået et årskursus, derefter fik han ansættelse ved skolevæsenet i Esbjerg, hvor han har været siden, men stadig holdt han forbindelsen med os vedlige.

Den næste lærer hed Mosegaard. Han var gårdmandssøn fra Ringkøbing og seminarist fra Silkeborg. Året før han kom til Hoven, havde han været lærer hos frk. Lang, hvor han blev tituleret kandidat, da det ikke måtte nævnes, at den fine dameskole havde seminarister til lærere. Jeg blev snart klar over, at Mosegaard ikke kunne udfylde pladsen som Nielsen, han var en flink og dygtig mand, men med store tanker om sig selv. I kvindehøjskolen var han noget overfladisk, men livlig og morsom; Eleverne syntes godt om ham, men de fik efter min mening lært for lidt. Da Mosegaard havde været hos os et år, tænkte han på at søge plads i folkeskolen, og efter at have søgt nogle steder blev han indstillet til en plads ved kommuneskolen i Middelfart. Han blev kaldet og skulle tiltræde pladsen den 1. juli 1901, og da han meget gerne ville have den, gav jeg min tilladelse til, at han rejste ved den tid. Forbindelsen med ham blev ikke bevaret.

Jeg måtte da igen til at se mig om efter en medhjælper. I den anledning fik jeg besøg af min gamle ven lærer Haahr fra Nørre Vium. Han kom for at anbefale en ung mand fra hans sogn, en gårdmandssøn, der var på Skaarup seminarium, men skulle snart være færdig med sin eksamen. Efter overstået eksamen kom den unge mand med sin fader og lærer Haahr kørende til Hoven for at se på forholdene og tale om pladsen.

Han gjorde et godt indtryk og blev antaget til at komme efter sommerferien, men han ville helst være fri for at afslutte kursuset med det daværende elevhold, som kun havde et par måneder tilbage, og det gik jeg ind på. Han kom så til den aftalte tid og tog sig mest af børneskolen; vi blev efterhånden gode venner, og det endte med, at han som nævnt blev min svigersøn. Han hed Niels Jørgen Nielsen, men antog navnet Østergaard efter sin fødegård.

Ved begyndelsen af et nyt kursus i november 1908 rejste Østergaard til København for at tage årskursus i historie. Som hans midlertidige stedfortræder fik vi seminarist Svennesen,

som for nylig var dimitteret fra Jelling seminarium og meget godt anbefalet af seminarieforstander Rørdam. Han var særdeles livlig, og vi blev snart gode venner. Skolen var godt tjent med ham; han var af sønderjydsk æt, det mærkedes af den varme, hvormed han talte om forholdene i Slesvig. Han sang godt og gjorde sangen levende blandt de unge i sognet. I slutningen af august 1910 blev han ansat som lærer ved Rørdals skole tæt uden for Aaborg, efter at han ved Østergaards hjemkomst havde indvilget i at fortsætte et år til. Da Svennesen rejste, blev han erstattet af seminarist Heltoft fra Outrup, ligeledes dimitteret fra Jelling. Det gik også meget godt med ham som lærer. Han var ung, men han arbejdede ihærdigt og med liv og lyst.

Det var lærerrækken fra 1891 til 1911. I den samtidige række af lærerinder var den første Karen Barslund, min kones broderdatter, dimitteret fra frk. Zahles skole i København samme år, som hun kom til os som lærerinde. Hun var en særdeles tro og pligtopfyldende lærerinde, stille og lidt tungt anlagt. Efter at have været hos os i to år søgte hun til Sjælland, og siden kom hun til Holstebro, hvor hun har været lærerinde i mange år.

I november 1893 fik vi en ny lærerinde, en gårdmandsdatter fra Fyn også udgået fra frk. Zahle. Hendes forældre hørte til Ryslinge Valgmenighed og var friskolefolk; hun hed Dorthea Hansen. Hun var en livlig og dygtig lærerinde, som vi var godt tjente med. Efter at have været hos os i 5 år fik hun ansættelse ved skolevæsenet i Skanderborg, hvor hun dog kun blev en kort tid. Så kom hun til Odense og blev forlovet og gift med en sagfører; nu sidder hun som sagførerkone i Herning og har det meget godt.

Efter hende fik vi Ane Sørensen fra Oksbøl. Hun var uddannet på Silkeborg seminarium og ikke lidt forskellig fra Dorthea Hansen. Frøken Sørensen var en høj og beregnende jyde, frøken Hansen en lille uselvisk fynbo. Ane Sørensen forlangte en stor løn, mere end vi var vante til og havde råd til, men vi måtte gå ind på hendes forlangende. Det viste sig altid, at hun forstod »at regne den ud« – som man siger – men hun var en dygtig lærerinde og nød respekt både i børneskolen og højskolen. Hun gik tarvelig klædt og var sparsommelig; min hustru syntes, at hun var lidt for spids og fordringsfuld, også noget emanciperet. Der

blev sagt, at hun i sine yngre dage havde haft en kærlighedshistorie, som gjorde hende bitter særlig imod mandfolk.

I to år blev hun hos os, og det betragtede hun som et stort offer fra hendes side, da hun kunne tjene meget mere i statsskolen. Så fik hun ansættelse ved skolevæsenet i Ringkøbing og tjente godt med penge, men blev dog ikke sin lærerindegerning tro; der kom en bejler, en plantør fra hendes hjemegn, og hun kunne ikke stå imod, hun forlod skolen og blev plantørfrue.

Vor næste lærerinde havde også fået sin uddannelse i Silkeborg, hun var fra Lolland og hed Martha Larsen. Hun blev hos os i 2 år og var den flinkeste og dygtigste lærerinde, vi har haft, altid beskeden og hjælpsom. Hun var tarvelig i sin påklædning og vist nok fattig. Hun betalte af på sin gæld fra seminariet. Hun kom fra os til Fakse, og vi har ikke haft forbindelse med hende siden.

Efter Martha Larsen fulgte Ane Nielsen fra Vejlby ved Aarhus. Hun var en lille flink pige, stille og beskeden. I skolen var hun dygtig nok, men det kneb for hende at holde orden i børneskolen, jeg måtte af og til ind og slå et slag for hende. Der hvilede noget tungt over hendes hjem og hendes barndom; i mange år havde hun haft stedmoder, og der var en stor flok halvsøskende, alt dette satte sit mærke på hende. Efter 2 år hos os fik hun ansættelse ved kommuneskolen i Aarhus, og senere blev hun gift med en meget kendt lærer fra Silkeborg, K. Knudsen. Hulda og Ida holdt meget af hende, de fører endnu brevveksling med hende.

Efter hende fik vi en lærerinde fra Gedved, Astrid Christensen, hun var en rar pige, men der var ingen fart i hendes undervisning, hun snakkede og snakkede og kom ingen vegne. Hun afstedkom ofte uenighed mellem eleverne ved alt sit snakkeri. Det var ikke heldigt. Hun blev kun et år hos os, så fik hun plads i Skørping stationsby.

Det kneb denne gang at få en anden lærerinde, jeg forhørte i Silkeborg og Gedved, men der havde man ingen, som kunne anbefales. Så søgte jeg gennem bladene og fik forbindelse med en pige fra Lunde på Fyn. Hun havde realeksamen fra Svendborg og lærerindeeksamen fra frk. Zahle. Det blev bestemt, at hun skulle komme til november, men 8 dage før skrev hun, at hun

havde ombestemt sig og turde ikke overtage pladsen. Jeg svarede tilbage, at hun skulle komme, og hun kom så også.

Hendes navn var Marie Espelund fra Espelundgaard i Lunde sogn pr. Stenshøj st. Hun var en velvoksen pige, høj og rank med et ansigt der bar præg af personlighed, vilje og mod, en fuldstændig modsætning til Astrid; i såvel børneskolen som højskolen forstod hun at gøre sig gældende. Der blev ro i timerne, og der blev bestilt noget. Som tiden gik, blev børnene gladere og gladere for hende, det samme gjaldt højskoleeleverne. Hulda og Ida kom også til lidt efter lidt at holde af hende; inden sommerferien var hun helt inde i familiekredsen, og det blev bestemt, at hun skulle fortsætte et år til.

I efteråret 1906 blev Ida gift, det var et stort tab både for Hulda og mig. Ida havde været så flink til at hjælpe Hulda med alt og ikke mindre flink til at læse for mig. Frk. Espelund tilbød da at læse for mig, og det var jeg glad for. Hun blev efterhånden min højre hånd og var som en datter, det skal jeg aldrig glemme hende. I foråret 1907 blev Hulda gift. Særlig på den tid stod frk. Espelund mig trolig bi, hun lod sig overtale til at blive endnu et år og så heller ikke længere. Hun søgte da en plads ved Esbjerg skolevæsen og fik den.

Efter frk. Espelund fik vi frk. Sande Hansen, datter af folketingsmand Karl Hansen, Holstensminde ved Silkeborg, igen en af frk. Zahles lærerinder, hun havde en meget fin eksamen, var lille og meget tilbageholdende, ikke tiltalende i begyndelsen; men hun var af dem, der vinder ved nærmere bekendtskab. Hun viste sig at være en meget dygtig lærerinde.

Om vinteren var hun fuldt optaget af skolearbejdet og havde ingen tid til at hjælpe mig til rette, men da foråret kom, meldte hun sig som den, der gerne ville læse for mig, idet der ikke blev timer til hende i børneskolen.

Jeg ville gerne, at vi skulle have beholdt hende, hun var en god lærerinde og en god støtte for mig; men Østergaard mente, det var bedre at have en lærer, han ønskede at beholde Svennesen, og efter at have overtaget skolen burde Østergaard have sit ønske opfyldt.

Frk. Hansen rejste og fik plads ved en privat realskole i Bogense, hendes breve vidnede om, at hun længtes efter Hoven. Vi

længtes også efter hende; jeg havde været særlig glad ved hendes musik. Hun havde et Harmonium, som hun spillede på; mangen aftentime sad jeg og nød musikken, når hun i sit lille kammer sad ene og tolkede sine stemninger ved det lille orgel.

I skoleåret 1909-10 havde vi så ingen fast lærerinde på skolen. Det blev bestemt, at jeg skulle have en ung pige til at holde min lejlighed i orden og ved siden deraf læse for mig og hjælpe mig til rette med mit skrivearbejde. Hun skulle om muligt også overtage gymnastik og håndarbejde i højskolen.

Efter bekendtgørelse i bladene meldte der sig flere til pladsen; en af dem kom og så på forholdene, og det blev bestemt, at hun skulle antages. Hun var datter af en fhv. gårdmand i nærheden af Randers og hed Karen Møller.

Hoven Mølle tegnet af H. A. Hessellund 1891 (samme kunstmaler som malede det tidligere omtalte maleri (side 139). Tegningen tilhører i dag Agnes Mouridsen, enke efter politimester Vagn Mouridsen, Slagelse.

Vore børn

Jens Møller

Om vort første barn er der allerede tidligere bleven fortalt og også lidt om det andet, som var en lille dreng, der blev født den 9. august 1870 og døbt i kirken den 11. september af pastor Rambusch (side 117).

Han kom til at hedde Jens Møller Kristensen efter sin morfar. Anders Jensens kone Ane Marie af Barslund bar ham; Fadderne var nævnte Anders Jensen, Jens Madsen af Paabøl, Kr. Nielsen af Skovsende og Th. Jensen af Hoven mølle.

Det var en dejlig tid for os, og vi var så inderlig glade for ham, han var så rask og trivedes godt.

Otte måneder gammel blev han pludselig meget syg, vi havde lægen dr. Lassen fra Grindsted til ham. Jeg red selv til Grindsted efter doktoren en kold april morgen før dag, og doktoren gjorde turen frem og tilbage ligeledes på hesteryg. Der var fare for lungebetændelse, men den blev standset, og drengen kom sig.

Gud hørte vore bønner, under hvilke jeg gjorde det løfte, at vi skulle gøre alt, hvad vi kunne, for at den lille dreng kunne blive et godt menneske.

Til de tidligere småtræk, som jeg har fortalt fra hans barndomstid, vil jeg tilføje, at han i 2 års alderen holdt meget af at komme ind til skolebørnene. Det kunne vække forstyrrelse, når han kom til døren og råbte: »Far, luk op«! Og da det skete temmelig hyppigt, bad jeg skolebørnene om en gang at le ham ud. Det gjorde de så også, men virkningen deraf var sådan, at jeg fortrød det; thi drengen stak i at skrige voldsomt og styrtede ud af døren for at søge tilflugt hos sin mor. Fra den dag blev han så bange for skolebørnene, at han ikke turde komme i nærheden af dem. Det varede længe, inden denne angst fortog sig.

En stjerneklar aften kort efter jul gik jeg med ham i armene

over til møllen. På vejen kom jeg til at pusle lidt ved det store sjal, som han var pakket ind i, og han kom derved til at få øjnene fri, så han kunne se de mange tindrende stjerner, da råbte han: »Jul, jul«! Stjernerne mindede ham åbenbart om juletræet med mange små lys.

Meget tidlig lærte han at læse, uden at det kostede ham særligt besvær. En dag kom han ind med en avisstump, som han havde fundet i gården, og gjorde huset bekendt med, at han havde fundet et stort S på møddingen! Dette bogstav var det første i alfabetet, som han kom til at interessere sig særlig for. Snart nåede han frem til at stave og læse og også til at skrive både tal og bogstaver. Det gik her, som det så ofte går, at de ældste børn bliver der lagt særlig mærke til.

Da drengen var i det niende år, kunne han skolemæssig set, måle sig med de fremmeligste børn i ældste klasse. Vor præst dengang, pastor Nissen, lagde mærke til ham og mente, at han burde holdes til bogen; han ville gerne læse tysk med ham, og det blev bestemt, at Møller skulle gå til undervisning hos pastor Nissen 2 gange om ugen.

Som elleveårig begyndte han at gå med de unge på højskolen og deltog her i de fleste fag uden derfor at forlade børneskolen. I 1880 blev pastor Nissen forflyttet til Aalsø ved Grenaa, dette var et stort tab for os alle og mest for Møller, der havde læst tysk hos præsten et år og gjort gode fremskridt.

I øvrigt blev Møller tidligt præget af sin omgang med de voksne unge på højskolen og kammeratskabet der. Han kom egentlig for tidlig bort fra drengene og blev noget gammelklog forud for sin alder. Han havde ikke megen lyst til at læse eventyr eller romaner. Den eneste bog, han brød sig om at læse ud over skolebøgerne, var Aladdin. Da han var 13 år gammel, bestemte vi os til at sende ham til København og lade ham læse til studentereksamen på Døckers skole. Han blev indmeldt som elev der til 1. september 1883.

Jeg havde denne sommer kursus i København, så jeg kunne være sammen med ham derovre nogle dage og hjælpe ham til rette med hensyn til bolig og forplejning. Han rejste alene til København, og jeg tog imod ham på banegården en dag sidst i august. Sammen med en kammerat, som havde været elev hos os,

blev Møller indlogeret hos en beslægtet familie. En anden tidligere elev Immanuel Jepsen, som var i afgangsklassen på Døckers skole, lovede at tage sig af de to nyankomne. (Immanuel Jepsen blev senere gift med Møllers søster Dagmar).

I de første dage gik jeg ud med Møller for at vise ham lidt af den store stad; den 8. september blev der holdt 100 års fest for Grundtvigs fødsel, på denne dag skulle det gyldne kors på Marmorkirken afsløres, og om eftermiddagen var der stort møde i Kongens Have med deltagere fra alle egne i landet. Det blev Møller meget optaget af.

Ved den lejlighed mødte han første gang salmen: Guds fred er mer end englevagt, som gjorde et stærkt indtryk på ham.

Det var svært både for Møller og mig at få sagt hinanden farvel, men det måtte overstås, selv om det kostede tårer. Jeg kom hjem og aflagde beretning om, hvorledes Møller var anbragt i København. Min hustru og jeg havde fået at føle, hvor svært det var at sende et barn ud i den store verden. Jeg skrev ofte til ham, og han svarede, men altid kort; han var meget optaget af sin læsning, han ville være imellem de bedste og skulle om et år tage 1. del af Artium.

Alt gik godt: næste sommer kom han hjem med en god eksamen, men da han efter loven var for ung, havde jeg måttet søge om tilladelse for ham. To år efter tog han Artium med 1. karakter, han var da ikke fyldt 16 år. Det kan nok være, der blev glæde i hjemmet, da den nybagte student viste sig. Det var sommeren 1886; den 9. august fyldte han 16 år. Han var endnu ikke konfirmeret, og det blev derfor bestemt, at han efter ferien skulle gå til konfirmationsforberedelse og konfirmeres om efteråret. Året før havde vi fået pastor Thyssen til præst. Dagmar gik til forberedelse hos ham denne sommer, og hun og Møller skulle så konfirmeres sammen. Præsten foretrak at holde en særlig forberedelse med Møller alene efter hans usædvanlige situation blandt konfirmander.

Efter konfirmationen blev vi enige om, at Møller skulle have en hviletid hjemme og gå til hånde i skolen og det tilhørende landbrug. I det første år tog han Filosoficum efter at have fået lidt manuduktion i København. Efter tre års forløb drog han igen til København for at læse videre. Det var i efteråret 1889.

Det følgende år fik han Kommunitetet og et halvt år senere Regensen, det første på 2, det andet på 1½ år.

Han tænkte på at tage embedseksamen 1893, men foretrak at bruge et år mere og blev så theologisk kandidat i januar 1894. Efter eksamen kom han hjem og tog del i arbejdet på skolen.

Hen på sommeren blev der truffet aftale med provst Vilstrup om, at Møller skulle være huslærer i Borris præstegaard og undervise præstens 2 sønner, den ene til optagelse i Latinskolen, den anden til optagelse i Realskolen. En gang imellem skulle han også prædike i provstens kirker. Dermed gik tiden indtil 1897; da blev kapellaniet i Blaahøj ledigt, det søgte Møller og fik det. I februar 1898 blev han indsat i embedet.

Det var en stor dag for min hustru og mig; jeg husker endnu, at han prædikede over de betroede talenter.

Nu kunne han gifte sig, i flere år havde han været forlovet med Alvilda Overgaard, lærerdatter fra Nørre Felding og lærerinde ved højskolen i Hoven, tidligere elev blandt skolens »første pigeflok«. På hendes fødselsdag den 10. maj fejrede de deres bryllup i Nørre Felding degnebolig, hendes barndomshjem. Hele familien var samlet, og vi havde en skøn fest. Til brylluppet var skrevet tre sange: en af fru Rambusch, en af lærer Kl. Nielsen og en af Immanuel. Møller og Alvilda tilbragte 6 gode år i Blaahøj og fik der mange trofaste venner blandt gamle og unge. De holdt mange møder i præstegården, særlig om vinteren, og trods de lange afstande var møderne godt besøgte; der kunne møde over 100.

Men indtægterne var små, og familien voksede, de fik 3 piger og måtte tænke på at søge forflyttelse til et bedre lønnet embede. I foråret 1905 blev Møller kaldet til Darum ved Ribe; under nådensåret, mens Møller var flyttet til Darum, og Alvilda var bleven tilbage i Blaahøj, fødte hun den fjerde lille pige. Det var svært for dem begge at være adskilte under disse forhold, det lakkede hen mod efteråret, før end hjemmet kunne flyttes fra Blaahøj til Darum.

Darumboerne var en anden befolkning end blaahøjerne. disse var hedebønder, darumerne var marskbønder, ikke så lidt selvbevidste.

Møller måtte overtage en »selvdreven« præstegårdsavling

Alvilda, Elisabeth, Solvejg og Jens Møller Kristensen. Forrest: Svend Trøst, Karen Marie og Ester.

med besætning, det kostede ham 6000 kr., men det betalte sig godt.

I Darum blev familien forøget med en lille dreng, som dog kun levede en kort tid. Men ikke længe efter fik de en dreng til, som trivedes godt, ham gav de navnet Svend Trøst Møller Kristensen.

Johanne Kirstine Dagmar

Efter drengen Jens Møller Kristensen fik vi den 23. april en lille pige til erstatning for den første Dagmar. Da hun blev døbt af pastor Engelstoft, som dengang var personel kapellan hos den dødssyge sognepræst Wiberg, havde vi gudstjeneste ved pastor Buchholz, Ølgod, som vi kom en del sammen med; han og hans hustru stod fadder til den lille pige, der fik navnet Johanne Kirstine Dagmar Kristensen.

Hun var frisk og sund og artede sig vel. Som alle børn ville hun gerne være beskæftiget, og hendes største lyst var at klippe papir i stykker. Engang da mor og jeg var i by, og pigen var alene hjemme ved børnene, tog hun sig for at klippe et lille rundt

hul i sædebetrækket på alle vore pæne stole. Mor blev ulykkelig over det, vi havde kun få møbler, og de omtalte stole med betræk af sort Damask var hendes stolthed. Dagmar fik sine skænd, hun klippede ikke mere. Da Dagmar blev gammel nok til at rejse til Tarm for at lære at spille, fik hun som spillelærerinde sagfører Jensens hustru en á to gange ugentlig. Hun tog med posten om morgenen til Tarm og tilbage med posten om aftenen. Det lange ophold i Tarm benyttede hun til at besøge en veninde, hos hvem hun kunne få vejledning i håndarbejde.

I sommeren 1883 anskaffede vi et brugt klaver af Hornung-Møllers fabrikat, som Dagmar fik til øve sig på, det fremmede meget hendes musik.

I 1886 blev hun konfirmeret om efteråret sammen med Møller. 3 år efter kom hun til København for at få undervisning i sang og musik og tillige i håndarbejde, særlig kunstsyning.

Da vi oprettede den ny kvindeskole, blev hun lærerinde i sang og håndgerning. Hun var livlig som få og havde sjældne gaver til at omgås de unge piger; hun blev også meget afholdt af dem, de kunne betro hende alt og tale med hende om alt.

Ved sølvbrylluppet i 1892 havde hun sin store del i, at alt blev så festligt. Denne fest blev i særlig grad en mærkepæl på hendes vej, idet hun blev forlovet med en af vore gamle elever Immanuel Karstoft, daværende personel kapellan hos provst Kampmann i Hjørring. Året efter fejredes deres bryllup i det gamle hjem; det var et ret stort bryllup, og der var skrevet flere sange.

De nygifte måtte rejse allerede 3. bryllupsdag til deres ny hjem i Nørre Snede, hvor Immanuel var kaldet til sognepræst for Nørre Snede-Ejstrup.

Det første barnebarn

Den 17. oktober, dagen før årsdagen for deres bryllup, fik de unge præstefolk deres første barn, det var en dreng. Min hustru måtte straks derud. Først i december var vi alle derude for at overvære dåben; jeg stod fadder til den lille dreng, han fik navnet: Jakob Christian efter Immanuels og Dagmars fædre.

Godt 2 år senere, den 3. november 1896 fik præstefolkene en lille pige, der kom til at hedde Karen Marie, hun blev i særlig grad min kones øjesten.

Fire generationer.
Fra venstre: Møllerkonen, Karen Thomasdatter, Olde Mølle. Hun var præget af en dyb religiøs natur (se side 99) Johanne Kirstine Dagmar Karstoft med sin førstefødte søn Jakob Christian og Karen Marie (Mie) Kristensen, født Jensdatter i Hoven Mølle, gift med K. Kristensen.

Henved 4 år efter øgedes familien igen med en lille pige, hun kom til at hedde Else Karoline efter Immanuels mor og næstældste søster (død i Sønderdal).

Omkring 1900 begyndte Immanuel at søge forflyttelse, og i februar 1901 ser vi en dag i bladene, at han var kaldet til sognepræst i Vadum. Vi blev meget overraskede, vi vidste ikke, at han søgte det embede. Vi måtte have kortet frem for om muligt at finde stedet på kortet; det fandtes langt mod nord hinsides Limfjorden.

Endnu en gang gæstede vi Nr. Snede, så var det forbi med de mange lange køreture dertil.

Vadum

I Vadum var der helt andre forhold end i Nørre Snede. Et gammelt stuehus i præstegården, noget ensomt beliggende, ingen landsby med forretninger, alt måtte hentes i Nørre Sundby og

Aalborg, der lå en mil borte. Der var bane og station i sognet halvanden fjerdingvej fra præstegården. Befolkningen var ikke meget kirkesøgende, ikke så meget som i Nr. Snede.

I sommerferien besøgte vi for første gang vore børn i Vadum præstegård. Skønt gammelt fandtes stuehuset såre hyggeligt; vi befandt os udmærket. Befolkningen var jævne mennesker og meget imødekommende. Haven var stor og smuk med dam, og ikke langt fra præstegården strakte sig en lille venlig skov.

Da vi rejste hjem, lovede vi at komme nytårsaften, og det holdt vi.

Klokken 8 om morgenen den sidste december i 1901 rejste vi fra Hoven, og om aftenen kl. 10 var vi i Vadum. Turen med jernbanen gik udmærket, vi sad omtrent ene i en II kl. vogn, Mie havde sit håndarbejde med, det var behageligere end at køre den lange vej i åben vogn til Nr. Snede. Vi tilbragte flere dage i den gamle præstegård og blev kendt med flere gode familier, her må nævnes familien på Brorholt, den gamle godsejer Benthin og familien i Topetgaard. Det var et godt besøg, og det blev efterfulgt af et andet i sommerferien; da rejste min hustru derop med Hulda og Ida, medens Møller, Karen og jeg rejste til syden.

Efter udlandsrejsen kom jeg igen til Vadum og hentede min hustru og de to pigebørn hjem. Vi lovede at komme igen til nytår, hvilket også skete. Ved denne lejlighed lod hr. Benthin sin fine lukkede vogn køre os til Nørre Sundby, da vi skulle hjem.

Det var sidste gang Mie besøgte Vadum, den næste sommer døde hun; jeg måtte derefter ene gøre den lange rejse. Den 1. august 1904 blev præstefamilien i Vadum forøget med endnu en lille pige, det var den tredje, hun kom til at hedde Eva. Jeg besøgte Vadum både i jule- og sommerferierne indtil 1910; hver gang, jeg var der, gjorde jeg sammen med familien besøg i sognet.

I sommeren 1911 var jeg der for sidste gang, da var Karstoft for længe siden rejst til sit ny embede i Gamborg på Fyn, resten af familien boede endnu i præstegården og skulle sørge for den ny præst pastor Glenstrup. Dermed farvel til præstehjemmet i Vadum, der gemte så megen lykke for mig og mine.

Gamborg

Den 24. februar 1911 blev Immanuel kaldet til Gamborg, der ligger 1 mil fra Middelfart meget smukt ved Gamborg fjord.

Palmesøndag holdt han sin tiltrædelsesprædiken, Langfredag rejste jeg der over for at se mine børns tilkommende hjem. Ingen, heller ikke præsten, anede mit komme. Jeg spadserede tidligt om morgenen fra Kauslunde station til Gamborg, hvor jeg dvælede på den smukke hyggelige kirkegård, indtil kirketjenesten begyndte. Den udvendige stilfulde og smukke kirke frembød indvendig et ret tarveligt skue, hvad inventar angik. Jeg sluttede, at en eller anden rig godsejer måtte være kirkeejer, og denne antagelse fik jeg siden bekræftet; kirkeejeren var greven på Wedellsborg.

I kirken tog jeg plads forneden bag en pille til tårnhvælvingen, her kunne jeg overvære alt, uden at præsten så mig, han var den eneste, der kendte mig.

Under salmen efter prædiken gik Immanuel op og ned ad kirkegulvet. Et par gange var han lige ud for omtalte pille, så stod han et øjeblik forstummet, trådte så hen til min stol og rakte hånden ud til velkomst, idet han mumlede: »Spion, spion«! Jeg nikkede gengældende og til bekræftelse på det stygge ord, det kunne ikke skjules, jeg havde skinnet imod mig.

Efter gudstjenesten gik jeg med Immanuel ned i præstegården og beså denne, det hele var stort, næsten for stort, lejligheden var herskabelig. Efter middagen gik Immanuel og jeg en tur for at se omegnen, vi gik over på Svinø og tog et rundskue derfra, det var herligt.

Om eftermiddagen drak vi kaffe hos lærerens, det gjorde indtryk af at være en udmærket familie. Glad forlod jeg Gamborg og takkede i mit stille sind Gud, der havde givet mine børn det smukke hjem i den smukke egn.

Viggo Thorvald

1875, den 20. september fik vi en lille velskabt dreng, han blev opkaldt efter 2 smådrenge, som min plejefader pastor Rambusch havde mistet i Sdr. Omme, og kom til at hedde Viggo Thorvald Møller Kristensen. Da han blev 4 år, fik han kighoste og svævede mellem liv og død. Mor og jeg bad med hinanden mindelig om,

at vi måtte få lov til at beholde ham, vor bøn blev hørt. Drengen kom sig.

Han blev en kvik og livlig dreng med vovemod. En dag var han med yderste anstrengelse klatret op ad tørvehusets skråtag og tog oppe på mønningen udsigten mod syd i betragtning. Fra spidsen af den stejle gavl råbte han ned til Dagmar en begejstret rapport om sine iagttagelser. I det samme kom jeg forbi, og med undertrykt gysen for situationens farlighed bad jeg ham i legekammeratlig tone om at lade sig glide stille ned og fortælle os resten. Det gjorde han og slap godt fra det. Han var ivrig i at løbe på is, slås med sne og ville gerne blandt sine kammerater være den modigste, han var altid god mod mindre børn end ham selv.

I skolen ville han være mellem de flinkeste. Hos møllerens og købmandens havde han jævnaldrende kammerater. Der var 2 drenge, som begge hed Jens, og som hver havde en stor hund. Der blev lavet en lille vogn og seletøj til hundene, som så blev spændte for vognen. Købmandens Jens havde en yngre broder, der ofte blev sat på vognen og fik en køretur. Thorvald var den flinkeste til at dressere hundene.

En sommer byggede disse fire drenge et træhus i læ af en have nede ved en lille å. Huset var delt i et arbejdsrum og en pæn stue. Drengenes søstre sørgede for gardiner og andre ting til at hygge og pynte med. Huset blev meget brugt, også ved festlige lejligheder som fødselsdage o. l. Børnene samledes da her til chocolade og kaffe; herfra har de minder, som de aldrig glemmer.

Thorvald syntes ikke at have lyst til at gå den læsende vej, men stor lyst til handelen. Efter henvendelse på flere steder fik vi Thorvald anbragt i en manufakturhandel i Nørre Nebel, idet aftalen var, at han det næste år skulle fortsætte hos Th. Nielsen, der i Varde havde udsalg fra Crome & Goldschmidt. Det var med en vis vemod, at Thorvald den 1. september 1891 for første gang forlod sit hjem og tiltrådte pladsen i Nørre Nebel. Han kom til at lide meget af længsel i dette år, pladsen var streng og kosten mindre god. (se også side 148-150).

Karen Alvilda

Den 21. januar 1880, en mørk vinternat, fik vi vor næste lille pige. Hun var stor og kraftig fra fødslen og havde et stort smukt sortkrøllet hår. Den lille pige blev efter mormoderen kaldt Karen Alvilda Møller Kristensen. Karl Nissen døbte hende, og flere af vore præstevenner var til stede ved hendes dåb. Pastor Riemann fra Blaahøj og pastor Olrik fra Ølgod var bl.a. faddere.

Det viste sig snart, at hun havde gode evner. I skolen var hun noget af en læsehest; i flere henseender var der noget underligt over hende, som vi ikke forstod. Hun havde en god stemme og lyst til musik. Hendes søster Dagmar skulle give hende begyndelsesgrundene i klaverspil; det viste sig, at Karen havde let ved at lære, men det viste sig også, at en søster vanskeligt kan undervise en søster. Senere havde vi det held at få en elev på skolen fra Hjørring, en lærerdatter, som spillede klaver, hos hende fik Karen så sin undervisning.

Som ung pige kom hun til København og fik undervisning i sang og musik hos frk. Krarup Hansen, som foreslog hende at gå til teatret. Dette var vi imod, vi ønskede, at hun skulle komme hjem og hjælpe os med skolen, og det gjorde hun så. Hun havde flere gange kursus i gymnastik og håndarbejde, som hun overtog som sine fag ved skolen og ledede undervisningen i, indtil hun blev gift 1903.

I 1902 fik vi et orgel i Hoven kirke, som hun blev organist ved. Samme år gjorde hun sammen med Møller og mig en rejse til syden.

I 1903 fejrede hun sit Bryllup den 20.10. med pastor Mourids Mouridsen, sognepræst for Sønder Omme – Hoven. Vi havde et skønt bryllup, men det var et stort skår i glæden, at min hustru ikke var mere. Hun syntes godt om Mouridsen og havde glædet sig over forbindelsen. Brudevielsen blev besørget af Møller, som med hentydning til den tidligere nævnte udenlandsrejse og en foretagen bjergbestigning havde valgt til tekst de kendte salmeord: klippegrund gør foden fast o.s.v. Karen blev præstekone i den gamle minderige præstegård.

Her levede hun nogle gode år og blev mor til to drenge. Hun havde meget gode evner til at gøre sit hjem til et hjem for mange. Der blev holdt mange møder dels for unge, dels for gifte folk.

Præsten talte, Karen læste op, sang og spillede. Tilsidst blev der budt kaffe.

Det var et skår i deres glæde, at lærer Balle i alle måder var dem imod. Det blev almindelig antaget, at Balle var misundelig over, at Karen skulle være præstens kone. Da hun og Mouridsen i foråret 1911 rejste til Lejrskov, afholdt sognets beboere en særdeles smuk afskedsfest for dem, ved hvilken lejlighed Balles demonstrerede med at holde sig hjemme til liden ære og gavn for dem selv.

I Lejrskov var forholdene meget forskellige fra dem i Sønder Omme. Der var mange større gårde og mere velstående befolkning. Der var også skarpere modsætninger mellem de kirkelige retninger, idet sognet havde Skanderups indremission til nabo imod sydvest og Aagaard frimenighed til nabo mod nordøst. I åndelig henseende var stedet mindre tiltrækkende. Mouridsen var bange for at komme til at prædike for tomme stole, men han fik en god kirkegang og god tilslutning til møder i præstegården. Disse møder tegner godt, så det hele ser lovende ud. (Hoven den 22. juni 1912 K. Kristensen).

Hulda Birgitte

Den 1. december 1881 fik vi den næste lille pige. Hun blev født samme dag som vort første barn, men 13 år senere. Ved dåben fik hun navnet Hulda Birgitte Møller Kristensen. Hulda navnet fik hun efter Hulda Barfoed, en af min hustrus bedste veninder fra Askov højskole, siden gift med Poul la Cour og død i en ung alder. Da jeg var kommen på kant med pastor Schaarup, ville vi ikke have ham til at døbe den lille; men efter samråd med provst Vilstrup fik jeg min flerårige ven pastor Riemann i Blaahøj til at forrette dåben.

Den lille Hulda var en sød lille pige, men ikke så kraftig som Karen; i sin opvækst havde hun flere lettere krampeanfald som dog med tiden hørte op. Hun var længe om at nå til at tale rent, særlig kneb det med at få S-lyden frem. Der haves fra den tid en udtalelse af hende til en lille dreng, der var søn af smeden i Hoven, hun spurgte ham en dag, da han gik forbi skolen: »Hu dall dej hen, lille fedeng«? Det er hun ofte blevet drillet med.

Som lille var hun ualmindelig smidig, og man dømte hende til

at blive en god gymnast, hvad hun også blev. Der var i flere henseender forskel på hende og Karen, f. eks. med hensyn til det huslige og til at holde orden på sit tøj og sine sager. Her var hun yderst omhyggelig og påpassende. Hendes mor sagde ofte om hende, at hun måtte blive dygtig til at holde hus i orden.

I skolen gjorde hun sig umage med at lære sine ting, men derudover gav hun sig ikke af med boglig syssel; derimod ville hun gerne hjælpe til i huset både med madlavning og borddækning.

Hun skulle også lære at spille, men det gik ikke så godt. Som ingen af de andre var hun et hjemmets barn. Vi talte ofte om, at hun skulle og burde ud at se sig om blandt andre mennesker, men hver gang det kom på bane, stemtes hun til gråd. Hun ville ikke ene ud og bort fra hjemmet. Da faldt vor tanke på Nørre Snede, hun kunne komme ud til Dagmar og hjælpe til i huset og se efter børnene (Jakob Christian og Kamma).

Tanken blev virkeliggjort, vi kørte med Hulda til Nørre Snede præstegård, hun blev anbragt, og vi kørte hjem. Men Huldas længsel viste sig uovervindelig, hun talte måneder, uger og dage, til hun skulle hjem.

Efter hendes hjemkomst var det godt at mærke, at hun havde været ude. Hun havde haft godt af det i mere end en henseende. Ikke længe efter blev det meddelt af Møller, at der manglede en lærerinde til en pogeskole i Hallundbæk, og at Hulda måske kunne overtage denne plads, hun kunne i så fald bo i Blaahøj præstegaard. Vi talte med hende om det. Året forud havde hun gået på kvindehøjskolen, så hun kunne godt udfylde pladsen, og hun fik den. Det var en lille skole med en halv snes børn i 7-8 års alderen. Hulda blev glad ved børnene, og de blev glade ved hende; men hun længtes gruelig, så snart der gaves lejlighed til at komme til Hoven, kom hun. Vinteren faldt hende lang, vejret var tit slemt, og hun blev let forkølet.

Da vinterskolen sluttede, var hun mere end glad ved at komme hjem. Især havde hun længtes efter Ida, disse to var som et par tvillingsøstre.

Så skete det i sommeren 1903, at der i København holdtes et kursus, hvor unge piger kunne lære en del i forskellige retninger, særlig håndarbejde. Hulda ville gerne have dette kursus, men

Fra venstre: Niels Jørgen Østergaard, Hulda Birgitte, K. Kristensen og Karen Alvilda.

hun ville have Ida med til det, og de fulgtes så ad til København og fik undervisning.

Efter kursusets slutning kom de hjem nogle dage før højskolens jubilæum. Familien fra Vadum var da allerede ankommen. Humøret var godt om end lidt trykket af, at mor ikke følte sig rask og havde lagt sig til sengs. Hun ville dog, at vi alle efter bestemmelsen skulle tage til Sønder Omme og besøge pastor Mouridsen; dette skete også, kun jeg blev alene hjemme hos mor.

Det var søndag. Mandag morgen var hun dårligere, og tirsdag morgen døde hun. Ved hendes død blev glæden forvandlet til sorg, og den påtænkte jubilæumsfest blev som tidligere beskrevet en begravelsesfest.

Efter mors død var det helt underligt at iagttage Hulda, hun gik så stille omkring og varetog alt i huset, det var, som om hun følte, at hun skulle træde i mors sted. Da Karen skulle giftes til efteråret, tog Hulda husvæsenet på sig. Ida hjalp hende troligt, og det gik meget godt.

Nogle år efter fik Hulda et slemt tilfælde med kæbe- og kindhulebetændelse, for hvilket hun måtte underkaste sig en opera-

tion i København. Dette tog hårdt på hende, og hun har siden lidt under følgerne deraf.

Hun var imidlertid bleven forlovet med lærer Østergaard, der havde været lærer her siden 1901. Han var en stor dygtighed og havde også udmærkede evner til at hjælpe hende til rette under hendes sygdom, der medførte svækkede nerver og gjorde det ofte vanskeligt for hende at holde humøret oppe.

Efter min afsked i efteråret 1906 blev Østergaard kaldet til lærer og kirkesanger i Hoven fra 1. november samme år. Den 14. maj 1907 holdt Hulda og Østergaard bryllup. Den 13. december 1909 fik de en lille pige, som kom til at hedde Thyra.

Det blev Hulda, der fik den opgave at sørge for mig på mine gamle dage; hun gør stadig alting så godt for mig, at jeg kan have det godt både i den ene og i den anden henseende.

Ida Nanna Marie

Den 8. august 1883 blev vor næste datter født, hun blev opkaldt efter pastor Rambusch's datter Ida, der var død på Mors efter at have været gift en kort tid med en læge. Nogle få dage efter Idas fødsel måtte jeg forlade hjemmet for at tage til København, hvor jeg skulle have et kursus i dansk, som allerede var begyndt, men som jeg havde fået nogle dages udsættelse med at tage del i.

Det var en tung tid for mor at være ene i. Vor daværende præst havde fået en del af beboerne sat op imod mig, og en klage over mig cirkulerede i sognet til beboernes underskrift. Det tog hårdt på mor, hun klagede over al den hurlumhej. Desuden skulle hun have Møller udstyret til at sendes på skole i København efter sommerferien. Når jeg tænker på det, må jeg beundre hende, at hun kunne stå den tid igennem med en lille nyfødt i vuggen og to små børn omkring sig. Karen på næppe 3 og Hulda på 1½ år. Jeg skrev dagligt til hende og trøstede, så godt jeg kunne. Nå – jeg kom hjem, og den stærke storm lagde sig lidt efter lidt. Vor lille pige trivedes godt og blev rask og kvik.

Men da hun var 6 år gammel, blev hun syg af lungebetændelse, som gik over til vand og materie i lungen. Hun blev indlagt på sygehuset i Ringkøbing for at opereres. På operationsdagen

var min hustru og jeg i Ringkøbing. Mens operationen stod på, gik vi med hinanden i hånden frem og tilbage bag en hæk og bad for vor lille pige.

Operationen varede en times tid, vi syntes, at det var en evighed. Endelig kom sygeplejersken og meldte, at operationen var godt overstået, og den lille pige kaldte på far og mor. Vi sagde, Gud ske lov, og kom ind for at se til hende. Hun lå indpakket i vat og så bleg og svag ud, så strakte hun sin hånd imod os og sagde, at vi måtte ikke gå fra hende. Kort efter faldt hun i søvn. Natten gik, og den gik godt.

Næste morgen, det var søndag, kunne vi skønne, at hun havde det bedre; hun bad om en mellemmad, hvad vi undredes over, da hun i de sidste uger havde måttet nødes til at spise. Jeg spurgte så sygeplejersken, om den lille patient måtte få lidt mad; det måtte hun godt. Hun fik da et lille stykke smørrebrød og et glas mælk. Der gik ikke lang tid, før hun bad om mere, og det gik godt fremad med at spise og drikke. Af medicin fik hun ikke det mindste.

I otte dage lå hun på sygehuset med dræn og indpakning. Mor sad ved hende både nat og dag, og jeg blev også i Ringkøbing, da mor ikke ville være alene.

Da de otte dage var gået, fik vi lov til at tage Ida med hjem; hun talte, lo og sang af overstrømmende glæde, men rigtignok med sygelig stemme. På hjemvejen tog vi ind til lægen i Tarm for at bede ham om at komme til Hoven og skifte forbindingen, når det tiltrængtes. Lægen mente dog, at vi nok selv kunne besørge dette, da vi havde set det foretaget så ofte på sygehuset. Min kone erklærede rigtignok, at hun hverken turde eller kunne påtage sig det, og så måtte jeg overtage hvervet.

Hjemme var der stor glæde, da vi kom med den lille Ida, der kunne smile og tale, som før hun blev syg. Vi måtte så behandle hende efter den givne anvisning. Mor holdt hende, mens jeg skiftede forbindingen og rensede drænet, og det gik godt; man kan vænne sig til meget, når det kræves. Dermed gik 8 uger, før end såret var lægt; men så tog hun også til at vokse sig stærk og blev en rask og livlig pige.

Hun var flink til at spille klaver, hun fik også undervisning i orgelspil og spillede flere gange orglet i kirken. Som lille pige

sagde hun engang grædende til sin mor, at hun ville aldrig giftes, men altid være hjemme hos mor. Hvad der har bevæget til denne udtalelse, ved jeg ikke, den fremkom en dag, da der havde været bryllup i kirken; men den blev ikke vedstået alle dage.

Købmanden fik en ung beleven og køn kommis ved navn Marius Schydt Hansen, ham blev Ida forelsket i, og de blev hemmelig forlovede. Efter mors død var Ida meget ked af, at hun ikke havde fået det sagt til mor, inden hun døde; nu var der dem, der ville lade hende høre, at hendes mor var imod det. Hun talte med mig om det, og jeg kunne trøste hende med, at hendes mor og jeg havde haft vore formodninger om det og drøftet det, og at ingen af os havde noget imod det. Dette glædede Ida meget.

Siden blev forlovelsen deklareret, og den 16. oktober 1906 holdt Ida og Schydt deres bryllup i det gamle hjem i Hoven. De bosatte sig i Grindsted, hvor Schydt havde fået en kolonialforretning.

To år efter fødte Ida en lille pige, som nær havde kostet hende livet; thi hun fik barselfeber og lå i flere dage og svævede imellem liv og død. Hun kom dog over det og blev fuldstændig rask. Barnet blev døbt og fik navnet Aase. Hun døde tidlig uden forudgående sygdom.

En morgen, da Ida vågnede og ville lægge barnet til brystet, var dets liv udslugt. Ida blev ude af sig selv, og Schydt sprang ud af sengen og tog barnet op til sig, men kunne kun konstatere, at det var livløst. Ida skreg højt af sorg og styrtede uden at være videre påklædt i den mørke dagning afsted efter lægen, som heller ikke kunne andet end konstatere, at barnet var afgået ved døden.

Der blev telefoneret til Hoven, og Østergaard, Hulda og jeg kørte straks til Grindsted. Et stykke uden for byen, ude på heden mødte vi de grædende forældre. Ida var utrøstelig, hun frygtede for den mulighed, at hun selv kunne være skyld i barnets død. Det blev en tung tid for hende. Hun ønskede ikke barnet begravet på den fremmede kirkegaard i Grindsted, det skulle hvile på den hjemlige kirkegård i Hoven.

Idas smil og livlighed var derefter borte i lang tid; men den tid

kom, da håbet om igen at blive mor kvikkede hende op, og der blev glæde, da Ida lå med en lille pige ved brystet.

Heller ikke dette barn, som ved dåben fik navnet Karen Marie efter sin mormor, kom til at leve ret længe. Godt et halvt år gammel blev hun alvorlig syg og trods lægehjælp og alt, hvad der kunne gøres, sygnede hun hen og døde i løbet af otte dage. Atter lå det unge hjem i mørke. Denne gang havde den selvbebrejdende mor fået lov til at pleje sit syge barn og se det dø. Nu fik hun erfaring for, at det kunne ikke gøre sorgen mindre.

Gram

Den 6. oktober 1888 fik vi det 8. barn, en stor og kraftig dreng. Vi havde så småt ventet, at Ida skulle være bleven vort sidste barn, hun var da i sit 6. år. Dog den lille dreng kom og blev vel modtaget. Der var både hjerterum og husrum for ham. Især var Dagmar glad for ham, hvilket glædede min kone meget, da hun nærede en hemmelig frygt for, at de store børn ikke ville synes om flere små.

Drengen var køn, han havde et langt sort krøllet hår, og han trivedes godt. Han fik navnet Gram, opkaldt efter kong Skjolds søn Gram med guldkøllen. Der blev ved hans dåbsfest holdt mange taler og udtalt mange gode ønsker for ham; men hans liv blev ikke langt.

14 dage efter jul blev han syg af brystbetændelse, og den 15. januar døde han. Det var os alle en stor sorg, vi var kommen til at holde så meget af den lille dreng.

Aage

Til erstatning for den mørkhårede Gram fik vi den 26. november 1889 vort 9. barn, en lyshåret dreng. Han kom til at hedde Aage. Han var ikke så rask og livlig som Gram og mindre levedygtig.

Han døde allerede et par måneder efter, at han blev født. Det blev så vort sidste barn. Vi havde haft ialt 9 børn, 5 piger og 4 drenge, deraf var den første og de to sidste døde, inden de blev et år gamle; men de levede længe nok til at være til velsignelse for os, måske mere end vi selv forstår. Ved at se tilbage derpå, må jeg sige med David: »Min sjæl, lov Herren og glem ikke alle hans velgerninger«.

Mine børn og børnebørn indtil nu:

Møller og Alvilda:
Solvejg, Elisabet, Karen Marie, Ester, Kristian (død), Svend Trøst.

Immanuel og Dagmar:
Jakob Christian, Karen Mie, Else, Eva.

Thorvald og Marie:
Ragnhild, Edith. (begge født i Amerika)

M. Mouridsen og Karen Alvilda:
Vagn, Frede. (begge født i gl. Sdr. Omme præstegård).

N. Østergaard og Hulda:
Thyra.

M. Hansen Schydt og Ida:
Aase, Karen Marie (begge døde), Kristian.

Fra oven Karen, Hulda og Ida 1901-2 i ungpige-tableau.

I ældre tid blev der spillet meget kroket, og her er det Karen, Niels Jørgen Østergaard, Hulda og Ida, der hygger sig med et spil kroket.

Ida, Karen og Hulda en sommerdag ved søen, med højskolen i baggrunden.

Efterskrift

»Mine minder«

Hvis I, kære børn, engang læser disse mange linjer, vil jeg ønske, at I må få det indtryk, at mor og jeg levede med hinanden som to så lykkelige mennesker, idet vi elskede hinanden mere, end I kan forstå. Så døde hun, den inderkære gode hustru; nu er det snart 9 år, i hvilke jeg har været ene med mine minder om hende og vort samliv. Det har ofte været svært at holde modet oppe, dog er det Gud ske tak gået, og jeg har grund til at takke; mine kære børn og børnebørn er så inderlig gode imod mig. Jeg har også fundet en del gode venner og veninder, som er bleven til velsignelse for mig i min ensomhed. Når jeg nu skuer ud over det hele, kan jeg ikke andet end udbryde: Gud ske tak for alt! Blot jeg ret kan få min tak frem, så den ikke blot er en lyd fra munden, men et udtryk for hjertets inderste varme.

Hoven, den 22. juni 1912 K. Kristensen/I. Karstoft

K. Kristensen fik tildelt Dannebrogsmændenes Hæderstegn den 30. august 1895, og Fortjenestmedaillen blev overrakt i 1906 under afskedsfesten af I. C. Christensen.

Lidt om K. Kristensen og I. C. Christensen

I. C. Christensen, landsbylæreren fra Vestjylland, som blev en af de 3 mest centrale statsmandsskikkelser i Danmark efter 1864, bevarede fra sin skoletid et meget nært forhold til K. Kristensen, Hoven.

I bogen om I. C. Christensen: Fra min Barndom og Ungdom. De unges Forlag, Aarhus 1925, udtaler I. C. Christensen:

»I efteråret 1872 blev jeg antaget som hjælpelærer for de yngste børn i hovedskolen i Hoven. Jeg skulle ikke have løn, men frit ophold i huset hos degnen, lærer K. Kristensen, og om aftenen nogen videregående undervisning hos ham. Degnen var en flink og dygtig lærer, hos hvem jeg havde gået i skole det meste af min tid som barn, når jeg var hjemme i Paabøl. Han var navnlig dygtig til at fortælle ...

I vinteren 1872-73 var der to andre unge mennesker i huset hos lærer K. Kristensen, en sønderjyde Hans Hansen og Niels Jensen fra Nollund i Grindsted, Hans Hansen blev senere semi-

narieuddannet og lærer i Firgaarde ved Skanderborg. Den sidste tog ikke eksamen, men opholdt sig til sin død i København som litterat Nørlund. Vi tre sad sammen om aftenen i den gamle skolestue og nød undervisningen og læste, og vi sov også samme-sted i en slagbænk, som blev trukket ud om aftenen og slået sammen hver morgen.

Lærer Kristensens hjem var fornøjeligt og godt for unge mennesker, men huset var gammelt og stuerne små. Få år efter blev der bygget ny skole og lærerbolig.«

Fra »Bogen om I. C. Christensen« udgivet 1941 gives følgende uddrag:

I. C. selv så altid med glæde tilbage på sin skoletid i Hoven, og udtalte senere: Lærer K. Kristensen var som skolemand langt ud over det almindelige og meget forud for sin tid. Han var en ypperlig fortæller og kunne fængsle børn og voksne. Ved siden af sin gerning i børneskolen oprettede han Hoven kvindehøjskole, og som forstander for denne skole, der uddannede flertallet af vinterlærerinder til de vestjydske skoler, kom han til at øve en indsats i skolens arbejde, der vil være kendbar gennem slægtled.

Det er næppe heller helt tilfældigt, at der fra Hoven skole er udgået så mange dygtige og betydelige mænd og kvinder; lærere, lærerinder, læger, præster og mange andre praktisk dygtige mænd og kvinder.

Her i lærer Kristensens og Karen Maries hjem kom I. C. meget lige fra sin drengetid og op gennem årene, og han lagde aldrig skjul på, at fra skolen og hjemmet her havde han taget rige værdier med sig ud i livet.

Det var ved kultusminister I. C. Christensens og hustrus sølvbryllup den 21. november 1904 i Hoven kvindehøjskoles gymnastiksal, at Hoven by var klædt i fest fra morgenstunden. Højskolepigerne pyntede sal og stuer og fik lov til at gå til hånde for at få et glimt af stadsen. Hver havde sin del at passe.

Men det vanskeligste hverv var lagt i hænderne på forstander Kristensens unge datter, Hulda (senere fru Østergaard), hun var køkkenchef og havde ansvaret for festens vigtigste del: maden. Og så hårdt tyngede ansvaret den unge chef, at da maden var vel spist og rost, og spændingen udløst, besvimede hun. Men det

vidste de intet om inde i salen. De spiste den gode mad, sang og holdt smukke taler for sølvbrudeparret. Og det var vel troligt, at talerne blev endnu smukkere og mere velformede for landets kultusminister, end de var blevet for degnen fra Stadil!

De mange mange lærere og præster var også blandt gæsterne og benyttede lejligheden til at sige deres øverste foresatte nogle pæne ord, indtil I. C. selv meldte fra.

Som en af de sidste talere i rækken rejste forstander Kristensen sig: ... nu er her talt så meget om alt det, vi skylder I. C. Christensen tak for. Og så er dog glemt det vigtigste – jo, det danske folk har først og fremmest grund til at takke I. C. Christensen, fordi han har ført konge og folk sammen og lært folket at samles om dets konge ...

Hvor rigtigt dette er set og sagt, kunne hin sølvbryllupsdag ingen – ikke engang forstander Kristensen selv fuldt ud vurdere. Først nu mange år efter kan vi se, at her er peget på en indsats, hvis rækkevidde og værdi ingen kunne afgøre.

I. C. Christensen siddende til venstre fejrer fødselsdag i sit hjem i Hee, og K. Kristensen er med, siddende nr. 2 fra højre.

Paabøl Plantage

I Hoven, et fattigt hedesogn på ca.17000 tønder land, var der omkring 1850 kun få bebyggelser, der næsten alle lå i nærheden af vandløbene. De store hedestrækninger, som dengang lå her, var næsten nytteløse, fårene blev nok drevet derud, og der blev bjerget lyng til at tække med og skåret hedetørv til brændsel, men der var ingen træer udover lidt egekrat på østsiderne af nogle banker, bl.a. i Paabøl.

I »Mine Minder« omtales K. Kristensens store interesse for hedens tilplantning faktisk ikke; men der kan ikke herske tvivl om, at han var en af foregangsmændene.

Forstander K. Kristensen var selv født på en hedeegn, men han havde tilbragt mange af sine ungdomsår i Østjylland og på Fyn og var derved kommen til at holde af skov og træer. I 1865 kom K. Kristensen til Hoven som lærer og var straks klar over, at der måtte plantes omkring skolen.

Han fik en god ven af sig til at skaffe sig 75 planter, som han bar på sin ryg fra Letbæk Mølle, der dengang var planteskole. I nærheden af skolen lå nogle grusbrinker, som også måtte tilplantes, og sommeren igennem arbejdede K. Kristensen med at grave huller for at kunne plante til næste forår. K. Kristensen fortæller i en kronik i københavneravisen »Dagbladet« af 16. juni 1890:

»Det var den spæde begyndelse til, at mange hundrede tønder land blev tilplantet. I 1867 blev der plantet 3000 og alt så ud til at tegne godt, men hvis ikke »Det danske Hedeselskab« var blevet stiftet i 1866 med det formål at ophjælpe jyske hedeegne med træplantning og engvanding, er det ikke sikkert, at det ville have fået det omfang, som det blev tilfældet. Takket være de ledende mænd i dette selskab, hvor vi særligt vil mindes oberstløjtnant Dalgas, som kom meget her på egnen og fik befolkningen til at se lysere på sagen og fik dem med i arbejdet med

læplantning og beplantning af små arealer; men den helt store plantningssag kom først i 1873 og på en mærkelig måde.

I 1870 havde en godsejer sendt en forstkandidat Fritz, herud til Hoven for at opsøge og indkøbe et større hedeareal passende til nåletræsplantning for Interessentselskabet Jydske Hedeplantning. Her fandtes også en meget god hede på ca. 800 tdr. land. Arealet ejedes af to gårdmænd, den ene ville gerne sælge, men den anden ville ikke. Forstkandidaten besøgte mig, og vi talte en del om hedeplantning, jeg havde så småt glædet mig til, at vi skulle have fået en større plantage her i sognet, men det blev ikke i den omgang, og dog gav begivenheden stødet til, at vi i en nær fremtid fik gjort begyndelsen til den første plantning.

Vi var samtlige naboer og slægtninge til begravelse; om eftermiddagen sad vi og talte om et og andet, og jeg kom da til at spørge den ene af de mænd (ham, der ikke ville sælge i 1870), hvad han ville have for sin ejendom. Han forlangte 5000 rdl. Efter nogen snak blev handelen afsluttet på den betingelse, at jeg forlangte betænkningstid en måned. I det samme kom den anden mand ind i stuen, og man fortalte ham, at hans nabo havde solgt sin gård, og det var bedst, han også solgte sin, eftersom ejendommene havde bedst ved at blive forenet. Vi snakkede om sagen, og da der var mæglere nok, varede det ikke længe, inden handelen var afsluttet på samme vilkår som den anden. Selv om man mente, at det var løjer, drak vi dog lejkjøb derpå.

Jeg sendte kortene over ejendommene samt brev med nærmere underretning til oberstløjtnant Dalgas for at tilbyde gårdene til plantning. I løbet af ganske kort tid var Dalgas i Paabøl for at bese ejendommene, Dalgas var særdeles tilfreds med det hele og bad mig afslutte handelen, hvilket jeg gjorde og udbetalte 200 rigsdaler til hver.«

I det kommende år søgte K. Kristensen at finde nogen, som ville finansiere en tilplantning af arealerne. Efter at alle muligheder tilsyneladende var forsøgt, skænkede afdøde brygger Jacobsen, Carlsberg, København, 1000 rdl. til Hedeselskabet, til indkøb af et større plantningsareal. Hedeselskabet brugte pengene til et plantningsselskab i Paabøl og dannede et A/S. Hermed kom sagen i gang, og en del aktier á 1000 rdl. blev tegnet af velhavende københavnere og læge H. N. P. Vilant, Ribe. 12. februar

1874 blev de endelige købekontrakter mellem Niels Chr. Olesen og Mads Chr. Christensen (I. C. Christensens far) og »Plantningsselskabet« underskrevet. Niels Chr. Olesen måtte medtage den del af bygningerne, han kunne bruge. Mads Chr. Christensen skulle lade sin blive stående for plantøren.

Hedeselskabets første egentlige plantør blev nu ansat til tiltrædelse 1. maj 1875. Han havde arbejdet i Skarrild Krat siden 1869 og hed Mads Christian Jensen Holt. Lærer Kristensen forestod opsynet i den mellemliggende tid, han lejede agerjorden ud, fik en planteskole gravet på 661 kvadratfavne (ca. 2150 kvadratmeter) og et dige sat omkring for 48 rdl. K. Kristensen fandt, at bygningerne tog for megen skade af at stå ubeboet hen, hvorfor han fik det ordnet sådan, at plantør Mads Holt flyttede til Paabøl allerede 10. november 1874. Lærer Kristensen fortsatte med at tilplante den nordligste del af Paabøl Banke. Ca. 40 tdr. land tilplantede han sammen med en anden. Plantagen kaldes i dag »Tirsbjerg Plantage«.

I plantagen ses i dag foruden nævnte »Kongestenen« ved bankens fod en sten med indskriften: »Jeg tror, der er skønnest i Danmark« samt på Tirsbjerg Knap en mindesten med bronzeportræt medaljon for professor, dr. phil. Frederik Weiss (1871-1923). Kristen Hvelplund bemærker, at »stenene nu er blevet et minde om en tid, da Tirsbjerg ofte blev benyttet som festplads ved store folkemøder. Det var K. Kristensen, der startede dette i plantagen, og det fortsatte langt frem i tiden, velbesøgt ikke bare af sognets folk, men mange kendte mænd har ført ordet fra talerstolen her. Festpladsen udformedes i en tidligere mergelgrav mellem gammelt egekrat og var skærmet mod vestenvinden af bankens høje skrænter«.

En parcel på 9 tdr. land, som lærer Kristensen må have fået til overs ved handlerne, tilplantede han også, plantningen blev senere kaldt »Højskoleplantagen«, den tilhører i dag Paabøl Plantage.

Skovrider Mads Holt skriver i Hedeselskabets Tidsskrift nr. 17, september 1906:

»Hoven sogn

Et af de sogne i Vestjylland, der kan fremvise de største fremskridt i retning af plantning, er Hoven sogn i Ringkjøbing amt, idet der af sognets areal, ca. 13.000 tdr. land, er indtaget til beplantning ca. 2.700 tdr. land i 22 plantager foruden en stor del læ- og hegnsplantninger. 18 af disse plantager ejes af sognets beboere, de 4 af mænd andetsteds fra. At Hoven sogn er kommet så stærkt frem med hensyn til træplantning skyldes for en væsentlig del 2 foregangsmænd i sognet, nemlig højskoleforstander K. Kristensen og kancelliråd Mouritz Jensen. Kristensen kom til Hoven i 1865 som lærer og kirkesanger. I 1877 oprettede han højskole for unge karle ved siden af børneskolen, som han 1891 forandrede til skole for vordende pogelærerinder, og som han endnu driver.

Før 1864 var der så godt som ingen plantninger i sognet. I 1865 plantede Kristensen 70 træer i sin have og i 1866 atter 700 træer på en alholdig skrænt, hvortil han selv kulegravede jorden ... I 1867 traf Kristensen sammen med kaptajn Dalgas i Hoven mølle, hvor de blev enige om at søge anlagt en lille plantage på ca. 7 tdr.land vest for Hoven mølle, hvor der nu står store træer.

I 1872 gjorde Kristensen kaptajn Dalgas opmærksom på 2 gårde i Paabøl, som efter skovrider Fritz' udsagn, han havde undersøgt forholdene, egnede sig særdeles godt til beplantning, og som Dalgas efter at have taget gårdene i øjesyn gav Kristensen lov til at købe med forbehold.

Denne handel var dog nær gået over styr af mangel på penge; men så trådte brygger Jacobsen til med en pengesum, og så gik handelen i orden, og nu står der den store Paabøl plantage på ca.

1.200 tdr. land, hvor der nu ved hugst, kul- og tjærebrænding gives beskæftigelse for mange mennesker.

I 1873 blev der i Hoven stiftet et interessentskab til anlæg af en vandingskanal med Kristensen som formand og Mouritz Jensen som bestyrelsesmedlem. Kaptajn Dalgas blev tilkaldt, men så blev der under mødet uenighed blandt interessenterne, og mødet blev uden resultat.

Næste dag fik Kristensen og M. Jensen da endelig vedkommende interessenter til besindelse og rejste så med det samme til Skarrild Krat, hvor de vidste, at de kunne træffe kaptajn Dalgas. Så snart, han så Kristensen og M. Jensen, havde han jo anelse om, at sagen ville gå i orden og råbte dem da i møde: »På'en, på en, på'en igen, lille Ferdinand Ludvigsen,« og så blev sagen ordnet.

I 1877 stiftedes Aktieselskabet Haardkjær plantage på 400 tdr. land, hvor Kristensen i mange år var formand, indtil hans syn svækkedes en del, og han derfor nedlagde bestillingen.

I forening med svoger Jens Paabøl, som også var en ivrig plantningsmand, tilplantede Kristensen Tirsbjerg plantage, ca. 40 tdr. land. Kristensen har omkring i Vestjylland holdt flere foredrag om plantningssagen ...«

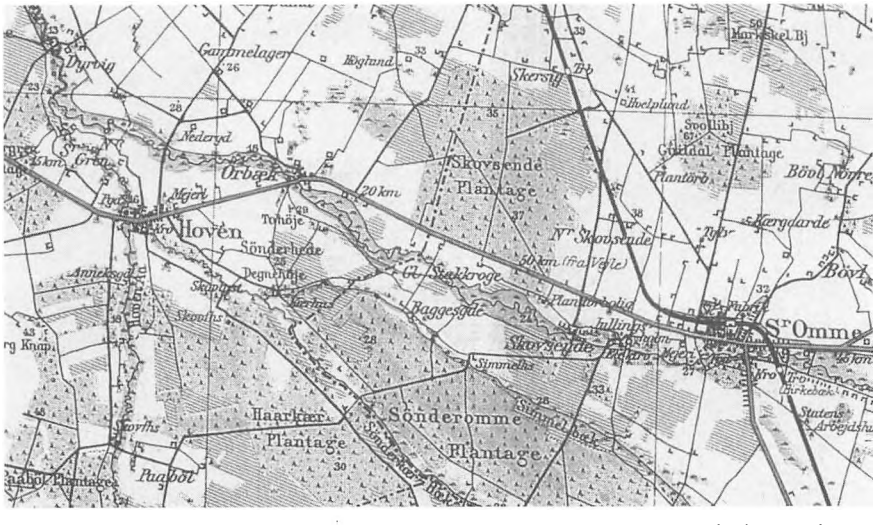

På kortet ser man de plantageområder, hvor K. Kristensen medvirkede: Tirsbjerg, Påbøl og Härkær (bemærk ny retskrivning).

100 år senere

100 års dagen i Haarkjær plantage den 25. april 1976 blev fejret med omkring 60 deltagere fra nær og fjern. Efter at formanden siden 1974, gdr. Helge Berthelsen, Ørbæk havde talt og afsløret den rejste mindesten, var der reception i Skovhuset. Blandt deltagerne var fra K. Kristensens slægt mødt hans barnebarn Ester, enke efter lrs. Jens Dalgaard-Knudsen, Ringkøbing samt oldebarnet, handelsskoleforstander Ruben Karstoft, Grindsted, der var blandt de 10 talere.

»For 100 år siden blev Haardkjær plantage mellem Sdr. Felding og Ølgod i Vestjylland grundlagt på initiativ af daværende førstelærer ved Hoven skole, K. Kristensen, og grundlæggeren af det danske hedeselskab, Enrico Dalgas. 100-året blev markeret ved en mindestensafsløring i plantagen søndag.

Mindestenen der blev rejst i Haarkjær plantage d.25.4.1976, for at markere 100-året for grundlæggelsen af Haarkjær plantage.

På bagsiden af aktien er denne påtegning af K. Kristensen: Denne Aktie med dens Forpligtelser og Rettigheder overdrages Dags Dato til J.K. I. J. Karstoft, Sognepræst i Gamborg ved Middelfart. Hoven d. 21. December 1915. K. Kristensen.

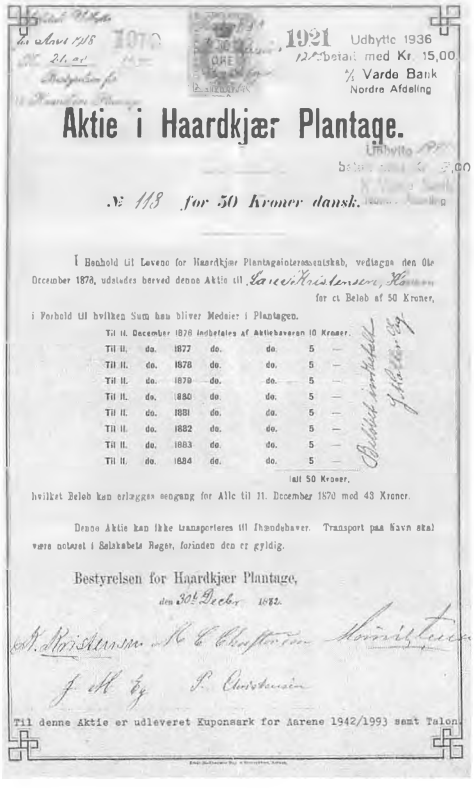

Aktie i Haardkjær Plantage.

№ 118 for 50 Kroner dansk.

I Henhold til Lovene for Haardkjær Plantageinteressentskab, vedtagne den 9de December 1876, udstedes herved denne Aktie til Lars Kristensen, Hoven for et Beløb af 50 Kroner,

i Forhold til hvilken Sum han bliver Medeier i Plantagen.

Til 31. December 1876 indbetales af Aktiebeløbet 10 Kroner.

Til 31.	do.	1877	do.	do.	5 —
Til 31.	do.	1878	do.	do.	5 —
Til 31.	do.	1879	do.	do.	5 —
Til 31.	do.	1880	do.	do.	5 —
Til 31.	do.	1881	do.	do.	5 —
Til 31.	do.	1882	do.	do.	5 —
Til 31.	do.	1883	do.	do.	5 —
Til 31.	do.	1884	do.	do.	5 —

Sum 50 Kroner.

hvilket Beløb kan erlægges engang for Alle til 31. December 1879 med 43 Kroner.

Denne Aktie kan ikke transporteres til Ihændehaver. Transport paa Navn skal være notaret i Selskabets Regnskab, forinden den er gyldig.

Bestyrelsen for Haardkjær Plantage,
den 30te Decbr 1882.

Til denne Aktie er udleveret Kuponark for Aarene 1942/1993 samt Talon.

Mindestenen, der er opstillet ved »Skovhuset«, tidligere plantørbolig, men nu brugt af plantagens bestyrelse samt jægere, bærer ikke navnet på nogen person.

Den er, som formanden for plantagen, gårdejer Helge Berthelsen, udtrykte det ved afsløringen, rejst for at hædre de personer, der grundlagde plantagen, og de der videreførte arbejdet.«

Haardkjær plantage, der er på 400 tdr. land, drives som et aktieselskab. Da den grundlagdes i 1876, tilvejebragtes det økonomiske fundament ved salg af aktier pålydende 50 kroner.

Denne aktie kunne så betales med 10 kr. i udbetaling og afdrag på 5 kr. om året i de følgende 8 år.

Den gamle protokol viser, at opgaven var større og mere brydsom end forudset. Tørke, frost og en skovbrand i 1880 ødelagde alt, hvad der var plantet. Forsikring var der ingen af, så den i forvejen anstrengte økonomi fik det ikke let.

Tirsbjerg plantage med forstander K. Kristensen.

Festpladsen på Tirsbjerg.

Slægten fra Hoven Mølle

Immanuel Karstoft har søgt at føre den nuværende ejers slægt tilbage så langt som til Matriklen 1662-64.

Det viste sig imidlertid ved undersøgelsen, at der er sket et slægtsbrud i ejerrækken, idet Møllen et par gange i tiden 1766-75 er bleven solgt til en fremmed køber, hvorefter den nuværende møllerslægt indtrådte i besiddelsen af møllen.

Denne har altså siden 1664 til nutiden været i 2 slægters besiddelse bortset fra de 9 års mellemrum, da den var i handelen. Den første af de 2 slægter, som undersøgelsen har skaffet oplysninger om, begynder 1664 med

Dorete Madsdatter, som blev gift med Jens Christensen. Dette par var de første møllerfolk i Hoven, som der vides navn på. Jens døde 1709. Doretes dødsår er ikke oplyst. Møllen var på den tid selvejerbondeeje, som svarede landgilde (30 tdr. mel) til velb. Hr. Wehrner Parsberg til Nørlund.

Deres datter Karen fik møllen efter dem og blev gift 2 gange, første gang med Anders Nielsen, anden gang med Niels Sørensen som hun fik en søn med:

Søren Nielsen, som blev gift med Sidsel. De overtog møllen 1728 og fik 6 børn, deriblandt Mads (født 1737) og Anne Marie (født 1740). Så døde Sidsel, og Søren Nielsen giftede sig igen. Hans anden kone hed Anna Olufsdatter, og med hende fik han i 1743 en pige, som blev døbt Sidsel og døde som spæd; året efter fik de igen en pige, som blev døbt Sidsel og som levede. Søren Nielsen tilkøbte sig Møllens herlighed ved auktionsskøde 2. juni 1759, d.v.s. købte sig fri for at betale den årlige landgilde på 30 tdr.mel, møllens hartkorn var da 15 tdr. Efter hans død kunne hans enke Anna Olufsdatter ikke komme overens med stedsønnen Mads (fra første ægteskab) om møllens afståelse til ham.

Det oplystes ved skiftet, at han havde løn til gode for 8 år á 10 rdl. Han havde giftet sig før faderens død og fået et barn Søren (født 1765) tilmeldt kirkebogen. Konens navn er ikke indført. Efter skiftet rejste han til Sønderby i Borris og blev gårdmand dér og fortsatte slægten. Han blev 99 år og 9 mdr. Hans søster Anne Marie fulgte med til Sønderby, hvor hun den 11.10.1767 holdt bryllup med kroejer Jep Madsen af Blaksmark Kro, Varde landsogn. Jep Madsen døde 1789. Anne Marie overlevede ham i 7 år. En datter blev gift med Jep Chr. Jensen Karstoft i Omvraa, en anden datter Sidsel blev gift med hans broder Jacob Jensen Karstoft, der blev købmand og senere arrestforvarer i Varde. Dermed er oplyst, at den gamle møllerslægt fra Hoven har forplantet sig til Sønderby i Borris og til den gamle kroslægt i Blaksmark og videre til Immanuel Karstofts slægt i Omvraa, hvorved Immanuel er bleven oldebarn til Anne Marie og har fået den gamle Mads Sønderby til oldemorbror. Deres stedmoder flyttede efter at have solgt møllen, som for resten også var kro, hen til en mindre ejendom i Sønder Gren tilligemed datteren Sidsel. Om dem findes følgende indført i Hoven kirkebog:

26.1.1768 blev Bertel Mortensen af Sønderby viet til Anna Olufsdatter. Samme dag blev Mads Bertelsen viet til Sidsel Sørensdatter. Det ser derefter ud, som der her foreligger det mærkelige tilfælde, at moder og datter er bleven gift på samme dag med henholdsvis fader og søn. Moderen er sikkert flyttet til Sønderby, og datteren har fået stedet i Sønder Gren. Hun blev snart enke og gift anden gang i Hoven den 10.10.1771, denne gang med Hans Povlsen i Grindsted.

Efter Søren Nielsens død 1765 solgte hans enke Anna Olufsdatter Hoven Mølle til:

Hr. Henning Ulrich Nees, som igen solgte den 6 år senere til et ungt nygift ægtepar Christian Ernstsen Woetmann og Margrethe Dorthea Sperling i 1772. De havde møllen i 3 år og fik i den tid 3 børn tilmeldt kirkebogen. Den senere sognepræst Peter Woetmann (1821-29) var måske en slægtning af dem, måske en søn, dog ikke født i Hoven.

1775 blev Hoven Mølle så igen en slægtsgård, idet den ved købekontrakt af 14. januar 1775 overgik til:

Knud Terkelsen og hustru Sophie Amalie Christensdatter, hvis efterslægt siden har besiddet den. De nævnte møllerfolk kom fra Smedebæk Mølle i Ejstrup sogn og havde tidligere haft Arrevad Mølle i Brande sogn. Knud Terkelsen var gårdmandssøn fra Omvraa, født der 1713. Sophie Amalie var født 1701. Knud har formodentlig giftet sig med hende, da hun var enke i Arrevad Mølle. De var gamle folk, da de kom til Hoven. En søn og en svigerdatter kunne overtage styret, når som helst det behøvedes. Efter 4 års forløb fik de unge møllen overdraget. Sophie Amalie døde 1786, 85 år gl., Knud Terkelsens dødsår er ikke oplyst, men han overlevede hende.

Sønnen: Jens Knudsen og svigerdatteren Karen Christensdatter fik 8 børn; en dreng og en pige døde som små.

1. Knud Jensen blev møller i Langelund Mølle, Ringive sogn. Gift 1802 med Karen Abrahamsdatter.
2. Søren Ancker Jensen blev møller i Skierbek Mølle, Ølgod sogn, gift med Mette Marie Madsdatter af Skierbek Mølle.
3. Sophie Amalie, gift med Thomas Hansen i Urup.
4. Birgitte Marie, gift med Erik Terkelsen, S. Karstoft.
5. Anne Johanne.
6. Anders Jensen født 1780, gift med Ane Kirstine Eskesdatter af Paabøl, fik møllen overdraget af sin moder.
   Jens Knudsen var død 1796, 50 år og 11 mdr.gl.; hans enke Karen Christensdatter døde 1816, 74 år gl. Sønnen:

Anders Jensen og Ane Kirstine fik møllen overdraget i 1804. De fik 7 børn:

1. Jens, død 11 dage gl.1805.
2. Karen Christine født 1806, blev gårdmandskone i Barslund.
3. Jens født 1808, møller i Hoven efter faderens død 1833.
4. Eske født 1816, blev gårdmand i Dyrvig.
5. Christen blev gårdmand i Paabøl.
6. Knud født 1821, blev gårdmand i Ørbæk.
7. Johanne Kirstine født 1826, blev gårdmandskone i Ørbæk.

Sønnen: Jens Andersen 1808-1866 og Karen Thomasdatter 1809-1901 blev gift 1835. Hun var søskendebarn fra Urup. De fik 7 børn:

1. Ane Kirstine, døde ung.
2. Anders Jensen født 1838, gift med Ane Marie Madsen i Barslund.
3. Thomas Jensen født 1840, gift med Marie Dejgaard (1. gang) og gift med Maren Bjerge (2. gang).
4. Sophie Jensen født 1842, gift med Jens Madsen Eg i Paabøl.
5. Thomas Christian Jensen 16.02.1845-20.01.1917, gift med Mariane Jepsdatter 18.02.1851-05.05.1927.
6. Karen Marie Jensen født 1847, gift med lærer K. Kristensen Hoven skole.
7. Ane Cathrine Jensen født 1850, gift med Jens Møller Christensen, Paabøl.

Efter Jens Andersens død 1866 blev møllen overdraget sønnen Thomas Christian Jensen gift med Mariane Jepsen fra Gammelager. De ejede møllen i over 30 år, men solgte den så til Jens Møller Eg, dattersøn af Møller Jens Andersen og Karen Thomasdatter, og møllen er stadig i den samme slægts eje.

Hoven Kvindehøjskole set fra Hoven Mølle omkring 1900.

Højskoleforstander Kristian Kristensen født 14. maj 1841, død 6. november 1918, 77 år gammel, gift med Karen Marie Jensdatter født 6. juni 1847, død 21. juli 1903. 56 år gammel. De fik 9 børn, alle født i Hoven; men heraf døde tre i løbet af få måneder efter fødslen.

På de følgende sider gives en beskrivelse af børnene fra Hoven højskole og deres familie. Samtidig henvises til K. Kristensens beskrivelse af »vore børn« side 195-213, og side 113 med omtale af den førstefødte som døde 1/2 år gammel samt side 117 med omtale af Jens Møllers fødsel, dåb og barndom.

1. Ane Kristine Dagmar, født 1. december 1868, død 20. juni 1869.
2. Jens Møller, født 9. august 1870.
3. Johanne Kristine Dagmar, født 23. april 1872.
4. Viggo Thorvald Møller, født 20. september 1875.
5. Karen Alvilda Møller, født 21. januar 1880.
6. Hulda Birgitte Møller, født 1. december 1881.
7. Ida Nanna Marie, født 8. august 1883.
8. Gram, født 6. Oktober 1888, død året efter 15. januar 1889.
9. Aage, født 26. november 1889, død 2 mdr. gammel.

Berta Alvilda og Jens Møller Kristensen

Præstefamilien samlet; Alvilda og Jens Møller Kristensen siddende omgivet af deres børn: fra venstre Esther (Edda), Elisabeth (Lis), Solveig (Sole), Karen Marie (Mia) og Svend Trøst imellem sine forældre.

Jens Møller Kristensen blev født i Hoven den 9.8.1870. 13 år gammel blev han sendt til København for at læse til studentereksamen. I 1886 blev han student fra Døckers kursus i København knap 16 år gammel, vistnok Danmarks yngste student.

Efter hjemkomsten blev han konfirmeret og opholdt sig 3 år i hjemmet, inden han tog fat på studierne for at blive cand. theol. i januar 1894. Efter eksamen kom han hjem og tog del i arbejdet på skolen, og hen på sommeren begyndte han som huslærer i Borris præstegård hos provst Vilstrup.

I februar 1898 blev han kaldet som res. kapellan i Sdr. Omme – Hoven, især for kirkedistrikterne Blaahøj og Filskov, og den 10.

maj 1898 blev han gift med Berta Alvilda Overgaard, som var lærerdatter fra Nørre Felding. Hun var lærerinde ved højskolen i Hoven, og de havde været forlovet i flere år. Brylluppet blev holdt i Nørre Felding degnebolig, hvor billedet på side 235 er taget.

Det var Jens Møller, som rejste til København i 1902 sammen med sin bror Thorvald og deres far K. Kristensen (se side 148-150).

De overnattede på Missionshotellet, og den følgende dag blev Thorvald viet til Mette Marie af Jens Møller. Mette Marie var på det tidspunkt gravid, og det var medvirkende årsag til, at familien måtte udvandre til Amerika.

Jens og Alvilda fik 4 piger: Solvejg født 28. marts 1900, Elisabeth født 19. oktober 1901, Karen Marie født 28. september 1903 og Ester født 3. maj 1905, alle født i Blaahøj.

Den 11. april 1905 blev Jens Møller kaldet til Darum ved Ribe, og her blev familien forøget med en lille dreng i 1907, han fik navnet Kristian Gudmund og levede kun i kort tid; men to år efter 12. november 1902 fik de en dreng til, som trivedes godt, ham gav de navnet Svend Trøst.

Jens Møller var den første præst, der blev indstillet af menighedsrådet i Darum. Nu ophørte den mørke forkyndelse i kirken. Vel var han ikke nogen stor ånd, ville heller ikke gælde herfor, udfoldede ikke stor veltalenhed, men forstod at vælge gode salmer, messede og sang godt, og hans måde at forkynde det glade budskab på, medførte at kirken efterhånden fyldtes. Han og hans kone var ægte vestjyder i sprog og i færd, ingen kunne passe bedre til en vestjysk menighed.

Præstegården var åben. De store havemøder og basarerne for Østerlands Missionen begyndte i disse år. Han var en dygtig oplæser (Æ Bindstouw og Hostrup).

Jens Møller drev selv præstegården, fik ikke så stort udbytte som forgængeren i embedet, men da han i 1916 skulle flytte i krigstid, solgte han avl og besætning til krigspriser.

I 1916 flyttede familien til så til Tryggelev-Fodslette på Langeland. Hans sidste embede var Engum ved Vejle fra den 5. januar 1923 til han søgte sin afsked den 29. juni 1934 som 63 årig på grund af svigtende helbred og flyttede til Vejle. Alvilda døde den 27. april 1945 knap 72 år gammel, og Jens døde den 26. fe-

bruar 1952, 81 år gammel. De ligger begge begravet på kirkegården ved Engum kirke.

Datteren Karen Marie kaldet Mia var lægeaut. massøse og tog sig meget af forældrene de sidste år de levede. Hun døde ugift i Vejle 1979 og ligger begravet i samme gravsted som forældrene.

Bryllupsfest i Nørre Felding

Den 10. maj 1898 blev Jens Møller Kristensen, som var residerende kapellan i Blaahøj, gift med Berta Alvilda Overgaard datter af degnen i Nørre Felding, Christian Overgaard født i Tvis.

Alvilda havde en søster, som var ca. 2 år yngre, født den 8. oktober 1875, gift 9 år senere den 25. september 1907 med Peder Laursen og blev præstekone i Dronninglund.

Brylluppet stod i brudens barndomshjem, Nørre Felding degnebolig, på brudens 25 års fødselsdag.

Bryllupsbilledet viser at brudgommen var iført sit ornat.

1. Karen Alvilda Møller Kristensen (søster til brudgommen).
2. Jakob Christian Karstoft, (søn af brudkommens søster Dagmar og Immanuel).
3. Karen Overgaard (brudens mor).
4. Christian Overgaard (brudens far).
5. Karen Marie Kristensen (brudgommens mor).
6. Kristian Kristensen (brudgommens far).
7. Dagmar Overgaard (brudens søster).
8. Berta Alvilda Overgaard (bruden).
9. Jens Møller Kristensen (brudgommen).
10. Johanne Kirstine Dagmar Karstoft, født Kristensen (søster til brudgommen).
11. Immanuel Karstoft (gift med brudgommens søster Dagmar)
12. Hulda Møller Kristensen (søster til brudgommen).
13. Ida Møller Kristensen (søster til brudgommen).
14. Thorvald Møller Kristensen (bror til brudgommen).

Bryllupsfest i Nørre Felding den 10. maj 1898.

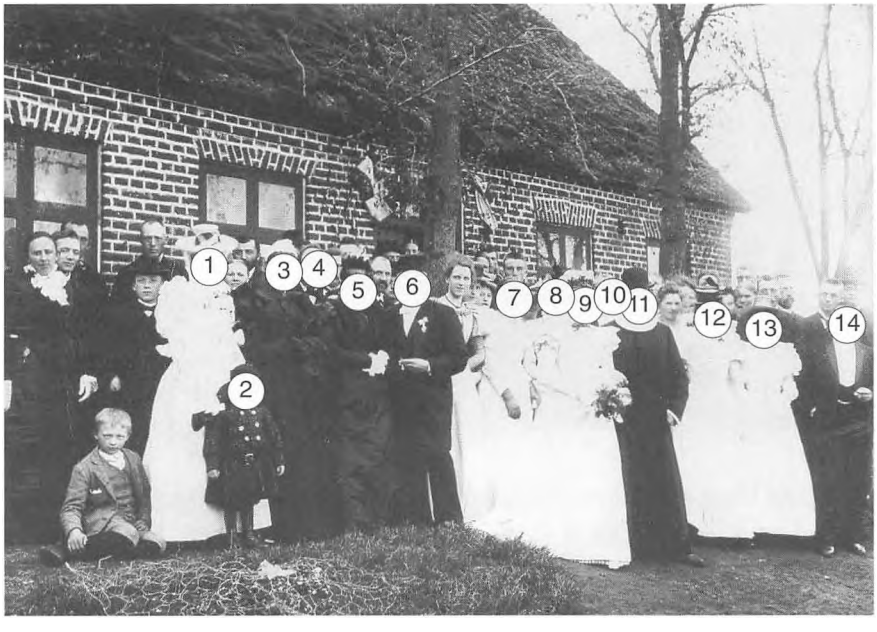

Johanne Kirstine Dagmar og Immanuel Karstoft

Præstefamilien samlet, medens Immanuel var sognepræst i Vadum.

Familien blev senere forøget med en datter Rosa Agathe, som blev født i Gamborg. Dagmar siddende imellem Eva til venstre og Else til højre.

Stående bagved fra venstre: Jakob Christian, Kamma og Immanuel.

Dagmar blev gift den 18. oktober 1893 med Christian Immanuel Jeppesen Karstoft, født den 25. juli 1862 i Omvraa, Sdr. Omme sogn. 7 år gammel mistede han sin mor, og da han skulle konfirmeres, mistede han sin far. Senere fortæller han selv:

Rosa Agathe med sine kusiner Karen Marie Østergaard og Anna Schydt. De var brudepiger ved Rosas søster Kammas bryllup.

»Allerede som ti års dreng havde jeg talt med min fader, om jeg ikke måtte blive præst; men han havde svaret, at dertil havde jeg ikke råd, dog for ikke helt at slå mig ud, havde han formildende føjet til: »Bliv først degn, så kan du endda se, om du kan blive præst«. Med det som program blev så de nærmest følgende år lagt af min formynder for mig.

Jeg kom i huset hos en skolelærer og var derefter elev på ungdomsskolen i Hoven, som uddannede lærere til vinter- og biskoler i Vestjylland. Her tilbragte jeg halvandet år. Med anbefaling derfra blev jeg i 1½ år biskolelærer i min fødeby. Imidlertid gik det efterhånden op for mig, at lærervejen var en unødig omvej til præstegerningen, og jeg bestemte mig derfor til, så snart jeg blev myndig, at tage fat på forberedelse til studentereksamen, i hvilket øjemed jeg rejste til København og blev elev på Døckers kostskole. Her fik jeg studentereksamen med 1. karakter og begynd-

te studiet ved universitetet. I januar 1891 bestod jeg theologisk embedseksamen med Laud (førstekarakter).«

Efter at være blevet ordineret i Budolfi kirke i Aalborg den 26. august 1891 fungerede han som personel kapellan i Hjørring.

Det var året før, K. Kristensen og Karen Marie fejrede sølvbryllup i Hoven (se side 136), og i den anledning havde Immanuel bestilt maleren H. A. Hessellund til at udføre et maleri af den samlede familie i Hoven Højskole.

Maleriet skulle være en gave fra højskolens elever, og en tidligere lærer Thomas Sørensen Hougaard havde påtaget sig at fungere som kasserer og føre regnskab over bidragene fra de ca. 130 bidragydere (side 143).

Dagen efter sølvbrylluppet friede Immanuel til Dagmar (side 139), og året efter var der stor bryllupsfest i Hoven 3 dage efter, at Immanuel var indsat som sognepræst i Nr. Snede den 15. okt. 1893. Fra 1901-1911 var Immanuel sognepræst i Vadum ved Nr. Sundby.

K. Kristensen beskriver i »Mine Minder« side 146-148 og 200-203. Dagmars giftermål med Immanuel og tiden efter med besøgene i Nørre Snede og Vadum.

K. Kristensen fortæller også om sit første besøg i Gamborg, hvor han overværede Immanuels tiltrædelsesprædiken.

Da nådensåret var udløbet og familien samlet i Gamborg, blev den forøget med en pige, som blev født den 9. juli 1912 og døbt Rosa Agathe.

Dagmar var på det tidspunkt 40 år og Immanuel fyldte 50 år 14 dage efter Rosas fødsel.

I 1932 tog Immanuel sin afsked som sognepræst i Gamborg, hvor han tillige fra 1925 havde Udby kirke med.

Årene som pensionister tilbragte de i Kolding, først i villa »Toftly« på Fredericiavej (senere ændret til Fynsvej) og senere i en lejlighed i en villa på Rædersvej. De fik en række gode år til stor gensidig glæde for børnene, som de jævnligt opholdt sig hos på skift. Ikke mindst hos Jakob Christian i Gammelby præstegaard, hvor man fejrede flere begivenheder, bl.a. Rosas bryllup kort før krigen den 29. august 1939 og deres eget guldbryllup den 18. oktober 1943 under krigen. Mere end 20 gode år fik Dagmar og Immanuel som pensionister i Kolding.

Den 25. juli 1952 fejrede Immanuel sin 90 års fødselsdag i Gammelby, og i den forbindelse udtalte han til Kristeligt Dagblad: »Nu er jeg om få dage 90, og jeg må sige, at livet er altid skønt, og jeg er ikke sikker på, at det ikke er rigest i alderdommen, hvor man er kommet højt op og kan se så meget, man ikke kunne før.«

Immanuel udførte et utrolig stort arbejde med at udforske og beskrive slægtens historie, og resultatet af dette arbejde er i særdeleshed grundlaget for, at det er muligt at skrive denne slægtshistorie.

En mere omfattende beskrivelse af Dagmar og Immanuel, hans slægt og deres børn vil blive samlet i en kommende bog.

Den 20. september 1953 døde Immanuel 91 år gl. på Brædstrup sygehus, og den 11. februar 1960 døde Dagmar hos sin datter og svigersøn Rosa og Mogens Barfod i Højer præstegård, knap 88 år gl. De er begge begravet på Gamborg kirkegård sammen med deres ældste datter Kamma, som døde den 8.3.1927.

Menighedsrådet i Gamborg har i 1992 påtaget sig at bevare og vedligeholde gravstedet.

Dagmar og Immanuel. Foto er taget i anledning af deres guldbryllup i 1943. Det runde guldsmykke, som guldbruden bærer er gommens gave i dagens anledning.

Viggo Thorvald Møller Kristensen

Thorvald, som han blev kaldt, blev født den 20. september 1875 i Hoven. Han var en kvik og livlig dreng med vovemod. Han ville gerne blandt sine kammerater være den modigste. Han var altid god mod børn, der var mindre end ham selv. I skolen stræbte han mod at være mellem de flinkeste.

Imidlertid syntes Thorvald ikke at have lyst til at gå den bogligе vej; han havde derimod stor lyst til handel, og hans far fik truffet aftale om en læreplads i Nørre Nebel.

Endnu før han var fyldt 16 år, forlod han den 1. september 1891 for første gang sit hjem for at tiltræde en plads i en manufakturhandel i Nørre Nebel, og det var aftalt, at han det følgende år skulle fortsætte hos Th. Nielsen, der i Varde havde et udsalg fra Crome & Goldschmidt.

K. Kristensen fortæller i sine erindringer: det var med en vis vemod, at Thorvald for første gang forlod sit hjem og tiltrådte pladsen i Nr. Nebel, han kom til at lide meget af længsel i dette år, pladsen var streng og kosten mindre god.

Læretiden og de følgende år er ikke beskrevet; men 10 år senere fortæller K. Kristensen, at

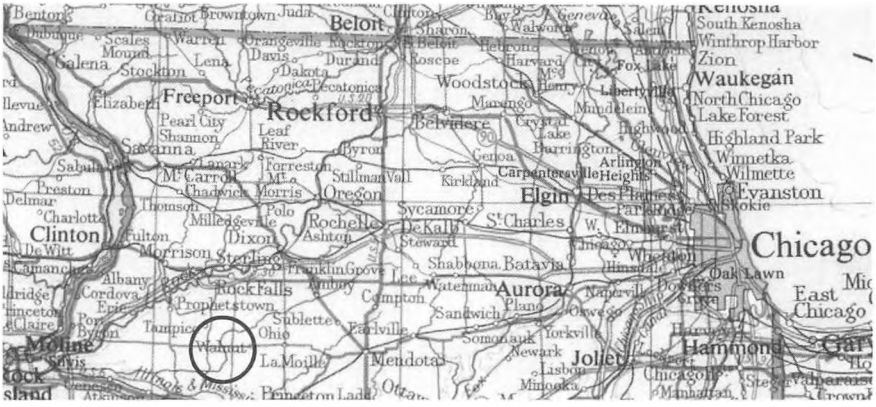

Kortudsnittet viser byen »Walnut« placeret ca. 100 mil vest for Chicago, som beskrevet i brevet fra Ragnhild. Byen Clinton t.v. er den by, Thorvald sender brev fra (side 149) efter ankomsten til Amerika.

I 1908 var Thorvald hjemme i Danmark og havde pigerne med. Edith og Ragnhild er fotograferet med deres farfar i Hoven, K. Kristensen.

Thorvald var kommet i slet selskab, som hans svage karakter ikke kunne holde til.

Thorvald var blevet forlovet med Mette Marie, som var plejedatter hos en manufakturhandler i Varde, og sammen overtog de en manufakturforretning i Tistrup, som senere gik konkurs. Han tabte alt hvad han ejede, og samtidig var Marie blevet gravid; det var mere end familien kunne bære.

I løbet af kort tid traf man den hårde dom, at de unge skulle udvandre til Amerika for ikke at kaste mere skam på familien. Afrejsen blev fastsat til d. 12. marts 1902.

De måtte nu prøve at bryde sig en bane i det store land, hvor så mange unge havde forsøgt at klare sig efter at være gået i stykker hjemme. Hun var 22 år og Thorvald var 26 år.

Kristensen udviste en utrolig hårdhed. Selv om de havde det svært de første år, og de klagede deres nød, så ønskede Kristensen, at de skulle lære at klare sig selv.

Fra 1933 er bevaret et brev fra Amerika. Det er skrevet af Thorvalds ældste datter Ragnhild, som på det tidspunkt er 31 år, lærerinde og kalder sig Rena.

Det er skrevet til hendes kusine Mia, og det er bemærkelsesværdigt, hvor godt hun behersker det danske sprog. Hun fortæller, at familien nu er flyttet til byen Walnut efter at have boet på den gamle farm i 21 år, samt at søsteren Edith er gift og har 2 piger på henholdsvis 10 og 3 år og bor tæt ved i samme by.

Det ser ud til, at familien har klaret sig godt, de bor i et stort hus, og hun har egen bil. For at give et indtryk af, hvor godt hun behersker sproget, selv om hun er vokset op i Amerika, gengives det ordret:

»Walnut, Illinois, June 25, 1933.

Det er nu ellers længe siden at jeg har skreven til dig og siden har jeg heller ikke skreven et Dansk brev. Saa om du kan stave disse ord ud og faa meningen af dem ved jeg ikke, Mia, men jeg haaber det.

Siden jeg fik dit brev har vi flytted fra den gamle farm som vi

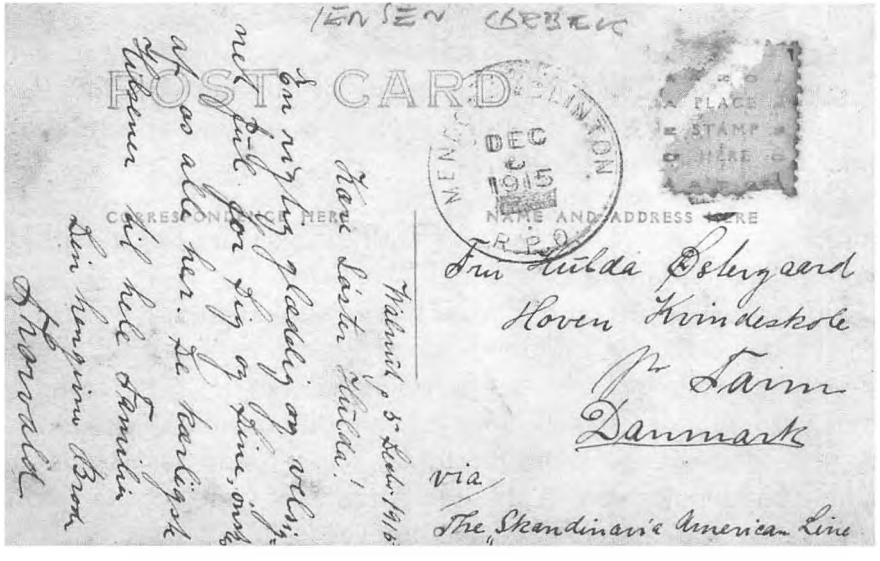

Dette kort modtog Hulda i december 1915 fra Thorvald, og hun har forsynet det med teksten: Thorvalds heste.

Kortets tekst: *Walnut, 5. Decbr. 1915.*

Kære Søster Hulda!

En rigtig glædelig og velsignet Jul for dig og dine, ønskes af os alle her. De kærligste Hilsener til hele familien.

Din hengivne Broder
Thorvald

levede paa i 21 aar. Vi har flytted till selve byen, Walnut, og har en deglig plads men vi farmer ikke. Vi har mellem 1300 og 1400 høns og kyllinger og vi har ogsaa 4 af vores køer med. Der er al slags frugt her og vi har en pæn lille have.

Hvor det er varmt i sommer. Man er lige ved at stege, hele tiden omkring 100 grader og somme tider 105. Saadan er det vel ikke i Danmark.

Mia, jeg vilde saa gærne om du ikke kunde komme her over og besøge meg i sommer. Du ved jo nok at Værdens Udstilling er i Chicago. Det er ikke meget over 100 mil herfra saa vi kunde køre ind sammen i min lille automobil. Selve udstilling er jo meget billid og jeg ser i avisen at turen her over er jo ikke saa meget nu. Hvor det kunde være morsomt, mia, at vi kunde gaa til den udstilling, sammen. Synes du ikke godt at det kunde lade sig gøre? Hvis der er andre der vil med dig saa bare kom for dette er et stor hus saa vi har rum nok.

Jeg haaber i alle er raske. Vi har det alle godt. Mama var meget syg sidste juletid og var længe i sæng af Bughindebetændelse. Hun er ikke rigtig stærk endnu men vi er så glad at hun kom over den skrækelige sygdom.

Edith har de sødeste smaa piger, den ene er ti aar og den mindste er tre aar. Di lever her i Walnut ogsaa og tæt til os saa vores lille bitte familie er sammen hele tiden.

Du er vel ikke gift endnu, Mia? Det er jeg ikke men selv om jeg er 31 aar, saa har jeg glimrende dage og en meget god tid. papa siger jo at han tror aldrig jeg gror op men det er ogsaa det samme hvis verden altid kan se saa lys ud som nu faar mig. Jeg skal tilbage til den samme skole næste aar, saa jeg har da arbejde at tænke på igen. Jeg er ved at blive lit træt af at være skolelærinde men penge skal man jo have faar at leve.

Nu er dette alt for denne gang saa vil jeg slutte med haabe om at høre fra dig at du kommer her i sommer, jeg skal nok tage god »care« af dig naar du er her, tror du ikke!

Hilsener til hele familien fra os alle her.

Din kusine Rena«

De angivne 100 grader Fahrenheit og 105 grader Fahrenheit svarer til 37,8 grader Celsius og 40,6 grader Celsius.

1

Oh My Dear!

Walnut, Illinois
June 25, 1933.

Det er nu ikke længe siden at jeg har skreven til dig og sidste her jeg heller ikke skrevet et Dansk Brev. Saa nu du kan stave disse ord ud og faa meningen af dem ved dig selv, Mia, med jeg haaber det.

Siden jeg fik dit brev har vi flyttet fra den gamle farm ind i byen paa 21 aar. Vi der flyttet til selve byen, Walnut og har en dejlig plads med vi farmer ikke. Vi laa i mellem 1300 og 1400 hous og

2

kyllinger og vi har ogsaa 4 af vores køer med. Det er el slags frugt her og vi har en pæn lille have.

Hvor det er varmt i sommer. Man er lige ved at stege, selv tiden omkring 100 grader og sommer tider 105. Alsaa er det ikke i Danmark.

Mia, jeg vilde saa gerne om du ikke kunde komme her over og besøge mig i sommer. Du ved jo Verdens Udstilling er i Chicago. Det er ikke meget over 100 mil herfra saa vi kunde køre ind sammen i min lille automobil. Selve Udstilling er jo meget dejlig og jeg ved i Aviserne at turen her over er jo ikke saa meget nu. Hvor det kunde være mor-

3

somt, Mia, at vi kunde gaa til den Udstilling, sammen. Synes du ikke godt at det kunde lade sig gøre? Hvis der er andre der vil med dig saa bare kom for dette er et stor hus saa vi har rum nok.

Jeg haaber i alle er raske. Vi har det alle godt. Mama var meget syg sidste Juletid og var bange til vi skulle af Begrindelse. Hun har ikke rigtig stærk sundhed, men vi er saa glad at hun kom over den skrækkelig sygdom.

Edith har de sødeste smaa fingre, hun er nu ti aar og den mindste er ten aar. De lever her i Walnut igaar og tak til

4

os saa vores lille bitte familie er sammen hele tiden.

Du er vel ikke gift endnu, Mia? Det er jeg ikke men selv om jeg er det, saa har jeg jo tilmeldt dig som en meget god ven. Haaber sligen jo du den tror allerg jeg gør og min det er igaar det sammen hvis herfra altid kan se saa lyse ud som nu fase mig jeg skal tilbage til den sammen skolde mente gaar saa jeg har da ordentlig at tænde paa igen. Jeg er ved at blive lit træt af at have skolelærinde men penge skal man jo have for at leve.

Nu er dette alt for denne gang saa vil jeg slutte med haabet om at høre fra dig at du kommer her i sommer. Jeg skal nok tage god "care" af dig, hører du er her, hør du ikke?

Hilsner til hele familien fra os alle her.

Din kjære
Rena.

En sirlig letlæselig skrift – og et flot dansk sprog i betragtning af, at Ragnhild (Rena) kun har besøgt Danmark en enkelt gang – i 1908 som 6-årig.

Tilsyneladende foreligger der ikke breve bevaret af den omfattende korrespondance, der er foregået mellem Thorvald og familien i Danmark. Brevene cirkulerede som regel i familien.

Thorvald besøgte Danmark i juli 1949

efter ikke at have været hjemme i 41 år

I et brev dateret 18. juni 1949, Rædersvej, Kolding, skriver Dagmar Karstoft til sin datter Else Bendixen: »De store armstager er pakket ud og skal pudses og på bordet, når morbror Thorvald kommer flyvende til København den 28. juni 1949.

Moster Hulda og moster Karen tager over på flyvepladsen for at tage imod ham. Om alt går vel, rejser de straks ved 2 tiden med tog til Kolding, hvor jeg tager imod dem med aftensmad (ja selvfølgelig også far).

Han skal bo de første dage hos Karen, og måske mens han er hjemme, skal han have stamkvarter her i Kolding hos Karen og os.

Den 30. er det bestemt, at Karen og jeg (eller os begge her mener jeg selvfølgelig) skal holde en lille modtagelsesfest, det ene sted frokost, det andet sted med middag, det vil blive en bevæget dag for os alle.

Vi har bestilt fru Jacobsen til at koge begge steder. Vi bliver så kun os søskende med ægtemage, altså otte ialt.

Vi ville gerne have vore børn hjem den dag, men det kan jo ikke lade sig gøre, når dagen skal deles med Karen; men når Thorvald kommer her hen og bo, så er I alle velkommen, om I kan komme en smut hjem og hilse på ham, det behøver jo ikke at være samtidig, men ligesom I bedst kan. Allerbedst syntes jeg nok, det var, om I alle kom en dag, og jeg kunne få fru Jacobsen; men det er vist ikke så let at få til at passe for eder alle. Men I skulle da gerne hjem og hilse på ham, og så når I tager til takke hos jeres gamle mor, så går det nok, blot I kommer.

Tænk flyveturen for ham fra Chicago tager kun 24 timer, det er vel nok hurtigt.

Han rejser igen den 3. august, og skulle jo gerne fordele sin tid på os alle, nu får vi se, hvordan han selv har tænkt sig.«

Fra den 16. juli til den 19. juli opholdt Thorvald sig i Gammelby præstegård hos Jakob Christian og Anna Karstoft, og her fik de øvrige børn Rosa og Eva lejlighed til at være sammen med ham tillige med Rosas mand Mogens Barfod og Evas mand Georg Have med børnebørnene Hanne og Niels.

Seks søskende og 2 svogre foran havedøren ved Villa Borg. Stående fra venstre: Hulda, Karen, Thorvald, Dagmar, Ida, Marius Schydt og Immanuel Karstoft. Siddende Jens Møller.

De seks søskende foran Kolding banegaard efter Thorvalds ankomst med toget fra København. Fra venstre Hulda, Ida, Thorvald, Karen, Dagmar og Jens Møller.

De seks søskende ved Villa Borg, hvor Karen boede alene efter at have mistet sin mand Mourids Mouridsen. Thorvald boede her det meste af tiden under sit ophold i Danmark. Fra venstre: Jens, Dagmar, Thorvald, Karen, Hulda og Ida.

Besøg hos sognepræst Jacob Christian Karstoft, søn af Immanuel.

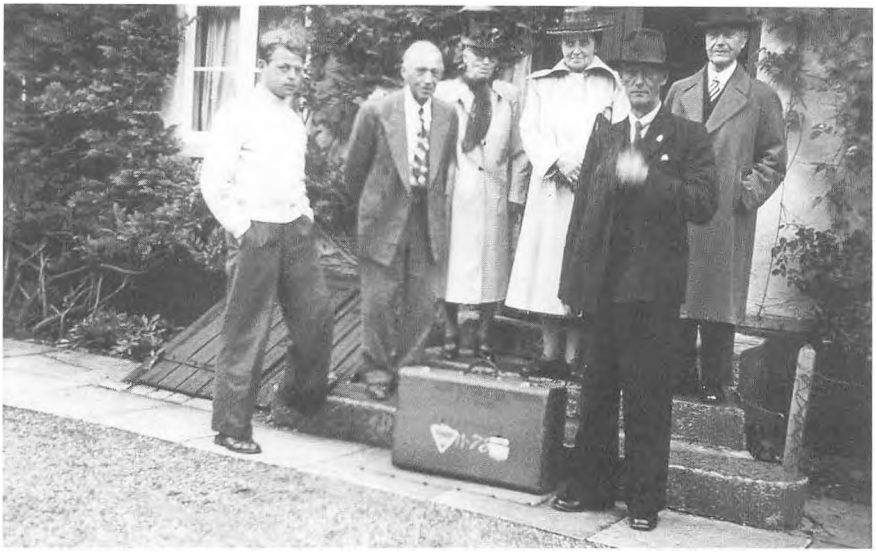

Efter 3 dages ophold i Gammelby præstegård hos Jakob Christian er kufferten pakket, og Thorvald vender igen tilbage til Kolding. Fra venstre: Christian Benjamin (søn af J. C.) Thorvald, Dagmar, Karen, Jakob Christian og Immanuel.

Afsked i Gammelby med Jakob Christian, bemærk Immanuels cigar, de venter på bussen til Horsens.

Karen Alvilda og Mourids Mouridsen

Karen blev født 21. januar 1880, og den 20.10 1903 blev hun viet til Mourids Mouridsen i Hoven kirke af sin bror Jens Møller. Brylluppet blev holdt kun 3 måneder efter, at Karen havde mistet sin mor den 21. juli, og det lagde naturligvis en dæmper på festen.

Efter brylluppet flyttede de ind i præstegården i Sdr. Omme, og her fik de 2 drenge, Vagn født 6.9.1904 og Frede født 15.7.1908.

Karen var en stærk personlighed, præget af sin opvækst i et grundtvigsk hjem, og hun supplerede sin mand med sang og

Karen og Mourids Mouridsen med sønnerne Frede til venstre og Vagn til højre (fotograferet 1922).

klaverspil. Hun havde en meget karakteristisk sangstemme. Blandt hendes store interesser var Ydre Mission, ligesom hun gjorde et godt arbejde for Østerlandsmissionen og Dansk Kvindesamfund. Da Dansk Kvindesamfund ved et distriktsmøde i Grindsted i maj 1930 indviede en distriktsfane, talte Karen, og på mødet den følgende dag indledte hun en diskussion.

Mourids Mouridsen var født den 5. november 1865 og ligeledes vokset op i et grundtvigsk lærerhjem, i Velling ved Ringkøbing. I 1890 blev han student og i 1896 cand. theol. Han var derefter lærer ved Ollerup Højskole, indtil han i 1900 blev sognepræst for Sdr. Omme-Hoven pastorat.

Medens I. C. Christensen var kultusminister, blev der oprettet et nyt pastorat for Hoven sogn og en del af Sønder Felding, kaldet Ilderhede, hvor der blev bygget en ny kirke.

Ilderhede kirke blev indviet søndag den 15. december 1907, en mørk og kold vinterdag med stærk blæst, og ved den lejlighed prædikede M. Mouridsen. Fra da af får Hoven sin egen præst og præstegård efter fra tidernes morgen at have været annekssogn til Sdr. Omme skønt i hver sit amt, herred og provsti. Ribe stift havde de dog til fælles.

I 1911 blev han sognepræst for Lejrskov-Jordrup og i 1919 tillige provst for Malt-Andst-Slaugs herreder, og i den egenskab nedlagde han den 26.5.1921 grundstenen til Grindsted kirkes store udvidelse. Senere deltog han i indvielsen den 6.5.1923.

Mourids Mouridsen fik 24 gode år i Lejrskov præstegård, og han blev meget afholdt af menigheden. Han var en dygtig og anset præst og prædikant, hvis gode, lyse forkyndelse vandt god tilslutning.

Sognene var grundtvigsk præget, og endnu levede flere af de gamle, som mindedes de store dage i sognepræst J. L. Knudsens tid, da kirkerne var tæt fyldte af inden- og udensogns.

Provst Mouridsen gjorde et flittigt arbejde, han samlede til ungdomsmøder i præstegården og præstegårdshaven, holdt foredrag i forsamlingshuset, indbød til sommermøder i præstegårdshaven, hvor grundtvigske præster prædikede. Der var udmærket hørelyst blandt gamle og unge, og tilslutningen til gudstjenester og møder holdt sig gennem hele hans tid, og samtlige lærere var hans gode medarbejdere.

Sønnen Vagn kører sine forældre fra Lejrskov præstegård til Ejstrup station, hvorfra de fortsætter med tog til Immanuel og Dagmars sølvbryllup i Gamborg præstegård den 18.10.1918. Det var den sidste familiefest, hvor K. Kristensen deltog.

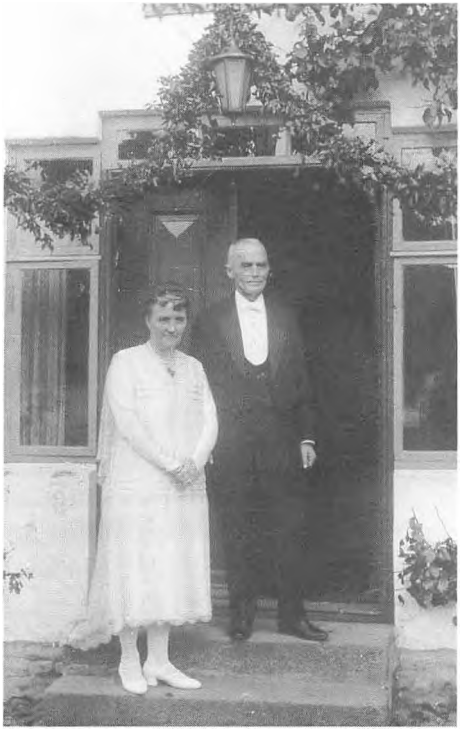

Provstinden og provsten på sølvbryllupsdagen den 20. oktober 1928.

Den 20. oktober 1928 fejrede de stort sølvbryllup, og hele familien var inviteret. Ved den lejlighed boede Dagmars børn og børnebørn på Højrupgaard. Søndag morgen var alle i kirke og bagefter til et festligt andendagsgilde inden hjemrejsen. (et udtryk for det store familiesammenhold).

Den 5. november 1935 fyldte Mouridsen 70 år og faldt dermed for aldersgrænsen, så han ikke opnåede at fejre sit 25 års jubilæum året efter.

Den 1. december tog han sin afsked og flyttede med provstinden, som hun gerne ville om- og tiltales, til Kolding.

Her havde de købt villa »Borg« på Castenschioldsvej 12, ikke langt fra Karens søster Dagmar og svoger Immanuel, som 3 år tidligere havde købt villa »Toftly« på Fredericiavej 131, det der i dag hedder Fynsvej.

K. Kristensen fortæller, at Karen i skolen var noget af en læsehest, og at der i flere henseender var noget underligt over hende, som de ikke forstod. Som ung pige kom hun til København og fik undervisning i sang og musik hos frk. Krarup Hansen, som foreslog hende at gå til teatret, men forældrene modsatte sig dette. Måske gik en skuespiller herved tabt. Karen følte ikke at blive værdsat tilstrækkeligt af sine søskende, og det pinte hende bl.a., at Dagmar og Immanuel nød så stor omsorg fra deres børn og tilbragte så megen tid hos dem. På den anden side fik Karen og Dagmar megen glæde af hinandens selskab i alderdommen i kraft af den korte afstand, der var imellem dem.

Den 26. september 1946 døde provst Mouridsen. Ved nitiden var han gået ud i haven, hvor hans hustru fandt ham på græsplænen, ramt af et hjerteslag. Han blev 81 år gammel.

Karen boede nogle år alene i villaen, men tilbragte de sidste år i en lejlighed, Domhusgade 23, Kolding. Den 31. marts 1964 døde hun, og begge ligger begravet ved Lejrskov kirke, hvor de havde haft deres virke i næsten 25 år. Den ældste søn Vagn døde den 20. november 1991 og ligger begravet ved siden af forældrene.

Lejrskov præstegård.

Provstinde Mouridsen siddende på trappen foran den herskabelige Villa Borg. Billedet er fra havesiden.

Ida Nanna Marie og Marius Hansen Schydt

Fra venstre Ida med Anna, Kristian, Helge og Marius Schydt.

Ida Nanna Marie Møller Kristensen var født i Hoven den 8. august 1883. Den 16. oktober 1906 blev hun gift med kolonialhandler Marius Hansen Schydt.

Efter vielsen i Hoven kirke med påfølgende bryllupsfest i skolen flyttede de til Grindsted, hvor hun blev ham en uvurderlig støtte gennem et langt liv, påvirket som hun var af sit åndsprægede hjem. Indtryk herfra satte sit præg på hendes livsførelse.

I hjemmet var hun den flittige og opofrende ægtefælle og mor samt den meget gæstfrie værtinde. Blandt de hjemlige fritidssys-

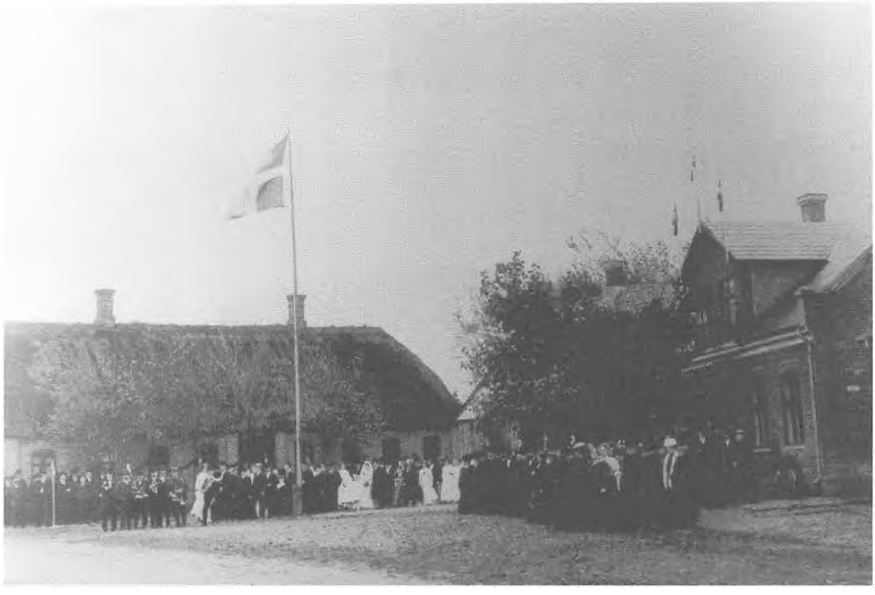

Bryllupsfesten i Hoven den 16. oktober 1906. Brudeparret ses midt i billedet, og til venstre et større orkester med blæseinstrumenter. Bemærk den flagsmykkede karnap på kvindehøjskolen.

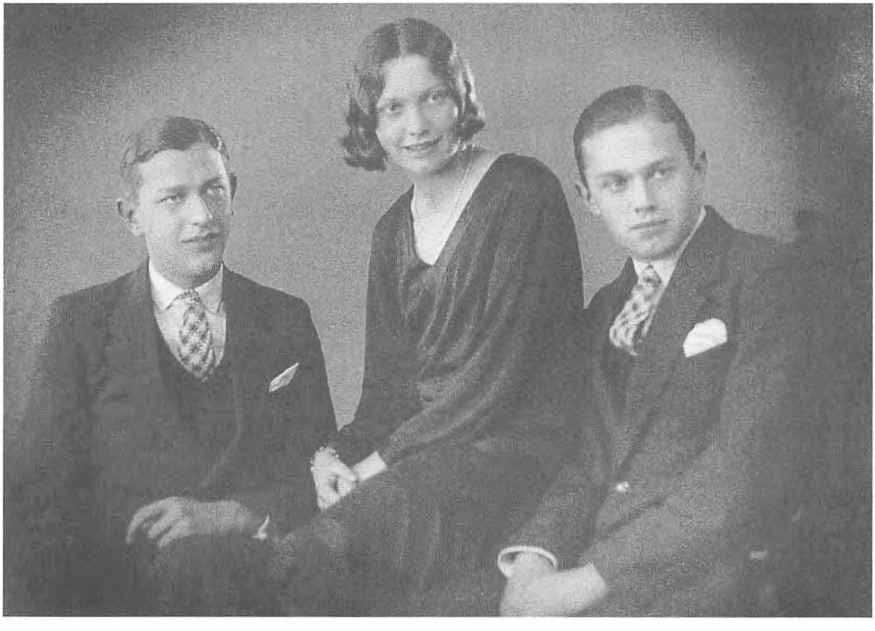

Kristian, Anna Aase og Helge Schydt.

ler må nævnes håndarbejdet, for hvilket hun på amtsudstillingen i Grindsted i 1926 opnåede 1. præmie.

I hjemmet voksede 3 børn op: Kristian, Helge og Anna Aase; men de havde den store sorg at miste 4 børn, der døde som små. Som i de øvrige hjem i slægten blev der sunget og spillet meget. Blandt børnene spillede Anna på klaver, mens Kristian og Helge spillede på trompet i byens FDF orkester.

Ida lod sig som sin mand engagere i samfundet omkring hjemmet. Således var hun i mange år, da hun fik skolepligtige børn, medlem af skolekommisionen, og fra 1933 i nogle år udpeget af sognerådet som tilsynsførende med byens biograf. Ida sad i bestyrelsen for Kirkeligt Samfund. Hun var medlem af menighedsrådet 1926-38 og sad i præstegårdsudvalget alle 12 år. I flere år omkring 1930 var hun som lokalt bestyrelsesmedlem stærkt engageret i arbejdet for gennemførelse af feriekolonier på egnen og i byen for børn fra menighedsbørnehaver i København. Endvidere kan nævnes, at hun var Dansk Kvindesamfunds første formand for lokalafdelingen i Grindsted. Sidst i tyverne og først i trediverne ses Ida Schydt som medlem af bestyrelsen for de årlige skolemøder i Grindsted, møder, der kunne samle 3-500 mennesker.

Den 8. august 1953 fejrede hun 70 års fødselsdag med familie og venner, og Vejle Amts Folkeblad nævnte i sin omtale af de mange gøremål, at »fru Schydt i en meget lang årrække har været formand for den lokale Østerlandsmissions kreds, hvor hun har afsat tid og kræfter for denne sag mere end de fleste. Mild og gæstfri har fru Schydt altid åbnet hjemmets døre for slægt og venner. Med helbredet, der i nogle år var dårligt, gik det nu godt.«

Sine sidste dage opholdt hun sig med sit svage helbred på plejehjemmet i Bramminge. Efter et fald her førtes hun med lårbensbrud til Grindsted sygehus, hvor hun døde 29. januar 1960, 76 år gammel, og blev begravet på kirkegården i samme gravsted som sin mand, der døde året før. Ved begravelsen fra Grindsted kirke omtalte sognepræst P. Poulsen hende bl.a. som en aktiv deltager i kirkeligt arbejde og som den trofaste kirkegænger og opmærksomme tilhører.

Fra sit grundtvigske hjem havde hun sin kærlighed til kirken, hvor hun er en af dem, man vil savne.

Idas ægtefælle Marius Hansen Schydt (som i øvrigt var fætter til nuværende folketingsmedlem Ivar Hansen, Agerbæk's far) blev født 5.10.1878 i Debel ved Agerbæk, hvor forældrene var gårdmandsfolk. Han kom i lære hos købmand H. Nissen, Ansager kro, et par mils vej nordvest for hjemmet.

Efter udstået læretid aftjente Marius sin soldatertjeneste som sygepasser i København. Efter hjemsendelsen fik han plads som kommis i Lindbjerg Mølle, en stor blandet købmandsforretning få km sydøst for Ølgod. Herfra kom han til »Vestjyllands største forretning« hos (kancelliråd) Mouritz Jensen & Co. i Hoven. Her lærte han sin senere hustru Ida at kende. Efter en kort tid at have bestyret en købmandsforretning i Faaborg på hjemegnen 5 km sydvest for Agerbæk købte den unge Marius Schydt en købmandsforretning i Sdr. Bork. 2 år efter købte han J. C. Petersens kolonialforretning og ejendom Borgergade 6 i Grindsted til overtagelse den 1.8.1904.

Efter giftermålet med Ida den 16.10.1906 havde de her deres hjem på 1. sal over butikken i adskillige år. De første 10 år videreførte han kolonialhandelen, og senere solgte han også cykler en gros og detail. Det var de mest forskellige varer, han i årenes løb kom til at drive forretning med.

Ved 40 års borgerjubilæet i 1944 fortæller Schydt til Vejle Amts Folkeblad om sin tid i Grindsted. I årenes løb havde han været ejer af 24 forskellige ejendomme i byen og 4 gårde i landsognet. Han fortæller om, da han og tømmerhandler Nielsen i fællesskab købte hele Præstevænget kort efter første verdenskrig for 36.680 kroner og så i løbet af 2 dage udstykkede det hele (i dag bebygget med omkring 40 parcelhuse i Hørlycks Allé, Sommers Allé og Vibes Allé). Folk var tossede dengang, alle ville købe byggegrunde. Da det hele var slut, stod Schydt med 17 nye femhundredekronesedler som sit udbytte af handelen, og avisen tilføjer, at der er ingen inden for mange miles omkreds, der har omsat så mange penge som Schydt. Det gav til tider store fortjenester, til andre tider gik det det mindre godt for ham som for mange andre.

I 1918 var den unge Damgaard Jensen kommet til byen fra Hjerm; han var bl.a. gået i kompagniskab med Schydt om cykleforretningen og havde en overgang Schydts vinhandel i forpagt-

ning. I 1921 købte Damgaard Jensen Schydts boghandel i stedet for for selv at blive boghandler.

Schydt havde opnået en livsvarig bevilling til salg af vin og spiritus, og det foregik fra ejendommen i Borgergade 20, hvor familien havde privatlejlighed på 1.sal. Vinhandelen blev solgt fra i 1924, og den 1. maj samme år åbnede en Herre- og Drengeekvipering i det tilsvarende butikslokale ved siden af i samme ejendom.

Som grosserer solgte Schydt bl.a. også papirvarer og i trediverne og fyrrerne især fedevarer. Herudover omtales han som udstiller på Amtsudstillingen i Grindsted 1926 og første halvdel af trediverne som billardfabrikant. Endelig havde han også i en periode Carlsbergs øldepot i Grindsted. Schydt var imidlertid ikke blot forretningsmand, han deltog gennem årene aktivt i arbejdet for byens vel.

I 14 år sad han i borgerforeningens bestyrelse, og han var med fra starten af byens tekniske skole i 1906, da han sammen med læge Melchiorsen og skovrider J. J. Holt blev skolens første lærer.

I 1913 begyndte Schydt at udgive Midtjyllands Ugeblad, Efterretninger og Annoncer for Grindsted og omliggende Byer, trykt i Bramminge, men i 1920 blev det afløst af det i Grindsted trykte MIDTJYLLAND, Annonceblad for Grindsted og Omegn, stadig redigeret og udgivet af Schydt. Hvor længe, kan ikke ses, men bladet afløses i 1934 af det nuværende »Midtjysk Ugeblad«, udgivet af Johs. Andersen, der som bogtrykker tidligere havde købt Schydts ejendom Borgergade 20.

I 1927 begynder Borgerforeningen med Schydt som en af drivkræfterne på de mangeårige bestræbelser for at få bevillinger til udskænkning af stærke drikke i den tørlagte by, dels af hensyn til byens udvikling og dels for at komme smugkroerne til livs. Nævnes kan det også, at da begyndelsen til Grindsted Museum måtte flytte ud af Teknisk Skoles bygning, fik samlingerne husrum i Schydts store bagbygning, som blev udlejet og indrettet til formålet fra sommeren 1924 til begyndelsen af trediverne.

De lokale dagblade omtalte ved adskillige lejligheder grosserer Schydt for hans initiativer og aktiviteter forretningsmæssigt og i foreningsarbejdet, herunder i anledning af mærkedage. Schydt holdt runde fødselsdage, 40 og 50 års borgerjubilæum og med sin

Ida sølv- og guldbryllup og blev her omtalt som manden, der i Borgerforeningen øvede et ikke ubetydeligt arbejde og altid var parat til at drøfte byens forhold, at han som forretningsmand var kommet over det ganske land, hvor han næppe i en by ikke havde haft salg, dygtig, behagelig og meget omgængelig som han var og enestående som sælger.

Hans helbred var ikke altid det bedste. Sygehusophold kendte han allerede til i sine unge år, og flere måtte han igennem senere hen. Alderen krævede også sin ret, og han og Ida flyttede i de ældre år fra Borgergade til et lille hus med have i Jernbanegade 16, hvor de tilbragte deres sidste år. Schydt blev i de senere år en af sygdom hårdt plaget mand, og han døde den 3. marts 1959.

I sin tale i kirken ved begravelsen omtalte sognepræst P. Poulsen, at det havde vekslet med sorg og glæde i hjemmet, »og det er mærkeligt at lægge mærke til, at de mennesker, der for få år siden satte præg på byen, ikke er mere. Schydt var en af dem, der var flittigst til at søge kirken om søndagen, og selv i den første tid af hans sygdom kom han sammen med sin hustru. Det blev mørkt ved aftenstide for ham«. Ved graven takkede sønnen, direktør Kristian Schydt, København, således som han også året efter kom til at gøre det ved sin mors begravelse ved faderens side.

Den 28. april 1931 fejrede Grindsted tekniske Skole 25 års jubilæum, og ved den lejlighed blev bl.a. skrevet en sang på 15 vers, hvoraf gengives vers 4-7. Af vers 5 fremgår, at Schydt var »Første-Kraften«, da man laved' skole hver aften sammen med lægen Melchiorsen og assistent, senere skovrider J. J. Holt. I vers 7 med rim på Schydt erfares, at lærerarbejdet var ulønnet (se side 259).

En Aften man spillede »Lumber«,
man drøftede Ungdommens Kaar
/: og synes, den gaar og forsumper,
hvis af Lærdom ej mere den faar. :/

Så laved man Skole hver Aften,
baade naar det var mørkt og var koldt.
/: Og *Schydt* han var Første-Kraften
og saa *Melchiorsen* og *Holt*. :/

Man lærte at regne og skrive
og andre og nyttige Ting,
/: men hvem kan nu dog »begrive«,
det kostede slet ingenting. :/

Jo se, Lærer de godt maatte være,
baade Doktor og Holt og saa Schydt,
/: men de maatte nøjes med Ære,
ja, for Gagen da blev de skam snydt. :/

Ved sølvbrylluppet den 16. oktober 1931 skrev Idas svoger Immanuel Karstoft en sang om familiens brogede tilværelse.

1. For fem og tyve Somre siden
i Hoven By et Bryllup stod.
Det var den Ungmø »Issa« liden,
der nu som stor sit Hjem forlod
i Følge med sin Hjærtensven,
Hr. Schydt, hun drog til Grindsted hen.

2. Det var en By med Muligheder;
som Købmandsfolk de slog sig ned.
Med Urtekram og Byggesteder
han handlede, som Tiden skred,
det fler' og flere Brancher gjaldt,
snart handled' han omtrent med alt.

3. Der oprandt Krigs- og Gullaschtider,
som satte i Forretningen Fart,
og Schydt var om sig som en Slider,
paa Kræfterne blev ikke spart;
men som det bedst og heldigst gled,
han blev af Sygdom slaaet ned.

4. Og mens han lod sig undersøge,
og fik sit indre reparert,
Det krack'ede med et i Køge
og meget andet gik forkert.
Da Schydt igen kom op og sled,
gik Tiderne uventet ned.

5. Men trods al Bølgen og al Bragen
i Konjunkturer og Finans
staar Schydt og Idas Hjem med Flagen
og Æresport i festlig Glans.
Det vist sig har, det fejler ej:
hvor der er Vilje, der er Vej!

6. Mens Tiderne var onde ude,
og skyer drev for Kastevind,
der skinned' Lys bag Hjemmets Rude,
det skinned' fra et trofast Sind;
det Ida var, vi alle ved,
vi skatter hendes Kærlighed.

7. Hun Arneilden holdt vedlige
og tog med Tapperhed sin Tørn
i Livets Strid – det maa vi sige
for Hus og Hjem, for Mand og Børn;
det gik som Sang til Festmusik
»om Kærlighed og Elastik«!

8. Trods Sygehuse, Kirkegaarde,
trods Kors og fire Grave smaa,
trods Prøvelser og Tider haarde,
dog Schydt og Idas Hjem mon staa
i Fest og Fryd for Liv og Mod,
i Haab om Fremtids Lejde god.

9. Saa tænker vi paa Hjemmets Poder,
på Kristian, Helge, Anna Mø,
de spiller dejligt efter noder,
den Harmoni, den aldrig dø!
I Verden vid ej kender vi
en saadan Søskendharmoni.

10. Thi bringer vi vor varme Hyldest
til Ægteparret Schydt og Børn:
vi ønsker, de må gøre Fyldest
hver på sin plads i Livets Tørn.
Vi ønsker dem med Leveraab:
Gud giv en Fremtid og et Haab!

»Familiens Poet«

Midtjyllands Ugeblad.

Efterretninger og Annoncer for Grindsted og omliggende Byer

Udgiver: M. Hansen Schydt. Kontor Grindsted. Tlf. 84.

Nr. 34. | Fredag den 23. August 1918. | 5. Aargang

SCHYDT & KRISTENSENS
BOG- OG PAPIRHANDEL

REGNSKABSBØGER
KONTORARTIKLER
LÆDERVARER
BILLEDER OG RAMMER

STORT UDVALG I ÆSKEPOST

Jeg har i Tyskland købt et stort Parti af de bekendte fine Mærker af Cykler

Brennabor
Allright

som sælges i denne Tid til meget smaa Priser.

Schjønning & Arves Dæk
sælges for 11.50, 12.50 og 13.50.

Ærbødigst M. H. Schydt.

Vin Tobak
Øl Cigarer
Sodavand Cigaretter

M. H. Schydt

GRINDSTED BOGTRYKKERI
LEVERER TRYKSAGER HURTIGT, PÆNT OG TIL MODERATE PRISER

Husholdningsøl
paa Ankre
kan nu laas hos
M. H. Schydt.

MIDTJYLLAND

Annonceblad for Grindsted og Omegn.

Nr. 4. | Redigeret og udgivet af M. H. Schydt, Grindsted | Den 1. Januar 1920. | Trykt i Grindsted Bogtrykkeri. | 1. Aarg.

Tomme Ankere
og
alt Emballage
maa være returneret snarest muligt, da det ellers ikke tages tilbage.

M. H. Schydt.

Fra Midtjyllands Ugeblad ses annoncer fra »Schydt & Kristensens Bog- og Papirhandel«, der bl.a. også tilbyder lædervarer, billeder og rammer, mens en anden annonce fortæller om

»Grindsted Bogtrykkeri« med Schydt & Kristensen som indehavere, og en tredie bekendtgør Schydts køb i Tyskland af et stort parti fine mærker af cykler. Endelig fremgår det også, at Schydt handlede med husholdningsøl på ankre samt øl, vand og tobaksvarer.

Midtjyllands Ugeblads format: 50 x 35,2 cm, 4-sidet.

MIDTJYLLAND's format: 29,5 x 22,3 cm, 8-sidet, hæftet.

I ejendommen Borgergade 20 havde Schydt indrettet butik til venstre og privatlejlighed ovenpå.

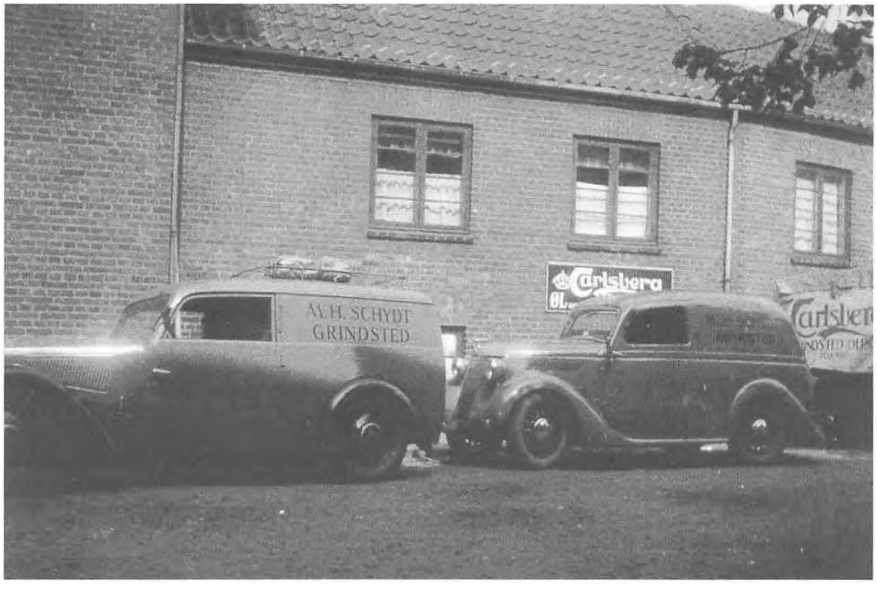

I en periode havde Schydt Carlsberg øldepot i Grindsted.

Hulda Birgitte og Niels Jørgen Østergaard

Niels Østergaard og Hulda sammen med de to ældste piger Thyra og Karen Marie. Senere fik de Kirsten.

I det Herrens år 1901 kom en ung mand på 25 år til Kvindehøjskolen i Hoven efter overstået eksamen fra Skaarup Seminarium, han hed Niels Jørgen Nielsen og var søn af gårdejer Jørgen Nielsen og hustru Kjersten født Andersen, Nørre Vium, og havde en søster Dorthe Marie, som var et par år yngre.

Han antog imidlertid navnet Østergaard efter sin fødegård. De første år var han privat ansat hos K. Kristensen på Kvindehøjskolen, hvor Kristensen og Østergaard så begge underviste samtidig med, at de begge virkede i børneskolen.

Efter at K. Kristensen tog sin afsked i efteråret 1906, blev

Hulda og Niels Jørgen Østergaards bryllup i Hoven den 14. maj 1907. I baggrunden ses indgangen til »Kirkeskolen« – bemærk bl.a. udsmykning med guirlander.

1. *Alvilda Kristensen (f. Overgaard).*
2. *Jens Møller Kristensen, Darum.*
3. *Marius H. Schydt, Grindsted.*
4. *Dagmar Karstoft (f. Kristensen).*
5. *Chr. Immanuel Karstoft, Vadum.*
6. *Karen Mouridsen (f. Kristensen).*
7. *Vagn Mouridsen, søn af 6 og 8.*
8. *Mourids Mouridsen, Sdr. Omme.*
9. *Anders Nielsen, Hoven, bror til 19.*
10. *Marie Nicolaisen (f. Nielsen), Lindaa ved Laven, søster til 19.*
11. *Andreas Nielsen, Esbjerg, bror til 19, senere Hoven, ugift.*
12. *Solvejg Møller Kristensen, datter af 2.*
13. *Elisabeth Møller Kristensen, datter af 2.*
14. *Ida Schydt (f. Kristensen).*
15. *Eva Karstoft, datter af 4 og 5.*
16. *K. Kristensen, far til 18.*
17. *Else Karstoft, datter af 4 og 5.*
18. *Bruden.*
19. *Brudgommen.*
20. *Jørgen Nielsen, Sdr. Vium, far til 19.*
21. *Birthe Handler, (f. Nielsen), Endrupholm søster til 19.*
22. *Datter af 21.*

Familiefest i Hoven.

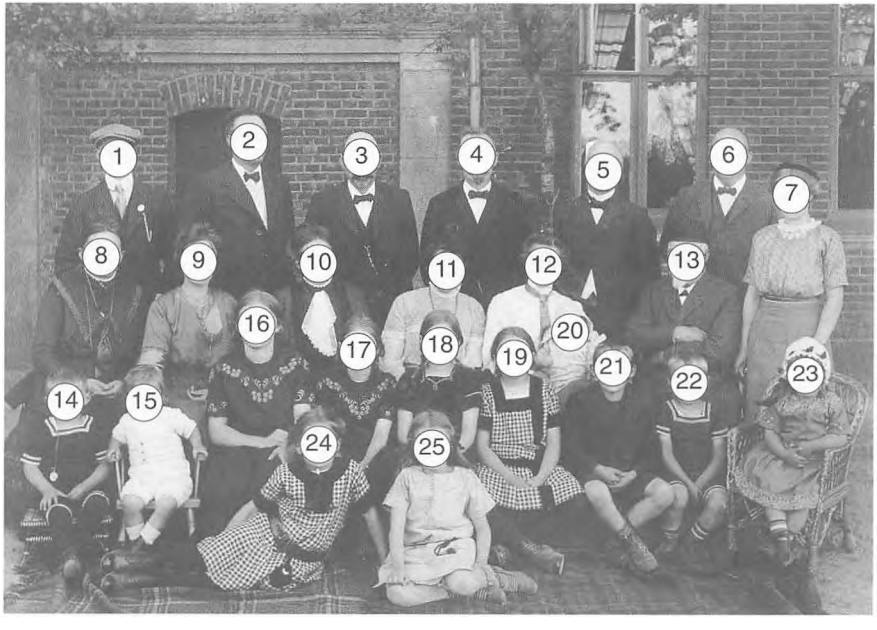

Østergaard fast ansat som lærer ved Hoven Skole, og samtidig overtog han hvervet som kirkesanger.

Året efter overtog han også forstanderens datter Hulda, idet Hulda Birgitte Møller og Niels Østergaard blev viet den 14. maj 1907 i Hoven; samtidig flyttede K. Kristensen ud i den gamle højskoles stueetage.

I efteråret 1908 overtog Østergaard højskolen med bygninger og tilbehør og blev medforstander, medens K. Kristensen vedblev at være forstander. I november rejste Østergaard til København for at tage et årskursus i historie.

Familien er samlet foran højskolen i 1913, sandsynligvis i anledning af 10 års dagen for Karen Maries død, den 21. juli 1903 (foto side 266).

01. *Jakob Christian Karstoft, 17.10.1894-15.06.1981, søn af 5 og 12.*
02. *Marius Hansen Schydt, 05.10.1878-03.03.1959, gift med 9.*
03. *Jens Møller Kristensen, 09.08.1870-26.02.1952, søn af 13, gift med 8.*
04. *Mourids Mouridsen, 05.11.1865-26.09.1946, gift med 11.*
05. *Christian Immanuel Jeppesen Karstoft, 25.07.1862-20.09.1953, gift med 12.*
06. *Niels Jørgen Nielsen Østergaard, 21.04.1876-14.09.1931, gift med 10.*
07. *Karen Marie (kaldet Kamma) Karstoft. 03.11.1896-08.03.1927, datter af 5 og 12.*
08. *Berta Alvilda Møller Kristensen (født Overgaard). 10.05.1873-27.04.1945, gift med 3.*
09. *Ida Nanna Marie Schydt (født Kristensen). 08.08.1883-29.01.1960, datter af 13, gift med 2.*
10. *Hulda Birgitte Østergaard (født Kristensen). 01.12.1881-24.5.1961, datter af 13, gift med 6.*
11. *Karen Alvilda Mouridsen (født Kristensen). 21.01.1880-31.03.1964, datter af 13, gift med 4.*
12. *Johanne Kirstine Dagmar Karstoft (født Kristensen). 23.04.1872-11.02.1960, datter af 13, gift med 5.*
13. *Kristian K. Kristensen, 14.05.1841-06.11.1918.*
14. *Svend Trøst Møller Kristensen, 12.11.1909-03.08.1991, søn af 3 og 8.*
15. *Kristian Schydt, 13.11.1911-11.06.1979, søn af 2 og 9.*
16. *Solvejg Møller Kristensen, 28.03.1900-19.11.1989, datter af 3 og 8.*
17. *Elisabeth (kaldet Lis) Møller Kristensen. 19.10.1901, begravet 10.10.1979 datter af 3 og 8.*
18. *Else Karoline Karstoft, 20.06.1900-25.07.1986, datter af 5 og 6.*
19. *Karen Marie (kaldet Mia) Møller Kristensen. 28.09.1903-16.11.1979, datter af 3 og 8.*
20. *Rosa Agathe Karstoft,født 09.07.1912, datter af 5 og 12.*
21. *Vagn Mouridsen, 06.09.1904-20.11.1991, søn af 4 og 11.*
22. *Frede Torbøl Mouridsen, 15.07.1908-17.04.1990, søn af 4 og 11.*
23. *Thyra Østergaard, 13.12.1909-17.03.1994, datter af 6 og 10.*
24. *Esther Møller Kristensen 03.05.1905-11.01.1996, datter af 3 og 8.*
25. *Eva Karstoft, 01.08.1904-28.05.1987, datter af 5 og 12.*

K. Kristensens 70 ärs fødselsdag den 14. maj 1911.

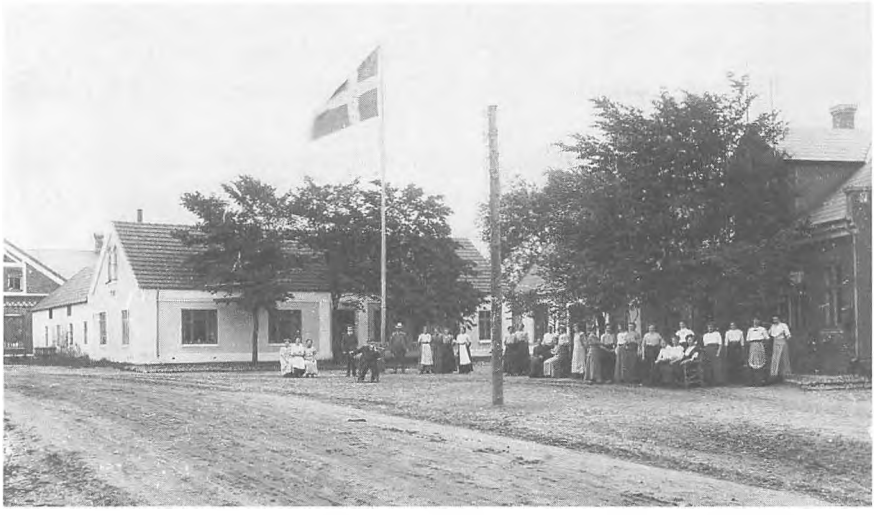

Det nederste foto er et udsnit af det øverste. K. Kristensen siddende midt i billedet foran den gamle skole, til højre Niels Jørgen Østergaard og derefter Hulda som nr. 2 af de 4 damer.

1841 14. maj 1911

Mel.: En skål for det blinkende ...

Den fjortende maj nu oprinder påny
med bøgeløv og blomster i skoven,
med storken i enge og lærken i sky
med højt barometer i Hoven!
Der står under dannebrog han, som er dagens mand,
vi tolker ham vort hjertesprog på dansk så godt vi kan:
Kære jubilar!
vor agtelse du har;
du på ærens mark
blev slået til PATRIARK!
Så hav nu på vers
til de fyldte halvfjerds
din slægts og din æts fortjente hyldest!

Du tjente dig op fra en hyrdedrengs kår,
som disse var i fyrrerne på heden,
til hyrde for dit folk igennem fyrretyve år,
til styrer her »på skuden«, her »i reden«.
og alle de hindringer, som fandtes på din vej,
de øgede dit mod, og de trættede dig ej.
»vej for den, som vil«,
ja sådan går det til,
når som du man har
den vej her oppe klar.
Når fremad og op
med hinanden holder trop,
da bli'r der vej for viljen alle vegne.

For hvad du har nået med årenes tal
til gavn for det folk og din »rede«,
en hjertelig korsang nu møde dig skal
fra alt, hvad din hånd har haft at lede,
fra lammene, som fordum du var en sikker vagt,
fra hederne, du siden har klædt i skovens dragt,
tak fra unges lejr,
som du har kaldt til sejr;
tak fra skolens små,
som du har skik sat på;
men først dog og sidst
skal der lyde for vidst
en tak med liv og sjæl fra dine egne!

Du står nu iblandt os med fyrstelig rang,
som stammefyrste vil vi dig krone
i dag under hurra og leve og sang,
som end til sene slægter skal hentone!
For børn og børnebørn skal fortælles til din pris,
på det at slægtens liv kan gå på stammefyrstes vis:
Fremad ja og op!
følg med i sluttet trop.
Blik mod himlen vendt,
og fod i jorden kendt!
Velsignet den mand,
som vor slægt har foran,
Gud være selv hans løn og hans krone!

Tilegnet hele slægten ærbødigst forfatteren
(Im. Karstoft)

Hulda og Niels Østergaard ved flagstangen foran skolen. Gæstens navn kendes ikke.

Folkedansere foråret 1919 (fotograf K. Graversen, Ølgod).

Besøg i Hoven skole ca. 1917:

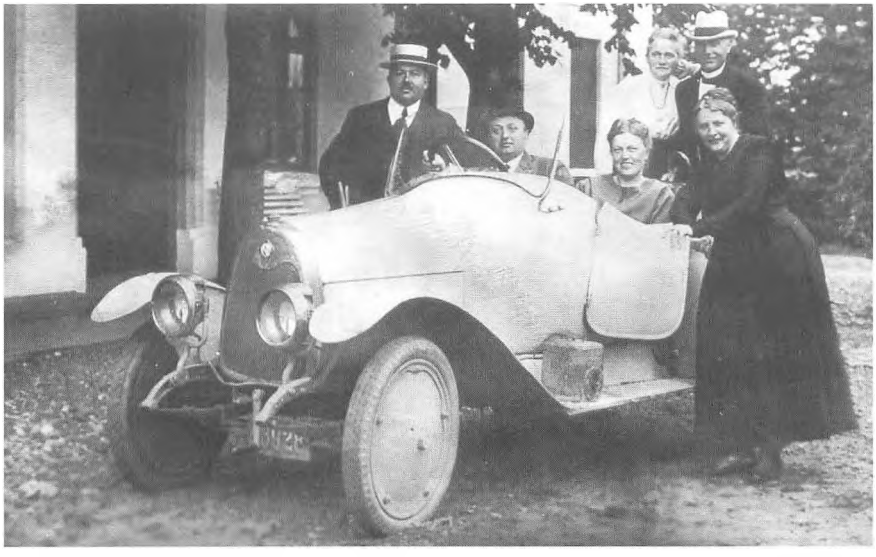

Marius Schydt ved Rattet i sin »Adler« med Ida ved sin side. Til venstre Niels Østergaard og til højre Hulda. Bagest Dagmar og Immanuel Karstoft.

Bagest fra venstre: Immanuel Karstoft, Marius Schydt, Hulda, Dagmar, Ida og Niels Østergaard. Forrest fra venstre: Karen Marie og Thyra Østergaard, Rosa Karstoft og Kristian Schydt.

Den 13.12.1909 fik Hulda den første af 3 piger, der fik navnet Thyra. Den 18.5.1914 fik hun en pige, som blev døbt Karen Marie, og den 14.9.1920 fik hun efternøleren Kirsten, som lever endnu og er bosiddende i Brande.

Hulda og Niels var begge en stor støtte for K. Kristensen i hans sidste år, og Niels var som en søn af hjemmet.

Den 6. november 1918 døde Kristensen, og Østergaard overtog ledelsen af kvindehøjskolen efter sin svigerfar. I de følgende år uddannedes 25-30 lærerinder årligt.

Lærer Østergaard var en rolig og besindig natur, og gennem sin personlige, kloge færd og væremåde øvede han betydelig indflydelse på de unge lærerinder, der udgik fra hans skole, og sammen med Hulda førte han hjemmets og skolens traditioner videre med morgensang, aftensang og bordbøn.

På et tidspunkt fik Østergaard besked fra ministeriet, at skolen ikke kunne leve op til de øgede krav, der blev stillet til læreruddannelsen, og derfor valgte han selv at lukke skolen i 1926. Efter lukningen fortsatte han som førstelærer ved Hoven Kommuneskole med 2 lærerinder, selv havde han første og fjerde klasse.

Sidst i August 1931 lod han sig indlægge på Varde Sygehus for et maveonde, som han havde lidt af i mere end et år.

Nogle dage efter blev han underkastet en større operation for dette onde. Efter en kort tilsyneladende bedring viste det sig, at sygdommen var af mere kompliceret art end først antaget, en årebetændelse var tillige indtrådt, og den 14. september 1931 ebbede livet ud.

†

Min bedste Ven,
Niels Jørgen Østergaard,
døde i Aftes fra Børnene og mig.
Hoven Skole, 15. Septbr. 1931.
Hulda Østergaard.
Jordfæstelsen finder Sted Fredag
den 18. ds. Kl. 1.

Fredag den 18. september jordedes lærer Østergaard på Hoven kirkegård under meget stor deltagelse. Mange elever fra højskolen var kommen til stede. Ved 1-tiden, da det store følge var samlet, blev den flagomvundne kiste stillet ud i haven, og her talte to af afdødes svogre: Sognepræsterne Møller Kristensen, Engum, og Karstoft, Gamborg.

Pastor Møller Kristensen mindedes lærer Østergaard som sin faders gode medarbejder og afløser i Hoven. Han havde ikke alene fortsat hjemmets og skolens tradition, men han havde været så meget for hjemmet, så en søn vanskeligt kunne have erstattet ham. Derfor var hele familien ham tak skyldig.

Sangen »Når sommerens sang er sungen« var tit bleven sunget på skolen. Alle måtte synes, at efteråret med dets kulde var kommet tidligt for hans efterladte, men hovedsagen var dog, at de havde haft en rig sommertid i de snart 25 år, han og hans hustru havde levet livet og haft en gerning at røgte.

Efter de sidste vers af »Fremad er verdens vilde røst« var sunget, talte pastor Karstoft over emnet »Gud kalder os«.

Så sang man »Min Jesus lad mit hjerte få«, hvorefter kisten blev båret gennem en flagalle op til kirken. Skolepigerne strøede blomster på den kirkevej, lærer Østergaard havde vandret i de mange år.

Kirken var pyntet nænsomt og smukt og her holdt pastor Gregersen en smuk og personlig præget mindetale, hvor han mindedes Østergaard som den afholdte lærer, men også som den troværdige og redelige mand, der havde et skarpt øje for det ægte.

Efter at provst Mouridsen, Lejrskov havde talt, sang man salmerne »Aldrig er jeg uden våde« og stående »Den store hvide flok«.

Pastor Gregersen forrettede jordpåkastelsen, og pastor Jens Møller Kristensen rettede en tak til sognebørnene for den store marmormindesten, der stod opstillet ved kirken.

Efter begravelsen samledes det store følge med familien til en mindefest på afholdshotellet. Den store sal, der var pyntet med efterårets smukkeste blomster, fyldtes til sidste plads.

Provst Højgaard, Gedsted, som havde været elev på Hoven

højskole, fremdrog minder fra det gode hjem, der var i Hoven skole og pointerede, hvad det hjem havde betydet for ham. Da budskabet om lærer Østergaards død kom ham for øre, følte han, at han måtte tage til Hoven og takke.

Pastor Michaelsen, Hundstrup, fhv. præst i Hoven takkede for alt det gode, han og hans familie havde nydt i det hjem, der så beredvilligt havde åbnet sig for dem, da de som fremmede rykkede ind i Hoven præstegård.

Et par af de gamle skoleelever, lærer H. Nielsen, Starup og lærer Beyer, Vejlby pegede, på hvor meget Østergaard havde betydet for dem som lærer særlig gennem det levende ord, som gik gennem hans religionsundervisning.

Lærer Svennesen, Seest skole ved Kolding, som havde været Kristensens og Østergaards medhjælper i arbejdet ved børneskolen og højskolen i Hoven, fortalte om, hvorledes han som ung lærer ved sin ankomst til Hoven fik det stærkeste indtryk af Kristensen og Østergaard, to forskellige og hver for sig særprægede personligheder, der arbejdede godt sammen, og de havde begge bragt ham en god ballast med ud i livet.

Fru provstinde Mouridsen, Lejrskov, takkede på søsterens vegne beboerne i Hoven for, hvad de havde været for hendes søster i disse tunge sorgens dage, og hun fremdrog minder fra ungdomstiden i Hoven, da lærer Østergaard som ung mand kom dertil og efter nogle års forløb førte søsteren som sin brud ind i deres fælles hjem. Hun betonede, at intet er så let, så fint og så sart som et brudeslør, men til gengæld er det så tungt at få det tætte, sorte sørgeslør på.

Karen Mouridsen mindede søsteren og hendes børn om, at de hver havde fået en mindekrans at bære nu, fru Østergaard den længste. Nu ville hun ønske, at de ligesom katolikkerne, der bad en bøn for hver perle i deres rosenkrans, ville kunne bede Gud og takke ham for hvert et minde, de havde om deres kære mand og fader.

Til sidst, inden det store følge spredtes, takkede Hulda Østergaard selv for alt, hvad beboerne havde været for hende og hendes mand og særlig for hende og børnene nu i de sidste dage. Hun sluttede med at fremsige Anton Berntsens vers:

»Wohærre ska ha manne tak,
faa de a saaen haa faat
en gue ven aa følles mej,
saa goer æ ti saa godt«.

Efter kvindehøjskolens nedlæggelse blev det muligt for Østergaard helt at hellige sig børneskolen, som utvivlsomt havde hans største interesse. Siden da gav han sig nødigt af med andet. Dermed være ikke sagt, at han ingen indflydelse havde uden for skolen. I det stille var hans magt betydelig; hans rige evner gav ham nemlig indflydelse i langt højere grad, end man tilsyneladende skulle tro. Folk lyttede gerne til, hvad han sagde, og bøjede sig uvilkårligt for hans myndighed og kloge ord. På sin egn og blandt kolleger var han en anset mand, men han trængte sig aldrig frem. Han var agtet og afholdt af en stor kreds af mennesker også uden for sit sogn.

Hulda opretholdt hjemmet i adskillige år og indrettede den tidligere gymnastiksal til en hyggelig stue. Den yngste datter Kirsten var 11 år, ukonfirmeret, og stod for at rykke op i 4. klasse hos sin far. Karen Marie, som året forinden havde taget præliminæreksamen fra Tarm Realskole, fortsatte med at læse, og i 1933 blev hun student i København.

Den 7. juli 1938 blev der holdt en stor og flot bryllupsfest for datteren Karen Marie, som blev gift med Kristian Hvelplund, der havde gået i skole i Hoven hos lærer Østergaard. Brylluppet blev holdt i Hoven med middag til et par hundrede og endnu flere til ballet bagefter. Det var det sidste store bryllup, som blev holdt i Hoven Højskole.

Hoven havde allerede i 1885 fået sit første brevsamlingssted, og det blev indrettet hos K. Kristensen. Efter dennes afsked som lærer i 1906 bestyredes det af hans svigersøn.

Fra Niels Østergaards død i 1931 til sidste del af 1944 bestyredes stedet af Hulda Østergaard, der på dette tidspunkt hen imod besættelsestidens slutning solgte kvindehøjskolen til en vognmand, som havde tjent en del penge ved kørsel for tyskerne. Han købte også spisestuemøblerne, der ikke var plads til i den lejlighed, som Hulda flyttede til i Brande.

Huldas stue med familieportrætter. Til venstre Niels Østergaards far og mor, deres familie og hans fødehjem. Til højre Huldas forældre K. Kristensen og hustru, deres familie og hendes fødehjem Hoven skole. I midten flere billeder af Niels Østergaard og deres fælles børn. En typisk væg fra den tids hjem.

I forbindelse med, at Hulda Østergaard havde solgt sit hus i Hoven Kirkeby for at tage bolig i Brande, blev der afholdt en afskedsfest i Knaplund Forsamlingshus arrangeret af borgerforeningen, håndværkerforeningen, sognerådet og menighedsrådet. Årsagen til, at festen ikke blev afholdt i Hoven, var, at de tyske soldater, som havde besat landet, havde beslaglagt byens forsamlingshus.

Der blev holdt en række taler, som gav udtryk for, at hun havde taget levende del i sit hjemsogns forhold såvel som i samfundsforhold i det hele taget. Hun havde i Hoven sogn fået en meget stor vennekreds, og hun havde i årenes løb i al stilfærdighed øvet en betydelig indsats ud fra den folkelige danske og kristne indstilling, som hun var i besiddelse af.

Tømrer Jespersen fra Hoven Håndværkerforening indledte og rettede en varm personlig tak til hjemmet og familien. Sognerådsformand Chr. Johnsen takkede på sognerådets vegne Hulda

Østergaard for, hvad hun havde været for børnene og ungdommen i Hoven kommune.

Pastor Bøgebjerg Andreasen takkede på menighedsrådets vegne fru Østergaard for 18 års trofast arbejde i menighedsrådet.

Hulda Østergaard fik på sine ældre dage hornhindebetændelse og blev næsten blind. Den 24. maj 1961 døde hun 79 år gammel og blev begravet i familiegravstedet på Hoven kirkegaard, hvor også hendes mand Niels Jørgen var begravet.

Hulda Østergaard.

Sognets beboere rejste denne sten på familiegravstedet på Hoven kirkegård.

Hulda (stående nr. 3 fra højre) som leder af folkedanserholdet, foran indgangen til gymnastiksalen mellem de to skolehuse.

12 skjolddansere fra Hoven foran skolen i 1918. Skjolddans, hvor man går rundt, synger til og slår på skjoldene på forskellig måde, hører sammen med den danske højskolebevægelse. Den dansedes mange steder i 1880erne og fik atter en genopblussen omkring 1920. Dansen kendes fra mange egne af landet, men ingen ved, hvor den er opstået. Sikkert er det, at vinterlærerinderne fra Hoven Kvindehøjskole fik lært det, og tog dansen med sig, hvor de kom hen. Hulda (yders til højre) leder skjolddansen.

K. Kristensens sidste dage

Kristensen blev en gammel mand. Han nåede et godt stykke op over støvets alder. Som yngre mand syntes han at have et skrøbeligt helbred, og der var ingen, der tænkte – heller ikke han selv – at han skulle blive så gammel, som han blev. Men da han kom over halvtreds, blev han stærkere af helbred og tålte bedre vinterkulden. Mærkeligt nok var det ved samme tid, at han pludselig mistede det meste af sit syn. Rimeligvis har da det stærkere helbred bødet noget på denne triste tilskikkelse. Det var i det hele taget forunderligt, som K. Kristensen viste sig stærk på sine ældre dage, stærk både legemligt og åndeligt. Han færdedes meget på rejser, både sommer og vinter, og tålte det godt. På sine rejser talte han meget med folk, som han traf, og det var forbavsende, som han kunne holde ud i samtaler. Han havde et personligt kendskab til mange mennesker og var stærkt interesseret i, hvad der rørte sig i tiden ; dertil ejede han en betydelig fremstillingsevne og en sikker hukommelse, som snarere tog til end af, så folk følte sig berigede ved at tale med ham.

Han blev også lige til det sidste brugt til at holde foredrag, og der var altid god sammenhæng såvel som også liv og ånd i hans tale. Den sidste rejse, han gjorde, var en rejse til Fyn i anledning af hans ældste datter Dagmars sølvbryllup. Hans rejseliv fik dermed en mærkelig afrundet slutning, eftersom hans første rejse ud i verden gik til Fyn, idet han som ungt menneske kom til at tjene på herregården Kjørup på Nordfyn. Det var før jernbanernes og dampfærgernes tid, og den lille herregårdsgut gjorde rejsen fra Sdr. Omme i Vestjylland til den fynske »slette« på sine ben, når undtages sejlturen over Lillebælt, som han passerede i en åben robåd. Dette minde fremdrog han på en fornøjelig måde netop ved det nævnte sølvbryllup, hvor han fik lejlighed til at være sammen en aften med et hundrede fynboer. Skønt glæden ved denne familiefest led et føleligt skår derved, at den spanske syge også indfandt sig som gæst, og flere af gæsterne blev endog

meget alvorligt angrebne, så var den gamle familiepatriark dog fuld af taknemmelighed for, at han havde fået lov at være med.

Han rejste hjem glad og taknemmelig for det festminde, som han bragte med sig, og som han glædede sig til at gennemgå med gode venner derhjemme; men naturligvis trængte han til at hvile ud, det følte han, og det var derfor hans bestemmelse at tilbringe nogle dage i sengen, når han kom hjem. Dette opnåede han også, men således, at disse dage i sengen blev hans sidste. Han havde alle sine dage, når han blev en smule forkølet, lidt af en slem hoste, og denne meldte sig også nu, som følge af den anstrengende rejse i forbindelse med det ublide efterårsvejr. Selv mente han ikke, at det betød så meget, men da kræfterne øjensynligt tog stærkt af, og hans bevidsthed blev uklar, så han mærkede, at han ikke kunne skelne drøm fra virkelighed, lod han sig overtale til at sende bud efter lægen. Og det viste sig ved undersøgelsen, at hjertet havde så meget slim at arbejde sig igennem, at det vanskeligt kunne holde til det, hvorfor der blev sendt meddelelse ud til børnene, at det var på tide at komme til stede, hvis de ville tale med deres far, inden han døde.

Imidlertid havde den spanske syge udbredt sig over landet og var trængt ind i de fleste hjem. Også i deres hjem, som blev kaldt til den gamle far i Hoven for at sige ham det sidste farvel, var der megen sygdom, så det ligefrem viste sig umuligt for børnene at komme til stede. Kun svigersønnen fra Fyn var stillet sådan, at han kunne komme med det samme, hvilket han da også gjorde, idet han medtog sin søn Jakob Christian, der havde universitetsferie i de dage på grund af den spanske epidemi. Disse to fik således lov at komme og fremstille sig for den gamle bedstefar, inden han lukkede sine øjne i døden.

For øvrigt kom døden ikke så hurtigt, som lægen havde formodet, og det blev således også muligt for flere andre af børnene og svigerbørnene at se til deres gamle far på hans sidste leje. De sidste, der nåede det, var præstefolkene fra Lejrskov. De var hos den gamle den sidste aften, han levede, og holdt en aftenandagt sammen med ham.

Næste morgen mellem klokken 7 og 8 sov han stille hen uden tegn på dødskamp. Det var onsdag den 6. november 1918.

Samme morgen stod de to ældste børn, Møller og Dagmar, i

Gamborg præstegård og gjorde sig rede til at rejse hjem sammen, idet forholdene endelig havde tilladt dem at tage afsted. Møllers hustru, Alvilda var nemlig bleven tilbage i Gamborg efter sølvbrylluppet og havde ligget meget syg. Nu syntes krisen dog at være overstået, og Møller og Dagmar mente derfor, at de skulle få lov at se deres far inden det blev for silde. De havde om morgenen modtaget en skriftlig meddelelse fra søsteren og svogeren i Hoven om, at han havde det godt, og de stod som sagt og gjorde sig færdige til at rejse, da der kom telefonbud om, at han var død. At det blev en sorgens stund for dem, siger sig selv. Det blev et vemodigt sølvbryllupsminde, der fortonede sig i regnbueglas.

Det er bleven sagt om forstander K. Kristensen af en af hans elever, at han var en lykkelig mand, og det er sandt; han levede som en lykkelig mand, og han døde som en lykkelig mand.

Han lå på sit 14 dages dødsleje uden at lide videre smerte. Den meste tid lå han og blundede, og derunder trak det jævnligt op til smil hos ham som tegn på, at noget lyst og skønt drog forbi hans sjæl. Han havde i god tid beskikket sit hus både timeligt og åndeligt, det sidste med henblik på den arv, der skulle tilfalde ham selv, når han blev sat fra husholdningen her. Det lød ofte fra hans læber:

»Snorene faldt for mig på de liflige steder, og min arvelod er såre skøn« (Davids salmer 16,6). Derved tænkte han på den gode styrelse, der var bleven ham til del ovenfra gennem hans livshistorie, men allermest tænkte han dog på den åndelige arvelod, som han havde modtaget guddommeligt tilsagn om i dåben, og som han i sin skolegang hos åndsbårne kirke- og skolemænd havde lært at skatte værdien af. Denne arv optog ham under hele hans lange virksomme liv, og den har lyst for ham på dødslejet, den har lyst med tre store navne: Fader, Søn og Helligånd. De har boet hos ham på det sidste og tændt de lyse smil, som gled over hans ansigt, inden han sov hen.

Således er det ret for os at tænke om ham og se i hans hedenfart et virkelighedsbillede, svarende til det lille vers af biskop Kierkegaard:

»Og hvor de bor, de høje tre,
der er til Ende Nøden,
til Hvile sød og ej til Vé
gaar Kød med Smil i Døden.«

Begravelsen

Den 12. november 1918 klokken 1 ringede Hoven kirkeklokke til forstander K. Kristensens jordefærd. På grund af den spanske epidemi var begravelsen bekendtgjort til at skulle foregå fra kirken og ikke hjemmet. Denne var smukt pyntet med sørgeflor, tændte lys og levende planter. Kisten var hensat foran korbuen nedenfor prædikestolen, tildækket af kranse, hvoraf mange med signerede bånd. Endvidere var der hængt kranse på alle stole, og også vinduesskråningerne var fyldt med kranse. Havde den spanske syge ikke været, ville der sikkert være fremmødt et større følge, end kirken kunne rumme, nu blev den næppe fyldt.

Efter salmen »Under dine vingers skygge« talte 3 præster fra prædikestolen. Først sognepræst Michaelsen, Hoven, derefter sognepræst I. Karstoft, Gamborg, som sluttede med at udtale en tak i egenskab af svigersøn: »Jeg har i denne egenskab så uendelig meget at sige tak for, men jeg vil samle det i at sige tak for den festlige svigerfader, jeg har haft. Det stemmer jo godt med en profets kald at være en festlig personlighed, og det var min svigerfader. Det var altid festligt at modtage besøg af ham; han bragte fest med sig, og han ville gerne, at det skulle gå festligt til. Han var selskabsmand, og allermest glædede han sig i selskab med sine børn og svigerbørn. Derved blev han det stærke og levende familiebånd, som holdt sammen på os.

Vi vil mindes ham fra mange festlige lejligheder i vore hjem, og ikke mindst vil vi mindes ham fra den fest, som blev den sidste fest, han holdt sammen med os her i verden. Det havde været hans ønske og bøn i den sidste tid forud, at han dog måtte opleve denne fest, og denne bøn fik han opfyldt. Og hvor var han bevæget ved den lejlighed, som han altid var ved højtidelige lejligheder. Jeg mindes ham fra hans eget sølvbryllup, hvor bevæget han var af taknemmelighed for al den godhed, som Gud lod

ham møde. Og jeg så den samme rørende taknemmelighed hos ham nu ved mit sølvbryllup. Han kom ind om morgenen i sovekammeret syngende med sin gamle bristende stemme:

Tak for al din fødselsglæde,
Tak, o Jesus for dit ord!
Tak, for dåbens hellig' væde,
Tak for nåden ved dit bord,
Tak for dødens bitre ve',
Tak for din opstandelse,
Tak for himlen, du har inde,
der skal jeg dig se og finde.

Det var udtryk for den glæde og taknemmelighed, han følte sammen med min hustru og mig.

Nu er han gået ind til en større glæde og en mere fuldkommen takkesang. Velsignet være hans minde!

Gud glæde hans sjæl i himmerig. Amen.«

Derefter talte provst Boeck, Lønborg, og han sluttede med på skoledirektionens vegne at bringe en hjertelig tak for det trofaste arbejde, som den afdøde i mange år har gjort her på dette sted.

Fra kordøren talte først en anden svigersøn, sognepræst Mouridsen, Lejrskov, og derefter sønnen sognepræst Møller Kristensen, Tryggelev:

»Når vi børn skal tage den sidste afsked med far, så er det for os, som at tage afsked med noget af vort eget liv. Han har været med i alt, hvad vi har levet fra det første, vi kan huske, og indtil denne dag. Hans liv har været således indvævet og sammenvævet med vort, at det bliver så stærkt et ryk, det giver, når forbindelsen bliver revet over, som det nu er sket ved hans død. Vort savn er så stort, og vil blive så stort; men vi vil her ikke mest tænke på og tale om savnet, men tale om vor taknemlighed, fordi vi har haft ham og har haft den lykke at beholde ham blandt os så længe, og sige ham vor tak for alt, hvad han var for os, hvad Gud gav os i ham.

Han har engang beklaget sig over, at han aldrig havde kendt sin Fader, der døde, da han var ganske spæd. Han følte, at han derved manglede noget stort og værdifuldt, noget, som også

havde haft betydning for ham i hans gudsforhold, så sandt vi jo i den fader, vi kender her på jorden, henter forbilleder på den fader, vi har i himlen. Den mangel står vi børn ikke overfor; vi er så lykkelige, at vi har haft en fader, som vi ikke synes, vi kunne få bedre og gennem hvem, vi også har kunnet lære Guds faderlighed at kende.

Vi har haft en faders kærlighed og trofasthed over os. Hvor har han elsket os, hvor ville han gerne gøre os glade. Vi gik til ham med vore glæder og sorger, han tog del med os i dem, glædede sig over vore glæder, måske mere end vi selv, og var den bedste trøster og opmuntrer i de små sorger, da vi var børn og siden, når sorg og modgang tog tungere tag. Han ville så gerne vide besked om alle vore oplevelser for at kunne glæde sig med os over lykke, fremgang og opmuntringer, men også for at kunne træde til med sin hjælp under modgang og vanskeligheder og bære sin del af byrden. Bedrøvede vi ham, gjorde vi ham imod, altid kunne vi være visse på hans tilgivelse, altid bankede hans hjerte os lige varmt i møde.

Trofast var han i sin kærlighed. Utrættelig i at sende os breve. Nu er det 35 år siden, jeg først kom hjemmefra; men gik der en uge hen uden brev fra ham, var der noget ganske særligt i vejen, og mine søskende kan fortælle om det samme.

Trofast og utrættelig var han på sine gamle dage i at rejse rundt og besøge os, og der var fest i forventningen om hans komme og fest, når han kom, og det var det ikke mindst for børnebørnene; thi han bragte liv og solskin med sig; han kom med sit gode humør og sit lyse syn på livet.

Han fulgte os med sine bønner. Hvor meget vi har hans bønner at takke for, véd vi ikke; men det er sikkert meget.

Hver aften, før han lagde sig til ro, bad han for os og nævnede vore navne for Gud og slog et lille kors for hver enkelt af os.

Men var han rig på kærlighed overfor os, så var hans kærlighed ikke af den blødsødne, vege slags; deri kan den også være et forbillede på Guds faderkærlighed; den var ikke som så mange forældres, der mener, at det er allermest kærligt at give børnene alt, hvad de ønsker, og lade dem få deres vilje.

Fars kærlighed var forenet med myndighed og alvor; han kunne vredes over det, der var ondt, også hos hans børn; han

lærte os at hade og frygte løgn; han lærte os lydighed; han lærte os at bede om forladelse, når vi havde gjort noget ondt.

Det udsprang altsammen af den ægte kærlighed til os, og vi må være ham så taknemlige for, at hans kærlighed var denne alvorlige, myndige kærlighed, også fordi det pegte hen på Guds kærlighed, og fordi vi tror, det har hjulpet os til at leve vort liv under den.

Og vi takker ham for eksemplet, han gav. Jeg tænker på hans virkelyst og arbejdsomhed; så utrættelig han var, altid optaget og virksom, altid i ånde. Jeg tænker på hans flid og pligttroskab. Hans gerning skulle passes.

Vi kunne under hans besøg prøve på at overtale ham til at forlænge sit ophold hos os; men var det tiden, at han skulle holde skole, var han urokkelig, og sådan i det daglige, når klokken slog, skulle han være på pladsen.

Men hvad der står stærkest i mindets lys, og hvad vi må takke ham for, er dog livet, der mødte os i ham. Han elskede liv, og han var så levende. Han levede med i alt, hvad der var stort og skønt og ædelt, og glædede sig, hvor han så sundt og ægte menneskeliv gro frem.

Men af alt liv var Gudslivet, det evige liv i Jesus Kristus, ham det største. Dér havde han sit faste stade; dér havde han fundet lægedommen og kraften for sit eget liv, og at hjælpe os andre til at finde det samme, var hans gernings højeste mål. Derom samlede hans tale sig stadig, idet han pegede hen på livskilderne i dåb og nadver, hvor han selv hentede livsfornyelsen. Det sidste foredrag, jeg hørte af ham, var netop »Fornyelsen«, som den gives i samfund med livets Herre, Jesus Kristus.

Derom taler også minderne til os, når vi tænker på hans yndlingssalmer og sange; det var sådanne, der synger om livet; sådanne som:

Så lad derpå os syn da fæste,
hvad ædle kalder livets lyst;
ja, lad os kæmpe med de bedste,
og vove kækt mod død og dyst;
at byde den og graven trods,
skal med Guds hjælp og lykkes os.

eller:

> Hvor livskilden springer, didhen står min hu;
> hvor livstræet blomstred', der blomstrer det endnu.

eller salmen »O, kristelighed«, der slutter med dette: »Så glade vi føle, os skabes i bryst de levendes lyst.«

Ja, han kendte til »de levendes lyst«, glæden ved det evige liv.

Når vi nu tager afsked med ham, samles vi om hans båre med vort hjertes inderlige tak. Savne ham vil vi meget; men vi glæder os over, hvad han har givet os, og vi véd, at han, der elskede livet, nu er gået ind til livet, hvor livskilderne vælder i deres fulde kraft, og hvor hans glæde skal blive fuldkommen.«

Til sidst trådte student Jakob Christian Karstoft frem ved siden af kisten og udtalte følgende:

»Kære gamle bedstefader! – sådan har min hilsen mange gange lydt til dig – sådan skal den også begynde sidste gang. Der er så mange, der har sagt dig farvel herinde i dag, og der er så mange, der har sagt dig tak. De har også bragt dig vores tak. Men dine yngste venner er gamle nok til selv at bringe dig den. Tak, kære gamle bedstefader – tak for alt, hvad du har sagt til os og skrevet til os, lige fra vi var ganske små. Dine unge venner – alle dine børnebørn, er i dag herinde i din kirke, Hoven kirke; vi brænder hver et lys for dig ved dit hovedgærde.., vore tanker er nu ved din sarkofag og hvisker tak omkring den. Vi siger tak for alle de gange, du kom til os i vore hjem. Du blev aldrig for gammel til at glæde dig med os, og derfor var det en festdag, når du kom, ikke blot for far og mor. Vi siger dig tak, fordi du lærte os at leve et menneskeliv til Guds ære, dér, hvor sang og glæde bor. Tak fordi du levede dit liv, sådan, at vi kunne se, Gud var med dig. Vi sender i dag vor tak til dig derfor, højt over kiste og klage! Tak for alle de rejser, du gjorde for at glæde os. Nu har du rejst din sidste rejse til os.

Du kommer ikke mere. Din lange lykkelige rejse er forbi. Den begyndte en majdag – nu ender den på en novemberdag. Gud har ladet sin natur smile ved din vugge, og nu lader han den græde med os ved din grav. På en trist og sludfuld efterårsdag bærer vi dig nu det sidste lille stykke vej.

Naturen har grædt sin store vilde gråd i dag, men nu standser

den et øjeblik, og solens stråler lyser op i den mørke grav derude. Vi tager det som et trøstende glimt til os fra den herlighed, du er rejst hjem til. – Ja, kære gamle bedstefader – vi står omkring din båre og kan for gråd og tåre knap sige dig farvel. Men stille vil vi binde dig en krans omkring dit minde af takkens blomstervæld.«

Stenen på Hoven kirkegård bærer følgende indskrift:

Forstander
K. Kristensen
f. 14. Maj-1841
d. paa Hoven Højskole
6. November 1918.

Snorene faldt for mig
paa de liflige Steder
og min Arvelod er saare skøn

Dine Børns Tak følger dig

Ligesom K. Kristensen udsendte et lille mindeskrift om sin hustru, således mente også hans børn, at der burde fremkomme et mindeskrift om ham. Side 279-287 er et uddrag fra dette mindehæfte.

Nekrolog i Dansk Budstikke søndag den 1. december 1918

Højskoleforstander K. Kristensen, Hoven er død. Da han den 6. november lukkede sine øjne, gik han i sit 78. år. Med ham forsvandt en ejendommelig skikkelse af den danske højskole, og han går nu over i dens historie, hvor hans navn vil blive stående længe. Og efterslægten vil give ham et lige så smukt eftermæle, som hans samtid gav ham det. Da han i 1865 kom til den plet på den jyske hede, som han viede sit lange dådrige liv, drømte ingen om den stordåd, han der skulle komme til at øve med ånd og hånd i ungdom, manddom og alderdom.

Som det blev sagt ved hans jordefærd af en af hans gamle elever: »Hvad forstander Kristensen han øvede af dåd på den nøgne, jyske hede, det må vist betragtes som et særsyn«. Ja, det må det. Her byggede han sin højskole, hvor han først uddannede biskolelærere og siden forskolelærerinder. Og hans gerning lykkedes så godt, at hele det vestjyske skolevæsen den dag i dag nyder godt af hans arbejde. Så godt, at en af Vestjyllands provster ved hans båre kunne sige: »Hvad skulle den vestjyske skole være blevet, om den ikke havde haft Kristensen, Hoven!«

Han lagde sin skole på heden, og han hegnede og byggede om den med sin levende ånd. Men ikke med den alene. Han plantede på heden og skabte enge ved åen. Derfor ligger Hoven nu omgivet af store plantager og enge, som vækker beundring hos de vejfarende. Thi mange er det, der er studsede af forbavselse, når de ad Varde-Vejle vejen kom gennem Hoven-oasen på heden. Og det er altsammen Kristensens værk.

Her har han år efter år en menneskealder igennem opdraget sin pigeflok, der kunne gå ud som de fromme, stærke kvinder, der er Danmarks mål. Og der sidder nu derude i vesteregnen og mange andre steder i vort land mangfoldige lærerinder, som forstander Kristensen sendte ud fra sin højskole. År efter år vokse-

de pigeflokken, stedse flere søgte hans skole, der ikke blot var en skole, men »et hjem i skødet af den brune hede«. Stedse flere skoler fik brug for hans »poger«. Og skønt han i årenes løb fik dygtige medhjælpere, så var han dog sjælen i deres uddannelse. Han sendte dem ud. Og han kunne være dem bekendt.

I sin ungdom havde han til fods set meget af sit fædreland. Han gik derovre fra heden de 18 mil til Kolds højskole, som han aldrig kunne glemme. Han var Grundtvigs og Kolds trofaste discipel. Det prægede al hans tale og færd. Og det var disse mænds højskoletanker, han var besjælet af i de mange år, han virkede i Hoven. Han var begejstret over Kolds højskole i forbindelse med pogeskole, og det er denne ide's fane, der har vajet over Hoven højskole lige siden den i 1891 blev omdannet fra karle- til pigeskole. »Kristensen Hoven« er det navn, hvorunder han er kendt. Det har en god klang i Vestjylland og forøvrigt overalt, hvor han kom. Og han kom vidt omkring. Der er vist ikke ret mange vestjyske talerstole, hvor han ikke har stået. Hans store vennekreds gennem årene flokkedes om ham, hver gang han kom. Endnu så sent som i dette efterår havde hans venner sendt bud efter ham til efterårsmøder. Han nåede ikke at komme til dem allesammen.

Den 6. november gik hans gamle trofaste hjerte i stå. Han døde af et hjerteslag. Den 12. november blev han sænket i sin grav på Hoven kirkegård lige ved højskolen.

Han kaldte selv sit liv et eventyr. Nu er det endt. Eventyret om den lille hyrdedreng, der gav sit fædreland alt, hvad han kunne udrette. Og fædrelandet lønnede ham derfor. Det gav ham Dannebrogsmændenes hæderstegn og fortjenstmedaljen. Intet under at hans mange venner og elever vil sætte hans mindesten, både på hans grav og på »Tirsbjerg« som han selv var med til at gøre til et Skibelund på heden. Han fortjener dem.

Afsløring af mindestenen

Fredag den 24. oktober 1919
Efter dagbladene Vestkysten og Ringkøbing Amts Dagblad gives her følgende beretning om denne højtidelighed:

En kreds af afdøde forstander K. Kristensens elever og venner har rejst deres gamle lærer og ven en mindesten, som de har anbragt foran skolen i Hoven, hvor han havde sit virke.

Stenen er af bornholmsk granit, $2^1/_2$ meter høj, og bærer på forsiden en bronzemedaillon med afdødes kendte træk i relief, og nedenunder står der:

Forstander K. Kristensen
Dbm. F. M.
Lærer i Hoven fra 1865-1918.
GUD ER KÆRLIGHED
På fodstykket står der:
Barn blandt Børn,
ung blandt unge,
Mand blandt Mænd.
og på sokkelens bagside:
Rejst af Elever og Venner 1919.

Mindesmærket, der er anbragt ud mod landevejen overfor kirken, er omgivet af et lille anlæg, indhegnet af et lavt hvidmalet stakit.

Stenen er leveret af stenhugger Henry Nielsen, Ringkøbing, og bronzerelieffet er udført af Rasmus Andersen, København. Det hele ser yderst venligt og tiltalende ud og giver indtryk af at skyldes mennesker, der har bevaret afdødes minde i taknemmelig og kærlig erindring.

Ved afsløringen samledes ca. 500 mennesker, deriblandt adskillige langvejs fra. I forsamlingen sås bl.a. amtmand Haarløv, Ringkøbing, og frue.

Højtideligheden indledtedes med salmen »Til himlene rækker din miskundhed«, hvorefter folketingsmand I. C. Christensen talte:

»Mindesten rejses undertiden af den samtid, som har kendt den, der skal mindes, og undertiden af efterslægten, som har lært at påskønne, hvilken dåd den pågældende har udført. Vi står i dag samlet om en mindesten for en mand, hvis gerning og virke vi har set. For efterslægten vil denne sten tale om ham og lad os da et øjeblik se på, hvad stenen viser. Stenen fortæller om forstander Kristensen, at han var barn blandt børn. Dette er sandhed, som navnlig vi, der har kendt ham som børn, kan stadfæste. Det er ikke ethvert menneske givet at være barn blandt børn. Det er en stor og herlig evne, især for forældre, og for lærere allermest; thi de beskæftiger sig med andres børn. Forstander Kristensen havde denne evne.

Her i Hoven gik jeg i skole hos tre lærere, først hos gamle Birch, dernæst hos Mortensen, og tilsidst hos Kristensen.

Birch havde noget af den samme evne at være barn blandt børn; men den var hos ham forenet med en snæver horisont.

Mortensen var en dygtig lærer, men han forstod kun dårligt at være barn blandt børn.

Kristensen forstod det, og så havde han en vid horisont. Han havde en mærkelig udvikling bag sig, var født i små kår, og kom tidlig ud blandt fremmede; men han faldt i gode hænder og fik gode læremestre, mænd, som højskoleforstander Kold og seminarieforstander Svendsen. Under påvirkning af dem havde Kristensen fået sin horisont udvidet, og da han kom som lærer til

Hoven, førte han ligesom en ny luft ind i skolen. Han førte noget af den nationale og kristelige vækkelse, som da var gået hen over folket, med sig.

Han lærte børnene at synge, og skabte kærlighed til sangene hos dem. Han fortalte gudesagn og påvirkede dermed børnenes fantasi. Han forstod børn og havde evne til at gøre sig forståelig for børn. Vi må erkende, at han virkelig var barn blandt børn.

På stenen står endvidere: ung blandt unge, det er lige så sandt. Hvad alle de unge, som har været elever her, kan bevidne. Han samlede de unge på mangfoldige måder for at holde dem fra, hvad der var slet og dårligt, og viste dem, hvad der var smukt og godt. Han forlangte ikke, at de skulle være som de ældre. De måtte så gerne glæde sig; men han ville så nødigt, at de skulle gøre det på en slet måde. Det er min overbevisning, at de elever, der har været her, altid vil mindes ham som en mand, der kunne være ung med dem, men som også kunne være en vejleder for dem og kunne være som en fader for dem.

Så står der på stenen, at han var en mand blandt mænd. Og det må sikkert mændene erkende, at han var ikke så ungdommelig, at han ikke kunne følge med i de rørelser, der foregik på livets praktiske områder.

Når jeg erindrer, hvordan Hoven sogn så ud i 1866, og sammenligner det med, hvad vi nu ser her, så er forskellen så stor, at man næppe skulle tro, det er det samme sogn.

Dengang så man sorte heder, gennemkrydset af åerne, men næsten ingen træplantning, kun hist og her enkelte træer, ellers et udpræget hedesogn. Da Hedeselskabet begyndte sit arbejde, forstod Kristensen straks, at her var et praktisk arbejde, der måtte tages op. Han tog selv del i at oprette plantager og var med i alt det, som hele denne rejsning efter 1864 bragte.

Også andre ting vidner om ham som en praktisk mand, f.eks kirketårnet der henne og kirkegården. Kirken er nu en helt anden kirke både ude og inde, og kirkegården ligesådan. Alt det praktiske tog han del i, naturligvis sammen med mange andre, og sådan viste han sig at være mand blandt mænd.

Alt dette skal stenen fortælle efterslægten, og jeg kunne ikke ønske noget bedre for de mænd, som er her til stede, end at de

måtte svare til det, som stenen fortæller med sin indskrift. Derved kan vi nå frem til at leve et menneskeværdigt liv. Lad os så lade dækket falde for de kendte træk og for denne indskrift (dækket fjernes), og lad os ønske, at ligesom vi har rejst dette i taknemmelig erindring, så vil efterslægten læse disse ord og bevare mindet til de kommende slægter.

Så står der endnu på stenen: Gud er kærlighed, og det er en god indskrift; den passer på den mand. Når han så tilbage på sit liv, følte han sandheden af disse ord. Den tid, vi lever i, har bragt mange til at tvivle om sandheden af det. Men vi må vide, at »som sæd man sår, så høst man får«.

Den sæd, menneskene har sået i mange år, hvor det kun gjaldt om at rive til sig og tilkæmpe sig en plads i solen, den giver sådan høst, som vi nu har fået. Gud er ikke kærlighed i den forstand, som mange forældre er det, idet de synes, at det er synd at straffe deres kære børn. Gud er kærlighed i den forstand, at han har sat sin lov, for at den skal følges, og at han bedrøves ved at se, at menneskene ikke følger hans lov. Ja han lider med dem, når de høster deres bitre frugt af deres udsæd, og som medlidende er han virksom for at vende det onde til det gode. På den måde er det, at Gud er kærlighed. Hans kærlighed er langt større, langt rigere og mere retfærdig, end vi kan fatte. Når denne slægt sætter denne indskrift, så taler den til de kommende slægter ikke alene om den mand, men også om hans samtid.

Dermed overleverer vi mindesmærket og mindeordene til beboerne i Hoven og til dem, som færdes her, og lad os så huske på, at når et menneske har levet sit liv i samme retning, som dette, så er det også en sæd, som har spirekraft for den kommende tid. »De ædles æt dør aldrig ud«.

Man sang: »Udrundne er de gamle dage«, og derefter trådte lærer M. Tarp, Harte frem og holdt en mindetale, i hvilken han tolkede den tak, han som gammel elev skyldte forstander Kristensen og hustru.

Da han havde talt, stod sønnen pastor Møller Kristensen fra Langeland frem og udtalte:

»På mine søskendes og egne, ja på hele familiens vegne træder jeg her frem for at give udtryk for vor taknemmelighed for den-

ne dag og for at sige tak for det minde, De har rejst for vor fader. Vi har oplevet mange festdage her sammen med gode venner, og denne er ikke den mindst festlige. Vi siger tak til dem, der har hædret vor faders minde og rejst denne dejlige mindesten for ham. Tak til dem, som rejste tanken, og til dem, som ved deres bidrag har været med til at rejse mindet. Tak for det sindelag, der herigennem er lagt for dagen, og for, at De har mindedes vor fader i kærlighed. Tak til udvalget, som har haft det store arbejde med at få det ordnet så smukt og godt, og tak også for de mindeord, der har lydt her i dag.

Jeg er glad for, at stenen står som den står, han ser mod kirken, og det var netop det, han gjorde, ikke alene ofte bogstaveligt talt, men midt i sin gerning så han altid hen til kirken, og det var hans ønske at føre de unge over mod den. Gud velsigne os alle, at vi må, som han, midt i travlheden huske at se hen mod kirken.«

Formanden for udvalget, gårdejer J. P. Nedergaard, Hoven, trådte dernæst frem og bad i få ord Hoven kommune overtage stenen som ejendom og fremtidig holde den vedlige, hvortil gårdejer N. Pagh som sognerådsformand svarede med at takke på kommunens vegne og udtalte, at der skulle blive gjort, hvad der kunne gøres for at holde denne plads så skøn som muligt. Den smukke højtidelighed sluttede med afsyngelsen af følgende lille sang, der er forfattet af Jakob Christian Karstoft, dattersøn af forstander Kristensen og hans gudsøn:

Mel.: Stille nat, hellige nat.
Mindet om dig – mindet om dig
våger nu ved alfarvej!
Du, som har fundet, fra du var barn,
livets roser, hvor andre fandt skarn –
minderne vaager om dig!

Lange dag, lyse dag!
sildig sænkedes dit flag –
Blidt som et blinkende stjerneskud
gled din sjæl i det evige ud,
hjem til den signede dag.

Over dit støv, over dit støv
bølger sejrens palmeløv ...
Tak for det værk, hvorfor du blev kendt,
– daad, der lever, naar dagen er endt,
fred med dit flygtende støv.

Frejdigt farvel, frejdigt farvel
lyder nu fra sjæl til sjæl.
Roser sig sno om din vandringsstav,
altid frejdig du gik mod din grav –
fred med din frejdige sjæl!

Efter højtideligheden var der fællesspisning i forsamlingshuset, hvori deltog så mange, der overhovedet kunne rummes. Forstander Kristensens børn og svigerbørn deltog som særlig indbudte. Ved bordet blev der holdt en mængde taler, særlig var der mange af forstander Kristensens gamle elever, der her med kærlige ord vidnede om, hvad de skyldte hans minde. Af talerne ved bordet kan nævnes følgende:

Skolebestyrer Kirkegaard, Aarhus, oplæste følgende digt, forfattet af hans hustru, tidligere elev på ungdomsskolen:

Vi mindes en mand, hvis virke
var knyttet til stedet her,
til skolehuset og kirken
og hjemlivets stille færd.

Han gik til sin livsens gerning
med lovsang og tak i mund,
og lykkens lødigste tærning
fandt vej til hans hjertebund.

Så mange der var i livet,
hvem lykken gik stum forbi,
ham blev der nådigst givet
den fuldeste livsharmoni.

Selv regned' han alle dage
sig selv for en lykkens søn,
hvert kors og hver modgangs klage
opløstes i stille bøn.

Alt voksede under hans hænder,
det lysned' om al hans færd,
ret sent vil hans hjemstavns venner
forglemme hans dåd, hans værd.

Og sent vil os gå i glemme
den hyggelige lune krog,
hvor han og hans viv havde hjemme,
hvor freden sin ånde drog.

Midt mellem hans hjem og skolen
vi rejste hans Bauta nys;
den står beskinnet af solen,
omstrålet af mindets lys.

Dertil knyttede Hr. Kirkegaard følgende udtalelse:

»Når jeg hertil, som en af Kristensens ældste elever, skulle føje et par ord, da vil jeg sige, at Kristensen var en lykkelig mand, lykkelig i sin gerning og lykkelig i sine forhold.

Han var en lykkelig mand i sin skole, hvad enten han færdedes blandt os i sin børneskole eller blandt os unge i ungdomsskolen. Han vandt sine elever i børneskolen ved kærlighed og ved at fortælle. Som eksempel skal jeg nævne: Mit kendskab til den herlige nordiske gudelære skylder jeg ham, og så levende kunne han fortælle, at jeg til dato ikke har behøvet at læse, når jeg ville fortælle gudesagn for mine elever. Og som hans færd var blandt børn, så var den blandt os unge. Og hans virken i plantesagen! Også her havde han en lykkelig hånd. Det voksede og trivedes om ham.

Hvordan så Hoven ud, da han kom, og nu er her som en oase. At mit fædrehjem blev så smukt – at det senere er blevet vanrøgtet, er en sag for sig – skyldes for en stor del ham. Og så det lykkelige liv, som han førte sammen med sin hustru, Karen Marie,

og med sin herlige børneflok, som det har været mig så stor glæde at træffe sammen i dag. –

Når han var glad, så delte han glæden med sin hustru, og når sorger og bekymringer kom, når alvorlige spørgsmål stilledes, så kunne han bøje sit øre mod sin hustrus mund, og stor er den trøst, og mange er de råd, som han hentede hos hende. Ja, Kristensen var en lykkelig mand i sin gerning og i sine forhold.

Ved slutningen af fællesspisningen holdt sognepræst H. N. Høigaard, Gedsted, følgende tale:

»For en halv snes dage siden var jeg sammen med en del andre til stede i et hjem, hvor de har oplevet en stor og tung sorg. En håbefuld, dygtig og brav søn døde fra dem i den voksne alder efter år igennem at have båret på en snigende sygdom. Mens vi sad og talte sammen, rejste husfaderen sig og hentede et billede, som hans søn havde tegnet. De havde intet anet om dette billede, før de efter sønnens død fandt det blandt hans dagbøger og andre papirer.

Det forestillede en ung mand, der sad sammensunken med hovedet skjult i hænderne. Foran ham var der en bygning, lige påbegyndt – sten og tømmer lå hulter til bulter. Denne unge mand var ham selv, og under billedet havde han skrevet disse vemodige ord: »Hvorfor skal jeg aldrig nå at få rejst en krans over huset, som jeg var i færd med at bygge?«

Vi blev alle grebne, da vi så dette billede. Vi forstod, at det havde pint ham såre i disse år, da han kæmpede den håbløse kamp med sin sygdom, at han aldrig skulle få gjort den livsgerning, lærergerningen, som han havde begyndt at forberede sig til. Ak, han fik aldrig kransen hejst, og dog fik han det i dybeste betydning. Han døde i stor fred og gik hjem til sin Frelser, og der henter vi den, livets krans, livets krone. – Når jeg begynder med at fortælle det, så er det for at sige, at den mand, om hvis minde vi er samlede i dag, forstander Kristensen, nåede dette, at få hejst kransen på sit livs hus, at få gjort en livsgerning, og når vi er kommen sammen her på denne festdag, da hans mindesten bliver afsløret, da er det, for at vi kan få sagt ved vor nærværelse og enkelte af os ved vore ord:

Denne mand har gjort en god og velsignet livsgerning. Han

var en betydelig mand, en betydelig personlighed, og vi er mange, der takker Herren for ham.

Det er den tak, jeg vil udtale her ved vor festlige sammenkomst, og jeg tror, jeg har den ret og adkomst dertil, som det giver, at jeg hører til de elever, der har været længst på Hoven højskole.

Men når jeg nu gerne nærmere ville præcisere, hvad det er, jeg og mange med mig har at sige tak for, så vil jeg først sige det således:

Vi lærte at arbejde på Hoven højskole. Kristensen var jo selv en arbejdsbi. Nu forstår jeg bedre end den gang, hvad det vil sige, at han omtrent hver eneste dag magtede at holde to foredrag, vel gennemtænkte og omhyggelig forberedte. Det var arbejde, slid, der lå bagved, og ikke få af os blev smittede af denne arbejdsiver. Driveri var ham en modbydelighed, og det forargede os, hans elever.

Jeg husker endnu et træk, som viser i den retning, og som jeg vil fortælle. Det har ingen bitter brod, men kun en morsom og for skolens ånd meget karakteristisk pointe: Vi havde en kammerat, så god og flink og brav en kammerat som nogen, men en gang havde han – rent ud sagt – tabt arbejdsmodet, som det så bestikkende hedder i vore dages sprog. Han havde fået den fortryllende idé, at han, som han udtrykte det, ville studere i naturens store bog, og dette studium praktiserede han, »drev« han bogstaveligt talt, ved at ligge på ryggen i Mourids Jensens Plantage og kigge op i skyerne og så – naturligvis – forsømme foredragene.

Det irriterede os, det var utilbørligt, og en skøn dag rottede vi os sammen, hentede ham og førte ham i triumf tilbage til skolens haller. Jeg kan endnu se Kristensen stå for enden af huset og godte sig; men studiet af naturens store bog blev aldrig fortsat, kan jeg forsikre Dem. Det var skrinlagt for stedse.

Nej, der skulle arbejdes på den skole, det følte vi, og der var mange af os, der fik udrettet ikke så helt lidt i den tid, vi var der.

Jeg tænker undertiden på, at det var godt, jeg omsider kom derfra, ellers havde jeg vist arbejdet mig helt fordærvet. Men så siger vi dernæst tak for, at vi fandt et hjem på Hoven Højskole.

Der er visse dage i ens liv, som man aldrig glemmer, og til de

dage i mit liv hører den, da jeg for første gang holdt mit indtog på Hoven skole. Jeg var en lille dreng, bare 12 år gammel, havde aldrig før været hjemmefra og var eneste barn. Hvordan mon det ville spænde af? Far var med mig herned, og da han havde sagt farvel og efterladt mig i Kristensens dagligstue, stod humøret ikke højt, kan jeg betro Dem. Jeg stod nok og smågræd. Hvor står den scene dog levende for mig den dag i dag! Da var der en af døtrene, omtrent min jævnaldrende, der gik hen til mig, tog min hånd og sagde: »Du skal ikke være ked af det; vi skal nok være gode imod dig«.

Må jeg sige hvem det var!

Ja, det må jeg, selv om latinerne nok så meget siger: Nomina sunt odiosa, det er, man skal ikke nævne navne. Det var jo dig, fru Dagmar Karstoft.

Tak for det!

Men disse ord, som det ene barn sagde til det andet, var ikke talemåder og snak. Det var virkelighed. Det følte jeg, og det følte mange med mig. Det var et hjem, man ville byde os her i Hoven, og det lykkedes.

Jeg har været en del omkring; men når jeg undtager mit eget velsignede barndomshjem og det hjem, Gud nu har givet mig, har jeg aldrig været så glad for at være nogetsteds som her.

Det siger jeg ham tak for, min inderlig kære ven, som nu ikke længere er iblandt os; han var i sandhed en hjertevindende personlighed. Og det siger vi hende tak for, fru Marie Kristensen, hun, som så tidlig måtte forlade dette hjem, denne kloge, varmhjertede kvinde med den faste, retlinede karakter, som så mange af os kaldte mor, det dejligste navn af alle navne. Hun fortjente det. Hun var vor gode trofaste højskolemor. Og så vil jeg endelig som det tredie sige:

Vi fik et møde med Ånd, dette ord taget i meget vid betydning. Vi fik et møde med poesiens ånd. Jeg synes endnu, det er helt vidunderligt, men sandt er det, at forstander Kristensen virkelig formåede at interessere os tørre jyder for »Hjortens Flugt«, »Adam Homo«, og hvad de nu hed, disse vor litteraturs perler, som vi stiftede bekendskab med i oplæsningstimerne og under foredragene.

Og vi fik et møde med historiens ånd. Det er ikke for meget

sagt, at Kristensen var en ypperlig fortæller både for voksne og børn, og jeg ville tro, at det var dér, han nåede højest i sin undervisning.

Man har fra grundtvigsk side talt om og taler om den poetiske anskuelse af historien, og hermed mener man jo ingenlunde, at fortælleren skal pynte sit foredrag med poetiske kruseduller. Nej, meningen er, at den historiske sammenhæng, klart og afgjort skal vises, den sammenhæng, der for gamle Grundtvig var denne, at Jesus Kristus er tidernes midtpunkt, det store og strålende midtpunkt i menneskeslægtens historie.

Det var også det, vi mødte hos Kristensen. Det, han ville, var at vise vor Herre og Frelser i folkenes historie og i vort lands historie, og derved føres jeg over til det sidste, jeg vil nævne:

Vi fik et møde med Kristendommens ånd, og det er det, jeg allermest siger min kære, gamle lærer tak for. Han var selv en mand, der var grebet af Jesus Kristus, og han ville hjælpe os unge til det samme. Sandere ord er aldrig sagt om forstander Kristensen og hans virke end det, hans søn, pastor Møller Kristensen, sagde derude ved mindesmærket:

»Han ser imod kirken, og det er det, han gjorde, ikke alene bogstaveligt talt, men midt i sin gerning var det altid hans ønske at føre de unge over mod kirken.

Det var det, han søgte ved sine religionstimer, og det var det, han søgte ved morgenandagterne i hjemmet, hvor vi samledes om bøn og bekendelse af pagtsordet.

Og skulle jeg nævne en side af kristenlivet, han særlig havde sin styrke i at drage frem for os, ville jeg nævne bønnen. Han var selv en bønnens mand. Han kunne fortælle, hvorledes han har ligget på sine knæ derovre under havens træer og tigget Gud om elever til skolen og velsignelse til gerningen, om, hvorledes Gud havde hørt hans og skolebørnenes bønner, da de bad et af hans børn, der var alvorligt syg, tilbage til liv og sundhed. Og jeg kunne nævne takken som noget, han ofte drog frem. Han følte, at Gud havde været god imod ham og ledet ham med sin usigelige faderkærlighed. Hvor er det dog et sandt udtryk for, hvad han følte i sin sjæls inderste og gav udtryk i sin tale, det skriftsord, der står på mindestenen på hans grav, ordet om »snorene, der faldt på de liflige steder!«

Og her står vi ved det, der rækker ud over død og grav. Nu er de ikke mere iblandt os, de to kære mennesker, men vi tror, at de er gået hjem, hjem til det lykkeland derovre på den anden side floden, dér, hvor alle sorger har tabt deres kraft, hvor al synd er lukket ude, og død og skilsmisse ikke er mere, dér, hvor alt er lifligt og herligt.

For år tilbage stod en søn og talte ved sin ansete faders grav her i Vestjylland. Han fortalte om, hvorledes hans mor gik sin mand i møde, når han havde været hjemmefra og vendte tilbage, og hvor lykkelige de var, når de mødtes. »Nu tror jeg«, sagde denne søn, »at de har mødt hinanden, og er hjemme i Faderhuset; det har været et såre lykkeligt møde«. Det er det, jeg også gerne ville sige her om Marie og Kristian Kristensen. Vi tror, de har haft et frydefuldt møde med hinanden deroppe i Guds evige paradis.

Vi savner dem, disse to mennesker, der har været så meget for os, men så vil vi sige, hvad en døende mor for nogle dage siden sagde til mig. Jeg spurgte hende om, om hun havde sin sag med Gud i orden, og da hun havde sagt ja til det, føjede jeg til: »Er det ikke svært at skulle bort fra Deres mand og de mange børn?« Da greb hun min hånd, knugede den og sagde: »I himlen er der langt, langt skønnere!«

Det er det,jeg vil sige, når vi tænker på disse to: I himlen er der langt, langt skønnere, langt skønnere og herligere, end hvad I, deres nærmeste, og vi deres venner, havde kunnet give dem.

Der skal de dele en evigheds lykke og salighed med hinanden. Der opfyldes det ord, som Kristensen atter og atter nævnede derovre i kordøren, da vi samledes til mindefest for hans afdøde hustru:

Sejrens sang,
harpens klang
varer evig, tænk engang!

Vi takker Marie og Kristian Kristensen, vi takker Herren for dem, og vi velsigner deres minde.«

Da fællesspisningen var forbi, blev hele selskabet bedt over i skolen til kaffe, og det blev hen på aftenen, inden denne smukke og vellykkede mindefest sluttede.

Nr. 18. | Abonnement 1 Kr. 25 Øre Kvartalet | Søndag d. 4. Maj 1919. | Ekspedition Graabrødre Kloster, Odense | 14. Aarg.

Ved Bedstefaders Grav.

Nu gik Din Dag til Ende . . . .
Men Mindets Blus skal brænde
om Dig med Tak for alt!
Højt over Kors og Klage
skal vore Tanker drage
til Dig med Tak for alt!

Du blev slet aldrig gammel!
Ved Dine Fødders Skammel
vi sad fra smaa med Lyst.
Og derfor vil vi hygge
Dit Sovested og smykke
med Løv Dit stille Bryst.

Tak for det Liv, Du leved!
Hvad Du har sagt og skrevet
vi kærligt værner om!
Tak for hver Gnist, Du tændte
af Himlens Ild, som brændte
i Hjærtets Helligdom!

Nu sukker Dine Skove
i Sorg om Din Alkove
paa Hedens Kirkegaard . . .
Nu ringer Lyngens Klokker,
mens Minderne sig flokker
om Dine mange Aar.

Nu staar vi om Din Baare
og kan for Graad og Taare
knap sige Dig Farvel:
Men stille vil vi binde
en Krans omkring Dit Minde —
af Takkens Blomstervæld.

J. Christian Karstoft.

Mindeord af K. Kristensens barnebarn student Jakob Christian Karstoft, som iøvrigt var den sidste, der trådte frem ved kisten den 12. november 1918 ved begravelsen (side 286).

Hoven kirke

Hoven kirke, hvor K. Kristensen var kirkesanger i mere end 40 år, hører til gruppen af danske middelalderkirker.

Kirken fremtræder i dag som en smuk, velholdt bygning med ydermure delvis i tilhugne granitkvadre. Det hvidkalkede tårn, skibet og koret er altsammen blytækt. Kirken har imidlertid som så mange andre gennemlevet perioder med forfald som følge af tidernes ugunst. Og i forbindelse med istandsættelser er der sket ændringer i både eksteriør og inde i kirken.

I »Træk af Houen Sogns Historie« af Kristen Hvelplund Jensen, 1971, fortælles således fra K. Kristensens tid, at kirken dengang i høj grad trængte til hovedistandsættelse, og at der i den anledning blev nedsat et 5 mands udvalg, hvoriblandt K. Kristensen.

Arbejdet greb her som andre steder, hvor man rører ved gamle huse, videre om sig, end man fra begyndelsen havde regnet med.

Arbejdet påbegyndtes den 28. maj 1874. Murene forhøjedes, nye vinduer indsattes, nyt tagværk rejstes, og man vedtog at forsyne kirken med en tagrytter med pyramidespir. Den vestlige gavl måtte rives ned til grunden, og gavlen blev flyttet 4 alen i vest, hvorved kirkeskibet blev øget med 2 fag. Både tagrytter og spir blev beklædt med zink, og klokken, der hidtil havde haft sin plads i et klokkehus, blev nu ophængt i tagrytteren. Det gamle klokkehus nedbrødes, og ligporten i diget flyttedes om øst for kirken.

Inde i kirken blev opsat nye kirkestole efter model i Horne kirke, og der blev lagt bræddegulv i hele kirken i stedet for som hidtil stengulv. Det hele var færdig inden jul, og året efter blev kirken malet indvendig, fulgt i 1876 af istandsættelse af prædikestol og altertavle, som blev sendt til København til reparation og maling af eksperter.

Kristen Hvelplund Jensen tilføjer, at »det nok var K. Kristensen og pastor Nissen, der ved deres ihærdighed og forhandlingsevne i sidste øjeblik reddede dette skønne stykke (altertavlen) for Hoven kirke. En overgang drøftedes det helt at kassere det til fordel for et billigt oliemaleri eller smøre et lag maling mere over de forrige. Heldigvis skete dette ikke«.

Det kan tilføjes, at kirken fik installeret varme omkring århundredskiftet og i 1902 sit første orgel med K. Kristensens datter Karen Alvilda som organist.

Også datteren Ida spillede flere gange på orgelet, inden en lærer, der blev ansat ved Knaplund skole i 1906, samtidig ansattes som organist ved Hoven kirke.

Hoven kirke bærer stadig synligt præg af K. Kristensens interesse for kirken som vist på side 305.

Iøvrigt er det et udtryk for K. Kristensens store hengivenhed for sin hustru, at hun nævnes gentagne gange i inskriptionerne.

1. 2 messinglysekroner er forsynet med inskriptionen: 1915 lod K. Kristensen og J. Madsen Eg indlægge elektrisk Lys i Hoven Kirke.
2. På alterbordet står en syvarmet lysestage med inskriptionen: Minde til Hoven om min kære Hustru og de mange Aar jeg har virket her. Hoven 11/3 1865-1905 K. Kristensen.
3. Den romanske granitdøbefond står på en muret fodsokkel og havde tidligere et låg af træ, der hang i en jernkæde, og messingdåbsfadet er forsynet med inskriptionen: Minde om min kære afdøde Hustru Karen Marie Kristensen, f. Jensen. K. Kristensen. Houen den 11/3 1865-1905.
4. Kirkeskibet, et tremastet orlogsfartøj har oprindelig været ophængt i kvindehøjskolens gymnastiksal (side 179). Efter N. J. Østergaards død skænkede Hulda Østergaard det til kirken, og det blev ophængt i 1932.

I kirken findes en folder, som er fremstillet af en god bekendt til en dame, som havde skænket kirken en ny klokke, og man kan undre sig over, at der ikke er udarbejdet en officiel folder, som omtaler kirkens øvrige historie, hvor K. Kristensen har spillet en væsentlig rolle.

1

2

3

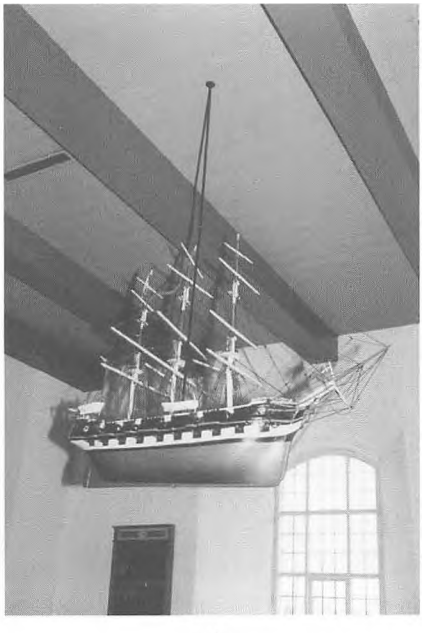

4

Hoven kirke efter hovedistandsættelsen 1874-76, nu med tagrytter.

Hoven kirke 1997 – nu med tårn fra hovedrestaureringen i 1960-61. Man ser umiddelbart t.v. foran tårnet Hulda og N. J. Østergaards hvide marmorgravsten.

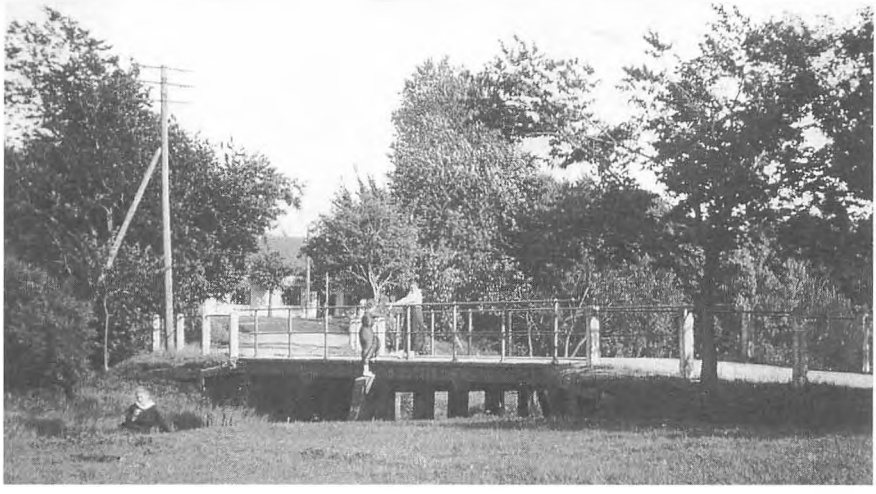

Hoven skole set fra vest, fra broen over Hoven Aa, før 1910. Pigerne på de to billeder er døtre fra højskolen.

Broen, som førte landevejen fra Ringkøbing, gennem Hoven Mølle, forbi kvindehøjskolen til Vejle og Kolding. I baggrunden ses Hoven skole.

Sønder Omme kirke

K. Kristensen er døbt og konfirmeret i Sdr. Omme kirke, og herom kan man i kirkebogen læse:

Conf. Drenge – Sdr. Omme 1856. Første søndag efter Paaske (30. marts)

1. Christian Christensen af Hallundbæk

Forældre: afdøde husmand Christen Pedersen og hustru Johanne Christensdatter af Hvelplund Mark. Moderen bor som indsidder i Hallundbæk.

K. Kristensen var også med til at sætte sit præg på Sdr. Omme kirke, idet han til minde om sin hustru Karen Marie skænkede kirken en messinglysekrone. Lysekronen er kirkens største med 16 lys – mod de øvrige med 7 lys.

På kuglens nordvendte side ses indgraveret med gotisk skrift:

Lovet og priset være Lysets og Livets Gud.

Han som vor Fader kære os føre af Mørket ud.

Venligst Minde

K. Kristensen og K. Marie Kristensen

Hoven 11/3 1865-1905

Født 14. Mai 1841 på Hvelplundgaards Mark S Omme Sogn. Døbt 27. Juni s.A. Dom, angaaende Kundskab og Opførsel: Kundskab mg Opførsel mg Vacc. 12. September 1851 af Jensen i Grindsted.

Det ses, at C. C = K. K. er konfirmeret som nr. 1, d.v.s. var ældst på holdet, der bestod af 11 drenge og 4 piger. Kun yderligere 2 drenge og 1 pige opnåede også mg/mg (se side 21-24).

K. Kristensen havde gennem årene stadig kontakt til Sdr. Omme på forskellig måde og ved forskellige lejligheder.

Et arbejde blandt sogneboerne gennem flere år for at få opført en stærkt savnet kirke i Sdr. Omme østersogn førte bl.a. til, at 3 Omvraa-gårdmænd besluttede at rejse over til kultusministeren for at tale deres sag. En af de 3 var gårdmanden Søren Jensen i matr. nr. 2 a for hvem, det blev en hjertesag at få en kirke rejst på højbakken Blaahøj på hans egen jord. Han og de to gårdmænd bad K. Kristensen om at tage med på turen til kultusministeren for at hjælpe dem med at føre ordet, og således skete det. Med navnlig Søren Jensens stærke argumenter opgav ministeren sin modstand mod opførelse af kirker både i Blaahøj og Filskov. Inden et år var gået, var kirkerne bygget og Blaahøj kirke klar til indvielse i september 1877 som begyndelsen til østersognets udskillelse fra Sdr. Omme sogn.

Kilde: Alma Brockdorff: Et sogn. Forlaget Heureka, Tofterup 1986.

Om Sdr. Omme kirke kan tilføjes, at den tillige – er den kirke, der har været Karstoft-slægtens, mens den »Beboede udi Omvraa en Gaard, som Slægten boede på i tvende hundred Aar«, således som K. Kristensens svigersøn Christian Immanuel Karstoft (gift med Johanne Kirstine Dagmar) lod indhugge på sine forældres gravsten. Stenen blev hentet på Højrupgårds mark ved Lejrskov og sat på Sdr. Omme kirkegaard i 1924.

– er den kirke, hvori Christian Immanuel Karstoft – selv døbt og konfirmeret her – prædikede ved gudstjenesten (også i Hoven kirke) 2. august 1891 som cand. theol., før han den 26. s.m. blev ordineret i Budolfi kirke i Ålborg.

– er den kirke, hvori K. Kristensens svigersøn Mourids Mouridsen (gift med Karen Alvilda Møller) så ofte stod som sogne-

Sdr. Omme kirke, fotografiet er udateret, men den høje lodretstående tilhuggede granitsten, der ses til venstre for indgangen til våbenhuset, er rejst til minde om 4 børns druknedød på Bøvl mark i juli 1920.

Billedet, der er taget af fotograf H. Lund i Grindsted, er altså fra tiden efter dette tidspunkt men før stensætningen på Omvraa-gravstedet i 1924.

Man bemærker bl.a., at kirkegården på det tidspunkt er helt uden træer. Således mangler lindealléen, der fører fra kirkegårdens sydlige indgang frem mod våbenhuset. Ej heller ses de kuperede lindetræer langs kirkens sydside.

Gravstederne giver et fattigt indtryk. Beplantningen er i stor udstrækning begrænset til vedbendtuer på gravpladserne.

En omtale af Sdr. Omme kirkegård giver degnen Jens Kierkeby i Grindsted 1872. Han skriver bl.a., at »kirkegården er meget lille både i sammenligning med andre landsbykirkegårde og i forhold til sognets folkemængde.«

En længere beskrivelse af Sdr, Omme og Hoven kirker findes i FRA DET NEDLAGTE GAMLE S. OMME – HOVEN PASTORAT af Immanuel Karstoft, trykt i Kolding på Konrad Jørgensens Bogtrykkeri i 1948.

præst for Sdr. Omme og Hoven menigheder 1900-1911 (Hoven dog kun til 1908), og hvori deres 2 børn Vagn og Frede er døbt.

– er den kirke, hvori Christian Immanuel Karstofts sønnesøn Gudmund Eli Karstoft HD og teologistuderende gårdejer i Døvling i flere år var kirkesanger frem til 1. juli 1979 for 1981-1996 at være sognepræst for Ousted-Taaning-Hylke menigheder.

– er den kirke, hvori sønnesønnens bror Ruben Immanuel Karstoft som handelsskoleforstander i Grindsted prædikede ved gudstjenesten 4. juledag 1985.

Kvindehøjskolen blev oprettet 1891, og de første fire år benyttede man Hoven forsamlingshus, som ses i baggrunden til venstre, til gymnastikundervisning. På side 174 nederst og side 175 beskriver K. Kristensen sine overvejelser med hensyn til indretning af gymnastiksal mellem de to højskolebygninger, så man undgik, at pigerne skulle udsættes for at blive våde og forkølede, når de i dårligt vejr tilbagelagde strækningen mellem højskolen og forsamlingshuset. På ovenstående foto, set fra Kvindehøjskolen, er et hold gymnaster på vej tilbage til skolen.

Hoven set fra Møllegaarden. Fra venstre ses kirken og forsamlingshuset. Bygningen i midten rummede en gammel købmandsgård, og til højre ses Kvindehøjskolen med karnap, og i baggrunden anes stråtaget på børneskolen. (Kirkeskolen).

Oversigt over Mie og K. Kristensens børn, svigerbørn og børnebørn

1. Ane Kirstine Johanne Dagmar Kristensen døde knap 7 mdr. gl.

2. Sognepræst Jens Møller Kristensen og Berta Alvilda f. Overgaard fik 6 børn og 9 børnebørn:
   1. Solvejg (Sole) Møller Kristensen f. 28.3.1900, d. 19.11.1989, gift den 10. maj 1923 med proprietær Jens Aage Have, Vamdrup, f. 5.10.1893, d. 29.11.1959. De fik 2 børn:
      1. Kamma, gift Juel Sørensen f. 7.3.1927.
      2. Birte, gift Haugsted f. 10.11.1933.
   2. Elisabeth (Lis) Møller Kristensen f. 19.10.1901, d. 10.10. 1979, gift 1921 med gymnasielærer Hans Karl Andersen, Nakskov, f. 23.3.1895, d. 28.6.1969, han blev kaldt H. C. A. De fik 2 børn:
      1. Ib Andersen f. 25.2.1924, d. 29.9.1991. (disponent). Enken Ruth Andersen bor stadig i hjemmet i Sorø.
      2. Helle, gift Hansen f. 7.6.1932, d. juni 21.6.1990.
   3. Karen Marie (Mia) Møller Kristensen blev uddannet som lægeaut. massøse og forblev ugift, f. 28.9.1903, d. 16.11. 1979 i Vejle.
   4. Ester (Edda) Møller Kristensen f. 3.5.1905, d. 11.1.1996 gift 21.10.1927 med landsretssagfører Jens Dalgaard-Knudsen. Borgmester i Ringkøbing 1958-67. (se blå bog) f. 21.1.1895, d. 1968. De fik 2 børn:
      1. Kirsten, gift Duus f. 16.4.1929, d. 24.9.1987.
      2. Knud Dalgaard-Knudsen f. 30.3.1932, d. 26.9.1987. (advokat/borgmester, se blå bog). Enken Lone Dalgaard-Knudsen bor stadig i hjemmet i Ringkøbing.
   5. Kristian Gudmund Møller Kristensen født og død 1907.

6. Professor, dr. phil. Sven Møller Kristensen (se blå bog) f. 12.11.1909, d. 1.8.1991, gift 29.12.1937 med Hanne Hahne f. 28. 8.1912, d. 5.1.1994. De fik 3 børn:
   1. Susanne, gift Michelsen f. 15.7.1942.
   2. Ninna Møller Kristensen f. 29.4.1946.
   3. Birgitte Møller Kristensen f. 21.1.1948.

3. Johanne Kirstine Dagmar og sognepræst Christian Immanuel Karstoft fik 5 børn og 15 børnebørn:
   1. Sognepræst Jakob Christian Karstoft f. 17.10.1894, d. 15.6. 1981, gift 21.7.1922 med Anna Larsen f. 19.12.1894, d. 24.12. 1965. De fik 4 børn:
      1. Christian Benjamin Karstoft født 27.4.1923. (provst, se blå bog)
      2. Ruben Immanuel Karstoft f. 15.1.1925. (handelsskoleforstander)
      3. Gudmund Eli Karstoft f. 12.5.1926. (H. D. sognepræst)
      4. Karen Grethe, gift Nyborg f. 27.4.1931. (sygeplejerske)
   2. Karen Marie (Kamma) Karstoft f. 3.11.1896, d. 8.3.1927 i barselseng, gift 24.4.1924 med gårdejer Johannes Müller Rasmussen f. 9.2.1890, d. 28.9.1981. De fik 2 børn:
      1. Niels Axel Karstoft Rasmussen f. 3.5.1925. (inseminør)
      2. Immanuel Karstoft Rasmussen f. 1.3.1927, død 8 dage gl.
   3. Else Karoline Karstoft f. 20.6.1900, d. 25.7.1986, gift 21.4. 1922 med statsskovfoged Olaf Bendixen f. 1.3.1893, d. 5.2. 1949 fik 2 børn:
      1. Poul Erik Karstoft Bendixen f. 19.3.1923. (fabrikant)
      2. Vagn Ejvind Karstoft Bendixen f. 17.3.1928. (major)
   4. Eva Karstoft f. 1.8.1904, d. 28.5.1987, gift 1.8.1926 med ingeniør Georg Have f. 18.3.1896, d. 3.11.1977 fik 3 børn:
      1. Martha Lise Kamma, gift Pedersen f. 22.3.1930. (sygeplejerske)
      2. Hanne Vibeke, gift Bennick f. 17.11.1938. (sygeplejerske)
      3. Niels Karstoft Have f. 6.10.1942. (øjenlæge)
   5. Rosa Agathe Karstoft f. 9.7.1912, (lægeaut. massøse) gift 29.8.1939 med sognepræst Mogens Schack Barfod f. 24.10. 1911. Begge bor stadig i Højer, hvor de flyttede i en villa, ikke langt fra præstegården. De fik 4 børn:

1. Else, gift Nygaard f. 24.7.1940. (sognepræst)
2. Jens Barfod f. 11.12.1941. (sognepræst)
3. Kirsten, gift Fritzbøger f. 6.8.1946. (sygeplejerske)
4. Peter Skak Barfod f. 6.3.1951. (afdelingsleder på Bogø Kostskole)

4. Farmer Viggo Thorvald Møller Kristensen og Mette Marie fik 2 børn og 2 børnebørn:
   1. Ragnhild f. 1902 (lærer).
   2. Edith er gift i Amerika og har 2 piger, som er født i 1923 og 1930.

5. Karen Alvilda og provst Mourids Mouridsen fik 2 børn og 3 børnebørn:
   1. Politimester Vagn Mouridsen (se blå bog) f. 6.9.1904, d. 29.11.1991 gift 3 gange:
      18.6.1929 med Gerda Leth Søndergaard f. 5.10.1904, d. 26.3. 1933.
      9.8.1934 med Inger Marie Rasmussen f. 10.7.1910, d. 12.3. 1955.
      4.10.1957 med Agnes Hedvig Prøsch f. 24.10.1917. Enken bor stadig i hjemmet i Slagelse.
      1. Marianne Elise Mouridsen f. 27.6.1935. (sygeplejerske)
      2. Karen Helle, gift Hald f. 13.4.1938. (fængselsinspektør)
   2. Rektor 1964-70, lektor til 1978 Frede Torbøl Mouridsen (se blå bog) f. 15.7.1908, d. 17.4.1990 gift 10.7.1908 med Bente Rasmussen f. 15.6.1913, d. 1977 (søster til Vagns hustru Inger Marie) fik 3 børn:
      1. Jens Torbøl Mouridsen f. 4.5.1936, d. 1989 (exportsælger MD Food).
      2. Henning Mouridsen f. 27.6.1939. (dr. med. overlæge ved Finsensinstituttet, se blå bog).
      3. Anne Marie Lund f. 8.2.1941. (vicefængselsinspektør)

6. Hulda Birgitte og højskoleforstander Niels Jørgen Østergaard fik 3 børn og 7 børnebørn:
   1. Thyra Østergaard (sygeplejerske, plejehjemsbestyrer) f. 13.11.

1909, d. 17.3 1994, gift 17.1.1957 med pedel Niels Pedersen d. 30.7.1981. De fik ingen børn.

2. Karen Marie Østergaard f. 18.5.1914, d. 15.3.1988, gift 7.7. 1938 med gårdejer Kristen Hvelplund f. 21.6.1908, d. 26.8. 1992 og fik 7 børn:
   1. Bodil Østergaard Hvelplund f. 30.10.1939, d. 11.1.1940
   2. Niels Østergaard Hvelplund f. 30.12.1940, d. 21.3.1941
   3. Jane Østergaard, gift Lenler-Eriksen f. 15.3.1942. (specialtandlæge)
   4. Niels Jørgen Østergaard Hvelplund f. 20.4.1945. (gårdejer)
   5. Agnethe, gift Jeppesen f. 25.4.1949. (cand. mag., lektor)
   6. Hulda Hvelplund, gift Askjær f. 25.11.1952. (ungdomsskoleinspektør)
   7. Hans Henrik Hvelplund f. 22.10.1956. (lærer). Den 1.4. 1979 overdrog Kristen og Karen Marie slægtsgården »Skærrisgård« ved Brande til sønnen Niels Jørgen Østergaard, som dermed er 10. familiegeneration på gården.
3. Kirsten Østergaard f. 4.9.1920 ugift, ansat 37½ år på Brande Apotek og bor stadig i Brande.

7. Ida Nanna Marie og grosserer Marius H. Schydt fik 7 børn og 5 børnebørn:
   1. Aase Schydt f. 1908 i Grindsted (død som spæd).
   2. Karen Marie Schydt f. 1909 (død 6 mdr. gl).
   3. Direktør cand. pharm. Kristian Schydt f. 13.11.1911, d. 11.5.1979 (se bå bog), gift 8.8.1944 med Marie (Mie) Kaalund Jørgensen f. 8.4.1919, d. 1985, fik 2 børn:
      1. Frederik Christian Schydt f. 22.8.1945 (direktør, cand. jur. se blå bog)
      2. Ida Susanne, gift Mouritzen f. 17.7.1953.
   4. Tandlæge Helge Schydt f. 19.1.1914, d. 28.5.1989 gift 28.12.1943 med tandlæge Bodil Thomasen Jensen f. 10.5. 1921. Bodil Schydt bor stadig i Villaen ved Assendrup, Vejle Fjord, som hun købte sammen med Helge i 1962. Her passer hun de tilhørende 45 tønder land bøgeskov og et fårehold, de fik en datter:

1. Kirsten, gift Fredensborg f. 7.1.1945. (sekretær i udenrigsministeriet fra sept. 1974)

5. Anna Hansen Schydt f. 23.8.1915, d. 11 mdr. gl, begravet 31.7.1916.
6. Anna Marie Aase Schydt f. 14.5.1916, gift 8.6.1945 med afdelingsleder i F. D. B. Haakon Tikjøb Christiansen f. 24.11.1908, d. 16.5.1968. Anna bor i dag på plejehjem i Holstebro. De fik 2 børn:
   1. Ole Tikjøb Christiansen f. 28.4.1946. (indkøbschef)
   2. Jørn Tikjøb Christiansen f. 25.12.1947. (projektleder ved byggeri)
7. Dødfødt søn september 1923 begravet 18.9.1923.

Det ældste foto, der findes af Mie og K. Kristensen er på bagsiden forsynet med teksten: »Bedstemor og bedstefar c. 1869-70«. Sandsynligheden taler for, at de er fotograferet med den førstefødte pige, som døde knap 7 måneder gl. (se side 113).

Højskole falder

Kvindehøjskolen i Hoven skal rives ned. Menighedsrådet har fået provstiudvalgets nej til at købe den faldefærdige bygning.

'OUL BÜLOW

N: Flere år[s] indsats for at bevare [vr]iske b[y]g, som husede Kvin[de]t forgæves. E[r] [rå]d [me]nighedsrå[d] [...]

um med en plan, der betød en fredning af de faldefærdige bygninger. Men da oplyste Hoven Menighedsråd, at deres overtagelse ikke ville være forenelig med en fredning, idet de planlagde at anvende bygningen til konfirmandstue.

Hus er i elendig forfatning

På papiret var der tale om en god handel for menighedsrådet, der havde aftalt at købe ejendommen for 50.000 kroner, mens kommunen indfriede et kreditforeningslån på godt 150.000 kroner.

Sid[en] i juli var repræsentanter fra Eg[d]mune og menighedsrådet sam[m]ingen. I en [s]krivel[s]erfølgende: Det måtte konstateres, at bygningerne er i en elendig forfatning, og at man formentlig skal være tilfreds med, hvis ydermurene kan anvendes i forbindelse med en ombygning.

Bekendt med bygningens ringe standard besluttede menighedsrådet sig for at købe den tidligere kvindehøjskole. Men nu har Provstiudvalget meddelt, at Hoven Menighedsråd ikke har mulighed for at erhverve ejendommen, idet det bliver alt for dyrt at bygge om på de bestående bygninger«

Tirsdag skal Egvad Kommunalbestyrelse træffe afgørelse om bygningernes fremtid. Øko[no]miudvalget indstiller, at bygnin[ger] [ne]d, og at grunden s[kal]

Staten får frist til at redde højskole

Miljøministeren skal inden årsskiftet meddele Egvad, om Kvindehøjskolen i Hoven skal fredes. Den faldefærdige ejendom Bredgade 8 truet af forfald.

AF POUL BÜLOW

[Ti]lbage står Egvad Kommune med en faldefærdig bygning, der er belånt med 150.664 kroner. Derfor planlægger de økonomiudvalget en nedrivning og salg af byggegrunden.

Højskole med i projekt

Men kort før Egvad Kommunalbestyrelse skulle tr[æffe] beslutning om nedrivning og [...] kunne Skjern-Egvad Mu[seum] gøre Kv[indehøjskolen] gade [8] [...]or

Skov- og Naturstyrelsen har besigtiget ejendommen Bredgade 8. Styrelsen fastslår, i lighed med Egvad Kommune, at bygningen er i dårlig stand. Men i modsætning til kommunen finder Skov- og Naturstyrelsen, at ejendommen har repræsenter[ende] historiske værdier. Men [...] vil styrel[sen] [...]

[...]relsens støtte til, at miljømini[ster] meddeles, at nedrivning [kan] gang, hvis ikke [...] dag i det n[æste] om [...]

[...]ver for at sikr[e] [...]ninger har [...] har [...] [...]enigh[eds] [...]de [...]

Minister-stop for nedrivning

Faldefærdig skolebygning i Hoven må ikke rives ned. Til [...]r afgør Miljø[...] [...]bygningen

siger borgmester Gunnar Andersen (V), Egvad Kommune.

I november besluttede kommunalbestyrelsen i Egvad, at nedrivning af ejendommen Bredgade 8 skulle gå i gang i januar, men kort før maskinerne skulle i gang med opgaven, gav Miljøministeriet stop-signal.

Tilbage stod Egvad Kommune med en faldefærdig og belånt bygning. På kommunalbestyrelsens møde i november var der derfor enighed om at sætte maskiner ind på at jævne bygningen og lade grunden udstykke til boliger.

Men forinden skulle Skov- og Naturstyrelsen høres. [...]ed at [...]

Styrelsen er i [...] 50 skole[...]

For[...]

[...]at

Vejen banet for skolemuseum i Hoven

Den selvejende institution Hoven Kvindehøj[skole]/Vestjysk Skole[...]seum er dannet for at åbne et skolemuseum i Hoven. Fem be[styrelsesmedlemmer] er valgt, og de skal nu skaffe en million kroner til projektet.

[...]F HELI

OVF

at den tidligere kvindehøjskole i Hoven omdannes til skolemuseum.

Det blev resultatet af Hoven Lokalarkiv og Landsbymuseums informationsmøde onsdag aften, hvor skoleleder Niels Aage Thomsen fortalte om kvindehøjskolens historie og orienterede om planerne for et kommende museum.

På mødet, som omkring 40 deltog i, blev den selvejende institut[ion] [...]m Kvinde[høj]skole[...] dan[...] [...]

Jens Enevoldsen og Erling Christensen, og de konstituerer sig ved en senere lejlighed.

Skolestue bevares

Den selvejende institution Hoven Kvindehøjskole/Vestjysk Skolemuseum vil forsøge at [...]dtore Landsbymuseets [...] hvis den kan skaffe [...]Niels Aage Th[omsen] [...] det dre[jer] [...]

vare den gamle skolestue, ligesom et kommende skolemuseum skal dokumentere den vestjyske skoleordning, der er noget enestående.

Den betød, at eleverne gik i skole hele dagen om vinteren, men kun den halve dag om sommeren, hvor børnene skulle hjælpe til ved landbruget. Det gjorde, at der var ekstra behov for lærere om vinteren, og fr[em] [...]226 [...]dannede[...]

Standarden af uddannelsen kontrollerede provsten, og det er noget af det, skolemuseet vil vise.

– Museet skal fortælle om de kvinder, der kom ud og højnede skolestandarden, og vi har meget materiale i lokalarkivet, der dokumenterer historien, siger Niels Aage Thomsen.

Efterskrift

Nedrives det gamle skolehus i Hoven – eller reddes det til et skolemuseum?

Omkring 1957 blev der opført en ny, moderne kommuneskole i Hoven til afløsning for de minderige, men utidssvarende skolebygninger, som herefter gik over på private hænder. Solgt blev også skolehuset, hvor K. Kristensen begyndte sit liv i Hoven som lærer, kirkesanger og senere blev højskoleforstander.

Efter at de seneste ejere af skolehuset kom på plejehjem, blev bygningen atter sat til salg, og Jydske Vestkysten kan i forbindelse hermed den 15. februar 1992 oplyse, at medlemmer af Egvad Bevaringsforening har været i Hoven for at se på eventuelle bevaringsværdige bygninger med en historisk baggrund. Man har besøgt det tidligere mejeri og navnlig den gamle skolebygning i Hoven.

Den 15. september samme år kan avisen oplyse, at den ældste bygning i skolekomplekset netop er solgt, og at der har været holdt møde om bevaringssagen med beboerne i alle skolebygninger og repræsentanter for Skjern-Egvad Museum, Hoven Borgerforening, kommuneingeniør samt formanden for kommunens plan- og miljøudvalg om at få sat gang i projektet.

Imidlertid sker der det i begyndelsen af 1994, at kreditforeningen overtager den ældste skolebygning ved en tvangsauktion. En nedrivning kommer herefter på tale, men på samme tid bliver Hoven Sogns Landsbymuseum stiftet som forening med det formål at redde skolemiljøet. Egvad kommune og Skjern-Egvad Museum bliver gjort interesseret og så meget, at kommunen på sit møde den 8. november 1994 træffer beslutning om at købe bygningen Bredgade 8 i Hoven for restgælden ca. 165.000 kr. under forudsætning af, at den nystiftede forening Hoven Sogns Landsbymuseum overtager driften i de nærmeste par år og ud-

reder de årlige driftsudgifter, står for opsyn og foretager nødtørftige reparationer.

Den 28. februar 1995 meddeler Jydske Vestkysten, at der har været afholdt generalforsamling i Hoven Landsbymuseum, hvor formanden, gårdejer Helge Berthelsen i sin beretning bl.a. oplyser, at der vil blive gjort en ekstra indsats for at få den gamle skolebygning indrettet med bl.a. en egnshistorisk samling, med skolestuen som den så ud omkring 1920 og med en mindestue for K. Kristensen.

I det følgende år ryddes der op ude, og de to karakteristiske elmetræer foran indgangspartiet stynes, mens taget tætnes, og der kalkes, males og indrettes skolestue. Men der skal dog helt anderledes gennemgribende restaureringer til, som Helge Berthelsen udtrykker det i beretningen på landsbymuseets generalforsamling i februar 1996.

Aftalen fra november 1994 var, at Skjern-Egvad Museum skulle overtage skolebygningen pr. 1. januar 1997, men ressourcerne viser sig at være for små til, at man kan løfte opgaven, som ej heller landsbymuseumsforeningen kan magte.

I foråret 1997 melder Hoven menighedsråd sig imidlertid som interesseret. Man står overfor at skulle bygge nye graverfaciliteter og konfirmandstue, og bygningen kan fortælle om en gammel forbindelse til kirken, men ideen kræver bl.a. stiftsøvrighedens godkendelse. På Egvad kommunalbestyrelses møde i august tilbyder man Hoven menighedsråd at nedsætte prisen for bygningen til 50.000 kr., mens kommunen indfrier kreditforeningslånet på godt 150.000 kr. Sidst i juli s.å. mødes repræsentanter fra kommunen og Hoven menighedsråd for at se på bygningen, og selv om man må konstatere, at bygningen er i en elendig forfatning, beslutter menighedsrådet at købe bygningen. Tanken må imidlertid opgives, da provstiudvalget senere meddeler, at menighedsrådet ikke har mulighed for at erhverve ejendommen, idet det vil blive alt for dyrt at istandsætte og ombygge den bestående bygning.

Kort før Egvad kommunalbestyrelses møde i november 1997, da man skal træffe beslutning om nedrivning af den gamle skolebygning og grundsalg, kan Skjern-Egvad Museum meddele, at bygningen indgår i et projekt, hvor Skov- og Naturstyrelsen un-

dersøger skolebygninger med henblik på bevaring og fredning. Sagen haster imidlertid på grund af et fremadskridende forfald. Skov- og Naturstyrelsen finder skolebygningen bevaringsværdig, men penge følger ikke med. Vejen til dem kan være via etablering af en selvejende institution med ansvar for bygningen med mulighed for at trække på offentlige tilskud, beløb fra fonde og billige lån.

Der er stadig fare for, at kommunen lader foretage nedrivning, og på Egvad Bevaringforenings generalforsamling i marts 1998 retter foreningens formand Ella Finch en voldsom kritik af Egvad kommune, som hun mener vanrøgter et klenodie. I maj kan Jydske Vestkysten oplyse, at Egvad kommune venter at kunne overdrage bygningen til staten for restgælden på 150.000 kr., men hverken børne- og kulturudvalget eller teknik- og miljøudvalg vil udarbejde en bevarende lokalplan for området omkring den gamle skolebygning.

Seneste udvikling i sagen ses i avisen d. 22. januar 1999, da skoleinspektør ved Hoven skole Niels Aage Thomsen på et informationsmøde i Hoven Lokalarkiv og Landsbymuseum fortæller om kvindehøjskolens historie og orienterer om planerne for et skolemuseum. På mødet bliver dannet den selvejende institution Hoven Kvindehøjskole / Vestjysk Skolemuseum, og der vælges en 5 mands bestyrelse med henblik på at skaffe midler til at fuldføre landsbymuseets tanker.

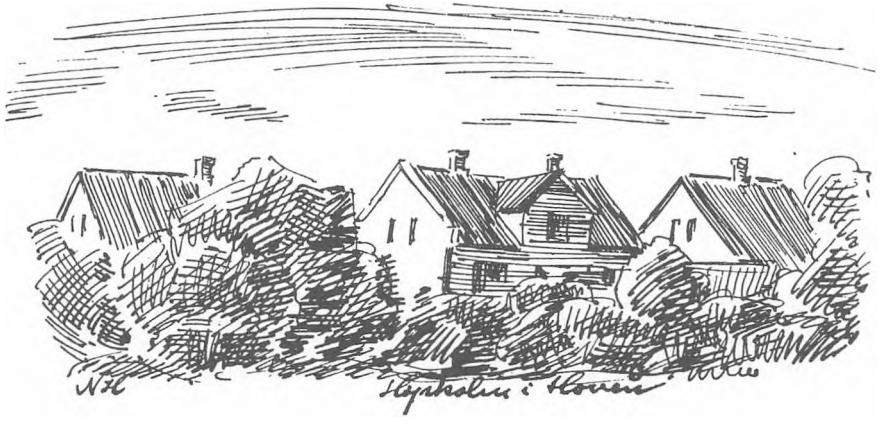

Højskolen med mindestenen for K. Kristensen i de oprindelige omgivelser – med hvidt træstakit.

Højskolen i Hoven med mindestenens omgivelser i 1997. Man bemærker, at træerne foran skolen er forsvundet, medens de bagved bygningerne er vokset op.

Ordforklaring

adresse: Skrivelse fra gruppe med alles underskrifter (side 133, 134).

aftægt: Livsvarig ret til bolig, underhold m.m., som den, der på grund af alder eller sygdom ophører med at drive sin landejendom, sikrer sig mod at afstå ejendommen. I aftægtskontrakten bestemmes nærmere, hvilke ydelser ejendomskøberen skal præstere. Ofte er kontrakten tinglyst, hvorfor den må respekteres af senere ejere, panthavere m.fl. (side 15, 35).

artium: Studentereksamen (side 197).

beskikke sit hus: Ordne sine sager, før man dør (side 281).

degn: Fra senmiddelalder præstens medhjælper ved gudstjenesten; fra reformationen tillige kirkesanger, klokker og lærer i kristendomskundskab for ungdommen. Embedet ophævedes 1814, hvorefter en lokal lærer overtog kirkesangen (side 16, 82,88, 90, 91, 103, 121, 125, 131, 198, 216, 218, 234, 237).

degnekonvent: En regelmæssig sammenkomst af lærere til oplysning og opbyggelse jf. præstekonvent (side 130).

de stærke jyder: Folkelig betegnelse for en gruppe vakte kristelige i området mellem Hosens og Vejle. De førte i tiden mellem 1800 og 1840 en sej kamp mod de kirkelige myndigheder for retten til at bevare Kingos salmebog og Pontoppidans katekismus og opnåede til sidst godkendelse heraf (side 86).

dogmatisk: Ukritisk belærende (side 77).

dragkiste: Halvhøjt skuffemøbel med 4 eller flere skuffer; stammer fra baroktiden (side 12, 14, 31, 35, 91).

dægger: Et antal af 10 huder eller skind = et deger skind. Huder solgtes for det meste degervis (side 34).

emanciperet: Frigjort (især om kvinder i forhold til manden) (side 191).

favr: Er en før nutidsform af fager. »Så favr og fin« er hentet fra sidste vers i Grundtvigs salme, sov sødt barnlille. Iøvrigt er stavemåden også benyttet i andre salmer (side 109).

filosofikum: En eksamen i filosofi, som de studerende ved de danske universiteter til 1971 skulle bestå, før de kunne indstille sig til visse universitetseksamener; toges normalt ved slutningen af det første studieår (side 33, 197).

fjerdingvej: En fjerdedel mil (side 31, 33, 129, 202).

fjælegulv: Bræddegulv (side 60).

Hertugdømmerne: Slesvig og Holsten samt fra 1815-1867 Lauenborg (side 78).

indsidder: Person af landalmuen, der bor til leje hos en gårdmand, og som har sin egen husstand (side 308).

Jydepotte: En især tidligere meget anvendt form for lertøj. Uglaseret lerpotte (af primitiv udformning), der i Jylland fabrikeredes af blåler, opblandet med sand, og formedes med hænderne. Farven var sortagtig. Blev især fremstillet på vardeegnen; forhandledes over hele landet og ud over dets grænser (side 9).

Katekismus: En kort fremstilling af den kristne tros hovedindhold formet som spørgsmål og svar. Bl.a. de ti bud, tros-bekendelsen og fadervor (side 16, 22, 89, 92).

klinkning: Reparation af keramik ved hjælp af metalbøjler; disse bores gennem materialet på begge sider af brudstedet, som tillige kittes og sammenbrændes. Blev også benyttet til reparation af porcelæn (side 35).

kommunitet: Stiftelse (legat) under Københavns universitet, oprettet 1569 af Fredrik d. II til støtte for trængende og yngre kandidater. Siden 1618 er bolig på Regensen knyttet hertil (side 198).

Kongebrev: Vielsesbrev, bevilling til at indgå ægteskab uden den ellers påbudte lysning (side 148).

kovse: Fladbundet fad (side 55).

Kaalgaard: Urtehave (side 9).

Landgilde: Fæsterens årlige afgift (side 227).

lejkøb: Lidkøb (led-,lej-,lig-,lødkøb), alm. udtalt liikjøb, ligkjøb, leikjøb. Bekræftelse eller fejring af en mundtlig indgået handel ved drik, eller selve det drikkegilde, som køberen eller sælgeren (eller begge) giver efter den mundtlige afslutning af en handel (side 220).

ligvers: Digt, sang i anledning af en begravelse; især: mindedigt over en afdød jf. gravvers (side 90).

lybske skillinger: lybæksk mønt. Dobbelt værdi i forhold til den danske møntfod (side 9).

lysning: Betegnelse for en offentlig bekendtgørelse om et påtænkt ægteskab, foretaget fra en prædikestol eller ved tinglysning. Skulle gøre det muligt for udenforstående at gøre indsigelse. 1970 blev lysning frivillig (side 108).

lægeautoriseret massøse: Den officielle betegnelse i Danmark er siden 1951 fysioterapeut (234, 312)

manuduktion: En intensiv undervisning for studerende ved højere læreanstalter med henblik på eksamen (side 197).

mikkelsdag: 29. september; I den katolske kirke festdag for ærkeenglen Mikael. Ophævet i Danmark 1770, men holdt sig i et vist omfang som høstfestdag, skiftedag, flyttedag og betalingstermin; mikkelsdage: de indtil 8 fridage, som tyende skulle have, inden ny tjeneste tiltrådtes. Da man almindeligvis skiftede ved mikkelsdag, kaldtes disse dage for mikkelsdage (side 11).

Norge: I dansk sammenhæng betyder denne geografiske betegnelse nordpå (side 10, 15).

nådensår: Det år i hvilken en afgået gejstlig embedsmand, især en landsbypræst, hans bo eller arvinger havde ret til en andel i embedets indtægter; kaldtes også nådsens år og blev afskaffet i 1913 (side 148, 198, 238).

piskesmække: En smække er et redskab, hvormed man kan fremkalde et knald eller udføre et slag (side 29).

plejl: Gammelt håndredskab til aftærskning af sæd. Den tærskende slår på sæden med en ca. 1 m. lang, rektangulær, lidt buet stav af asketræ (slaglen). Denne er ved en slags hængsel af læder (hilden) forbundet med en lidt længere stok (plejlstokken), om hvilken man holder (side 46).

pogeskole: Skole for småbørn; specielt en for børn under ni år i en landkommune beregnet skole, som ikke udgør et fast led i distriktets skolevæsen, eller hvis (ueksaminerede) lærerkræfter ikke er fastansatte. Pogeskolelærerinder afløstes fra 1937 af folkeskolelærerinder (side 167, 207, 222, 289).

Regensen: Egentlig Collegium Regium, d. v. s. Det kgl. Kollegium: studenterkollegium i København over for Rundetårn, støttet for kommunitetsmidler med støtte af Christian d. IV 1618; i brug 1623. Brændt 1728, genopført 1731-49 og udvidet i 1908-09. Fribolig for mindst 100 (ca. 105) studerende. Fra 1971 optoges også kvinder (side 198).

rigsdaler: Om forskellige sølvmønter, i 1873 sat til to kr. (side 11, 30, 33, 36, 40, 42, 43, 51, 65, 71, 81, 83, 104, 115, 161, 175, 220, 221).

røgter: Person, der røgter husdyr, især kreaturer (malkerøgter); som standsbetegnelse nu oftere fodermester (side 36, 40, 41, 42, 45, 48, 51).

segl: Krum kniv tidligere anvendt som høstredskab (side 46).

simstol: Stol, hvis sæde består af sammenflettede simer, d.v s. bånd, snore eller reb (side 12).

skolepatron: Skolens tilsynsførende (side 87).

skæpper: 1 tønde land = 0,55162 hektar = 8 skæpper land (side 61).

småkræng: Fingernem (side 35).

satter: sort lerfad (side 9).

spanske syge: Den almindelige betegnelse for en epidemi af influenza, der hærgede 1918-20. Betegnelsen spanske syge betyder ikke, som fejlagtig antaget, at den begyndte i Spanien; faktisk konstateredes den første gang i marts 1918 i en overfyldt militærlejr i Kansas, U.S.A., navnet skyldes, at kongen af Spanien blev sit lands første offer for sygdommen, der dræbte flere, end der blev dræbt i hele 1. verdenskrig. I foråret 1919 begyndte epedimien at ebbe ud (side 10, 279, 280, 282).

statsbankerotten: Indtraf i Danmark 1813 efter overdreven seddeludstedelse og medførte oprettelse af en ny seddelbank, Rigsbanken, som i 1818 blev afløst af Danmarks Nationalbank (side 10, 104).

stordaans: Stor dagligstue (side 120).

storringsdrenge: størrings knejt: Halvvoksen dreng (H. F. Fejlbergs ordbog over almuemål) (side 34).

syvsoverdag: Helgendag for syvsoverne, den 27. juni (side 11).

tamp: Tovende (side 16, 18, 20, 84, 89).

tælle: Anden betegnelse for talg; tællelys: Lys fremstillet af tælle (side 12, 96).

vadmel: Groft, gråligt klæde, ofte fremstillet af kradsuld uden sortering efter farve. Typisk brugt af landbefolkningen (side 10).

visitats: Biskops eller provsts tilsynsbesøg hos en ham underlagt sognepræst eller skole (side 20).

Zahles seminarium: Natalie Zahle 1827-1913; dansk pædagog. En forkæmper for kvindernes højere uddannelse. Grundlagde et kvindeseminarium 1860, senere udvidet med børneskole, gymnasium og faglærerkursus. Den selvejende institution »N. Zahles Skole« oprettedes 1885 og omfatter de nævnte uddannelsesformer. Fra 1957 er seminariet fællesseminarium (side 172, 191, 192, 193).

Litteraturhenvisninger

Artikler af K. Kristensen

1. Et billede fra den jydske hede.
   Dagbladet. Søndag den 15. juni og mandag den 16. juni 1890. Trykt i Kjøbenhavn, redaktør F. Bauditz.
2. Minde om Karen Marie Kristensen, Højskolen i Hoven. J. Strandbygaard. Skjern Bogtrykkeri, ca. 1904. 47 sider.
3. Ilderhede kirke og dens omegns historie. Hardsyssels Årbog. 4. bind. 1910. Side 1-21.
4. Mit første indtryk af Askov. Fra Ribe amt. 4. bind 1915-18. side 564-568.
5. På Jelling seminarium 1861-64 (ved pastor I. Karstoft) Ribe stifts årbog 1940. København 1941. Side 29-38.
6. En levnedsskildring. (fra Mine Minder om tiden på Jelling seminarium). Jelling-Samfundet 1984 og 1985. Årsskrift fra seminariet. Jelling Bogtrykkeri.

Artikler om/omtale af K. Kristensen og Hoven

1. Fra Houen. Illustreret Tidende. Nr. 49. 37. bind. Kjøbenhavn den 6. september 1896. Side 745.
2. Højskolebladet. Nr. 6 og 7, d. 6. februar og d. 13. februar 1903. Ved M. M. Tarp, Harte.
3. Houen sogn (af M. Holt) Hedeselskabets Tidsskrift, den 17. september 1906. Side 243-47.
4. Hoven kvindehøjskole. Danmarks Højskoler. A. Nordahl-Petersen. København 1908. Side 246-53.
5. Højskoleforstander K. Kristensen. Dansk Budstikke. Nr. 48, 1. december 1918. 14. årgang. Ekspedition og tryk i Odense. Side 567-68.
6. Minde om forstander K. Kristensen. Middelfart Venstreblads trykkeri, Middelfart. 48 sider. Ca. 1920.
7. Fra min hjemegn Omvraa, Sønder Omme Sogn (af I. Karstoft) Særtryk af Vejle Amts årbog 1937. Konrad Jørgensens bogtrykkeri, Kolding. 52 sider.
8. Bogen om I. C. Christensen, redigeret af Knud Rée, skrevet af Salomon J. Frifelt, Dr. phil Hans Jensen m. fl. Gyldendal 1941. A. Rasmussens bogtrykkeri, Ringkøbing.
9. Fra de små skoler. (af lærer P. Pedersen, Bjerregaard) Hardsyssels årbog. 40. bind. København 1946. side 77-85.

10. Fra det nedlagte gamle S. Omme-Hoven pastorat (af I. Karstoft). Konrad Jørgensens bogtrykkeri, Kolding 1948. 124 sider.
11. Hedens Domkirke (af H. C. Larsen, Grindsted) 6. maj 1948.
12. Træk af Hoven sogns historie. (af Kristen Hvelplund Jensen) Fotokopi, indb., 331 sider. 1971.
13. Houen mølle. (af Kr. Hvelplund Jensen) Hardsyssels årbog. Anden række, bind 7 1973. Side 87-93.
14. Påbøl plantage i 100 år. Vejle Amts Folkeblad. 28. september 1974.
15. Hoven kirke og præster. Degne og skoler i Hoven sogn. Nørre Horne Herred (af H. K. Kristensen). Tarm 1975. Side 522-28.
16. Mindesten afsløret i Hårkjær plantage. Vestkysten 27. april 1976.
17. Mindesten for plantagegrundlæggere. Jyllands-Posten 27. april 1976.
18. Et sogn – 1. Før lyngen, under lyngen, efter lyngen. (af Alma Brockdorff) Forlaget Heureka, Tofterup. 1986. 86 sider.
19. Et sogn – 2. Før lyngen, under lyngen, efter lyngen. (af Alma Brockdorff) Forlaget Heureka, Vestervig 1988. 90 sider.
20. Artikler i Jydske Vestkysten 1992-99 om seminariet i Hoven og skolebygningens bevarelse.

Personregister

Andersen, Elisabeth (f. Kristensen) 199, 213, 232, 233, 265, 267, 312
Andersen, H. C. (digter) 129, 161, 166
Andersen, Hans Karl (gymnasielærer) 312
Andersen, Ib (disponent) 312
Andersen, Jens (møller-kromand) 88, 100
Andersen, Johs. (bogtrykker) 259
Andersen, Ruth 312
Andreas (gårdmand, Bøvl Nørregaard) 26
Andreasen, Bøgebjerg (præst) 277
Ane Marie af Barslund 195
Arvad, Arne 25
Arvad, Jørgen (gårdmand) 25
Askjær, Hulda (f. Hvelplund) 315
Augustin (klosterfader) 162
Axelsen, Axel (lærer-højskoleforstander) 125, 126

Baggesgaard, Eske (musikant) 109
Balle (lærer) 126, 138, 206
Barfod, Jens (præst) 313
Barfod, Mogens (præst) 239, 247, 313
Barfod, Peter (afdelingsleder på kostskole) 313
Barfod, Rosa (f. Karstoft) 236, 237, 238, 239, 247, 267, 271, 313
Barfoed, Hulda 206
Barslund, Karen (lærerinde) 172, 191
Barslund, Søren 108
Bendixen, Else (f. Karstoft) 201, 213, 236, 246, 265, 267, 313
Bendixen, Olaf (statsskovfoged) 313
Bendixen, Poul Erik (fabrikant) 313
Bendixen, Vagn Ejvind (major) 313
Bennick, Hanne (f. Have) 247, 313
Benthin (godsejer) 151, 202
Berggren (provst) 128, 169
Berthelsen, Helge (gårdejer) 224, 225, 318
Beyer (lærer) 274
Bie Nilsine 82
Birch (lærer) 291
Birkedal, Uffe (provst) 125
Birkedal, Vilh (præst) 11, 16, 17, 22
Boeck (provst) 283
Bojsen, Budstikke 71
Bojsen, Peter (seminarieforstander) 71
Brun (lærer) 125
Brink, P. (lærer) 90
Buchholz (præst) 125, 199
Bøttiger, I. P. (præst) 22

Christensen, Astrid (lærerinde) 192, 193
Christensen, I. C. (kultusminister) 95, 215, 216, 217, 218, 251, 291
Christensen, Mads Chr. (I. C. Christensens far) 221
Christensen, Martin (seminarieforstander) 189
Christiansdatter, Johanne (K. Kristensens mor) 10, 13, 15, 308
Christiansen, Jens Christian 9, 10
Claudi (præst) 74
Crome & Goldschmidt 204, 240
la Cour, Poul 206

Dagmar (vordende kejserinde i Rusland) 161
Dalgas, Enrico (oberstløjtnant-direktør) 94, 219, 220, 222, 223, 224
Dalgaard-Knudsen, Ester (f. Kristensen) 199, 224, 232, 233, 267, 312
Dalgaard-Knudsen, Jens (landsretssagfører) 224, 312
Dalgaard-Knudsen, Knud (advokat) 312
Dalgaard-Knudsen, Lone 312
Danner, grevinde (Fr. d. 7. s hustru) 73
Duus, Kirsten (f. Dalgaard-Knudsen) 312

Engelstoft (præst)
Espelund, Marie (lærerinde) 193

Feilberg (docent) 170
Finch, Ella 319
Fredensborg, Kirsten (f. Schydt) 315
Frederik d. 7. (konge) 72-73-78
Frederik d. 8. (konge) 115
Friis (grevinde) 82
Fritz (skovrider) 220, 222
Fritzbøger, Kirsten (f. Barfod) 313

Gertrud (Nørre Skovsende) 10
Glenstrup, (præst) 202
Goos (kirkeminister) 173
Gregersen (præst) 273
Greven på Wedellsborg 203
Grundtvig 62, 73, 128, 161, 197, 251, 256, 289, 300
Grunnet, Kathrine 109
Grunnet, Niels 108, 109, 112
Gruth, Hansen (professor) 93, 173

Handler, Birthe (f. Nielsen) 265
Hald, Karen Helle (f. Mouridsen) 314
Hansen (forvalter) 39, 40
Hansen, Dorthea (lærerinde) 191
Hansen, Hans (seminarielærer) 216
Hansen, Helle (f. Andersen) 312
Hansen, Ivar (gdr. fmd. for folketinget) 258
Hansen, Karl (folketingsmand) 193
Hansen, Krarup, frk. (musiklærerinde) 205
Hansen, Morten (Ansager mølle) 128
Hansen, Niels (lærer-højskoleforstander) 128, 129, 130, 131, 170
Hansen, Sande (lærerinde) 193
Hansen, Thomas 99, 114
Haugsted, Birte (f. Have) 312
Have, Eva (f. Karstoft) 202, 213 , 236, 247, 265, 267, 313
Have, Georg (driftsingeniør) 247, 313
Have, Jens Aage (proprietær) 312
Have, Niels (øjenlæge) 247
Have, Solvejg (f. Kristensen) 199, 213, 232, 233, 265, 267, 312
Heltoft (seminarist) 191
Hessellund, H. A. (kunstmaler) 136, 194, 238
Hestlund, Thomas (gårdejer) 81
Holt, J. J. (skovrider) 259, 260
Holt, Mads Christian Jensen (skovrider) 221, 222
Hoppe, (godsejer) 127-128-168
Hougaard Sørensen, Thomas (lærer) 96, 97, 136, 160, 161, 162, 238
Hvelplund, Bodil 314
Hvelplund, Hans Henrik (lærer) 315
Hvelplund, Karen Marie (f. Østergaard) 237, 264, 271, 275, 314
Hvelplund Jensen, Kristen 221, 303, 304
Hvelplund, Kristian (gårdejer) 275, 314
Hvelplund, Niels 314
Hvelplund, Niels Jørgen (gårdejer) 315
Højgaard, H. N. (provst) 273, 297
Haahr (lærer) 190
Haarløv (amtmand) 291

Ibsen (seminarielærer) 75-76

Jacobsen (brygger) 220, 222
Jensen, Anders 195
Jensen, Damgaard (boghandler) 258, 259
Jensen, K. (lærer) 128, 170
Jensen, Karen (Karen Jensens Højskolehjem) 133
Jensen, Mouritz (købmand/kancelliråd) 136, 222, 223, 258
Jensen, Niels (litterat Nørlund) 216
Jensen (lærer) 146
Jensen, S. P. (lærer-højskoleforstander) 127, 168
Jensen, Søren 309
Jensen, Thomas 67, 104, 106, 107
Jensdatter, Else Marie 9, 10
Jensdatter, Else Marie 31, 32, 85
Jensen, Th. af Hoven Mølle 195
Jeppesen, Agnete, f. Hvelplund (lektor) 315
Jepsen, Jacob (gårdmand) 30, 31, 32
Jepsen, Jens (gårdmand) 31
Jepsen. Mads (lærer) 109
Jepsen, Mads (kusk hos K. Kristensen) 146, 147
Jespersen (tømrer) 276
Johnsen, Chr. (sognerådsformand) 276
Juel Sørensen, Kamma (f. Have) 312
Jørgensen (seminarielærer) 78
Jørgensen, Peter 149

Kampmann (provst) 200
Karen (Hovenmøllers datter) 67, 112
Karstoft, Anna (f. Larsen) 247, 313
Karstoft, Christian B. (provst) 145, 188, 249, 313
Karstoft, Dagmar (f. Kristensen) 136, 137, 138, 139, 144, 145, 148, 153, 171, 174, 176, 177, 197, 199, 200, 201, 205, 207, 212, 234, 236, 238, 239, 246, 247, 248, 249, 252, 253, 265, 267, 271, 279, 280, 281, 299, 309, 313
Karstoft, Gudmund (H. D. - præst) 310, 313
Karstoft, Immanuel Jeppesen (præst) 9, 135, 137, 138, 139, 143, 148, 153, 177, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 225, 234, 236, 238, 239, 247, 249, 252, 253, 260, 265, 267, 269, 271, 273, 280, 282, 309, 313
Karstoft, Jakob Christian (præst) 188, 201, 207, 234, 236, 238, 247, 249, 267, 280, 286, 294, 302, 313
Karstoft, Ruben I. (cand. oecon. - handelsskoleforstander) 7, 9, 224, 310, 313
Kirkegaard (skolebestyrer) 295, 296
Knudsen, J. L. (præst) 251
Knudsen, K. (lærer) 192
Kold, Chr. (grundlægger af højskole) 54, 56, 57-66, 67, 103, 114, 115, 116, 117, 289, 291
Kristensen (seminarist) 16
Kristensen (lærer) 125
Kristensen, Alvilda (f. Overgaard) 153, 154, 198, 199, 213, 232, 233, 234, 265, 267, 281, 312
Kristensen, Ane Kirstine Johanne Dagmar 113
Kristensen, Birgitte Møller 312
Kristensen, E. (tømrermester) 174
Kristensen, Edith 213, 241, 244, 314
Kristensen, Eske (sognefoged) 159
Kristensen, Gram 212
Kristensen, Hanne (f. Hahne) 312
Kristensen, I. (lærer) 20
Kristensen, Jens Møller (præst) 117, 133, 136, 137, 139, 143, 146, 148, 149, 150, 151, 153, 154, 195, 196, 197, 199, 200, 202, 205, 207, 209, 213, 232, 233, 234, 247, 248, 250, 267, 273, 280, 281, 283, 293, 300, 312
Kristensen, Karen Marie (Mia) 199, 232, 233, 234, 242, 244, 267, 312
Kristensen, Kristian Gudmund 233, 312

Kristensen, Mette Marie 213, 233, 242, 314
Kristensen, Ninna Møller 312
Kristensen, Peder (gårdmand) 87
Kristensen, Ragnhild 149, 213, 241, 242, 244, 245, 314
Kristensen, Sven Trøst Møller (dr. phil. -professor) 143, 199, 232, 233, 267, 312
Kristensen, Viggo Thorvald Møller (farmer) 136, 138, 148, 149, 150, 154, 171, 177, 203, 204, 213, 233, 234, 240, 241, 242, 243, 246, 247, 248, 249, 314
Kristensen, Aage 212

Lange (læge) 172
Langkilde (herremand) 44-45-52
Larsen, Martha (lærerinde) 192
Lassen (læge) 195
Laursen, Peder 234
Lenler-Eriksen, Jane (specialtandlæge) f. Hvelplund 314
Lund, Anne Marie (f. Mouridsen) 314
Lund, H. (fotograf) 310
Lundby (student) 134
Læssøe (præst) 160
Læsø (landskabsmaler) 82
Læsø (oberst »den bolde Læsø«) 82

Madsen (præst) 74
Madsen Eg, J. (møller) 304
Madsen, Hans (gårdmand) 11, 48
Madsen, J. Kr. (seminarieforstander) 71
Madsen, Jens af Paabøl 195
Madsen, Mette Marie (asylplejemor) 82, 83
Madsen, Morten (røgter) 48
Madsen, Niels (lærer) 82
Madsen, Niels (lærer) 159, 160
Melchiorsen (læge) 259, 260
Mette (af Bøvl Nørregaard) 126, 28
Michaelsen (præst) 274, 282
Michelsen, Susanne (f. Møller Kristensen) 144, 312
Mikkelsen, frk. (se Niels Hansen) 129
Mortensen (lærer) 82-90, 291
Mortensen, Peder (købmand) 160, 163
Mosegaard (lærer) 190
Mouridsen, Agnes (f. Prøsch) 314
Mouridsen, Bente (f. Rasmussen) 314
Mouridsen, Frede (rektor/lektor) 250, 267, 310, 314
Mouridsen, Gerda (f. Søndergaard) 314
Mouridsen, Henning (dr. med. overlæge) 314
Mouridsen, Inger (f. Rasmussen) 314
Mouridsen, Jens (eksportsælger) 14
Mouridsen, Karen (f. Kristensen) 136, 138, 147, 149, 150, 151, 171, 177, 202, 205, 206, 207, 208, 209, 213, 214, 246, 247, 248, 249, 250, 241, 252, 253, 254, 265, 267, 274, 304, 309, 314
Mouridsen, Marianne Elise 314
Mouridsen, Mourids (provst) 154, 205, 206, 208, 213, 250, 251, 252, 253, 265, 267, 273, 309, 314
Mouridsen, Vagn (politimester) 213, 250, 252, 253, 265, 267, 310, 314
Mouritzen, Ida Susanne (f. Schydt) 315
Møller, Karen (ung pige hos K. K.) 194

Nedergaard, J. P. (gårdejer) 294
Nicolaisen, Marie (f. Nielsen) 265
Nielsen (tømmerhandler) 258
Nielsen, Anders 265
Nielsen, Andreas 265
Nielsen, Ane (lærerinde) 192
Nielsen, Anton 137
Nielsen, Dorthe Marie (frk.) 264

Nielsen, H. (lærer) 274
Nielsen, Henry (stenhugger) 291
Nielsen, Jørgen (gårdejer) 264, 265
Nielsen, Kjersten (fru) 264
Nielsen, Klemen (lærer) 97, 189, 198
Nielsen, Kristian (af Kratbanken i Hoven) 26
Nielsen, Kr. (af Skovsende) 195
Nielsen, Niels Chr. 10
Nielsen, Th. 204, 240
Nissen, Carl (præst) 126, 129, 196, 205
Nissen, H. (købmand) 258
Novrup, H. P. Hansen (lærer) 156
Nutzhorn (grundlægger af Askov Højskole) 103-106-157
Nyborg, Karen Grethe (sygeplejerske) f. Karstoft 313
Nygaard (præst) 125
Nygaard, Else (præst, f. Barfod) 313

Olesen, Niels Chr. 221
Olrich (præst) 125, 205
Overgaard, Christian 234
Overgaard, Dagmar 234
Overgaard, Karen 234
Pagh, N. (gårdejer) 294
Pedersen, Christian (K. Kristensens far) 10, 13, 15, 308
Pedersen, Jens 108
Pedersen, Jørgen (lærer-senere landstingsmand) 61, 65, 116
Pedersen, Mads Kristian (gårdmand) 86, 134
Pedersen, Martha Lise (sygeplejerske) f. Have 313
Pedersen, Niels (pedel) 314
Pedersen, Thyra (sygeplejerske-plejehjemsbestyrer) f. Østergaard 209, 264, 267, 271, 272, 314
Petersen, J. C. (købmand) 258
Philipsen (doktor) 153
Poulsen (lærer) 61, 63, 64
Poulsen, P. (præst) 257, 260
Paabøl, Jens 223

Rambusch (præst) 53, 54, 66, 67, 68, 81, 86, 90, 92, 93, 109, 119, 195
Rambusch, fru 198, 203
Rasmussen, Johannes Müller (gårdejer) 313
Rasmussen, Karen Marie, kaldenavn Kamma (f. Karstoft) 200, 207, 213, 236, 237, 239, 267, 313
Rasmussen, Niels Axel (inseminør) 313
Ravn (landinspektør) 163
Richter (præst) 125
Riemann (præst) 123, 125, 205, 206
Rørdam (seminarieforstander) 191

Schiørring, Jens (præst) 119, 125, 128, 170
Schrøder (grundlægger af Askov Højskole) 103, 106, 158
Schydt, Anna Hansen 316
Schydt, Bodil (tandlæge) f. Thomasen Jensen 315
Schydt, Frederik (direktør, cand. jur.) 315
Schydt, Helge (tandlæge) 255, 256, 257, 261, 315
Schydt, Ida (f. Kristensen) 136, 138, 145, 147, 155, 177, 193, 202, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 234, 247, 248, 255, 256, 257, 258, 265, 267, 271, 315
Schydt, Karen Marie 212, 213, 315
Schydt, Kristian (direktør, cand. pharm.) 213, 255, 257, 260, 261, 267, 271, 315
Schydt, Marie kaldet Mie (f. Kaalund-Jørgensen) 315
Schydt, Marius H. 211, 247, 255, 257, 258, 259, 260, 263, 265, 267, 271, 315
Schydt, Aase 211, 213, 315
Schaarup (præst) 97, 138, 206
Sindberg (lærer) 130
Slægten fra Hoven Mølle 227, 230
Sophia Amalia (i Sønder Urup) 99

Steffensen (lærer) 125
Svejstrup, (præst) 107, 158
Svendsen (præst-seminarieforstander) 70, 73, 77, 78, 80, 168, 291
Svennesen (lærer) 190, 191, 193, 274
Sylvestersen, Peder (gårdmand) 15
Sørensen, Ane (lærerinde) 191
Sørensen, Alb. (præst-højskoleforstander-provst) 127, 168

Tarp, Mads (lærer) 152, 293
Thomasdatter, Karen (møllerkonen) 88, 99, 100, 201
Thomsen, Jens (gårdmand) 104, 105
Thomsen, J. Lauritsen (kunstmaler) 144
Thomsen, Niels Aage (skoleinspektør) 319
Thyssen (præst) 125, 138, 174, 197
Tikjøb Christiansen, Anna (f. Schydt) 237, 255, 256, 257, 262, 315
Tikjøb Christiansen, Haakon (afdelingsleder) 315
Tikjøb Christiansen, Jørn (projektleder) 315
Tikjøb Christiansen, Ole (indkøbschef) 315
Trine i Hoven mølle (søster til Mie) 102, 114

Vilant, H. N. P. (læge) 220
Vilstrup (provst) 125, 128, 165, 169, 198, 206, 232
Vissing, Nis 61, 63

Weiss, dr. phil Frederik (professor) 221
Wiberg (præst) 126, 199
Wittendorf (lærer) 16, 125, 126
Worsaae (professor) 72

Zahle, Natalie (dansk pædagog) 322

Østergaard, Anders 81
Østergaard, Hulda (f. Kristensen) 136, 138, 145, 147, 155, 171, 175, 177, 179, 193, 202, 206, 207, 211, 213, 214, 217, 234, 236, 243, 246, 247, 248, 264, 265, 267, 268, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 277, 304, 306, 314
Østergaard, Kirsten 145, 264, 272, 275, 315
Østergaard, Niels Jørgen (lærer-højskoleforstander) 175, 190, 191, 193, 208, 209, 213, 214, 264, 265, 267, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 277, 304, 306, 314

En medrivende fortælling

Beretningen om skolemanden K. Kristensen, Hoven, og hans familie er e medrivende fortælling om den lille hyrdedreng, der ved hjælp af sine gode e ner og sit sunde livssyn kommer på højskole hos Kristen Kold, får en lærerud dannelse på Jelling Seminarium, og derefter vender hjem til Hoven sogn, hv han bliver en foregangsmand for skolesagen i Sydvestjylland. Igennem udda nelsen af lærerinder til småbørnsskolen blev K. Kristensen en fornyer af d vestjyske skolevæsen.

Historisk giver bogen et indblik i levevilkårene, som de så ud for beboer på de fattige vestjyske hedestrækninger i sidste halvdel af 1800-årene. Ige nem sin i bedste forstand jævne og menneskelige fortællestil formår K. K stensen at fastholde læserens interesse hele vejen igennem. Som læser føl man sig hensat til den tid og de egne, K. Kristensen beskriver.

Kirkeligt giver beretningen ved sin biografiske karakter et spændende sid lys ind over den folkelige og kirkelige vækkelse, der gik hen over landet i d pågældende periode. Beretningen om K. Kristensens ophold på Kristen Kol Højskole, hans møde med N. F. S. Grundtvig og hans skildring af kirkeliv præster i Vestjylland giver spændende facetter til den afgørende udviklin der fandt sted folkeligt og kirkeligt i sidste halvdel af 1800-årene.

K. Kristensens samarbejde og venskab med mænd som J. C. Christensen Enrico Dalgas kaster også et spændende lys ind over disse mænds virke. Ne op igennem sin binding til det lokale: Hoven sogn, giver K. Kristensens bere ning en forståelse af, hvad systemskiftet i 1901 og oprettelsen af Hedeselsk bet har betydet for hedeegnene.

Endelig må beretningen også have en særlig interesse for den store famili der nedstammer fra Mie og K. Kristensen. Den omstændighed, at linien før helt op til vor egen tid, betyder, at ikke blot familien, men enhver der læser b gen, bliver bevidstgjort om sine egne rødder.

Karsten Nissen,
biskop over
Viborg Stift

ISBN 87-987623-0-3
9 788798 762300